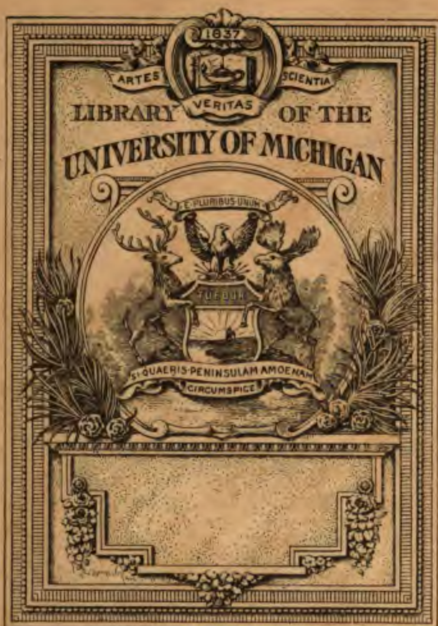
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

L. ANNAEI SENECAE

PHILOSOPHI

OPERA OMNIA

QVAE SVPERSVNT

RECOGNOVIT ET ILLVSTRAVIT

FRIDERICVS ERNESTVS RVHKOPF.

VOLVMEN QVINTVM.

LIPSIAE

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

MDCCCXI.

LECTORI

S. P. D.

FRID. ERN. RUHKOPF.

Senecae Naturales Quaeſtiones, quas noſtro qualicunque ſtudio et labore recognitas et quoad eius fieri poterat, expolitas explicatasque Tibi, Lector benevole, offerimus, unicum Phyſicae apud Romanos monumentum nobis relictum, nec a quoquam Romanorum ante ſimile quid in lucem editum eſſe, iure meritoque audacter affirmare licet. Nam ſi ab iis diſceſſeris, quae in Lucretii, Ciceronis et Plinii maioris operibus praeſtantiſſimis relicta ſunt, ne veſtigium quidem disquiſitionum talium, quales Seneca inſtituit, apud Romanos occurrit. Et quemadmodum, quae Cicero ac Plinius maior attulerint, ea breviter et carptim, nec umquam eo conſilio allata ſunt, ut ſyſtema aliquod componerent; ſic Lucretius, qui in aliquam comparationem cum Seneca venire poſſit, quamquam ſumma cum laude et haud exiguo ſtudio hanc diſciplinam ex Epicuri mente ac praeceptis expoſuit, tamen haec omnia tum poeticis coloribus exornata atque diſtincta extulit, tum unius Epicuri ſyſtema evolutum dedit, nec id egit, ut quae curam atque doctrinam multipli-

cem nullis non auctoribus ac teſtibus ſubnixam expolitamque prodant, operoſe colligeret, et cum iudicio exacto ſubigeret examinaretque. Nec praeter hos ſcriptores invenire licet, qui de rerum natura docte et ſubtiliter omnia expoſuiſſent, quibusque Seneca uſus fuiſſet. Nam qui a Plinio maiore ad libr. II. Nat. Hiſt. auctores laudantur domeſtici (noſtro, neſcio quo fato, Seneca omiſſo), e quibus ſua hauſerit, vix in illorum numero ducendi ſunt: quandoquidem neminem ex iis, niſi Caecinam, ad partes vocatum in his quaeſtionibus legimus. Reliqui itaque quaedam tantummodo aut expoſuerint, aut attigerint, ex fontibus graecis haurientes, quorum limpitudine et ubertate Seneca uti maluiſſe putandus eſt. Niſi igitur Seneca primus Romanorum, quod parum abſum ut opiner, fuerit, qui ſuo quamque expoſitionem ordine et loco de rerum natura eiusque effectibus, quatenus quaeſtionum ſuarum ſeries poſceret, collocare inſtituerit, certe in primis cenſendus eſt, qui Graecorum inventa colligeret atque examini accurato ſubiiceret.

Hi enim primi omnium, quos quidem novimus, huius diſciplinae auctores fuere: quippe qui, ut quisque fuit promtiſſimus ingenio naturaeque et veritatis perſpiciendae cupidiſſimus, quae ſemper divinitus fuit huius nationis praeſtantiſſimae indoles ac fortuna, ita omni fere tempore ſagaciſſime atque doctiſſime ad naturae arcana detegenda atque in luce clariſſima ponenda animum converterunt. Hiſtoria autem docet, a pri-

primis inde temporibus, quibus philoſophari Graeci coeperint, naturae ſtudium et cognitionem in iis primas tenuiſſe, quamquam in errorem ſe abduci paſſi ſunt philoſophiae inter eos ſtatores, ut continuo hoc ſtadium intrantes de univerſo disputare, numeros motusque tractare, et unde omnia orirentur, quove reciderent, quam in ſingula naturae effectusque inquirere, experimentis, obſervationibus et inſtrumentis idoneis adhibitis, maluerint. Tale initium et progreſſus cepit *ionica illa philoſophia*, in cuius ſocietatem et quaſi communicationem huius inſtituti reliquos quoque philoſophos veniſſe conſtat, donec *Socrates*, inani eorum ſtudio ſapienter perſpecto, philoſophiam, ut Ciceronis luculentis verbis utar, devocaret e coelo, et in urbibus collocaret, et in domos etiam introduceret et cogeret de vita et moribus, rebusque bonis et malis quaerere. Sed quominus credamus, *Thalem* eiusque diſcipulos ac ſucceſſores ſtudii ſingularum, quibus ſyſtema continetur, partium phyſicae rationem nullam habuiſſe, tum quaeſtionis et ſtudii natura impedit, tum quae nobis transmiſſa ſunt ſtudiorum fragmenta, ipſeque Seneca, quippe qui ſaepe ad illos laude digniſſimos antiquioris, quin adeo cunctae philoſophiae auctores oculos ſuos convertit, eorumque theſauris ad rem ſuam locupletandam adhibitis egregie uſus eſt. Quum enim aqua, τὸ ὕδωρ, haud dubie ſubtiliſſimum humoris principium atque elementum, ſummum apud hos philoſophos locum teneret, a quo ſecundum calori

tribuebant, nemini mirum videri debet, quod ſingularum quoque naturae partium cum iſtis duabus coniunctarum adverterint inquiſitionem, etiamſi iniuria temporum luculentiora huius rei teſtimonia nobis invidiſſet. Sed ex iis quae Anaxagoras philoſophatus eſſe traditur, egregie nuper exponente *Caro*, maximae literarum bonarum et philoſophiae iacturae fato nimis maturo ac duro nobis erepto, hoc ſatis ſuperque colligi licet.

Iis adiunxere ſeſe deinceps omnes tum philoſophantes, et nulli certae ſectae addicti, ex iisque, ut quisque fuit naturae ſollertiſſimus, ita diligentiſſime pro modulo quisque ſuo hauſerunt, tum omnes reliqui philoſophiae vel auctores vel aſſeclae, ſi qui naturae indagandae operam ſuam dicarent, alii aliter eorum veſtigiis inſiſtere non dubitaverunt. Quod adeo Socratici et fere omnes quae a Socrate manarunt philoſophicae ſectae, ſequuti ſunt. In quibus praeſertim *Ariſtoteles*, vir callidiſſimus rerum naturae, cum longa per inſequentia ſaecula diſcipulorum et ſucceſſorum ſerie eminuit, quippe quem cum omnes Philoſophiae partes, tum vero maxime Phyſicam ſummo ſtudio excoluiſſe inter omnes conſtat. Eius autem commentarii hanc philoſophiae partem illuſtrantes, e. c. de Coelo, Meteorologica etc. limpidiſſimus et uberrimus fons fuere, ex quibus omnes reliqui, praeter Epicureos, philoſophi, poſteaquam iis ad eos liber aditus patebat, hortulos ſuos irrigarunt, ſive omnem phyſicae ab Ariſto-

Ariſtotele definitae campum, ſive agellos tantummodo aliquot ad cultum ſuum traduxiſſent. Quos omnes recenſere longum eſt, nec huius loci et inſtituti.

Stoicorum tamen mentio eo minus praeteriri poteſt, quo luculentius eorum ſtudium eſt, cum omnium philoſophorum rationes in partes ſuas ducendi et ex iis novum quaſi aedificium exſtruendi, tum vero Ariſtotelem maxime in eo ſequendi, ut eius diviſionem philoſophiae triplicem adoptarent, phyſicae medium inter Logicam et Ethicam locum tribuentes, quamquam multo latiori ſenſu eam explicatam dabant, quam Peripatetici. Cf. Senecae Ep. LXXXIX, 15. Iam vero etſi Stoae auctor et eius proximi ſucceſſores in condenda et excolenda hac philoſophiae parte *Heracliti* potiſſimum ratione uti maluerunt quam Ariſtotelis, cuius definitio de motu Chryſippo non displicuit, recentiores tamen Stoici poſtea illam Ariſtotelis doctrinam magis advertere et in uſum ſuum transmittere haud cunctati ſunt. Sed horum monumenta literarum, quae, ſi quidem fragmentis eorum merita virtutesque metiri licet, egregia fuerunt, temporis invidia fatoque infauſto nobis erepta ſunt, et ex hoc omni antiquitatis ſtudio phyſicae praeter Ariſtotelis commentarios phyſicos nihil nobis fortuna aequa conſervavit, niſi Lucretium et has Senecae Naturales Quaeſtiones, ex aſſiduo ſtudio multiplicique Graecorum ortas compoſitasque, e quorum doctrina tantopere pendet, ut nullus locus memorabilis

in his quaeſtionibus exſtet, quin ex iis fluxerit ab ipſo ſemper fideliter laudatis, maximam tamen partem nunc perditis.

Unde pretium earum haud exigui momenti ſatis intelligi poteſt, quoniam, absque eo foret, nos multa vel neſciremus vel haud recte ſciremus. Alterum earum meritum haud contemnendum eo continetur, quod phyſica ipſa ex iisdem quaeſtionibus hauſit haud pauca incrementa. Etenim unicus fere fons per multa ſaecula fuere manſereque, unde qui de rerum natura philoſophari et exponere inſtituerent, ſua hauſerunt, anſam cogitandi de ea ceperunt, et cogitata ſua cum aliis communicarunt tum privatim et coram, tum publice et literarum monumentis, donec Ariſtotelis libri in Europam occidentalem uſui publico transmiſſi ſint. Qui tamen non impedimento fuere, quominus quicunque phyſicen vel ſummis digitis attingerent, Senecae naturalibus quaeſtionibus ut luculentiſſimo fonte ſe uſos eſſe palam confiterentur.

Nec auctoritas earum prius minui coepta eſt, quam ſaeculo decimo ſexto et ſqq., tum experimentis, obſervationibusque in auxilium vocatis atque praeceptis opinionibusque antiquis examini ſubiectis, tum inſtrumentis egregiis, quibus etiamnunc emendatioribus utimur, idemtidem repertis, in aliam et eam multo meliorem formam diſciplina haec redigi a Galileis et Torcellinis coepta ſit. Neminem autem paulo erectioris ingenii virum hoc, quod innui, temporis ſpatio, qui ad

ad naturam rerum explorandam animum ſuum adtendiſſet, exſtitiſſe, quin his libris excutiendis operam ſuam dicaret, longa virorum excellentium cuiusve aevi ſerie harum quaeſtionum ſtudioſorum probari poteſt. Niſi hoc doceret codd. mſſ. inſignis copia, hoc ex tot tantisque exemplis laudationum commemorationumque, quibus volumina tum ſcriptorum rei ruſticae, qui poſt eum ſcripſerunt, tum reliquorum aevi antiquioris virorum doctorum, quae etiamnunc manibus noſtris teruntur, referta ſunt, optime colligi liceret. E multis paucos memorare liceat. Documento enim ſunt Auguſtinus, Iſidorus hiſpalenſis, Beda, Vincentius bellovacenſis, Ioannes ſaresberienſis, Robertus Boylius, al., a quibus has quaeſtiones ſaepe laudatas aut uſurpatas videmus. Nec tamen noſtri aevi phyſicam callentibus eiusque amantibus viris harum quaeſtionum ſtudium non commendandum eſt, quandoquidem in iis multae et eae exquiſitae obſervationes inſunt, tum verae illae quidem, tum aliae, quae cum non usquequaque veritati reſpondeant, tamen ita comparatae ſunt, ut ad veritatem ducant, et alias et eas egregias cogitationes progignere poſſint. Neque vero defuerunt noſtris temporibus eximii in ſtudioſis naturae viri, qui virtutes harum quaeſtionum agnoſcerent et palam profiterentur: e quibus *Kaeſtnerum* et *Lichtenbergium*, Gottingae nuper decora et lumina, nominaſſe ſufficiat.

Egregie itaque Senecae operam, quam in conficiendis his libris collocabant, et conſilium

quod sequebatur, successisse praedicari licet. Uti enim, quo et civibus suis et posteris prodesset, omnes suos libros composuisse haud semel fassus est, ita naturales inprimis quaestiones hoc eodem consilio elaborasse atque evulgasse in aprico est. Utilitas quippe ex hac naturae indagatione et contemplatione in vitam humanam redundans ipsi tanta ac tam mirifica esse videbatur, ut iam inde a primis adolescentiae suae annis Stoicae sectae, quam nisi mature consectatus esse, certe non repudiasse videtur, etiam in hoc amantissimum sese praestaret, ut philosophiae partem a Stoicis inprimis amatam atque excultam acri animi fervore amplecteretur, nec quidquam praetermitteret, quod huius doctrinae studium promovendum adiuvaret. Cuius quidem studii et assiduae diligentiae fructus satis maturus fuit liber de Cometis, ut ipse tradidit, quem postea retractatum foras dedit libro VII. Quaestionum, quum senex ab aulae calumniis et sollicitudinibus secessisset. Nam a sene librum esse compositum plura insunt volumini indicia, e. c. lib. VI. init., quae coacervare atque cumulare nihil attinet. Nec de *Lucilio*, cui hae Naturales Quaestiones adscriptae sunt, quidquam afferam, quum alibi in praefat. Vol. II. praemissa de eo egerim.

Ceterum saepius ipse causas luculenter indicat, quibus permotus ad hoc studium amplectendum et ad has quaestiones suscipiendas animum appulerit. Naturae quippe indagatione et cognitione nobis dari ait pleniorem facultatem

et

et opportunitatem Deum cognoſcendi, admirandi, amandi, et venerandi tum animo tum vita, ideoque ſinceriſſimo adorationis et religionis modo ſuis quemque officiis perfungendi et ſuam quemque ſortem atque conditionem cognoſcendi etc. Summo itaque ſtudio digniſſimam eſſe phyſicam. Quare in hanc potiſſimum phyſicae virtutem, haud dubie graviſſimam, omnes animi vires intendiſſe videmus: quo ſpectant etiam eius excurſus, qui morum ſimplicitate veterum commendanda et reducenda, atque corruptione vehementer accuſanda atque caſtiganda continentur. Alteram tamen phyſicae partem, quae in vitae humanae et ſocietatis commodis adiuvandis cernitur, et maximi haud dubie momenti eſt, animo Senecae itidem obverſatam eſſe, ex locis quaeſtionum nonnullis colligi licet, ſed eius nunc non potiſſimam rationem habere, opinor, voluit, quoniam illud, quod primo loco poſuimus, praecipue ſibi quaerendum propoſuerat, poſteriore quippe tum mechanices et geometriae ſtudioſis atque artificibus medicisque ad tractandum conceſſo, tum in doctrina de ſapiente et artium inventionibus exponi ſolito, quod, ut unum memorem, Poſidonius luculente fecerat, noſtro clare oſtendente in Epiſt. XC.

Quod itaque non magis noſtro eſt vitio vertendum, quam illud, quod generali phyſicae parte omiſſa, quam nos quidem cuique compendio huius doctrinae praemiſſam videmus, continuo ad ipſas ſingulas res explicandas progrediatur, et tan-

tantum absit, ut mathematices partibus auxiliisque ad physicam tam salutaris quam necessariae suo quibusque loco utatur, ut adeo illius doctrinae usum expresse ab opera sua seiungat. Enimvero hoc non ideo fecisse putandus est, quod mathematices contemtorem se praebuerit. Nam hac in re magis a Platone quam a Socrate stetisse palam est. Saepius autem egregiam illam artem laudat commendatque, nec ea vitam humanam satis bene carere posse, innuit. Et quomodo homo, qui de inventionum artiumque momento ad vitam humanam tam disertus est, in hoc ignorantiae, quin adeo barbariei crimen incurrere potuisset? Sed enim, si omne auctoris consilium attente legendo exsequaris atque explores, facile est ad intelligendum, id Senecam spectasse, ut civibus suis, nullo argumentorum ab arte quadam, multis, imo vero plurimis, aliena, aut doctrina reconditiori petitorum praesidio adhibito, de meteoris, aëre, aqua, vento, terrae motu, cometis etc. luculenter exponeret et in praefationibus primo tertioque libris praemissis physicae gravitatem atque summam dignitatem explicaret, immixtis passim quibusdam excursibus, de adulatione, mortis contemtu etc. agentibus, prout occasio postularet et senem cives suos castigaturum et emendaturum decere videretur. Nec totam physicae doctrinam exhauriendam, sed tantummodo quaestiones potissimas solvendas sibi sumsisse putandus est, quo quamplurimis prodesset, et praeceptis suis facili negotio utendi copiam faceret.

Hoc

Hoc tamen non consequutus fuisset, nisi doctrina reconditiori segregata, quamquam nobis hoc eius consilium minus iucundum fuerit.

In quo strenue exsequendo haud paucos suae certe sectae auctores imitatum esse patet, quos sapienter quidem in hac re, quam Aristotelem, qui in physicis suis commentariis, et in ipsis meteorologicôn libris, mathematica argumenta non aspernatus est, sequi maluit. Quid enim civibus suis, quibus potissimum has quaestiones composuit, a severiorum disciplinarum ratione plerumque non satis instructis, profuisset, si probationibus inde assumtis, ideoque popularitate, qua lectores suo libro conciliaret, neglecta, doctiorem quidem, sed non utiliorem se praebuisset praeceptorem? Nam Romanos, si paucos exceperis, studiis mathematicis parum operae dedisse, eruditumque pulverem et radium raro tractasse, iam ex educatione atque institutione plerorumque manifestum fit, quippe quam ad agriculturam maxime et militiam spectasse accepimus. Ipse adeo Cicero, ut alia, ut in re nota, nunc omittam, testimonium de hac re satis luculentum reliquit. „In summo apud illos (Graecos) honore, ait Tusc. I, 2, geometria fuit: itaque nihil mathematicis illustrius. At nos metiendi ratiocinandique utilitate huius artis terminavimus modum.“ Aliter igitur Aristoteli agendum fuit, physica componendo Graecis, aliter Senecae, Romanis scribendo, cui proinde mathematicarum probationum omissio minime vitio verti potest.

Sed

Sed ab hoc ſtudio popularibus potiſſimum ſuis ſua probandi haudquaquam alienum fuit, quod auctorum, quorum fide, experimentis et teſtimoniis uteretur, opiniones locaque ipſa afferret, et iis vel probandis vel refutandis immoraretur. Ita enim factum eſt, ut dictis ſuis fidem conciliaret apud lectores ſuos, et doctrinam ſuam nemini moleſtam uberius et luculentius teſtificaretur, quandoquidem nullus fere, quod ſciamus, ſcriptor memoratu dignior antiquitatis hac in diſciplina inclaruit, quin Senecae notus et ab eo in partes ſuas tractus ſit. Thaletis enim inventa una cum libris diſcipulorum et ſucceſſorum, qui illa memoriae prodiderunt, quippe quem ipſum nihil ſcripſiſſe conſtat, tum Pythagoreorum, Heracliti, Democriti, Ariſtotelis, Stoicorum, Epicureorum etc. dogmata libris conſervata tam ſollerter perlegit atque exhibuit, ut, quamvis, uberiorem ex iis epitomen nobis reliquiſſet, optamus, tamen et conſilio ſuo et aequalibus ſuis ſatisfeciſſe videri debeat. De Stoicis inprimis nemo quidem dubitaverit, qui noſtrum fuiſſe ſciat et ipſum Stoicum eundemque acutiſſimum atque doctiſſimum, ſed non tam ſerviliter huic ſectae addictum, ut in omnia magiſtrorum verba iurandum ſibi eſſe putaret. Cum ceterorum Stoae ſtatorum in hac doctrina expolienda et explicanda ſtudiis obſervationibusque memoriae proditis uſus eſt, tum vero maxime poſteriorum, Poſidonii etc. praecepta ſaepe in auxilium vocavit, quippe quos non a ſola Heracliti praeceptione, modo

modo Stoae auctorum, pependiſſe, ſed tum dogmata atque experimenta aliorum undecunque collecta accurata trutina examinaſſe, tum proprio ipſos ſtudio rerum naturam obſervaſſe compertum habebat.

Illos enim priores latebant adhuc Ariſtotelis commentarii cum cura de tota hac doctrina compoſiti, unde, quod obiter moneam, quum haud ſciam an a nemine iam obſervatum aut ſatis expoſitum ſit, factum eſſe videtur, ut cum omnes philoſophi poſt eum ſyſtemata condentes, tum vero maxime Stoici et Epicurei nihil niſi antiquiora dogmata ſibi vindicantes et emendantes reperiantur, illi quidem Heracliti, hi Democriti maxime veſtigiis inſiſtentes et adhaereſcentes. Qua quidem in re non male eos elaboraſſe conſtat. Igitur tantum abeſt, ut ingenii Graecorum marceſcentis detrimentum in eorum philoſophiae excolendae ſtudiis agnoſcamus, aut cum Tiedemanno excuſemus, ut potius ab Ariſtotele derelictorum diligentiam et ingenii ſagacitatem laudare neceſſe habeamus. Quare factum eſſe videtur, ut antiquiores auctores et profeſſores Stoae plerumque Heraclitum ſequuti, parum ipſi in Phyſica inveniſſe videantur, quamquam in iis Chryſippi acumen magis eminuerit quam ceterorum, utpote cuius ſententia de motu, de atomis etc. non ſine honore commemoratur. At recentior Stoa multos habuit auctores egregios, qui phyſicam tractarent et de ea optime mererentur, inprimis Poſidonium, cuius commentarios

ſaepe

ſaepe adhibuit ſuosque fecit Seneca. Hi et alii, quibus uſus eſt, Ariſtotelis libris uſi ſunt, haud pridem ab Sulla, Athenis expugnatis, Romam translatis et haud ita longe poſt Tyrannionis amiſeni diligentia et ſtudio publici iuris factis.

Iam vero hos et alios de rebus phyſicis auctores, quos omnes fere graecos fuiſſe conſtat, ita in rem ſuam convertit, ut opinionibus atque cogitatis eorum expoſitis iudicium ſuum admoveat, obſervationibus propriis admixtis, et vel refutet vel affirmet, aut omnino aut ex parte. Atque hoc ea experientia atque modeſtia facere ſolet, ut non ſolummodo eruditi viri perſonam induere videatur, ſed revera doctum et humanum ſe praebeat commendetque. Quod quidem, ſi in ullo philoſophiae loco, in hoc certe, qui eſt de rerum natura, quemcunque huic inquiſitioni deditum eo magis obſervare et exercere decebat, quo ſpinoſiores et incertiores quaeſtiones, praeſertim iſto noſtris inſtrumentis ac praeſidiis deſtituto tempore, huius doctrinae ſtudioſis obiiciebantur, quae omnem in iis diluendis audaciam et temeritatem prohibeant. In primis autem admiranda eſt tum acumen atque doctrina Senecae, tum modeſtia eius, cum in permultis Quaeſtionum reliquis locis, tum vero maxime in libro VII, qui eſt de Cometis, ubi praeſtantia iudicii nemini non ſe probabit. Quare non mirum eſt, quod tanto ſtudio per omnia fere ſaecula noſtrae aerae naturales quaeſtiones Senecae lectae atque deſcriptae inveniuntur.

In

In quo tamen eas celebrandi ardore haud exiguus quoque fons vitiorum quaerendus eſt, quibus tum Codd. mſſ. tum Edd. antiquiores ſcatent: quandoquidem emblemata diverſi generis, διττογραφίαι, gloſſemata etc. margini primo adſcripta, deinde a librariis textui immiſſa ultra quam dici poteſt N. Quaeſtiones commacularunt. Nec nobis tam emendatas nunc tractandi eas copia eſſet, niſi viri priorum temporum eximii, tum ingenio et virtute critica, tum doctrina, diligentia atque aſſiduitate praeſtantiſſimi idemtidem omnes vires intendiſſent, ut et codicibus contendendis et lectionibus diiudicandis librariorum aliorumque emblemata detegerent et vitiis textum quem vocamus liberarent. In his eminent poſt *Matthaeum Fortunatum*, pannonium, (a Ioechero prorſus omiſſum) qui Aldum in hisce naturalium quaeſtionum libris caſtigandis Venet. a. 1522. 4. optime adiuvit, *Ferdin. Pintianus*, *M. Ant. Muretus*, *Ianus Gruterus* et *Ioh. Fred. Gronovius*: nam *Iuſtus Lipſius*, aetate et morbo ingraveſcente, libri primi capite primo abſoluto; ab opera ſua, quam usque ad hunc locum maximo cum honore literis bonis promovendis dicaverat, abſiſtere cogebatur. Editionem tamen eius inchoatam quaeſtionum continuavit et ad exitum perduxit *Libertus Fromondus*, in Academia lovanienſi Philoſophiae profeſſor († 1653), vir eximius, qui antiquitatis ſtudium et ſcientiam cum philoſophia et matheſi probe coniungebat, atque a peripateticis ſui tem-

 poris

poris physicae doctoribus haud semel et quidem in primis discedere audebat. Iam vero horum virorum laude mea maiorum merita de Senecae Naturalibus quaestionibus egregia sunt, sive criticam partem, sive exegeticam spectaveris. Sed illam magis excoluisse, quam hanc, si a Lib. Fromondo discesseris, explevisse dicendi sunt, quippe qui non tam id se spectasse prae se tulerunt, ut res ipsas ibi tractatas exponerent, quam ut potius Quaestiones quam emendatissime foras ederent. Unde haud dubie factum est, ut multis partibus emendatior evaderet textus, quam antea legebatur, quamquam non ita auctorem usquequaque perpurgatum obtulerunt, ut nulla amplius ope critica indigeret. Multa enim loca supersunt, quae aperte corrupta sunt, alia, quae suspicionem corruptionis haud iniustam iniiciunt. Quare nisi recensionem plenam et iustam offerre possimus, tamen recognitio diligenter et sobrie instituta nonnullum huic egregio operi auxilium allatura videbatur. Fortasse tam felicibus nobis esse continget, ut Volumini subsequuturo subsidia addamus, quibus textus multo emendatior fiat. De his in praefatione isti volumini praemittenda uberius loquendi locus erit. Vale, studiisque nostris fave. Datum Bilefeldae ipsis Cal. Aug. MDCCCXI.

L. AN-

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER PRIMUS.

Argumentum.

Praefatur, altissimam et animosissimam philosophiae partem esse, quae coelestia et Deum contemplatur, ac scientia morali potiorem. Eam a meteoris ignitis orditur, deinde ad Coronam, Iridem, et alia apparentia transgreditur. Coronam undique in orbem aperiri, quemadmodum circuli solent, cum lapis in lacum aut piscinam deiicitur. Iridem a sole colorari, et fieri nube formata in modum concavi speculi et rotundi, cui forma sit partis e pila sectae, quod etiam censuerat Posidonius olim. Hic multa de speculis cumulat, et iis quae radiorum reflexione aut refractione videntur. Ab Arcu ad Virgas et Parelia transit, deinde ad nocturnos fulgores, chasmata, stellas discurrentes, et leviter aliquid de Cometis delibatum. Specula et memoriam Hostii obscoenissimi nebulonis excitaverunt. Inde legitimum usum speculorum docet et abusum.

PRAEFATIO.

Quantum inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, et ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illam partem quae ad homines, et hanc quae ad deos ſpectat. Altior eſt haec, et animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta. maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt,
2 quantum inter Deum et hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in coelo. Altera errores noſtros diſcutit, et lumen admo-

Dignitas et praeſtantia argumenti. Altiſſimam praefatur et animoſiſſimam philoſophiae partem eſſe, quae coeleſtia et Deum contempletur, ac ſcientia morali potiorem.

1. *et ceteras artes*, rhetoricam, grammaticam etc. Artium autem eſt, res ſenſibus obiectas tractare, et ſi ulterius progrediantur, nonniſi leviter et perfunctorie philoſophiam attingere, ut quae arcana naturae et earum cauſas ſcrutatur. Cf. Epiſt. Senecae 89 et 90. *ad homines — ſpectat*, illa philoſophiam moralem et rationalem, haec naturalem complectitur, ex diviſione, quae noſtro placuit in Epiſt. 89. Antiquiſſima philoſophia continebatur phyſica, cui Socrates moralem, Plato dialecticam adjunxit. Cf. Cic. Acad. I, 4 ſq. *quae ad deos ſpectat*, phyſicam, ad quam etiam Deum referebant Stoici. cf. Lipſii Phyſiol. II, 5.

2. *Altera — agatur in coelo.* Aſtronomiam dicit et phyſicam mathematicam. *unde lucet*, ubi Dei ſedes eſt; itaque in coeli ſummam partem, ubi ille ignis, ſol, qui condit omnia ratione et arte vegetans atque ſervans: cui et nomen naturae dabant. Cf. Diog. Laert. VII, 156. Tiedemann Syſtem der Stoiſch. Philoſ. II. p. 44 ſq. *quae publica eſt* cuilibet vel non accurato ſcrutatori manifeſta. *quae univerſi materia ſit*, prima, ἐξ ἧς ὁτιδηποτοῦν γίνεται. Diog. Laert. VII, 154 not. Cf. noſtri Ep. 65, 2 ſq. not. Mul-

admovet, quo discernantur ambigua vitae: [a] altera multo ſupra hanc caliginem in qua volutamur excedit, et e tenebris ereptos, illo perducit, unde lucet. Equidem tunc naturae rerum gratias ago, quum illam non ab hac parte video, quae publica eſt, ſed quum ſecretiora eius intravi: quum diſco, quae

A 2

a. *altera multo ſupra hanc caliginem etc.* Sic Erasm., Ald., et palat. tert., una cum fragm. Colon. ap. Gruterum; Cod. Erf. *multum s. h. c.* Pincianus propter codd. mſſ. τὸ *ſupra* omittit, ſequentibus Curione, Mureto aliisque. Erricii Memmii codd. aliquot ab Obſopoeo comparati dabant: *hanc ſupra calig.*, contra Senecae morem. Bene dici *excedere extra* notum eſt; quidni proinde *exc. ſupra?* Mox *ereptos* bona quorundam codd. mſſ. lectio eſt, melior quam *erutos* codicis Erford. et Erasmic. edit., et *exceptos* fragmenti colon. cod. Nam philoſophia eripit ipſa, non nos ſola noſtra opera tenebras fugientes excipit. Ceterum *ereptus* et *exceptus* in codd. mſſ. confundi conſtat. *quae publica.* Sic codd.: concinnius tamen paullo putabat Gruterus: *qua p.* Continuo *quum ſecretiora* omnium codd. lectionem mutaverat Muretus: *in ſecretiora.*

Multos autem fuiſſe Stoicos in exponenda hac re, videmus tum ex fragmentis, non usquequaque tamen claris, a Cicerone aliisque conſervatis, tum e deſignatione librorum Zenonis aliorumque Stoicorum, qui contra atomorum defenſores ſuam de materiae inertia et parata ad omnia natura ſententiam tueri ſtuduerunt. Ceterum cf. de his quaeſtionibus, de quibus ne Stoicis quidem conveniebat, Tiedemanni Syſtem. laud. II. p. 184 ſq. 195 ſq. *reſpiciat* cura ſua nos dignetur, ἐφορᾷ, ἐπιβλέπει. Cf. de Tranq. An. c. 8. 2. Hinc fortunae reſpicientis fanum Romae. Cic. de Legg. II, 11 ed. Goerenz. Locella ad Xenoph. Ephes. p. 284. *Reſpice nos,* formula fuit ſollennis in precibus. Pleraſque autem has quaeſtiones Epicureis et Stoicis diſputandi anſas dediſſe conſtat. Sic Epicurus ſtatuebat, *Deum totum in ſe intendere.* cf. Senec. de Benef. IV, 4. Diog. Laert. X, 77. not.: *ſemel feciſſe* atomorum concurſu: in qua ſententia fuit et noſter, de Benef. VI, 23. *Pars mundi — mundus.* Poſterius ſecutus eſt Seneca infra II, 45 cum reliquis Stoicis: Epicurus contrarium tenuit.

quae universi materia sit, quis auctor sit, aut custos: quid sit Deus: totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat: faciat quotidie aliquid, an semel fecerit: pars mundi sit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, et ex lege fatorum aliquid derogare; an maiestatis deminutio sit, et confessio er-
3 roris, mutanda fecisse: necesse est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt: nec ob hoc minus liber et potens est. Ipse enim est necessitas sua. Nisi ad haec admitterer, [b] non fuerat nasci. Quid enim erat, cur in numero viventium

b. *non fuerat nasci.* h. e. non fuerat, cur nascerer, non opus fuisset, ut n. Sic omnes codd. mss. Pinciani, Gruteri et Britannicus a I. F. Gronovio comparatus praestant, ideoque a Pinc. et Gron. probatum est. At Erasmus et Muretus habent: *Non fuerat operae pretium nasci.* Sed ab homine latinae elegantiae non satis perito has voces insitas esse manifestum est. Sic noster loqui amat, e. c. huius operis lib. VI, 30, 3. quibus ad cadendum male stantibus non erat impelli sed agitari. Cf. I. Fr. Gronovii Obss. IV, 8 p. 601. ed. Lips. Mox *causarium* e Memmii codice recte praetulit Gron. vulgato: *casurum.* Quidam codd. et erford. *casuarium.* Sic Epist. 68, 6 occurrit: *Causariae partes.*

3. *Ipse enim est necessitas sua.* Ipse Deus sibi hanc necessitatem imposuit, ut nisi optima non eligeret faceretque. Noster in libro de Provid. c. 5, 6 ait: Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur: semper paret, semel iussit. Stoicis itaque necessitas rationis erat libertas. *An — percolarem.* Non infrequens apud veteres philosophos fuit comparatio corporis humani cum vasculo, *ἀγγείῳ*, unde haec cum Saco fluxit. Cf. Epict. Diss. I, 9. Saccus (ἠθμὸς) es! ait noster Epist. 77, 14. Iam apud Platon. Gorg. IV p. 103. bip. Socrates talem continuam cibi potusque infusionem charadrii avis vitam vocat. Cf. Epictet. fragm. 94 ed. Schwgh. T. III. p. 96. *causarium*, morbosum. Nam *causa, causatio* de aegritudine quacunque dicuntur. Cf. Gronovii Obss. III, 14 et Schneider. ad Pallad. I, 4.

tium me poſitum eſſe gauderem? An ut cibos et potiones percolarem? ut hoc corpus cauſarium ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, [c] ſarcirem, et viverem aegri miniſter? ut mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inaeſtimabile bonum, non eſt vita tanti, ut ſudem, ut aeſtuem. O quam contemta res eſt homo, niſi ſupra 4
humana ſurrexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpicia-

 mus

c. *ſarcirem.* Sic legi ora Eraſmi prodit, qui tamen vulgatum *farcirem* tenet cum omnibus aliis edd. et notis codd. Nec dubitavi illud reſtituere. Nam *ſarcire* et *farcire* in codd. confundi conſtat: deinde non convenit huic loco notio iterata implendi, ſed requiritur notio medendi, emendandi. Caeterum ſi nexus permitteret, τὸ *farcirem* tueri poſſis fragm. Epict. 94 νάττω τουτονὶ τὸν θύλακον. Mox *cui omnes naſcimur* plurimi dant codd., Pinciano aſſentiente: Eraſmus et aliquot codd. una cum cod. Erford. *cui uni omnes n.* Sed haec lectio ſententiae, quam hic tuetur noſter, non convenit: non ſolum morti, ſed etiam philoſophiae naſcimur. Omnes tandem praeſtolatur mors.

4. *niſi ſupra humana ſurrexerit?* niſi ad ſapientiam et virtutem, ad vicinitatem Dei adſcenderit. Cf. Epiſt. 98, 9. Gataker. ad Antonin. II, 17. *affectus* ſecundum ſtoam ſpectant ad animum irrationalem, e. c. ira. cf. de Ira I, 8. Epiſt. 71, 25. Sunt itaque affectus nil niſi *φαινόμενα*, viſus, quibus nihil ſolidi ſubeſt, ſive *portenta*, errores. Opponitur animus rationalis, qui inconcuſſus opinionibus rectum ſemper ſtatum tenet, in quo igitur ſummum illud hominis bonum poſitum eſt. Cf. Lipſii Manuduct. ad Stoic. phil. III, 7. *valetudinarium* noſtro *Lazareth* in veterum villis et caſtris convenit. Vide De Ira I, 16, 3. Epiſt. 27, 1 not. *non eſt tibi – involutum:* nec ſimulas pudorem, nec adularis, nec occultus tectusque es. *Cor involutum* gerit haud dubie is, qui occultus et tectus ap. Cic. de fin. II, 17 in. dicitur. Exemplo tamen locutionis aegre careo. *luxuria.* Ovid. Faſt. I, 213: Quaerere ut abſumant, abſumta requirere certant. Atque ipſae vitiis ſunt alimenta vices.

mus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? non video quare sibi placeat, qui robustior est [d] in valetudinario. Multum interest inter vires et bonam valetudinem. Effugisti vitia animi: non est tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem sermo compositus, nec cor involutum, nec avaritia, quae quidquid omnibus abstulit, [e] sibi ipsi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quae te ad dignitatem nisi per indi-
5 gna non ducet. Nihil adhuc consecutus es. multa effugisti, te nondum! Virtus enim [f] ista quam affectamus, magnifica est: non quia per se beatum est, malo caruisse, sed quia animum laxat, ac praeparat ad

d. *in valetudinario.* Sic recte codd., mss., Pinciano etc. volentibus dissecuit vocem Gron., qui doctissime vim vocis exposuit. *Invaletudinarius* enim non est vox Latina: quare τὸ *in* codex Erford. et edit. Grut. recte omisisse videri possunt. I. M. Gesnerus in Thes. Steph. L. L. Gronovianae doctrinae immemor fuit in hac voce.

e. *sibi ipsi.* Sic omnes codd., praeter unum britt., et edd. Et recte, si Ernesti regulam in Clav. Cic. sub voce *Ipse* datam sequamur, in oppositionibus requiri obliquum casum, in ceteris locis rectum: quam quidem regulam scio Senecae plerumque amari. Nam quae Gronov. affert exempla ideoque *sibi ipsa* e codice brit. praefert, ea huc non spetant. Sed si vel maxime, regula illa posthabita, nonnisi codices sequendos cum Drakenborchio ad Livium II, 19 aliisque malueris, nec lectioni *sibi ipsi* assensum recusaveris. Sic Codex Erf. *sibi ipsi negat* habet, qui etiam mox *pecuniam turpiter perdens* praestat.

f. *ista* ex Erasm. ed. et tribus palat. atque Erf. addidi, Grutero suasore. Non enim de faciliori virtute sermo est, sed de ista altiore, qua in *Dei* consortium venimus. Nam *Dei*, non *Deorum*, sanam esse scripturam, nec, quae Gruteri fuit opinio, hoc in *Dei* mutatum ab iis, qui Senecam Christianum putassent, tum loca Senecae multa haud dissimilia docent, tum codices fere omnes suadent praecipiuntque. Codex tamen Erf. *Deorum* praestat.

5. Stoae dogma fuit, animum in corpore quasi in custodia teneri: quem virtus *laxat*, liberat a vinculis. Iam quum is particula sit mentis divinae, sensim eo redit,

ad cognitionem coeleſtium, dignumque efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum habet plenumque bonum ſortis humanae, quum, calcato omni malo, petit altum, et in interiorem naturae ſinum venit. Tunc iuvat inter ſidera ipſa vagantem, divitum pavimenta ridere, et totam cum auro ſuo terram: non g illo tantum, dico, quod egeſſit, et ſignandum monetae dedit, ſed et illo,
quod in occulto ſervat poſterorum avaritiae. Nec 6
poteſt ante contemnere porticus, et lacunaria ebore ful-

g. *non illo tantum, dico — ſed et illo.* Gronov. e britt., gallicis et duobus palatinis codd. reſtituit, quum olim eſſet: *non illum tantum dico — ſed et illum.* Sic loqui amare Senecam bene docuit Gronovius locis Nat. Qu. VI, 16, 1, VII, 23, 1. Epiſt. 90, 35, ubi codd. ſuadent *de illa, ſed illa* legendum eſſe perſuaſit Gronovius. Eandem hanc loquendi rationem Graecis quoque perquam familiarem fuiſſe conſtat, et docuit nuper Vir praeſtantiſſimus Schaeferus in Meletem. crit. Mox *tonſiles ſilvas* omnes codd. Grut. exhibent, et Eraſmus: praeferam lectioni nonnullarum edd. *penſiles ſ.:* recentiorem etiam luxum taxare videtur: etſi Epiſt. 122, 9 opponi poſſit, quare Lipſius ad h. l. dixit: Quidam editi *penſiles*, quod paene eſt, ut probem. *Et anguſtum et maxima ex parte* Cod. Erf. praeſtat.

redit, unde venerit: *calcato omni malo*, corpore, omnibus affectibus et erroribus depulſis ſublatisque. *Sinum* penetralia: *pavimenta*, quae inprimis opere muſivo et eo pretioſiſſimo ornabantur. Cf. Sueton. Iul. 46. not.

6. *Lacunaria*, tecta triclinii ebore, auro picturaque ſplendentia, les plafonds. Similes ſunt hisce ornamentis gypſati labores, lavori di ſtucco ab Italis vocati. Cf. Erneſti Clav. Cic. h. v. *porticus* marmoreas. *tonſiles ſilvas.* Spectant haec ad luxum iſtorum temporum notum, viridaria non ſolum in impluvio, quorum mentio fit a Tibull. III, 3, 15, ubi cf. Heynium, ſed etiam in tectis ſ. culminibus aedium planis habendi. Luxus hic fuit tunc temporis recens. Proinde Plin. N. H. XII, 2 nemora tonſilia memorat ut inventum recens. Hic mos ſilvas tonſiles ſ. arboreta habendi in his aedium partibus etiamnunc in regionibus

fulgentia, et tonſiles ſilvas, et derivata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, et terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum, et magna ex parte opertum mari, etiam qua exſtat, late ſqualidum, et aut uſtum aut rigentem. Sibi ipſe ait: hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur? O quam ridiculi ſunt mor-
7 talium termini: Ultra Iſtrum Dacus non exeat: [h] Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana disterminet: Rhenus Germaniae modum faciat: Pyrenaeus medium inter

h. *Strymo Thracas includat.* Sic Eraſmus in ora edit. legendum poſuit: contextus enim habet vitioſe: *Iſthmus Samothracas includat.* Petrus Pithoeus invenit in uno codice: *Aemus Thracas* includat. Lipſius in ſuo cod. mſ.: *Aeſtimun ſamothracas:* alius dabat, *Iſtimum ſametrates,* ſ. *ſamoctates incl.* Vnde Lipſius coniecit: *Aemus mons Thracas incl.* Pincianus emend. *Iſthmus ſuus Thraces includat,* ut intelligat auctor de Iſthmo Thraciae Cherſoneſi, aut certe, inquit, *Strymo ſuus Thraces includat;* terminus enim Strymo fluvius inter Macedoniam et Thraciam Ptolemaeo et reliquis. Codex Erf. *hemotraces includat.* Alius codex: *imperium inſtinium Samotraces includat.* Haec vacillatio et diverſitas lectionum locum valde ſuſpectum reddunt. Illa Samothracum, quos codd. pertinaciter tenent, mentio quo pertineat, non dicam. Nam etiamſi vel maxime de finibus non pace quadam ſed animo et votis hominum conſtituendis ſermo ſit, tamen quo te converteris haud extrices. Locus itaque corruptus meliores codices exſpectat: dumne pannus attextus ſit! Mox *Aethiopas* praeſtat codex erford.: fortaſſe, quia rarior *Aethiopiarum* ſit mentio. Occurrit tamen ap. Plin. V, 8 Nat. Hiſt.

auſtralibus viget. Cf. Epiſt. 122, 9. not. *derivata in domos flumina* vocat Seneca pater Controv. V, 5 navigabilium piſcinarum freta. Cf. Ep. C, 5. not.

7. Termini, quos hic deſignat, non pace quadam conſtituti videntur, ſed geographici, ut ita dicam, ſunt, quibus romanos et exteros fines quaſi a natura conſtitutos disterminaſſe videri debent Geographi et Hiſtorici. *Dacus* autem Auguſti tempore in utraque Danubii ſ.

inter Gallias et Hiſpanias iugum extollat: inter Aegyptum et Aethiopias arenarum inculta vaſtitas iaceat! Si quis formicis det intellectum hominis, nonne et illae unam aream in multas provincias divident? Quum te in illa vere magna ſuſtuleris; quo- 8
ties videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, et quaſi magnum aliquid agatur, equitem modo ulteriora explorantem, modo a lateribus affuſum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen. —

Formicarum iſte discurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis et nobis intereſt, niſi exigui menſura corpusculi? Punctum eſt iſtud in quo navigatis, in quo bellatis, [i] in quo regna disponitis: minima, etiam quum illis utrimque Oceanus occurrit. Sur- 9
ſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita ſi minimum ſecum ex cor-

 pore

i. *in quo regna disponitis.* Haec eſt emendatio Eraſmi egregia, quum omnes codd. darent: *in quo regnatis, ponitis numina*, nullo aut malo ſenſu. Gruteri tamen codd. praeſtant, etſi reliqua etiam vitioſe, tamen recte *minima*, quibus in hoc aſſentit cod. erf. Huic Criticae generi iſta Eraſmi emendatio honori eſt, quod Valckenar. in Diatribe, ut hoc exemplo utar, egregie ornavit. Mox Eraſm. duo Gruter. codd. et erford. *Oceanus occurrit*, plurimi *incurrit*:

f. *Iſtri* ripa habitans, ab hoc Caeſare ultra fluvium regredi cogebatur. Cf. Strabo VII. p. 375 ſq. lipſ. *Sarmates*, impr. Jazyges, Roxolani et Peucini inferiore Danubio a Romanis hoc tempore ſeparati ſunt. Cf. Tacit. Germ. c. 40. *Rhenus*. Claudius juſſit, ut Rhenus terminus eſſet. Cf. Tacit. Annal. XI, 19.

8. Verſus eſt Virgil. Aen. IV, 404. *Oceanus* qui omnem terrarum orbem *utrimque* i. e. a latere utroque ad occaſum et ad ortum (cf. Lipſii Phyſiol. Stoic. II, 17 fin.) circumfluit, ideoque *minima* regna, etiamſi totam terrae ſuperficiem complectantur.

9. *at ita ſi — redit.* Facile videris, ſapientem hic Stoi-

pore tulit, si sordidum omne detersit, et expeditus levisque ac contentus modico emicuit. Quum illa tetigit, alitur, crescit: ac velut vinculis liberatus,
10 in originem redit. Et hoc habet argumentum divinitatis suae, quod illum divina delectant: nec ut alienis interest, sed ut suis. Secure spectat occasus siderum atque ortus, et tam diversas concordantium vias. [k] Observat, ubi quaeque stella primum terris lumen ostendat, ubi culmen eius summum, qua cursus sit, quousque descendat. Curiosus spectator excutit singula, et quaerit. Quidni quae-
11 rat? Scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilii prioris angustias. Quantum enim est, quod ab ultimis litoribus Hispaniae usque ad Indos iacet? Paucissimorum dierum spatium, [l] si navem suus ventus

currit: quare Pincianus legendum suasit: *undecunque Oc.,* bene, ut omnia fere, quae eius ingenio debentur. Sed vulgata habet quo se tueatur. Deinde cod. erf. *et ita, si secum minimum ex tempore tulit.*

k. *Observat, ubi quaeque stella primum terris lumen o.* Sic fere Muretus, qui tamen *terris* non agnoscit. Erasmus: *observat ubique quae stella primum coelis.* Sed codd. non *coelis* sed *terris* habent. Sic Virgil. Georg. IV, 232. Taygeti simul os terris ostendit honestum Plias. Sed illud: *ubique,* quod Erasmus et codd. habent, tolerari nequit.

l. *si navem suus ventus implevit.* Sic optimi codd. Alii tamen: *si navem suus ventus ferat.* Codex erford.: *si navem suus ferat ventus.* Olim cusi, ait Grut. *si navem ferat suus ventus implebit.* Enimvero in his glossatoris manum

Stoicum describi, quippe quem ab erroribus et affectibus liberum unice id agere posse declarat, quae huc spectant: stultum, qui affectibus pareat, non posse. *Secure spectat — vias:* quoniam divina, quorum est pars, eum delectant, nec superstitione stultorum tenetur, quos anxie Astrologis hinc leges suas depromentibus animum advertisse constat.

11. *Quantum enim — si navem suus,* secundus, *ventus implevit.* Haud dubie insulas Canarias intellexit,

tus implevit. At illa regio coeleſtis per triginta annos velociſſimo ſideri viam praeſtat, nusquam reſiſtenti, ſed aequaliter cito. Illic demum diſcit, quod diu quaeſivit: illic incipit Deum noſſe. Quid eſt 12
Deus? Mens univerſi. Quid eſt Deus? Quod vides totum, et quod non vides totum. Si demum magnitu-

manum facile agnoſcas, ex margine in contextum temere illatam. Saepe enim a Criticis librariorum mos iſte obſervatus et deriſus eſt, notam quam vocamus, qua in margine vocem rariorem aut doctiorem explicatam vidiſſent, in textum aſſumendi: unde διττογραφίαι interdum ortae ſunt. Mox inter *nusquam reſiſtenti*, et, *numquam reſ.* codd. fluctuant. Senſus manet idem. *Contigit* §. 12. in fine vulgata eſt lectio, ubi cod. erf. *contingit* habet. Utrumque defendi poteſt: ſed cur vulgatum deſeram, non video.

lexit, quippe quae ſub nomine inſularum fortunatarum iam Sertorii aetate innotuerant (Plutarch. III. p. 520 Reisk.). Ipſius Ptolemaei notitia ultra eas non pertinuit. Ceterum locus hic notatu dignus eſt de notitia veterum ſuper his regionibus. Iam Eratoſthenes (flor. ante Chr. nat. 226.) ſuſpicabatur, niſi Atlantici maris magnitudo obſtaret, ex Hiſpania facile in Indiam navigari poſſe (Strab. 1. p. 173. lipſ.). Huic opinioni fama quadam, unde Platonis Atlantis (cf. Plat. Opp. IX p. 296. coll. X p. 39. et Ariſtot. de Coelo II, 14 fin.) orta fuerit, ut videtur, ſubnixae, poſtea Ptolemaeus quoque aſſenſus eſt, quippe Indiam orientalem usque ad Africam occidentalem pertinere, atque adeo mari haud ita magno ab ea disterminatam eſſe putavit, ut proinde ab inſula Canaria non multum diſtaret India. Hanc ipſam ſententiam Columbi etiam aetati probatam eſſe conſtat. Cf. Mannert I. p. 142 ſq. *velociſſimo ſideri*, Saturno. Cf. VII, 29. Eadem refert Cic. de Nat. Deor. II, 20.

12. *Quid eſt — totum.* Pantheismum hic vides clare expoſitum ab Heraclito mutuatum, qui ſaepe a viris doctis male intellectus eſt. Ratio, ſpiritus igneus, mens univerſum creavit, ſenſus eſt, et per omnia diffunditur. Hoc modo mundum dixere ſapientem, et mundum itidem Dei corpus atque animal. Cf. Lipſii Phyſiol. Stoic. I, 6. ſq., qui rem

gnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest, si solus est omnia, opus suum et extra et intra tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei
13 et nostram? Nostri melior pars animus est: in illo nulla pars extra animum. Totus ratio est, quum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc, quo neque formosius est quidquam, nec dispositius, nec in proposito constantius, existiment homines fortuitum et casu volubile, ideoque tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates, et cetera quibus terrae ac terris vicina pulsantur. Nec haec intra vulgum dementia est, sapientiam quoque professos con-
14 tigit. Sunt qui putent, sibi ipsis animum esse, et quidem providum ac dispensantem singula, et sua, et aliena: hoc autem universum, in quo nos quoque sumus, expers esse consilii, et aut ferri temeritate quadam, aut natura nesciente quid faciat. Quam utile existimas ista cognoscere, et rebus terminos ponere? quantum Deus possit: materiam ipse sibi formet, an data utatur? utrum idea materiae prius

rem acutius tractavit quam Tiedemann. Syst. der stoisch. Philos. II. p. 166. sq. et Geist der specul. Phil. II. p. 541. sq. Similia docuit Pythagoras, Cic. de Nat. Deor. I, 11. et Empedocles, cf. Sturzii Empedocles p. 256 sqq.

13. *ut hoc* coelum, totumque mundum una cum deo, a quo regitur. *Tumultuosum* nullum tenens ordinem, confusum, omnique consilio privatum. *Nec haec — contigit.* Cogitasse videtur Seneca de Anaxagorae ὁμοιομερείαις, atque de Leucippi, Democriti et Epicuri atomis. Vocamus hos cum Stratone lampsaceno (Cic. Acad. IV, 121. p. 217 ed. Goerenz.). Cf. Lipsii Physiol. Stoic. I, 5.

14. His quaestionibus sane gravibus saepe cruciatos esse philosophos inde a primis philosophandi temporibus usque ad nostram aetatem, res est notissima. *Materiam — utatur.* Omnes fere antiquitatis philosophi aeternitatem materiae statuebant, ex qua

prius superveniat, an materia ideae? Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant: et a magno artifice prave formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur, saepe inobsequens arti est? — Haec inspicere, haec discere, his incubare, nonne transilire est mortalitatem suam, et in meliorem transscribi sortem? Quid tibi, inquis, ista proderunt? Si nihil aliud, hoc certe sciam, [m] omnia angusta esse, mensus Deum. Sed haec deinde.

CAPUT

m. *omnia angusta esse, mensus Deum.* Sic egregie boni codd., quum alii vel omnino τὰ *mensus Deum* omittant, vel *angusta esse versus Deum* praestent. Gronovius docuit, *mensus, metiri* ex verbis esse, quibus Annaei Seneca et Lucanus delectati sint. Cf. de benef. II, 16, 1. Nat. Qu. IV. praef. §. 13 etc.

qua Deus mundum fecerit. Senecae tamen tempore fuisse quoque videntur, qui materiam a Deo formatam esse statuerent. Cf. Bruckeri Histor. Phil. I p. 939. Fortasse cogitavit noster de orientali philosophia, quam in Aegypto et Asia cognosse poterat. Emanavit illa quidem materia, secundum eam, ex Deo, Ormuzio, fonte originario omnis lucis. *utrum idea — ideae.* Haec ad Platonis dogma de ideis spectare patet. Quaeritur autem, utrum ideae hae extra Dei intellectum fuerint, ad quas tamquam ad exemplaria aeterna materiae formam dederit, substantiaene an actiones intellectus divini fuerint (cf. Epist. 58. 65. Lipsii Physiol. Stoic. II, 3.); an ipsae intellectui s. menti Dei ut notiones adfuerint, formae per se subsistentes et agentes in materiam, ut sigillum in ceram solet (cf. Tiedemann Geist der specul. Philos. II. p. 89 sq. post Brucker. I. p. 695. sq.).

15. *Deus — arti est?* Et haec quaestio ad dogma de materia eiusque aeternitate spectat. Si enim materia aeterna est, Deo in multis rebus resistat necesse est; sin vero a Deo ipso creata creditur, ex ea, quidquid Deo placuerit, creari poterit. *mensus Deum,* h. e. contemplatus naturam et opera Dei: quum Deum, inquit auctor, consideravero et aestimavero. Lucanus VIII, 527 Metiri sua regna decet viresque fateri etc. Gron.

CAPUT I.

Nunc ad propoſitum veniam opus. Audi quid de *Ignibus* philoſophia velit, quos aër transverſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur, et praerapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed proiici. Ignium multae variaeque facies ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram vocat. Si me interrogaveris, quare? prior mihi rationem reddas oportet, quare Hoedi vocen-
2 tur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, convenerit

De ignibus et in coelo viſis. 1. *Ignes*, quorum in phyſiologia et theologia Stoae magna pars eſt, ordinem rerum dicendarum incipiunt. Ignea enim eſt Dei natura, quoniam ſubtiliſſimum et efficaciſſimum ignis elementum eſt: quare ſummum locum obtinet, et in rebus creandis maxime valuit et adhuc valet. Ceterum Ariſtot. librum Meteorol. I, 4 ſqq. noſtro ob oculos verſatum fuiſſe apparet comparanti. Eius ordinem ſequutus eſt. *Philoſophia*, ſenſu ſcholae ionicae, i. e. phyſica. *Magna vi illos excuti* etc. Ariſtoteles l. l. appellat ἐκθλίβεσθαι, quod comparat cum nucleis ex digitis excuti ſolitis, ὥσπερ οἱ ἐκ τῶν δακτύλων πυρῆνες. *obliqui feruntur.* λοξὴν φορὰν appellat Ariſtoteles, qui putat, hoc plerumque fieri, ideo quod duplici impetu prematur ignis, violentia quidem deorſum, natura autem ſurſum. Adſcribit iis quoque velocitatem, iis ſimilem, quae a nobis proiiciuntur (τοῖς ὑφ' ἡμῶν ῥιπτουμένοις). *Capram*, αἶγα. *Hoedi*, ἔριφοι, duae ſtellae Aurigae. Vocantur pluviales. Arat. Phaenom. 678 ſq. Noli de meteoris intelligere. 2. Recte obſervat Muretus, non Ariſtotelem illius appellationis auctorem fuiſſe, ſed vulgo ita genus illorum fuiſſe capram vocatum. Ariſtot. enim l. l. ait: καὶ οἱ καλούμενοι ὑπό τινων δαλοὶ καὶ αἶγες. Cauſam autem, cur caprae vocentur, hanc eſſe aiunt, quod in caprarum morem quaſi barbulas quasdam pendentes habeant, vel quia ſaltant et locum laſcive mutant, ut caprae. Praeſtat prior: vocatur enim capra,

nerit inter nos, ne alter alterum interroget: [a] quid dicit ille? responde. satius erit de re ipsa quaerere, quam mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellaverit Capram. Talis fuit forma eius, qui, bellum adversus Perseum Paullo gerente, lunari magnitudine, apparuit. Nos quoque vidimus non semel flammam ingentis [b] pilae specie, quae tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa divi 3
Augusti excessum simile prodigium: vidimus quum de

a. *quid dicit ille? responde.* Sic mss. Fortunati dabant, habetque Erasmi editio. Concinunt plerique codd. ap. Grut. qui *erit*, non quod Fortun. *erat*, praestant. Olim cusi, ait Grut., amplius, *Quid dicit illum respondere non posse* etc. Muretus tamen omisit τὸ *responde.* Sed non video, cur codd. postponam huic coniecturae.

b. *pilae.* Sic Erasmus et palat. tert. ap. Grut.: at reliqui non agnoscunt verbum *pilae*, habentque tantum *flammam ingenti specie.* Sensus tamen docet, τὸ *pilae* necessarium esse.

capra, si quasi scintillas effundat, ὅταν μὲν ἀποσπινθηρίζῃ ait Aristot. l. l., unde verbum ἀποσπινθηρίζω Lexicis addas. *Lunari magnitudine.* Livius 43, 13 narrat, quod Lipsium fugit, hoc bello facem in coelo conspectam esse, sed de lunari magnitudine silet. Defectus lunae, qui eodem fere tempore accidit, cf. Liv. 44, 37, huc trahi nequit. Quae autem Iulius Obsequens habet, hoc bello: *Lavinii fax ardens in coelo visa*, manifesto e Livio sunt hausta.

3. *circa divi Augusti excessum.* Infra VII, 17 et Cometam eo tempore apparuisse ait. Nam utrumque simul fieri potuit. *de Seiano actum est.* In Senatu mors ei decreta. Lipsius. Narrat Dio Cass. 58, 10 et 11. *mundus* i. deus, mens mundi. Lucilius itaque epicureus fuit. Stoae enim placuisse dogma de providentia Dei notum est. Cic. de N. D. II, 30. M. Antonin. VI, 44. *Erit aliud — tempus.* Attigit infra II, 32. Uberius exposuit haec in libello de providentia, quem Vol. I. exhibuimus. Haud dubie in alio etiam opere nunc deperdito, Magnis moralibus, de hac quaestione uberius exposuerat.

de Seiano actum est: nec Germanici mors sine denuntiatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes Deos [c] mortium signa praemittere, et quidquam esse in terris tam magnum, quod perire mundus sciat? Erit aliud isti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, et alia aliis ita complexa sint, ut quod antecedit,
4 aut causa sit sequentium, aut signum. Videbimus, an diis humana sint curae; an series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nuntiet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes exsistere, aëre vehementius trito, quum inclinatio eius in alteram partem facta est, et non cessit, sed [d] intra se pugnavit.

Ex

c. *mortium.* Sic boni codd. ap. Grut. Sed Matthaeus Fortunatius, pannonius, qui in editione veneta ap. Aldum anni 1522. 4. curanda hos Senecae Nat. Qu. libros ad codd. mss. castigavit, tradit suos codd. mss. (haud dubie e Biblioth. S. Marci Venetiis, nam descriptio accurata codd., quibus utebantur tunc temporis, plerumque desideratur) habere *motuum.* Sed vulgatam lectionem esse retinendam per se patet. Varietas orta esse videtur, quod numerus plural. *mortes, mortium* raro occurrit. Exemplo tamen sit Cic. Tusc. 1, 48. Senec. de Clement. 1, 18, 3. o hominem mille mortibus dignum! etc.

d. *intra se pugnavit.* Ita legi voluit e suis codd. mss. Pincianus. *Inter se p.* Erasm. Manutii editio e codice Gruteri, qui archaismi, quo laborabat, amore lectionem colon. mss. *interpugnavit* praetulit. Sed *intra se p.* praestat, sensu docente: nam inclinatione in alteram partem facta haud dubie pugna duarum partium inter se cessavit, durante tamen illa fermentatione interna, de qua sermo est. Mox *strictus est* boni codd. habent: alii mutatione facili *frictus est*, praeferentibus Erasmo et Fortunato: usu tamen loquendi non consentiente. *Minora lumina* omnes codd. mss. exhibent, praeter unum apud Grut., qui habet *mictora.* Illis tamen minoribus Aristoteles, a quo noster h. l. totus pendet, aperte favet. cf. §. 8.

4. *series rerum* s. fatorum, II, 32, 4. *Interim illud existimo* etc. Est Aristotelis (de Coelo II, 7. Meteorol. I, 4) per omnia subsequentia tempora propagata sententia: in qua talis etiam quae nunc regnat sententia de igne libero et vincto, qui affinitatis quam

vocant

Ex hac vexatione nascuntur trabes, et globi, et faces, et ardores. At quum levius collisus, et, ut ita dicam, strictus est, minora lumina excutiuntur, *crinemque volantia sidera ducunt.* Tunc ignes te- 5
nuissimi iter exile designant, et coelo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis nox est; non enim opus est ad efficienda ista magno aëris motu. Denique, ut breviter dicam, eadem ratione fiunt ista, qua fulmina, sed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter collisae, fulgurationes efficiunt;
[e] majore impetu pulsae, fulmina. Aristoteles eius- 6
modi rationem reddit: „Varia et multa terrarum orbis exspirat, quaedam humida, quaedam sicca, quaedam [f] algentia, quaedam concipiendis ignibus idonea." — Nec mirum est, si terrae omnis generis

e. *maiore impetu pulsae, fulmina.* Erasmus habet *impulsae fulmina. Sic quanto illas minus presseris, tanto leviora fulmina emittunt.* Consentit unus Gruteri codex, cuius tamen plurimi, sicut Pinciani omnes, nostram lectionem tam concinniorem, quam Seneca digniorem exhibent. Voces illas iam Muretus veteris libri nixus auctoritate deleverat.

f. *algentia.* Mureto debetur haec lectio, qui in suo codice *alentia* repertum recte mutavit in *algentia,* Aristotelem Meteorol. I, 4 sequutus, ubi est: *συνιέναι καὶ ψύχεσθαι τὴν ὑγροτέραν ἀναθυμίασιν.* Erasmus: *calentia.*

vocant lege motus in conspectum sensumque nostrum venit, manifesto inerat, latebatque: quippe qua non omnis collisionis s. attritus effectus reiicitur. Cf. Lichtenberg ad Erxleben. Elementa Phys. §. 494. et Klügelii Encyclop. II. p. 386 sq. ed. 2. *crinemque — ducunt.* Virg. Aen. V, 528. Sunt stellae cadentes, *ἀστέρες διαθέοντες, διάττοντες, αἱ διαδρομαί,* s. *ἀπόῤῥοιαι τῶν ἄστρων,* s. simpliciter, *οἱ ἀστέρες:* describit Virgil. Ge. I, 365 sq. not.

6. *Aristoteles* Meteorol. I, 4 ubi res sic exponitur, verba tamen eadem non habentur. Recte observat Muretus: *Ἀτμίδα* exhalationes humidas atque algentia, *ἀναθυμίασιν* siccam et igneam vocari: quamquam Aristoteles, qua est concisa claritate, ubi

ris et varia evaporatio est: quum in coelo quoque non unus appareat color rerum, sed acrior sit caniculae rubor, Martis remissior, Iovis nullus, in lu-
7 cem puram nitore perducto. Necesse est ergo in magna copia corpusculorum, quae terrae eiectant, et in superiorem agunt partem, aliqua in nubes pervenire alimenta ignium, quae non tantum collisa possint ardere, sed etiam afflata radiis solis. Nam apud nos quoque, g stramenta sulphure aspersa,
8 ignem ex intervallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiam intra nubes congregatam facile succendi, et maiores minoresve ignes exsistere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim stultissimum est existimare, aut stellas decidere, aut transilire, aut aliquid illis auferri et abradi: nam si hoc
9 fuisset, iam defuissent. Nulla enim nox est, qua non plurimae ire, et in diversum videantur abduci. Atqui,

g. *stramenta.* Sic Fortunati et Gruteri codd. et Erasmus. Fortunatus reperit in editione, fortasse Neapolit., *fragmenta.* Emendationem eius *sarmenta* recepit Manutius in ed. venet. anni 1522. Obsopoeus invenit in cod. Memmii *ramenta.* Utrumque habere locum potest, nam et stramen-

ubi quidem eius opera non corrupta sunt iniuria situs temporisque, rem sic ipse exposuit. Cf. Schneideri Eclog. phys. p. 233 sq. not.

7. *alimenta ignium coelestium:* nam ita Stoici (statuebant) sidera et stellas vaporibus ali. In Physiol. II dissertat. 14. Lipsius. *Nam apud nos — trahunt.* Idem observat Galenus quoque De temperamentis III. p. 81. ed. bas., quem locum adduxit Schneider. in Eclogis phys. p. 155.

8. *Illud enim — defuissent.* Errorem hunc, putidum quidem, antiquissimis tamen temporibus atque omni scientia destitutis oriundum, paene omnes nationes pervasisse et tenuisse docent praeter alia earum linguae, aliae aliis hac in re exprimenda stultiores. Non solum

qui, quo ſolent, quaeque inveniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, ut infra illas iſta naſcantur, et cito intercidant, quia ſine fundamento ſunt et ſede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid, ſi dicam ſtellas 10
interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illae latent, et ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque transcurrunt etiam interdiu, ſed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, ut etiam adverſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra 11
certe aetas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautae putant, quum multae transvolant ſtellae. [h] quod ſi ſignum ven-

ſtramentum et ramentum ſulphuratum occurrit. Plurimos codd. ſequor. h. *quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, ubi venti ſunt.* Sic Obſopoeus in cod. Memmii invenit. Eraſmus et codd. ap. Grut. habent: *quodſi ſignum ventorum eſt, ibi venti ſunt.* Clarius haud dubie eſt prius, ut locus denotetur, ubi faces fiant. Sic cap. 2. §. 5: quod argumentum eſt, intra eam partem coeli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent.

lum ſtellae cadere, percurrere, emungi, ſed etiam obradi illis quaedam et auferri dicuntur. Cf. Cerda ad Virgil. Ge. I, 365.

11. *Argumentum tempeſtatis nautae putant* etc. Eſſe has quidem obſervationes, quae prodigiorum loco ab antiquis habebantur, electricae materiae adſcribendas, nunc ſatis conſtat. Rem attigit Plutarch. Plac. Phil. II, 18 (To. XII p. 405 ed. Hutten.). De *Polluce et Caſtore* celebrata ab omnibus fere poetis et mythographis fabula. Vide Plin. N. H. II, 37 notante Mureto. Fabula haec e myſteriis ſamothraciis, fortaſſe a navigatoribus et in eorum uſum conſtitutis deducenda eſſe videtur, in quibus Dii magni ſ. Cabiri ſ. Dioscuri vocitati ſunt: quos quidem poſtea neſcio quis error cum Polluce et Caſtore, Ledae et Iovis filiis ſ. Tyndaridis confudit, quos et ipſos Dioscuros

ventorum eſt, ibi eſt, ubi venti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam et terram eſt. In magna tempeſtate apparent quaſi ſtellae velo inſidentes. Adiuvari ſe tunc periclitantes exiſtimant Pollucis et
12 Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſtatem, et deſinere ventos. [1] Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti, viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſaepe,

1. *Aliquando feruntur ignes, non ſedent.* Omnium codd. et edd. lectio eſt, praeter Caſauboni codicem, qui habebat: *Alioquin ferrentur ignes, non ſederent*, et britannicum Gronovii, *aliquando feruntur ignes vel aliquando non ſedent.* Quod verum puto, ait Gronov., et vulgato ſcitius eſt. Significat levem motum et medium aliquod inter ferri et ſedere: quod potius dicendo quid non ſit, quam quid ſit, explicare ſe poſſe indicat Seneca. Equidem Gronovio non adſentior vulgatum tenens. Senecam enim illam ſubtilitatem hic non ſectari puto, ſed de iis ignibus electricis, quos hodie vocamus, loqui, qui non nocent et flammarum modo apparent, corpora ſtringendo, nullumque ſonitum edendo. Hi quidem feruntur, non ſedent, ut ignis quem nos vocamus St. Elmii (Sanctae Helenae), qui ſederos vocatos fuiſſe apparet, et a Neptuno poteſtatem accepiſſe, navigantibus et naufragis ſaluti eſſe. Hinc lucida eorum ſidera ap. Horat. Carm. I, 3, 2, ubi vid. Mitſcherl., nobilitata ſunt. Cf. Hemſterhuſii copioſiſſimam notam ad Lucian. II. p. 351 ſq. bip. De re vid. Gehlers phyſ. Wörterbuch ſub voc. Wetterlicht.

12. *Gylippo.* Res accidit ol. 91, 3 bello pelopones. Athenienſibus auctore Alcibiade Syracuſas oppugnantibus. Gylippus Lacedaemonius tunc Syracuſanis ſuppetias tulit. cf. Thucyd. VI, 104. Plut. Nicia vit. Exempla huius rei ſaepe memorantur apud antiquos: collegit quaedam Schneider Eclog. phyſ. c. 13 fin. p. 252 ſq. not. Parum abfuit Seneca a doctrina recentioris aevi, quae eſt de electricitate quam vocamus; in nonnullis corporibus veteres hanc materiam electricam obſervaverant, ignorantes eius vim totam naturam pervadere.

ſaepe, fulminum more, animalia ferire ſolent et arbuſta. Sed ſi minore vi mittuntur, defluunt tantum 13
et inſident, non feriunt, nec vulnerant. Alii inter nubes eliduntur, alii ſereno, ſi aër ad exprimendum ignem aptus fuit. Nam ſereno quoque coelo aliquando tonat, ex eadem cauſa, qua nubilo, aëre inter ſe colliſo. Qui etiamſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen et facere corpora quaedam ſimilia nubibus poteſt, quae percuſſa reddant ſonum. Quan- 14
doque igitur fiunt trabes, quandoque clypei, et vaſtorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit ſimilis cauſa, ſed maior.

II. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circumnectit. Memoriae proditum eſt, quo die divus Auguſtus urbem, ex Apollonia reverſus, intravit, circa ſolem viſum coloris varii circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc [a] Graeci *Halo* vocant, nos dicere Coronam aptiſſime poſſumus.

a. *Graeci.* Britannicus Gronovii codex: *Grati.* Videtur voluiſſe, *Graii.* Gron. Mox *aquam discedere* ab uno cod. palat. et edd. ſuffultum in *recedere* correctum ivit Pincian., propter ſtatim ſequens. Sed quidni variare potuit Seneca? Alii codd. concinunt, qui exhibent *deſcendere.* Tò *fieri*, quod continuo habetur, omittunt multi.

C. 2. De circulo circa ſolem, ſ. de coronis.

1. *Auguſtus — Apollonia* — in qua urbe Epiri proavunculi Iulii Caeſaris iuſſu literarum ſtudiis ſimul et rei militari diſcendae operam dabat eo tempore, quum a. u. 709 ille interficeretur. Sex menſibus ibi commoratus Romam reverſus eſt a. u. 710. Cf. Sueton. Octav. 18, Appian. Bell. Civ. III, 9. Prodigium hoc a Plin. N. H. 2, 28. Vellej. 2, 59, 6 not. memoratur. *hunc — vocant* ἅλω, e. c. Ariſtot. Meteorol. III, 2, ubi explicat, ſecundum Pythagoreos (Stob. Ecl. I, 29 p. 578 Heer.), ut ſit refractio viſus (ἡ ἀνάκλασις τῆς ὄψεως). Noſtri tamen phyſici melius derivant a ſolis, lunae etc. reflectione radiorum

mus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam.
2 Quum in piscinam lapis missus est, videmus in multos orbes aquam discedere, et fieri primum angustissimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec evanescat impetus, et in planitiem immotarum aquarum solvatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre, quum spissior factus, plagam sentire potest; lux solis aut lunae vel cuiuslibet sideris incurrens recedere illum in circulos cogit. Nam humor, et aër, et omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qua-
3 lis est eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum est: ergo et aër [b] in hunc modum, percussus lumine, exibit. Ob hoc tales splendores Graeci Areas vocavere, quia fere terendis frugibus loca destinata sunt rotunda. Non est autem quod existimemus, istas, sive areae, sive coronae sint, in vi-

b. *in hunc modum, percussus lumine, exibit.* Nostra interpunctio nec poscit nec admittit Gruteri emendationem: *hunc modum percussus lumine exhibet.* Invenerat in duobus palat. codd. *exbibet* et *exibet*, sine praepositione. Colon. cod. habebat: *percussus luminę hunc modum exhibet.* Librariorum oscitantiae hae varietates sunt tribuendae.

rum in atmosphaera terrae. Ceterum Stephanus, Gesnero in Thes. L. L. approbante et Schellero sequace, ex *halo* male fecit substantivum latinum *halo, halonis,* quamquam *halo* graecus sit accusat. ἅλω, ab ἅλως. — Similia his, quae noster hic attulit, docebat Strato ap. Stob. Eclog. I, 29 p. 578 Heer., in explicatione cometae. Quam vero Seneca tuetur explicationem, a Stoicis accepisse videtur, reiecta Aristotelica Meteorol. III, 3.

3. *ob hoc — rotunda.* Usus hic areae fruges sub dio terendi saepe occurrit ap. Scriptt. R. Rust. e. c. Caton. 91. 129. Varron. I, 51 sq. Morem autem hunc etiamnunc Hispanos, Lusitanos etc., incolas tractuum meridionalium tenere constat. Cf. Virg. Ge. I, 178 ibiq. Heyn. et Voss.

vicinia siderum fieri. Plurimum enim absunt, quam-
vis [c] tangere ea et coronare videantur. Non longe 4
a terra fit talis effigies, quam visus noster solita im-
becillitate deceptus, circa ipsum sidus putat positam.
In vicinia autem solis et stellarum nihil tale potest
fieri, quia illic aether tenuis est. Nam formae cras-
sis demum spissisque corporibus imprimi solent: in
subtilibus non habent ubi consistant, aut haereant.
In balneis quoque circa lucernam tale quiddam ad-
spici solet, ob aëris densi obscuritatem: frequentis-
sime autem austro, quum coelum maxime grave et
spissum est. Nonnunquam paulatim diluuntur et de- 5
sinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur: et
inde ventum nautici exspectant, unde contextus co-
ronae perit. Si enim a septemtrione discesserit,
Aquilo erit: si ab occidente, Favonius. Quod ar-
gumentum est, [d] intra eam partem coeli has fieri
coronas, intra quam venti quoque solent. Supe-
riora autem non habent coronas, quia ne ventos
quidem. His argumentis et illud adiice, nunquam 6

 coro-

c. *tangere.* Sic Gruter. in duobus suis codd. et Pincianus in omnibus suis invenit, et haud dubie vulgato *cingere* praestat: evitatur quoque tautologia.

d. *intra — intra.* Haec Pinciani coniecturae debentur, qui τὰ *inter — inter* codd. sic mutanda censuit: uti praecedens: *Si enim a sept.*, ubi codd. habebant *Si autem.*

4. *In balneis — spissum est.* Observabat hoc quoque atque explicatum ibat Aristotel. Meteor. III, 4 ex refractione visus (τῇ ἀνακλάσει τῆς ὄψεως s. τῇ ἀνακλωμένῃ ὄψει). cf. Schneideri Eclog. phys. Animadv. p. 245.

5. *Nonnumquam — rumpuntur.* Illud Aristot. Meteor. III, 3 vocat *μαραίνεσθαι*, *μάρανσις*, hoc *διασπᾶσθαι*, qui etiam eadem, quae hic Seneca, et ob easdem caussas significari docet. Muretus.

6. *His argumentis — aspici.* Similiter Aristoteles l. l., qui ait πνεύματος γὰρ ὄντος οὐκ εἶναι στάσιν φανεράν.

coronam colligi, niſi ſtabili aëre [e] et pigro vento. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtat aër, impelli et deduci, et in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, ne feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quaeque pars eius
7 diſſipatur. Nunquam ergo ullum ſidus talem ſibi effigiem circumdabit, niſi quum aër erit denſus atque immotus, et ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis: nec ſine cauſa. Repete enim exemplum, quod paulo ante propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum et aliquam alligatam aquam miſſus, circulos facit innumerabiles: [f] at hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem
8 figuram fugiens aqua disturbat. Idem ergo in aëre evenit, ut ille qui manet, poſſit figurari, at ille qui rapitur et currit, non det ſui poteſtatem, et omnem ictum venientemque formam exturbet. Hae, de quibus dixi, coronae quum dilapſae ſunt aequaliter, et in ſemetipſis evanuerint, ſignificatur aëris quies: [g] eſt omnium tranquillitas, et tunc aquam exſpecta. Quum

e. *et pigro vento* omnes codd. et edd. praeter Mureti ed. habent.

f. *at hoc:* ſenſu et codd. nonnullis poſcentibus, Gruteroque adſtipulante reſcripſi. Olim: *et hoc.* g. *eſt omnium tranquillitas, et tunc aquam exſpecta.* Sic reſtitui, nexu ſen-

6. *Is autem — lumine.* Haud ſcio an nemini ſatis recte haec dicta eſſe videantur. Nubes enim vel maxime a vento agitatae, ideoque fluentes quin lumine feriantur atque colorentur, nemo dubitabit. Quid, quod ſine eo ne conſpici quidem poſſint, quod Ariſtoteles quoque De Anima II, 7 egregie obſervavit.

7. *Lapillus — innumerabiles.* Hoc ipſo exemplo in ſimili re uſus iam fuerat Vitruv. V, 3 et alii.

8. *Hae — exſpecta.* Tres coronarum modos deſcribit noſter, auctore Ariſtot. Meteorol. III, 3 init. διὸ καὶ σημεῖον

Quum ab una parte cesserunt, illinc ventus est unde finduntur. Si ruptae pluribus locis sunt, tempestas fit. Quare id accidat, ex his quae iam exposui, intelligi potest. Nam si facies universa subsedit, apparet temperatum esse aëra, et sic placidum. Si ab una parte intercisa est, apparet inde, aëra incumbere, et ideo illa regio ventum dabit. At quum undique et concerpta et lacerata est, manifestum est a pluribus partibus in illam impetum fieri, et inquietum aëra hinc atque illinc assilire. Itaque ex hac inconstantia coeli tam multa tentantis, et undique laborantis, h futura tempestas ventorum

 plu-

sententiarum et Aristotel. Meteorol. III, 3, quem exprimit noster, postulantibus. Tres autem coronarum status describit: vel dilacerantur, vel paulatim diluuntur, vel perpetuum suum tenorem custodiunt. Haec postrema pervicax crassae nubis densitas aquam praenuntiat. Olim: *aeris quies et otium et tranquillitas. et tunc aquam exspecta.* in quibus verbis tum tautologiam tum defectum facile deprehendas. Fortunatus invenit in codd. *quies et omnium tranq. et tunc a. e.* nullo tamen sensu idoneo. Quare Muretus postrema *et tunc aquam exspecta* e textu eiecit, quae Erasmus iam in ora pro supervacuis declaraverat. Sed neque eiicienda neque supervacua esse, Aristotelis locus docet. Unicae literae mutationem mihi permisi, ut loco sanitatem redderem, *et* mutando in *est*. Tunc sensus est: interdum tamen *est omnium* coronarum tranquillitas, *et tunc* etc. Sic non raro τὸ *si* omittitur, inpr. ap. oratores, e. c. Cic. pro Sext. c. 42. quanquam ibi elatior regnat oratio. Mox *unde finduntur* Fortunati est certa emendatio, ab Erasmo et Manutio in contextum admissa. Omnes codd. habent: *funduntur nubes.*

h. *futura tempestas ventorum plurium apparet.* Sic Erasmus et codd. At Muretus finxerat: *f. t. ventorum proelium apparet.*

σημεῖον ἡ μὲν σύστασις ὕδατός
ἐστιν· αἱ μέντοι διασπάσεις ἢ
μαράνσεις, αὗται μὲν εὐδιῶν,
αἱ δὲ διασπάσεις πνεύματος·
ἐὰν μὲν γὰρ μήτε καταμα-
ρανθῇ, μήτε διασπασθῇ,
ἀλλ' ἐαθῇ τὴν φύσιν ἀπο-
λαμβάνειν ἑαυτῆς, ὕδατος εἰ-
κότως σημεῖόν ἐστι. *Est omnium* i. e. interdum est *omnium* coronarum *tranquillitas*, σύστασις.

plurium apparet. Hae coronae noctibus fere circa
lunam et alias stellas notantur, interdiu raro: adeo
ut quidam ex Graecis negaverint eas omnino fieri,
quum illos historiae coarguant. Causa autem rari-
tatis haec est, quod solis fortius lumen est, et aër
ipse agitatus ab illo, calefactusque, solutior est:
lunae autem inertior vis est, et [1] ideo quia facilis
11 a circumposito aëre facilius sustinetur: aeque sidera
cetera infirma sunt, nec perrumpere aëra vi sua
possunt. Excipitur itaque illorum imago, et in ma-
teria solidiore at minus cedente versatur. Debet
enim aër nec tam spissus esse, ut excludat ac sub-
moveat a se lumen immissum, nec tam tenuis et
solutus, ut nullam venientibus radiis moram prae-
beat. Haec noctibus temperatura contingit, quum
sidera collectum aëra luce levi non pugnaciter nec
aspere feriunt, spissioremque, quam solet esse inter-
diu, inficiunt.

III. At contra Arcus in nocte non fit, nisi admodum raro, quia luna non habet tantum virium, ut

1. *et ideo quia facilis a circumposito.* Omnium codd. lectio est. Fortunatus tamen ex ingenio τὰ *quia facilis* eiecit, ut glossema imperiti hominis particulam *ideo* interpretantis, quum, recte Grutero notante, nihilominus non quia facilis, sed *quia incertior est;* apponendum esset. Mox *aeque sidera* optimi dant codd. et Aristoteles, quem noster sequitur, firmat: non, *quod sidera*, quod Muretus dedit. Erasmus: *eo quod sidera,* codd. aliquot consentientibus.

10. *Hae coronae* etc. Etiam in his Aristotelem l. l. expressit. Quinam tamen illi *Graeci* auctores sint, qui coronas omnino interdiu fieri negaverint, aeque ignoramus ac historias, quibus coarguantur.

C. 3. De Iride, seu arcu coelesti, et quomodo fiat? 1. *At contra Arcus — perstrictae.* Sequitur noster Aristot. Meteorol. III, 2, qui ait antiquos, fortasse Democritum et similes, putasse, Iridem s. Arcum a Luna numquam

ut nubes transeat, et illis colorem suffundat, qualem accipiunt sole perstrictae. Sic enim formam arcus discoloris efficiunt: quia aliae partes in nubibus tumidiores sunt, aliae submissiores: quaedam crassiores, quam ut solem transmittant; aliae imbecilliores, quam ut excludant. Haec inaequalitas 2
alternis lucem umbramque permiscet, et exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera causa eiuscemodi arcus redditur. Videmus, quum fistula aliquo loco rupta est, aquam per tenue foramen elidi: quae sparsa contra solem oblique positum, faciem arcus repraesentat. Idem videbis accidere, si quando volueris observare fullonem: quum os aqua implevit, et vestimenta [a] ridiculis diducta leviter aspergit, apparet varios edi colores in illo aëre

a. *ridiculis*. Sic Muretus e codice suo, unde Gronov. *rediculis*. Erasmus *tendiculis*, quocum consentit unus palat. at reliqui duo et omnes Pincian. *et vest. credideris diducta*, unde Pincian. legendum arbitratus est, *craticulis* s. *clatriculis*. Sed *ridiculis* praeferam, quo machinam illam notam, *le chassis*, *Tuchrähme*, sive uncinos ferreos huius machinae, *les clavières*, expressit.

quam fieri: ortum tamen negari non posse, quamquam rarum, quoniam in tenebris lateant colores. In plenilunio debent fieri, ideoque uno mensis die, si forte fiant, et tunc aut oriente aut occidente. Quapropter addit in annis supra quinquaginta bis comperimus solum. — Primam hanc causam Metrodoro Chio, Democriti discipulo, Hippocratisque magistro (cf. Harles ad Fabric. Bibl. Gr. II. p. 660.) tribuit Plutarch. Plac. Phil. III, 5: Anaximeni autem Origenes p. 65. Philosophumenων ed. Chr. Wolf. Hamburg. 1706. 8. *Sic enim formam — excludant.* Expressit Aristot. Meteorol. III, 6.

2. *Altera causa — redditur.* Cf. Aristot. Meteorol. III, 4. Plut. Plac. Phil. 3, 5. *Idem videbis — fullonem.* Praeiverat Arist. Meteorol. III, 4 (Opp. T. 1, p. 796. E. ed. lugd. 1597), clarius tamen expresserat Aristoteles, qui, quod noster appo-

3 aëre asperso, quales in arcu fulgere solent. Huius rei causam in humore esse ne dubitaveris. Non fit enim unquam arcus, nisi nubilo. Sed quaeramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quae solem transmittant, quaedam magis coacta, quam ut transluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, et sic utriusque intercursu effici arcum, in quo pars fulgeat, quae solem recipit, pars obscurior sit, quae exclusit, et ex se
4 umbram proximis fecit. Hoc ita esse quidam negant. [b] Poterat enim umbra et lux causa videri, si arcus duos tantum haberet colores, et sic ex lumine umbraque constaret.

Sed nunc diversi niteant quum mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit.
Usque adeo quod tangit idem est, tamen ultima distant.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid caerulei, et alia in picturae modum subtilibus lineis ducta, ut ait Poëta, ut an dissimiles colores sint, scire non possis, nisi cum primis extrema con-
5 tuleris. Nam commissura decipit: usque adeo mira arte naturae, quod a simillimis coepit, in dissimilia desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis

b. *Poterat enim umbra et lux causa videri.* Hanc omnium codd. et edd. lectionem Muretus temere mutavit in: *poterat enim verum videri.* Continuo *et sic* mutavit in *et si.*

apponere omisit, positionem loci, quem aliquis parvis guttis adsperserit, versus solem addidit. Obscurius hoc tamen Seneca quoque indigitat verbis: *in illo aere,* i. e. contra solem oblique positum. Eodem exemplo usus est Epicurus ap. Plut. Placit. Phil. IV, 19, etsi in alia re.

4. Versus sunt ex Ovidii Metamorphos. VI, 66.

nis atque umbrae, quum innumerabilium ratio reddenda sit? [c] Quidam ita existimant arcum fieri: dicunt in ea parte, in qua pluit, singula stillicidia pluviae cadentis, singula specula esse: a singulis ergo imaginem reddi solis. deinde multas imagines, immo innumerabiles, et devexas, et in praeceps transeuntes confundi: itaque et arcum esse multarum imaginum solis confusionem. Hoc sic colligunt. 6
Pelves, inquiunt, mille die sereno pone, et omnes habebunt imaginem solis. in singulis foliis dispone singulas guttas: singulae habebunt imaginem solis. At contra ingens stagnum non habebit nisi imaginem unam. Quare? quia omnis circumscripta laevitas et circumdata suis finibus, speculum est. Itaque piscinam ingentis magnitudinis, [d] insertis parietibus in plures divide: totidem illa habet imagines

c. *Quidam ita existimant arcum fieri: dicunt* etc. Sic nonnulli codd. et edd. at Erasmus cum Fortunato e codd. mss.: *Qui ita existimant a. f. dicunt:* ut de iis sermo sit, qui putant, arcum umbrae lucisque temperatura fieri, ponatque hic rationem, qua suam tueantur sententiam. Sed non opus est. Referuntur enim haec ad §. 3. Quidam aiunt etc.
d. *insertis parietibus in plures d.* Sic omnes codd. et edd. praeter Romanam Mureti, qui τὰ *in plures* non habet. Sed haec vel maxime tuetur Fortunatus, et τὰ *insertis parietibus* damnat: codicibus eius aliis adstipulantibus. Tamen vulgatum tueor. Nam, inquit, piscina quomodocunque modo dividatur, nihil refert.

5. *Quidam — confusionem.* Opinio haec fuit Posidonii aliorumque Stoicorum. cf. c. 5, 9. Mathematicos appellat auctores huius sententiae Plut. de Isid. et Osir. Vol. IX p. 127 sq. Hutt. Observationes quaedam proxime positae in hanc hypothesin eos induxisse videntur, nunc nemini probatam; faciem quippe solis nullam in stillicidiis, quibus arcus continetur, observare licet. Coloratur quidem arcus a solis radiis, sed facies non apparet.
6. *Hoc sic colligunt*, experientia collecta docent. *Relinque illam piscinam, sicut est diffusa* demtis parietibus, qui erant inserti.

nes solis, quot lacus habuerit. Relinque illam sicut
7 est diffusa: semel tibi imaginem reddet.* Nihil refert, quam exiguus sit humor aut lacus. Si circumseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita, quae imber cadens defert, totidem specula sunt, totidem solis facies habent. Hae contra intuenti perturbatae apparent: nec dispiciuntur intervalla, quibus singula distant, spatio prohibente discerni. Deinde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus. Aristoteles idem iudicat. „Ab omni, inquit, laevitate acies radios suos replicat.
8 Nihil autem laevius aqua et aëre. Ergo etiam ab aëre spisso visus noster in nos redit. Ubi vero hebes et infirma est acies, quolibet aëris ictu deficit. Quidam hoc genere valetudinis laborant, ut ipsi sibi videantur occurrere, ut ubique imaginem suam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non potest ne proximum quidem sibi aërem perrumpere, sed resistit.“ Itaque quod in aliis efficit densus aër, * in his facit omnis. Satis enim valet qualiscunque ad imbecillem aciem repellendam: longe autem magis

* *in his facit omnis.* Muretus omisit τὸ *facit.* In antiquioribus sui aevi edd. invenit Fortunatus: *in his facit omnis aqua*, et recto τὸ *aqua* reiiculum censuit. Mox *remittit qui crassior* a coniectura Fortunati accepit Erasmus: invenerat autem in libris suis *remittit itaque, quia crassior est.* Nexus desiderabat vocum *itaque quia* expunctionem.

7. *Aristoteles idem iudicat — resistit,* in Meteorol. III, 4 init. Quod Aristot. ait, infirmis oculis utentes interdum imaginem suam ubique cernere, Mercurialis V, 7 Variar. lectt. refutatum ibat, et falso cum Aristotelis interpretibus, Alexandro Aphrodis. et Olympiodoro, contendit, de Antipheronte Orita, cuius ut ἐξισταμένου, hominis motae mentis, meminit De Memoria et Reminisc. cap. I, Aristotelem cogitasse. Cf. Schneideri Animadv. ad Eclog. phys. p. 240 sq.

gis visum nostrum nobis remittit, qui crassior est, et pervinci non potest, sed radios luminum nostrorum moratur, et eo unde exierint, reflectit. Ergo 9
quum multa stillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parva sunt, solis colorem sine figura exprimunt. Deinde quum in stillicidiis innumerabilibus, et sine intervallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies esse non multarum imaginum intermissarum, sed unius longae atque continuae. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia istic imaginum esse dicis, ubi nullam video? Et quare quum 10
solis color unus sit, imaginum diversus est? Ut et haec quae proposuisti, refellam, et alia quae non minus refellenda sunt, illud dicam oportet: nihil acie nostra fallacius, non tantum in his, a quibus subtiliter pervidendis illam [f] colorum diversitas summovet, sed et in his quoque, quae ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. Poma per vitrum adspicientibus multo maiora sunt. Columnarum intervalla porticus longio- 11
res iungunt. Ad ipsum solem revertere; hunc, quem

f. *colorum.* Haec vulgata est lectio et ea bona. Gronovii quamvis ingeniosa emendatio *locorum* hic locum habere nequit. In utroque et remotiori et vicino colorum diversitas, radiorum fractio, nos fallit.

10. *Remus integer* etc. Similia exempla saepe adducuntur a veteribus, e. c. a Lucretio IV, 388 sq., qui tamen non in sensibus, quod Parmenides et multi alii docuerant, sed in animo nostro fraudem inesse statuere maluit. Hoc autem exemplum de remo inflexo ut frequentissimum in disputatione de sensuum veritate adduxit Cic. Academ. IV, 7: quo, uti Goerentzius ibi egregie monuit, aeque ac illo de collo columbae, omnes utebantur, qui sensuum veritatem impugnabant. Cf. Sext. Empir. Pyrrh. I, 119. Eo usus est Lucret. IV, 428 sq. Respexit eo Senec. Epist. 71, 23.

quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri pedalem esse contenderint. Quem velocissimum omnium esse scimus, nemo nostrum videt moveri: nec ire crederemus, nisi appareret isse. Mundum ipsum praecipiti velocitate labentem, et ortus occasusque intra momentum temporis revolventem, nemo no-
12 strum sentit procedere. Quid ergo miraris, si oculi nostri imbrium stillicidia non separant, et ingenti spatio intuentibus minutarum imaginum discrimen interit? Illud esse dubium nulli potest, quin arcus imago solis sit, roscida et cava nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Nunquam non adversa soli est, sublimis aut humilis, prout ille se submisit, aut sustulit, contrario motu. Illo enim descendente
13 altior est, alto depressior. Saepe talis nubes a latere solis est, nec arcum efficit, quia non ex recto ima-

11. *ut sapientes — contenderint.* Fuit haec Heracliti sententia, quippe qui pedis humani latitudinem solis magnitudini comparavit. Plut. Plac. Phil. II, 2. Ἡράκλειτος εὖρος ποδὸς ἀνθρωπείου, sc. ἡγεῖτο εἶναι. Hinc sumsit sua Epicurus, quae exposita in eius Epistola ad Pythoclem ap. Diog. Laert. X, 91 videbis: coll. Lucret. V, 565 sq. Cic. Acad. IV, 26 init. Peritiores tamen harum rerum arbitri inter veteres una fere voce solem vicies octies terra maiorem esse consenserunt; quare Goerentzius egregie in loco Cic. laud., ubi videatur, non duodeviginti, sed duodetriginta legendum esse censuit. *Quem velocissimum — isse.* Saturnum sic Praef. §. 11. vocaverat: nec video, quidni et h. l. eum intelligi putemus.

12. *Illo enim descendente — depressior.* Hoc quidem verissime dictum est. Sed forsan bonum fuisset addere, quo depressior altiorve sol sit, eo minorem iridis partem conspici, nec nisi infra 72° 2′ solis arcum in conspectum nostrum venire. cf. Erxleben. Compend. Phys. XIII, 741. p. 656 sq.

imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam causam fit, g quam quia pars coloris a sole est, pars a nube illa: humor autem modo caeruleas lineas, modo virides, modo purpurae similes, et luteas aut igneas

g. *quam quia pars coloris a sole est; pars a nube illa.* Ita legendum divinavit Erasmus, quum primitus cusa lectio una cum codd. haberet: *quam quia pars coloris sole est sparsa nubes nulla*, aut *nube nulla:* unde Fortunatus fecerat, *quam quia pars coloris sole est sparsa, pars nube illa.*

13. *Varietas* etc. Haec iam Aristoteles Meteorol. III, 4 eadem ratione exposuerat. *Sic enim purpura — eodem conchylio — semel tincta.* De veste, colore illo, purpura, tingenda manifesto sermo est, quandoquidem *conchylium* colorem ipsum significat, Plin. N. H. IX, 36. Si eodem conchylio lanam tingas, ait, tamen non idem color fuerit, quoniam multum interest, quomodo hic color praeparatus atque excoctus sit. Vellus autem elutriatum (lana optime purgata et lota) eo melius coloratur, quo magis in illa purpura maceretur, emolliatur, ad purpuram imbibendam, quo saepius immergatur, et quo melius peiusve sit *medicamentum*, i. pigmentum, quo purpurae immiscendo, e. c. fuco marino, terra cimolia etc., ad eius purgationem et firmitatem utebantur. Pretiosior itaque purpura bis aut pluries tincta, δίβαφος (Plin. IX, 39 N. H. Horat. Carm. II, 16, 35) quae coloris fuit tenacissima (δευσοποιὸς καὶ δυςέκνιπτος, cf. Ruhnken. ad Tim. Lexic. plat. p. 75 ed. II.: oppos. ἐξίτηλοι πορφυρίδες ap. Xenoph. Oecon. 10, 3. Rem attigi ad Epist. 70, 3.). Qui de colore ipso intelligere hunc locum malint, vix exposuerint, quomodo recte dictum sit, purpuram ex *eodem conchylio*, i. e. concha, non in unum modum exire. Ceterum cf. Schneider. ad Vlloam T. II. p. 377 sq. cuius eximiam diligentiam p. 389 nec noster locus fugit. Amati de restitutione purpurarum, Cesenae, 1784 ed. III. et Rosae dissertatione delle porpore et delle materie vestiarie pressi gli antichi, 1786: quibus libris amiciss. Heeren in libro praestantissimo, Ideen etc. T. II. p. 598 sq. ed. I. egregie usus est.

igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remiſſo et intento. Sic enim et purpura
14 eodem conchylio non in unum modum exit. Intereſt, quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum, an aquatius traxerit; ſaepius merſa ſit et excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, quum duae res ſint, ſol et nubes, id eſt, corpus et ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quae in multis generibus poſſunt aut incitari, aut
15 relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo et leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, ubi non habemus quod manu tenere poſſimus, et late coniectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno unquam fit, nec ita nubilo, ut ſol lateat. Ergo utique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

IV. [a] Iam nunc illud accedit, quod aeque manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia nunquam niſi e contrario redditur: id eſt, niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes, quae non perſuadent, ſed cogunt, a Geometris afferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit male expreſſi,
2 ob vitium figuramque ſpeculi. [b] Nos interim repetamus

a. *Iam nunc* omnes codd. et impreſſi, praeter Muretum, qui τὸ *nunc* jugulavit obelo.

b. *Nos interim repetamus alias probationes, quae de plano legi poſſunt.* Sic optimi codd. et edd., niſi quod codd. qui-

C. 4. Speculi inſtar in nube fit arcus. 1. *a Geometris.* Cf. Euclidis Optica et Catoptr. in Schneideri Eclog. phyſ. p. 381 cum notis, et Erxleben. Compend. phyſ. §. 326 ſq. 2. *Nos interim — poſſint.* Eas probationes itaque,

tamus alias probationes, quae de plano legi possint. Inter argumenta sic nascentis arcus pono, quod celerrime nascitur: ingens enim variumque corpus coelo intra momentum subtexitur, et aeque celeriter aboletur. nihil autem tam cito redditur, quam a speculo imago. Non enim facit quidquam, sed ostendit. Parianus Artemidorus adiicit, et quale 3
genus nubis esse debeat, quod talem solis imaginem reddit. Si speculum, inquit, concavum feceris, quod sit sectae pilae pars, si extra medium constiteris, quicunque iuxta te steterint, universi a te videbuntur, c propiores tibi quam speculo. Idem, 4
inquit, evenit, quum rotundam et cavam nubem intuemur a latere, ut solis imago a nube discedat,

C 2 pro-

quidam, *tentemus* et *de Platone*, alii *de paulo* habent. Muretus τὰ *quae de pl. l. p.* male resecuit. Illa *repetamus* et *plano* in codd. sigli. iisdem vitiose scripta, quibus *Platone* et *paulo* scribi solebant a librariis.

c. *propiores* Fortunati bona est emendatio: et mss. et edd. habebant *priores*.

que, quae sine matheseos cognitione intelligi possunt, allaturus est: forsan ideo, quod alioquin exiguus lectorum numerus fuisset inter populares suos, quibus has quaestiones proprie composuit. *de plano legere* est facile, nullo negotio, quasi ante pedes iacentes sumere probationes. Locutio petita est de foro, ubi *de plano* i. e. ambulando de levioribus causis decernit et statuit iudex aut magistratus: opponitur, pro tribunali cognoscere. Cf. Torrent. ad Sueton. Tib. 33. Hinc literae de plano legi dicuntur ap. Auson. p. 294 bip., quae in pilis atque porticibus pendent.

3. *Parianus Artemidorus.* Nusquam praeter hunc locum et infra VII, 13, ubi cf. not. eius fit mentio. Pario, urbe Mysiae inferioris, ortum de astronomicis et catoptricis scripsisse, ex his locis apparet. De tempore, quo vixerit, et reliquis eius rebus nihil constat. Idem iudicat Fabric. Bibl. Gr. lib. IV, 15 (Vol. V. p. 264 Harles.). Ceterum rem ab Artemidoro allatam omni dubio esse exemtam patet.

propiorque nobis ſit, et in nos magis converſa. Color igitur igneus a ſole eſt, caeruleus a nube: ceteri utriusque mixturae.

V. Contra haec illa dicuntur. De ſpeculis duae opiniones ſunt: alii enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, a noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alii imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retorta oculorum acie, et in ſe rurſus reflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcunque videmus: ᵃ ſed quomodo imago ſimilis debeat, ut ſpeculo, reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quam ſol, et arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque eſt, longeque ea parte, qua fulget, rubicundior quam ſol: ceteris vero coloribus diverſus. Deinde quum velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eandem laevitatem cor-

a. *ſed quomodo imago ſimilis debeat, ut ſpeculo, reddi.* Sic dedi e coniectura, una literula mutata, ſenſu poſcente. In reddendo contexto fluctuant codd.: altero dante *ſimilis reddi debet a ſimili*, altero *ſimilis e ſpeculo debet reddi:* unde colligi poteſt, nos non veram ſcriptionem habere. Accedit, quod ſenſus in vulgata lectione *ſimilis debet e ſpeculo reddi,* non convenit. Nam non quaeritur, quomodo imago ſimilis reddatur e ſpeculo, ſed quomodo e nube ut ſpeculo reddi poſſit. Quod quum Pincianus probe vidiſſet, legendum eſſe coniecit: *ſolis imago de nube ut ſpeculo redditur.* In noſtra lectione illa: *de nube* facile intelligi poſſunt. *Debeat* repoſui, quum antea eſſet *debet,* grammatica poſcente.

C. 5. Oppoſita opinio, in nube, veluti in ſpeculo, arcum non fieri.

1. *De ſpeculis duae — ſunt.* Prior eſt Democriti et Epicuri. Diog. Laert. X, 48—51. Lucret. IV, 103, 4. Cf. Schneideri Eclog. phyſ. p. 333 et Animadv. p. 189 ſq. Secunda Pythagorae, Ariſtotelis, al. eſt. Macrob. VII, 14. Eſt refractio viſus, ἀνάκλασις. Ariſtot. de ſenſu et ſenſili c. 2.

corporis, eandem aequalitatem, eundem nitorem. Atqui nullae nubes habent ſimilitudinem ſpeculi: per medias ſaepe transimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant 3
nubem, nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. — Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. — Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nubem. Habet enim quaedam, ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem [b] habent nubes, ſed materiam futurae aquae. Concedam etiam tibi et guttas innumerabiles in nubibus eſſe, et illas faciem reddere: non tamen omnes unam reddunt, ſed ſingulae ſingulas. Deinde inter ſe ſpe- 4
cula coniunge: in unam imaginem non coibunt: ſed quaeque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quaedam ſpecula ex multis minutisque com-

b. *habent nubes* et infra §. 5. *Quid ergo? inquit* omnes edd. et codd. tuentur, praeter Muretum, qui excudendum iuſſit: *habet* et τὸ *inquit* omiſit. Sequuntur voces *remo excuſſa* in omnibus impreſſis itidem et ſcriptis libris. Muretus ſuo lubitu reſpiciens ad c. 3, 2 dedit *ore excuſſa.* In verſu Neronis, qui mox ſequitur, *cytheriacae* vera eſt lectio, reducta e vetuſtis codd. a Fortunato, et Lud. Coelio lib. 17. cap. 7. lectt. antiq. Nam prius legebatur *Tyberiacae,* quod et reſtabat in cod. col. et pal. tert. praeſtitit *tycerdce.*

3. In hac refutatione noſtros naturae peritos ſibi aſſentientes habet, ſicut in illa quoque ſententia, nubes non aquam ſed materiam aquae futurae continere. Docent hoc ſpecies aeris diverſae et inſtrumenta, quae ſub nomine hygrometrorum, hygroſcopiorum ſ. notiometrorum, notiſſima ſunt. Eodem modo Ariſtoteles quoque Meteorol. I, 9 explicaverat: qui quum dixiſſet, frigore accedente aeri fieri aquam, Theophraſtus denſationem adiunxit, auctore Olympiodoro in commentario ad Ariſtot. l. l. Cf. Schneider. Ecl. phyſ. p. 409.

4. *Sunt quaedam ſpecula* etc. Haec nota ſunt. Occurrunt ſimilia in catoptricis veterum. Egregie de mul-

composita: quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet, unaquaque parte faciem suam exprimente. Haec quum sint coniuncta et simul collocata, nihilominus seducunt imagines suas, et ex uno
5 turbam efficiunt. Ceterum catervam illam non confundunt, sed diremtam in facies singulas distrahunt. arcus uno circumscriptus est ductu; una totius est facies. Quid ergo? inquit, non et aqua, rupta fistula, sparsa, et remo excussa, habere quiddam simile his quos videmus in arcu, coloribus solet? Verum est: sed non ex hac causa, ex qua tu videri vis: quia unaquaeque stilla recipit imaginem
6 solis. Citius enim cadunt stillae, quam ut concipere imaginem possint. Standum est, ut id quod imitantur, excipiant. Quid ergo sit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, ut ait Nero Caesar disertissime,

Colla Cytheriacae splendent agitata columbae:

et

multiplicatione imaginum, ope duorum speculorum planorum, exposuit praestantissimum olim Georgiae Augustae decus, Abr. Gotth. Kaestner, in Dissertatt. mathem. et physs. nr. II. p. 8 sq. *quibus — populus apparet.* Similia Plin. N. H. XXXIII, 9: Quin etiam pocula ita figurantur, exsculptis intus crebris ceu speculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat.

5. *Quid? – solet.* Utrumque exemplum a veteribus interdum hac in re usurpatum legimus. Cf. I, 3, 2. 10. not. Posterius de *aqua remo excussa* attulit Aristot. Meteor. III, 4 p. 796 ed. lugd. hisce verbis: *ἡ δ' ἀπὸ τῶν κωπῶν τῶν ἀναφερομένων ἐκ τῆς θαλάττης ἶρις τῇ μὲν θέσει τὸν αὐτὸν γίγνεται τρόπον τῇ ἐν τῷ οὐρανῷ.*

6. *Nero Caesar* carminum studium affectavit, narrante Tacito Annal. XIV, 16, qui tamen ea non laudat. Addit enim: „considere simul (cum iis quibus aliqua pangendi ea facultas erat) et adlatos vel ibidem repertos versus connectere, atque

et variis coloribus pavonum cervix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Numquid ergo dicemus specula 7
eiusmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores novos transit? Non minus nubes diversam speculis naturam habent, quam aves quas retuli, et chamaeleontes, et reliqua animalia, quorum color aut ex ipsis mutatur, quum ira vel cupidine accensa, cutem suam variant humore suffuso, aut positione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim simile speculis 8
habent nubes: quum illa non perluceant, hae trans-

atque ipsius verba, quoquomodo prolata, supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens." Ex quonam Neronis poemate, haud pauca enim composuit, hic versus bene fluens desumtus sit, ignoramus. Columbas Veneri sacras fuisse, unde cytheriacae bene vocantur, constat: cf. Aelian. N. Anim. IV, 2. — Noli tamen putare, unicum hunc versum ex illius poematibus esse servatum, quam quidem opinionem quidam viri docti fovere videntur. Vetus interpres Lucani hosce citat versus Neronis de Tigride ex libro 1, citante I. Grutero ad Nat. Qu. Senecae III, 26, quos apponere lubet: Quique pererratam subductus Persida Tigris Deserit, et longo terrarum tractus hiatu Reddit quaesitas non quaerentibus undas. Quatuor igitur tyranni insanissimi versus servatos vides, praeter voces eius quasdam oblivioni ereptas, e. c. Plin. N. H. 37, 12. — Radiorum refractionem horum colorum causam esse statuit Aristotel. de Coloribus c. 2 et 3 τοῦ φωτὸς ἀνακλωμένου.

7. *Chamaeleontes*, χαμαιλέοντες, lacertae species. E veteribus eam descripsit primus, quod scimus, Aristoteles Histor. Animal. II, 11, qui mutationem coloris commemorare non omisit: τῆς δὲ χροιᾶς ἡ μεταβολὴ ἐμφυσωμένῳ αὐτῷ γίγνεται etc. Aelian. N. Anim. II, 14, qui etiam XII, 28 exempla affert, quibus sequentia, *et reliqua animalia — accensa*, illustrantur, cuilibet tamen attendenti vel iam nota vel facile observanda ac multiplicanda.

mittant lucem? Illa densa et coacta, hae rarae sint? illa eiusdem materiae tota, hae e diversis temere compositae, et ob hoc discordes, nec diu cohaesurae? [c] Praeterea videmus, ortu solis partem quandam coeli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt solis occursu, sic multos ab illis trahi, quamvis non habeant speculi potentiam?
9 Modo, inquit, inter argumenta ponebas, semper arcum contra solem excitari, quia nec a speculo quidem imago redderetur, nisi adverso. Hoc, inquit, commune nobis est. Nam quemadmodum opponendum est speculo id, cuius imaginem in se transferat: [d] sic, ut nubes infici possint, ita sol ad hoc

c. *Praeterea videmus — rubere.* Haec verba neque Fortunatus in libris suis invenit, nec Obsopoeus in libro Nicotiano, subdubitantque, an e margine in textum irrepserint. Sed quamquam non necessaria sunt, tamen nulla causa est, hic locum eis denegandi. Cf. Gruter. IV, 6 Opinionum, si tanti videatur.

d. *sic, ut nubes infici possint, ita sol ad hoc apte ponendus: non enim idem facit, si undique effulsit; et ad hoc opus est radiorum idonea locatio.* Sic omnes impressi et scripti libri ante Muretum, qui multis resectis, nulla-

8. *et coacta,* πεπιλημένα. Sic enim illam densitatem et compressionem, Graecorum πίλησιν, reddere solent Latini: e. c. Cicero, Scriptores Rei rust. Cf. Gronovii Obss. IV, 3 p. 549. ed. lips. Hinc coactiliarius, πιλοποιὸς, vertitur in Glossis, vestiarius. Vide Salmas. ad Scriptt. Hist. August. Vol. II. p. 143.

9. *inquit* adversarius: ut Graeci Φησί. Upton ad Epictet. Diss. I, 4, 9 Schwgh. nos ad Senec. de Ira I, 3, 1. De *Posidonio*, praestantissimo Stoico philosopho et historico, Ciceronis aequali, cuius opera omnia, quae multa fuere et ea praeclara, exceptis fragmentis haud paucis, perierunt, cf. Fabric. Bibl. Gr. III, 572. Burigny Mémoir. de l'Academie des Inscript. T. XXIX. Heyne de fontibus Diodor. IV. p. 119.

hoc apte ponendus: non enim idem facit, si undique effulsit, et ad hoc opus est radiorum idonea locatio. Haec dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Posidonius, et hi qui speculari ratione effici iudicant visum, hoc respondent: Si ul- 10
lus esset in arcu color, permaneret, et viseretur eo manifestius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est: interit, [e] quum e vicino est ventura. Huic contradictioni non consentio, quum ipsam sententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: sed ita, ut color eius non undique appareat. Nam ne ipsa quidem undique apparet. Nubem enim nemo qui in ipsa est, videt.
Quid ergo mirum, si color eius non videtur ab 11
eo, a quo ipsa non visitur? Atqui, quamvis ipsa non videatur, est: ergo et color. Ita non est argumentum falsi coloris; quia idem apparere accedentibus desinit. Idem enim in ipsis evenit nubibus: nec ideo falsae sunt, quia non videntur. Praeterea quum dicitur tibi, nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi, colorem illum [f] immixtum esse velut duro corpori ac stabili et manenti, sed

 ut

nullaque mutilationis ratione adiuncta, haec tantum dedit: *sicut nubes infici possint, ita solis ad hoc opus est radiorum idoneus ictus.* Impudentiam merito hanc agendi rationem vocavit Gruterus. Glossemata tamen equidem cum eodem Grutero agnosco: fortasse ultima *et ad hoc opus — locatio* eius farinae sunt: nam et idem sonant ac illa: *ita sol — ponendus*, et pro voce *locatio* codex pal. habet *ictus*.

e. *quum e vicino est ventura.* Hanc omnium codd. et edd. scripturam mutavit Muretus: *quum in vicino est.*

f. *immixtum.* Sic multi codd. et omnes edd. Sed Memmii et Nicotii codd. *inustam esse.* Fortasse inde venit haec varietas, quod *immistum esse* scriptum erat. Nam *inustum* hic non convenit.

11. *Praeterea quum dicitur tibi,* i. e. a te. *suffectam* i. infectam, coloratam.

ut fluido et vago, et nihil amplius quam perbre-
12 vem speciem recipienti. Sunt etiam quidam colo-
res, qui ex intervallo vim suam ostendunt. Purpu-
ram Tyriam, quo melior saturiorque est, eo opor-
tet altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. Non
tamen ideo non habet illa colorem: quia quem
optimum habet, non quomodocunque explicetur,
ostendit. In eadem sententia sum, qua [g] Posido-
nius, ut arcum iudicem fieri nube formata in mo-
dum concavi speculi et rotundi, cui forma sit par-
13 tis e pila sectae. Hoc probari, nisi Geometrae ad-
iuverint, non potest: qui argumentis nihil dubii re-
linquentibus docent, solis illam esse effigiem, non
similem. [h] Neque enim omnia adversus specula re-
spondent. Sunt, quae videre extimescas; tanta de-
for-

g. *Posidonius.* Etsi defendi potest hoc nomen satis celebre h. l. et supra §. 9, e. c. ex h. libri c. 8, 4, tamen nescio an *Parianus* Artemidorus, cuius in simili re, ut auctoris, meminit noster supra 1, 4, 3, hic locum melius tueatur. Codd. tamen nullam praebent varietatem lectionis.

h. *Neque enim omnia adversus specula respondent.* Haec omnium codd. et edd. lectio non immutari debebat a Pinc., qui *ad verum sp. resp.* ut coniecturam suam proposuit, quae deinceps in omnes insequutas editiones perperam propagata est. Nec Gruteri emendatio *adversis* probanda est. Quid enim latinius quam dicere, *respondet* *hoc*

12. *Purpuram Tyriam.* Fuisse hoc purpurae genus optimum inter omnes constat. Cf. supra c. 3, 14. — Hinc inde emtores in exploranda purpurae bonitate ad solis radios sublatam in altum purpuram suspiciebant, et purpura suspectu refulgens apud Plin. H. N. IX, 38. Augusto emtae purpurae obscuritatem conquerenti respondit venditor, Erige altius et suspice, teste Macrobio Saturn. II, 4. Hoc erat πρὸς αὐγὰς ἀνασκοπεῖν, egregie animadvertente Hemsterhusio ap. Ruhnken. ad Timaei Lexic. p. 265. ed. II.

13. *Hoc probari — similem.* Iam Fromondus Meteorol. VI, 1, 2 docuit, male cessu-

formitate corruptam faciem visentium reddunt, servata similitudine in peius. Sunt, quae quum videris, placere tibi vires tuae possint: in tantum lacerti crescunt, et totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quae dextras facies ostendant, sunt quae sinistras, sunt quae torqueant vel evertant. Quid ergo mirum est, eiuscemodi speculum, quo solis species vitiosa reddatur, in nube quoque fieri? 14

VI. Inter cetera argumenta et hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidio circulo apparet: et quod eo minor est, quo altior est sol. [a] Vt ait Virgilius noster,

— — *Et bibit ingens*
Arcus — —

quum

hoc adversus illa, i. e. convenit, et quid loci huius sententiae magis consentaneum, quam sensus: non omnia quae speculis opponantur, iis respondere, similia iis esse? Mox nonnulli codd. *corrupta ut — reddant.* Sed *m* in *ut* a librariis mutatum esse videtur.

a. *Vt ait Virgilius noster, Et bibit ingens Arcus.* Sic omnes codd. et edd., excepta Erasmiana et Manutiana, quae Fortunati transpositionem: *Et bibit ingens Arcus, ut ait Virgilius noster, quum* etc. sequutae sunt. Ceterum noli pro suppo-

cessurum esse geometris has probationes tentantibus. *Respondet* i. imaginem veram referunt. S. e Celsus II, 6 extr. II, 10 p. 88. V, 18, 13. bip. *Neque — evertant.* Notiora sunt, quam ut iis immoretur interpretatio. Qui tamen plura scire velit, is adeat Euclidis Catoptricam ap. Schneider. Eclog. phys. p. 391 sq. Smithii Opticam etc.

C. 6. Numquam arcus maior dimidio circulo.

1. *et quod eo — sol.* Observatum enim est, infra solis 72° 2′ arcum conspici non posse: unde sequitur, arcus dimidium eo minus esse, quo altior sit sol. Versus *Virgilii* Ge. I, 380 est. Arcum autem imbrem plerumque portendere suis cornibus haustam omni tempore creditum est. Cf. Tibull. I, 4, 44 et

La

quum adventat imber: ſed non easdem, undecunque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt
2 valentiſſimo ſole; tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, et leviter impluet. Si ab ortu circave ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen, ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, ut maiora multo quam videat, oſtendat, et in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicuius invicem talis eſt, ut minuat. Illud mihi dic, quare
3 in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, unde ſit [b] illi color varius: unde talis figura ſit,

ſuppoſititio hoc habere cum Fortunato. Quo maior arcus humiliorque ſol erit, eo plus aquarum habet: hoc firmat illo Virgiliano. Codex palat. quart. ap. Grut. haec exhibuit: *quo altior eſt ſolis arcus aut ventos aut pluvias aut ſerenum ſignificat, ut ait Virg. noſter et bibit ing. arc. q. adv. imber.* In quibus explicationem nexus a lectore quodam adiectam et deinde, ut fit, in textum temere immiſſam facile deprehendas. Mox *rorabit* Fortunati editio et Erasmi: Pinciani tamen omnes codd. et Gruteri tres, *tonabit*.

b. *illi* Fortunati et Gruteri codd.: at Erasmus, *ille*. Mox *a quo quum fatearis* plurimi codd. At τὸ *quum* non habet

La Cerda ad Virgil. l. l. Bene Muretus: Hinc urbaniſſime dictum eſt a Palinuro Plautino, qui anum ſenio incurvam bibentem viderat: Ecce autem bibit arcus: pluet, Credo, hercle hodie.

2. *Quia eſt — formas — minuat.* Illud praeſtant ſpecula concava quae augent, hoc autem convexa, cylindrica et conica: utrumque pertinet ad ſpecula curva. Conſuli merentur Käſtneri Compendium Catoptrices germanice ſcriptum: Gottingae 1780 ed. III. p. 236 ſq. Beckmanni Compend. Technologiae etc. *niſi orbi redditur*, niſi ab orbe a ſole proficiſcatur. Ceterum haec ne hilum quidem adiuvare Poſidonii et Senecae de Iride ſententiam, in propatulo eſt: quamquam auctor libri pſeudoariſtotelici de Mundo firmet.

ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quam ſolis eſt, a quo quum fatearis illi colorem dari, ſequitur ut detur et forma. Denique inter me et te convenit, colores illos quibus regio coeli depingitur, a ſole eſſe. Illud unum inter nos non convenit: tu dicis illum colorem eſſe, ego videri. Qui ſive eſt, ſive videtur, a ſole eſt: tu non expedies, quare color ille ſubito deſinat, quum omnes fulgores paulatim diſcutiantur. Pro me eſt et repentina 4
eius facies, et repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quod non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Aeque cito omnis imago in illo aboletur, quam ponitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel removenda opus eſt, quam oſtendi et abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus; ſed mendacium, et ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet 5
arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem: huius varietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quam ſol. Dixi modo, fieri ſpecula, quae multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiiciam, omnia per aquam videntibus longe eſſe maiora. Literae quamvis minutae et obſcurae, per vitream pilam aqua plenam maiores clarioresque cernuntur. c Poma formoſiora quam ſint

habet Eraſmus. Et deinceps, *Qui ſive eſt, ſive videtur, a ſole eſt,* vulgata lectio, immutata a Mureto, reſecto ultimo *eſt;* qui etiam τὰ *color ille* temere ſuſtulit, et pro *ponitur* cudi iuſſit *componitur.* c. *Poma formoſiora.* Fuit quum arbitrarer legendum eſſe *forma maiora;* ſed nunc

5. *Literae* etc. Haec exempla ſaepe in hac re admota videntur. Exemplum annuli a Cleomede II, 6. Euclide Catoptric. 7, notante Schneidero in Anim. p. 258.
ad

6 sint videntur, si innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adspicienti videntur, quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere, quod vult, fideliter potest. Quod manifestum fiet, si poculum impleveris aqua, et in id conieceris annulum. Nam quum in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in
7 summo aquae redditur. Quidquid videtur per humorem, longe amplius vero est. Quid mirum, maiorem reddi imaginem solis, quae in nube humida visitur, quum de caussis duabus hoc accidat? quia in nube est aliquid vitro simile, quod potest perlucere, est aliquid et aquae: quam si nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex sua vertatur.

VII. Quoniam, inquit, vitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri vitrea, [a] striata, vel pluribus angulis in modum clavae tortuosa: haec si ex transverso solem accipit, colorem talem, qualis in arcu videri solet, reddit: ut scias hic non imaginem solis esse, sed

nunc video emendatione locum non indigere, sed observatione, poma quae hoc in statu formosiora fiant, etiam maiora esse.

a. *striata.* Gronovii est emendatio, qui se non capere ait, quid sibi velit vulgatum *stricta.* Videtur autem velle Seneca, quod sequitur: *totidem redderet soles, quot habuisset insecturas.* Nam insecturae nihil aliud quam striae. Varro

ad Eclog. phys. p. 400, ubi e Plut. de Plac. Phil. III, 5 idem affertur, loco nostro in Animadvv. adscripto.

C. 7. Prisma hypothesi huic Senecae firmandae adhibetur.

1. *Virgula — repercussa.* Primum hic habemus et, nisi fallor, unicum prismatis vestigium in antiquitate, saepe ab auctoribus historiae opticae adhibitum. Perspicacissimus Schneider in Animadv. ad Ecl. phys. p. 254 sq. monet,

ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc ar- 2
gumento multa ſunt pro me. Primum, quod apparet quiddam laeve eſſe debere, ſimile ſpeculo, quod ſolem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri ullum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem, ut dixi, columbarum cervix et ſumit et ponit, utcunque deflectitur. hoc autem et in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color, ſed ſimulatio quaedam coloris alieni. Unum tamen hoc ſolvendum eſt, 3
quod non viſitur in illa virgula ſolis imago, cuius bene exprimendae capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia laevis eſt materia, et ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. Si apte fabricata foret, totidem redderet ſoles,

Varro de re ruſtica I, 29, 3 ed. Schneid.: Qua aratrum vomere lacunam ſtriam facit, ſulcus vocatur. Certe, addit Gron., et apud Appuleium lib. II legebatur *ſquameae cervicis ſtricto tumore*, antequam viri docti reſtituerent, *ſtriato*. Huic Gronovii ſententiae, quam et Schneiderus V. Cl. aſſenſu ſuo firmavit (Annotatt. ad Eclog. phyſ. p. 254), calculum addere, adeoque *ſtriata* textui reddere cogor. *Tortuoſa* praeſtant Gruteri membranae et Manutii editio: vulgata eſt *toroſa*. Laevia fuiſſe ait Seneca haec prismata, quae nunc vocamus, enormiter facta et, ut ita dicam,

net, longis et iis ſexangulis beryllis hanc obſervationem debere originem ſuam, laudatque in hanc rem locum perquam memorabilem Plinii N. H. XXXVII, 2 et inpr. c. 9, unde quoque apparet, hanc Senecae opinionem illo tempore vulgarem fuiſſe, et virgulam hanc ab artificibus huius rei cauſa confectam eſſe. Mirum tamen eſt, quod Seneca nullum refractionis reſpectum habuit.

2. *qualem, ut dixi*, c. V, 6. Columbarum mentio ibi tamen in verſu Neronis tantum occurrit, quam ut propriam in rem ſuam bene convertit.

3. *quia enormiter facta eſt*, habebat enim ſtrias vel plures angulos, ideoque erat in modum clavae toroſa et inaequalis, ſine certa lege et norma. Sic infra II, 1, 4 de terra ait: utrum lata ſit et inaequalis et enormiter proiecta.

ſoles, quot habuiſſet [b] inſpectationes. Quae quia non discernuntur inter ſe, nec ſatis in vicem ſpeculi nitent; inchoant tantum imagines, nec exprimunt, et ob ipſam viciniam turbant, et in ſpeciem coloris unius adducunt.

VIII. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius videtur, quum plurimum porrigitur, incurvaturque? Quidam ita opinantur. Sol quum ſit multo altior nubibus, a ſuperiore tantum illas percutit parte: ſequitur ut inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo quum ab una parte ſolem accipiant, unam partem eius tantum imitan-
2 tur, quae nunquam dimidia maior eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamvis ſol a ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo et tingit. Quidni? quum radios transmittere ſoleat, et omnem denſitatem perrumpere. Dein-

dicam, inſecturas habentia: quae quidem omnia in *ſtriata* et *tortuoſa* cadere poſſunt, non item in *ſtricta* (i. brevia, vel denſa, recta) et *toroſa* (i. e. craſſa). Qua re et *tortuoſa* recepi. Eraſmi editio in contextu habet *fracta eſt*, ſed ad marginem poſita eſt altera lectio *enormiter facta*, quam exhibemus §. 5.

b. *inſpectationes:* i. e. loca ſeparata, in quae ſol inſpicere, radios ſuos immittere poſſit. Voce hac unus Seneca utitur. Retuli cod. palat. quarti ſcripturam, *quot habuiſſet inſpectacōs*. Eraſmus, *inſpectatores*, Gruteri reliqui *inſpectores*, quam vocem dederant quoque codd. Fortunati, qui inde facere ſibi permiſit vocabulum barbarum *inſecturas*, i. e. eo interprete, canaliculos, ſive ſtrias. Hanc emendationem ab Eraſmo aliisque orae edd. adpictam Muretus audacter, uti eius fuit mos, in contextum admiſit: ſequacibus ad hunc diem cunctis Senecae editoribus. Inſiſtamus, quoad eius fieri poteſt, tutius codd. veſtigiis! Mox *nec ſatis* e duobus Grut. codd. recepi, quum olim eſſet in edd. *non ſatis*.

C. 8. Cauſa circuli dimidii Iridis.

1. *Quidam ita opinantur.* Stoici quidem non fuerant, ut ex §. 4. probabile fit. Magis convenit cum Ariſtotelis ſententia Meteorol. III, 6.

[a] Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, et ideo tantum ſuperiori parte nubium affunditur, nunquam terra tenus deſcendit arcus. Atqui usque in humum demittitur. 3
Praeterea nunquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infrave ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum et occidens facit, quum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris [b] propinquas. Atqui et tunc dimidia pars eſt, quamvis ſolem nubes ex humili et ſordido accipiant. Noſtri qui ſic 4
in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cavam faciunt, et ſectae pilae partem: quae non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio. Nam ſi in concavo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, et in ſemiorbe nihil prohibet adſpici

a. *Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt.* Gronovius emendat *vident.* Nihil, ait, agnoſco, quod hi *dicant* contrarium ſibi. Forte: *Deinde — vident.* Appello, inquit, ipſorum experientiam. Non vident enim arcum terra tenus deſcendere? ſolem verberare latus nubium, quum ſit arcus? arcum et ab occidente fieri? Atqui haec propoſito illorum contraria ſunt. — Enimvero τὸ *dicunt* bene habet. Dicunt enim rem ſibi contrariam. In demonſtratione quippe cauſae, cur fiat, ut arcus non impleat orbem, dicunt, hoc ideo fieri, quod ſolis radii nubium partem ſuperiorem tantum tangant, non inferiorem. Iam vero arcus terra tenus deſcendit. Ergo ſibi ipſi contradicunt, ſ. propoſito arcum eſſe et dimidiam eius tantum partem conſpici, contrarium quid dicunt, propoſitum itaque ſuum iugulant.

b. *propinquas.* Hanc vulgatam ſcriptionem Fortunatus, Eraſmo ſequace, ſine cauſa idonea mutavit in *propinquus,* ut ſolem, inquit, intelligas.

4. *Noſtri*, Stoici; quibus tota haec de ſpeculis hypotheſis debetur, iamdiu ſepoſita. Cf. l. V, 12, ubi Poſidonium huius rationis auctorem eundemque Stoicum laudat.

5 spici totam pilam. Etiamnunc diximus circulos apparere soli lunaeque in similitudinem arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu nunquam? Deinde quare semper concavae nubes solem accipiunt, nec aliquando planae et tumentes? Aristoteles ait, post autumnale aequinoctium qualibet hora diei arcum fieri, aestate non fieri, nisi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei causa manifesta est.
6 Primum, quia medio die sol calidissimus nubes evincit: nec potest ab his imaginem suam recipere, quas scindit. At matutino tempore, et vergens ad occasum, minus virium habet: et ideo a nubibus et sustineri et repercuti potest. Deinde quum arcum facere non soleat, nisi adversus his, in quibus facit, nubibus: quum breviores dies sunt, semper
7 obliquus est. Itaque qualibet diei parte, etiam quum altissimus est, habet aliquas nubes, quas ex adverso ferire potest. At temporibus aestivis supra nostrum verticem fertur. Itaque medio die excelsissimus terras rectiore adspicit linea, quam ut ullis nubibus possit occurri. Omnes enim tunc sub se habet.

IX. Nunc dicendum est de *virgis*, a quas non minus

a. *quas non minus pictas variasque.* Negativa in omnibus codd. obvia Caelius Curio, qui Pincianum temere semper sequutus est, imitatorem saepe nactus Muretum, extrusit: Erasmo Gruteroque recte tuentibus.

5. *Etiamnunc diximus circulos.* De Coronis dixerat c. 2. *Aristoteles* Meteorol. III, 5 extr. cuius tamen argumentum omittit noster, quoniam de plano legi non possunt quae mere mathematica sunt.

C. 9. *Virgae*, quid sint? 1. De *virgis* repetit ea, quae Aristoteles iam Meteorol. III, 6 docuerat. Sunt enim *virgae* eius ῥάβδοι. De iis arcubus, quos in pariete guttarum decidentium interrupto fieri constat, non intel-

minus pietas variasque, et aeque pluviarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operae conſumendum eſt, quia virgae nihil aliud quam imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt a picta, ſed nihil curvati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem fere in nube humida, et iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt.

X. Similis varietas in *coronis* eſt: ſed hoc differunt, quod coronae ubique fiunt, ubicunque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgae non niſi in vicinia ſolis. Poſſum et hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diviſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex caeruleo fulvoque varius. Virgae ſoli tantum adiacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronae omnium ſiderum.

XI. Aliud quoque virgarum genus apparet, quum radii per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſque inter ſe diriguntur: [a] et ipſae ſigna imbri-

a. *et ipſae* ſc. virgae. Sic plurimi et ii optimi codd. At Eraſmus et nonnulli codd. *ipſi* ſc. radii.

intelligi poſſunt hae virgae, ſed de ſtriis parheliorum, ſ. coronarum, circa ſolem imperfectarum: exiſtunt enim circa, non contra ſolem, ſed ſemper ex latere. cf. Ariſtot. Meteorol. III, 2, qui ex iisdem quidem cauſis eas oriri ſtatuit, ſed diverſos tamen ab arcu. Sol, dicimus, attrahit aquam.

C. 10. Colorum in coronis varietas unde veniat. Coronas ubique fieri, ubi ſidus, iam obſervaverat noſter cap. II, 2, duce Ariſtot. Meteorol. III, 2. Nec abhorrent ab hac obſervatione phyſici noſtri. Cf. Gehler Nebenſonnen - Höfe.

C. 11. Parelia.

De *Pareliis*, ſ. ſolibus binis trinisve, ſaepe mentio iniicitur apud Hiſtoricos, e. c. Livium XXII, 1. XXVIII, 11 etc. cf. Plin. N. H. 11, 31.

imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, et binos ternosque apparuiſſe memo-
2 riae tradunt. Graeci *parelia* appellant: quia in propinquo fere a ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed [b] imaginem eius, figuramque. Ceterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitavit de nomine, deinde id de quo dubitaverat, poſuit?

— — et quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.

3 Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa et vicina, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes

b. *ſed imaginem eius.* Sic recte multi codd. Alii tamen et in his mſ. cod. Voſſ., qui eſt in Bibl. Leidenſi (Ruhnkenio ad Vellej. Paterc. II, 26. p. 160 referente), perperam praebent, *ſed magnitudinem eius.* Corruptela videtur inde orta eſſe, quod *imagine* pro compendio ſcripturae, quo *magnitudine* exprimi ſolebat, habuerint librarii. In verſu Virgil. Ge. II, 95. varietas lectionis nulla in codd. noſtris

2. *Graeci parelia, παρήλια.* Sic Arat. Phaenom. 880 νεφέων τὰ παρήλια κικλήσκονται, ubi cf. Schol. Ariſtot. Meteorol. III, 2. et paſſim οἱ παρήλιοι audiunt. *quia – ſolis.* Theon ad Aratum l. l. ex Poſidonio tradit, παρήλια eſſe nubes rotundas, quae circa ſolem effulgeſcentem irradientur, nec proprio lumine utantur, ſed ſolari, quemadmodum etiam luna: atque ideo vocari παρήλια: vel eſſe nubes ſoli non tantum colore, ſed etiam orbiculari rotunditate ſimiles, quae quum proximae ei ſint, ab eo illuminantur, atque ita παρεοίκασι τῷ ἡλίῳ, quae ἀνθήλια quoque nominari ſcribit etc. Cf. Ariſtot. Meteorol. III, 2. 6. — *Virgilii* verſus exſtant Ge. II, 95.

3. *Quidam.* In his erat Ariſtoteles l. l. et Poſidonius, Theone ad Aratum l. l. teſte. Nec ab iis abhorret Seneca.

bes rotunda, et ſplendida, ſimilisque ſoli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquitur, quam fuit, quum apparuerit. Numquis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte aut placido lacu vidit? Non, ut puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quam inter nos, reddi, ſi modo idonea eſt materia, quae reddat.

XII. Quoties defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelves, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minus facile turbatur, et ideo quas recipit imagines, ſervat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido et immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, ut illum tanto maiorem ſubiecto corpore abſcondat, modo ex parte, ſi ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum. Haec di- 2
citur perfecta defectio, quae ſtellas quoque oſtendit, et intercipit lucem, tunc ſcilicet, quum uterque orbis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo utriusque imago in terris adſpici poteſt: ita in aëre, [a] quum ſic coactus aër et limpidus conſtitit, ut faciem ſolis acciperet, quam et

 aliae

noſtris notatur, etſi edd. Virgil. ad unam omnes exhibeant *et quo te carmine d.* Memoriter itaque noſter, Virgilio non inſpecto, hunc verſum adduxerit: hinc falſa loci interpretatio orta eſt.

a. *quum ſic coactus.* Sic Erasmus etc. Gronovius, lego, ait, *quum ſic coactus aer.* Antea dixit Seneca *liquidum et immotum,* quem nunc coactum et limpidum. Tres tamen Gruteri codd. praebuere: *quum ſit,* aeque ac vulgata erat.

C. 12. Exemplum defectionis ſolis illuſtrat hunc de pareliis locum.

2. *Haec dicitur — ſtetit.* Libramentum hoc ſenſu interdum occurrit et exprimit graecum *διάμετρον. κατὰ διάμετρον γίνεται ἡ σελήνη τῷ ἡλίῳ.* De Benef. V, 6, 3 ſq. hanc eandem rem exſequitur. De ſolis defectu totali, attamen ſine mora, hic ſermonem eſſe apparet.

aliae nubes accipiunt, ſed transmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut rarae, aut ſordidae. Mobiles enim ſpargunt illam, rarae emittunt, ſordidae turpesque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt.

XIII. Solent et bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit, quo minus tot ſint, quot nubes fuerunt aptae ad exhibendam [a] imaginem ſolis? Quidam in illa ſententia ſunt, quoties duo ſimulacra talia exſiſtunt, ut iudicent, unum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque quum plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, ut alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, et una imago a vero eſt, ceterae imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert, quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes fors aliqua diſpoſuit, ut inter ſe adſpiciant, altera nubes ſolis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hae nubes, quae hoc praeſtant, denſae eſſe, laeves, ſplendidae, plane naturae ſolis. Ob hoc omnia quae huiusmodi ſunt ſimulacra, candida ſunt, et ſimilia lunaribus circulis: quia ex per-
3 cuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, et propior, ab eo diſſipatur: longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula, quum a nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet usque ad nos recurſum. Pluviarum autem et hi ſoles, utar enim hiſto-

a. *imaginem*. Vulgatam hanc ſcriptionem mutavit novandi ſtudioſus Muretus in *effigiem*, nihil quamquam inde lucratus.

C. 13. Quomodo fiant et terra: quum illa in coelo pluviarum indicia ſint. evenſant.

1. *Nam apud nos*, in 3. *utar enim hiſtorica lingua.*

historica lingua, indicia sunt: utique si a parte Austri constiterunt, unde maximae nubes ingravescunt: quum utrinque solem cinxit talis effigies, si Arato credimus, tempestas surgit.

XIV. Tempus est, alios quoque ignes percurrere, quorum diversae figurae sunt. Aliquando emicat stella, aliquando ardores sunt, aliquando fixi et haerentes, nonnunquam volubiles. Horum plura genera conspiciuntur. [a] Sunt Bothynoe, quum velut corona cingente introrsus igneus coeli recessus est

a. *Sunt Bothynoe, quum velut corona cingente introrsus igneus coeli recessus* etc. Ita ex vestigiis membranacei sui codicis locum restituit If. Casaubonus. Graeca enim in codd. latinis plerumque vel omissa, vel corruptissima esse constat. Antea ap. Erasm. corrupta haec: *sunt enim velut c. c. introrsus ignes. Coeli recessus* etc. Conspirant Fortunati codd. aliique. Recte βόθυνοι hic nominantur, quippe qui eodem modo in libro de Mundo, Aristoteli falso adscribi solito, et ab Appuleio, qui librum illum in latinum sermonem vertit, inter φάσματα οὐράνια ponuntur. Mox Gronovius probe observavit, aut *Pithae*, aut *Pithitae* scribendum esse: illo Pseudoaristoteles et Appuleius, hoc Plinius utuntur. Eodem quoque ducunt codd., qui habent *Phitiae*, *Phiciae*. Romanum hanc vocem scribendi morem, quem Plinius observat, mihi sequendum esse duxi. Deinceps *imago*, non *magnitudo*, a Seneca esse putem. Cf. ad c. XI. b.

lingua. cf. ad cap. XI, 1. *Si Arato credimus*. Arati hac de re versus hi sunt in Diosem. 15 sq. Οὐ γάρ τ' ἀμφοτέρωθεν ὁρᾷ περὶ μέσσον ἔχουσιν Ἠέλιον κεῖναι νεφέλαι, σχεδὸν ὠκεανοῖο Γίγνεται ἀμβολίη, διόθεν χειμῶνος ἰόντος. Aratus si Aristotelem Meteorol. III, 6 consuluisset, forsan sententiam mutasset: is enim hoc fieri negabat.

C. 14. Varii ignes et ardores in coelo visi. 1. Agit de his meteoris Aristot. Meteorol. I, 4. 5: cap. 5 ait: Φαίνεται δέ ποτε συνιστάμενα νύκτωρ αἰθρίας οὔσης πολλὰ φάσματα ἐν τῷ οὐρανῷ· οἷον χάσματά τε καὶ βόθυνοι καὶ αἱματώδη χρώματα. Similia habet auctor libri de Mundo c. IV. p. 1210. T. II. Opp. Aristot. ed. lugd. Significat autem βόθυ-

est similis effossae in orbem speluncae. Sunt Pithitae, quum magnitudo vasti rotundique ignis dolio
2 similis, vel fertur, vel in uno loco flagrat. Sunt Chasmata, [b] quum aliquod coeli spatium desedit et flammam dehiscens velut in abdito ostentat. Colores quoque horum omnium plurimi sunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam evanidae ac levis flammae, quidam candidae lucis, quidam micantes, quidam aequaliter et sine eruptionibus aut radiis fulvi. Videmus ergo,

Stellarum longos a tergo albescere tractus.

3 Hae velut stellae exsiliunt et transvolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immensam celeritatem: quum acies nostra non discernat transitum

b. *quum aliquod coeli spatium desedit.* Sic Erasmus, Fortunatum sequens, et Gruterus e codd. mss. restituunt. Muretus: *quum aliquando — discedit.* Propriam tamen in tali re vocem esse *desidere* constat. Coelius Curio primus dederat: *quum aliquando c. sp. desedit,* ex qua lectione vulgatum originem duxit usque ad Erasmum etc. Sequentem versum Virg. Ge. I, 377 memoriter Seneca laudat, vel potius in rem suam parumper deflectit. Infra VII, 20, 1 haud rectius affert. Nam Virgil. habet: Flammarum longos a tergo albescere tractus.

βόθυνος scrobem, aut, Seneca explicante, effossam in orbem speluncam. Cf. Wetsten. ad Matth. XII, 11. XV, 14. *Pithitae* a πίθος, dolium. Plin. N. H. II, 25 pitheten cometam affert propter similitudinem dolii appellatum. *chasmata*, χάσματα, hiatus quicunque. Spectant haec meteora forsan ad auroram borealem. cf. Plin. II, 26. 27.

2. Versus est Virgil. Ge. I, 367. quem infra VII, 20 aliter laudat. Edd. Virgil. habent: Flammarum longos etc.

3. *quum acies nostra — credat.* Ita pueri titionem accensum circumagentes circulum ignis perpetuum videre se credunt. Spectant haec ad fallacias opticas. Cf. Gehleri phys. Wörterbuch T. II. Gesichtsbetrüge p. 472, ubi haec ipsa res, de qua h. l. sermo est, explicatur.

tum earum, sed quacunque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim est velocitas motus, ut partes eius non dispiciantur, sed tantum summa prendatur. Intelligimus magis, qua appareat stella, quam qua eat. Itaque velut igne continuo totum 4
iter signat, quia visus nostri tarditas non subsequitur momenta currentis, sed videt simul et unde exsilierit, et quo pervenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis eius, quia cito spatium suum transilit, et oculis nostris occurrit universum, per quod deiectus est. At ille non est extenti corporis per omne qua venit. Neque tam longa et 5
extenuata in impetum valent. Quomodo ergo prosiliunt? Attritu aëris ignis incensus, vento praeceps impellitur: non semper tamen vento attrituve fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aëris nascitur. Multa enim sunt in sublimi sicca, calida, terrena, inter quae oritur, et pabulum suum subsequens defluit, ideoque velociter rapitur. At quare 6
color diversus est? Quia refert, quale sit id quod incenditur, et quam vehemens quo incenditur. Ventum autem significat eiusmodi lapsus, et quidem ab ea parte qua erumpit.

XV. Fulgores, inquit, quomodo fiunt, quos Graeci Sela appellant? Multis, ut aiunt, modis.

 Potest

5. *Nonnumquam ex aliqua opportunitate* etc. Cogitasse videri debet Seneca de causa illa, quam nos affinitatem s. attractionem electivam vocare solemus: hanc expressit, re quidem nondum satis perspecta, per illa: *et pabulum suum subsequens defluit.* Cf. Gehler T. IV. p. 473 sq. 939.

6. *At — incenditur.* Exposuit Aristot. Meteorol. I, 5. C. 15. Fulgores et ardores coelestes unde? 1. *Fulgores — appellant.* Sic auctor libri, qui sub Aristotelis nomine circumfertur, De Mundo

Potest illos ventorum vis edere, potest superioris coeli fervor. Nam quum late fusus sit ignis, inferiora aliquando, si sunt idonea accendi, corripit. Potest stellarum motus cursu suo excitare ignem, et in subiecta transmittere. [a] Quid porro? non potest fieri, ut aër vim igneam usque in aethera elidat, ex qua fulgor ardorve sit, vel stellae similis
2 excursus? Ex his fulgoribus quaedam in praeceps eunt, similia prosilientibus stellis: quaedam certo loco permanent, et tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras, et diem repraesentent, donec consumto alimento, primum obscuriora sint, deinde flammae modo, quae in se cadit, per assiduam di-
3 minutionem redigantur in nihilum. Ex his quae-

dam

a. *Quid porro? non potest fieri, ut* —. Sic codex mss. unus palat. et Muretus. At codex colon. omittit τὰ *non potest fieri.* Fortunatus in suis codd. τὰ *Quid porro* non invenit, et proposuit scribendum: *Hoc vero non potest fieri*, quam scripturam et Erasmus assumsit, atque reliqui editores Senecae. Sed vulgatum recte habere, sequentia docent §. 3. quum aër spissus ignem, quem propior terris diu paverat, usque in sidera expressit. Mox *fulgor ardorve sit, vel stellae similis excursus* omnes fere codd praestant, non, ut Erasmus habet, *f. a. stellae vel f. e.* Ita fulgor ardorve, recte observante Grutero, a stellae excursu distinguitur.

Mundo c. 4. τὰ δὲ (τῶν ἐν ἀέρι φαντασμάτων) καθ' ὑπόστασιν σέλα τε καὶ διάττοντες καὶ κομῆται καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Sic Aelian. de Nat. Anim. XI, 10. Opponuntur haec meteora, τὰ καθ' ὑπόστασιν, illis quae tantum specie tenus apparent, arcubus, virgis, τοῖς κατ' ἔμφασιν γινομένοις. Illa autem naturae substantiam habent. *Potest — transmittere:* est e doctrina Stoicorum, qui stellas putabant esse igneas. *Quid porro — excursus.* Non infitias ivit Aristot. Meteorol. II, 9.

2. *Ex his fulgoribus* etc. Comprehendit Seneca omnia meteora illa, quae partim ad apparitiones quas vocamus electricas, partim ad stellas cadentes, globos ardentes, auroram borealem pertinent. Ad electricas apparitiones haud dubie spectant fulgores, quorum brevis facies et caduca est nec sine iniuria decidunt.

dam in nubibus apparent, quaedam supra nubes, quum aër spissus ignem, quem propior terris diu paverat, usque in sidera expressit. Horum aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt aut exstinguuntur subinde qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur, quia brevis facies illorum et caduca est, nec sine iniuria decidens: saepe enim fulminum noxas ediderunt. [b] Ab his tecta videmus icta, quae aspersa Graeci plecta vocant. At quibus longior 4
mora

b. *Ab his tecta videmus icta, quae* etc. Ita cod. mss. Pinciani, quibus adsentiunt col. ac pal. quartus. Erasmus et Fortunat. edebant: *Ab h. t. v. i. sine fulmine,* quod merito damnabat Gruterus, Gronovio tacente et Erasmum sequente. Expunxi itaque τὰ *sine fulmine.* Fit enim vel maxime cum fulmine, sed sine tonitru: quandoquidem breve est fulmen iste fulgor. *Quae aspersa Graeci plecta vocant.* In his verbis constituendis codicum vestigiis insistere, quam Fortunati coniecturae parum graecae adsentire, malui. In qua quidem ratione saltem audaciae crimen subterfugerim. Fortunati codd. dabant *asparsioplectra,* nec discedebant Gruteri codd. Hi enim vel, *aspersioplecta,* uti erat in primis edd. ideoque et in Pinciani codd. vel, *asperso Graeci plettra*; vel, *aspersa Graeci plectra* exhibebant. *Aspergi* autem dicuntur res, quae leniter obiterve tanguntur: nota res. Vulgatam scriptionem et eam male graecam, *astrapoplecta,* debebamus Fortunato, qui sic legendum esse coniecerat. Proposuit vel *ἀστραποπρήστηρας* (fulgurantes turbines) vel *ἀστραπόσκηπτα* (fulgura in terram ruentia) vel *ἀστραπόπληκτα.* Sardi venales, alius alio nequior! Attamen ultimum *astrapoplecta,* quod ne graecum quidem est, nec, si vel maxime sit, usui et analogiae in simili voce, *ἀστροβλὴς, ἀστραβόλητος,* regnanti respondet, Erasmus admisit in textum, sequente Gronovio. Ceterum *πληκτὸς* est ictus, percussus: cf. H. Stephani Thes. L. G. III, 390. F.

3. *quae asperfa* leviter tacta. *plecta* i. πληκτὰ, percussa. De fulminis specie quadam hic agi patet: quod olim in prodigiis relatum est, quum sine iniuria crines hominis, e. c. Servii Tullii, lambere, s. ut Livius I, 39. coll. XXV, 39. eius caput ardere, flammam e capite fusam esse, vel eluxisse (Val. Max. I, 6, 2) viderent. Sed hoc phaenomenon nec hodie ita, ut omni dubio careat, explicari potest, ipso Lichtenbergio apud Noehden. ad Virg. Aen. II, 680 sq. coll. 692—98. confitente.

mora et fortior ignis est, motumque coeli sequens, aut qui proprios cursus agunt, Cometas nostri putant: de quibus [c] dein. Horum genera sunt pogoniae, lampades, et cyparissiae, et alia omnia: quorum ignis in exitu sparsus est. Dubium, an inter hos ponantur trabes, et pi-
5 thitae: raro sunt visi. Multa enim conglobatione ignium indigent, quum ingens illorum orbis aliquanto matutini amplitudinem solis exsuperet. Inter haec ponas licet et quod frequenter in historiis legimus, coelum ardere visum: cuius nonnunquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sidera videatur: nonnunquam tam humilis, ut speciem longinqui

c. *dein* i. e. libro septimo, qui totus est de cometis. Omnes codd. habent *dcm'*, virgula superiniecta tegente literas. Unde fecit Fortunatus vel, *dicendum est*, vel, *dicemus*. Edd. habent *de quibus dictum est*, ardores et trabes intelligente Fortunato. Sed hoc iusto durius esse, quivis intelligit. Meo itaque iure inde feci *dein*. Mox *pithitae raro visi* reposui, Gronovio suadente ad c. XIV, c. et codice palat. tert. qui exhibuit *pichie raro vise*. Antea: *pithiae quae raro sunt visae*. Enimvero *quae* codd. non agnoscunt, et *visi* corrigendum erat: genere enim masculino pithae et pithitae gaudent. Dein dedi *aliquanto* e codd. Gruter., Fortunati emendatione, quae editiones polluerat, *aliquando*, reiecta et exterminata: i. e. haud parum. cf. Ernesti ad Suet. Iul. c. 86 cum auctario F. A. Wolfii.

4. *Horum* sc. fulgorum: de his enim oratio continuatur, non de cometis. *pogoniae* a πώγων barba, propter scintillas: barbati. Auctor libri de Mundo c. 4, p. 1210 F. similia tradit: πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι φαντασμάτων (sc. τῶν σελάων) ἰδέαι θεωροῦνται, λαμπάδες τε καλέμεναι, καὶ δοκίδες καὶ πίθοι καὶ βόθυνοι etc. *Cyparissiae.* Festus (ed. Gothofred. p. 276): Cyparissiae dicuntur ignes prodigiosi a similitudine cypressorum.

5. *Multa enim — exsuperet.* Quam vere haec dicta sint, memorabilia quaedam exempla docent, quae Gehler in physic. Wörterbuch voc. Feuerkugel collegit: ubi tamen in nostro loco adducendo errorem admise-

qui incendii praebeat. Sub Tiberio Caeſare cohor- 6
tes in auxilium Oſtienſis coloniae cucurrerunt, tan-
quam conflagrantis, quum coeli ardor fuiſſet per
magnam partem noctis, parum lucidus, craſſi fu-
midique ignis. De his nemo dubitat, quin habeant
flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt.
De prioribus quaeritur, de arcu dico et coronis, 7
an decipiant aciem, et mendacio conſtent: an illis
quoque verum ſit quod apparet. Nobis non pla-
cet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis
certi. nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi falla-
ciam eſſe, nihil aliud quam alienum corpus men-
tientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtendi- 8
tur. Alioquin non exiret, nec alia protinus ima-
gine obduceretur: nec innumerabiles modo inter-
irent, modo exciperentur formae. Quid ergo? Si-
mulacra iſta ſunt, et inanis verorum corporum imi-
tatio; ſuntque iſta a quibusdam ita compoſita, [d] ut
et

d. *ut et haec poſſent detorquere in pravum.* Hanc lectio-nem prima editio praeſtat: quod expreſſit Eraſmus. Fortunatus

miſerunt operae. *coelum ardere viſum* ap. Livium ſaepe occurrit, e. c. III, 5, 10. XXXI, 12 etc.: ad auroram borealem haec ſpectaſſe putant.

6. *Sub Tiberio — cohortes.* Hae cohortes inde ab Auguſti tempore e libertinis conſcriptae adverſus incendia. Septem autem cohortibus hisce praefuit praefectus vigilum, cuius cura ad incendia quoque pertinebat. cf. Sueton. Aug. XXV. XXX. ibique interp. *certa illis ſubſtantia eſt;* Φαίνεται καθ' ὑπόστασιν. Conſentit auctor libri de mundo l. l. Nec video, cur non et nos cum Seneca ſentiamus, electricam quippe materiam ineſſe putantes.

7. *De prioribus,* quae Φαίνονται κατ' ἔμφασιν, quibus nulla ſubſtantia ſubeſt, de iride, virgis et ſimilibus. *mendacio* i. fallacia optica. Mentiri, mendacium hoc ſenſu leviori haud ſemel ap. Senecam occurrit.

8. *ſuntque — corporum.* Simi-

et haec possent detorquere in pravum. Nam, ut dixi, sunt specula, quae faciem prospicientium obliquent: sunt, quae in infinitum augeant, et humanum habitum excedant, modumque nostrorum corporum.

XVI. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, ut intelligas, quam nullum instrumentum irritandae voluptatis libido contemnat, et ingeniosa sit ad incitandum furorem suum. [a] Hostius Quadra fuit obscoenitatis usque in scenam productae. Hunc divitem

natus tamen ut perfectiorem codd. lectionem maluit, *ut et hoc possent et detorquerent in pr.* Muretus dedit *ut possint detorquere in pravum.* Codd. Gruteri perperam, *ut et haec possent et detorquerentur i. p.*

a. *Hostius Quadra.* Sic Memmii codex et P. Pithoei membranae praestant: quod praetuli vulgato editionum: *Hostius*

Similia habes in Timaeo Platonis p. 335. bip., quem locum Schneidero in Anim. ad Ecl. physs. p. 276 debeo. Speculorum autem naturam recte contra Democritum et Epicurum tuetur. *ut dixi* c. VI, 2.

C. 16. Speculorum abusus, quo Hostius Quadra infamis fuit.

1. De hoc *Hostio Quadra*, homine profligatissimae libidinis, nemo praeter Senecam memoriae quidquam prodidit, idque summo iure. Mimis et forsan Pantomimis quoque haec libidinis infamia occasionem dedit, Hostii mores in *scena* imitando traducendi, quorum illos verbis, hos gesticulatione et saltatione libenter obscena confectatos esse, quorumque adeo argumenta potissimum moechos, adulteros et similes fuisse, patet vel ex Ovid. Trist. II, 497 sq. *sestertii millies* i. e. C milliones sestertiorum. Iam si decem sestertii 12 bon. gross. s. duobus francis aequiparant, nebulo iste 200,000 aureos a Friderico appellatos possidebat. Oberlinus tamen ad Taciti Annal. VI, 46 respondere ait millies sest. vicies centenis millibus librarum francicarum, Lipsius aequat 2,500,000 philipp. Nos sequamur Romé de l'Isle eiusque epitomatorem Grossium. Secundum Arbuthnot millies sest. respondent 807,291 libr. Sterling.

tem avarum, sestertii millies servum, divus Augustus
indignum vindicta iudicavit, quum a servis occisus
esset, et tantum non pronuntiavit iure caesum vi-
deri. Non erat ille tantummodo ab uno sexu im- 2
purus, sed tam virorum quam feminarum avidus
fuit: fecitque specula eius notae, cuius modo re-
tuli, imagines longe maiores reddentia, et quibus
digitus brachii mensuram [b] et longitudine in crassi-
tudine excederet. Haec autem ita disponebat, ut
quum virum ipse pateretur, aversus omnes admis-
sarii sui motus in speculo videret, ac deinde falsa
magnitudine ipsius membri tanquam vera gauderet.
In

stius quidam, f. *Hostius princeps quidam.* Hoc posterius codd. non agnoscunt, prius nonnulli. Sed *τὸ quidam* bene stare non potest, quum de homine ditissimo et tam noto sermo sit, ut a mimis traduceretur. Grutero quoque lectio *Hostius Quadra fuit* placuit. Quum cognomen *Quadratus* notius fuerit, (cf. e. c. Intpp. ad Scr. Hist. Aug. T. I. p. 427. 440 ed. Lugd. et Indic. Hist. ad Tacit. ed. Oberlin.) pronior quidem sim ad illud exhibendum, tamen ideo illam a bonis codd. oblatam scripturam reiicere non ausim, etsi simile huius nominis *Quadra* exemplum nondum mihi quamvis quaerenti occurrit. Mox *et tantum non* ex emendatione viri docti ap. Gruter. rescripsi, sensu adeo poscente. Nam vulgata edit. lectio *et tamen non* sententiam iugulat. Enimvero eo ipso iudicio, quo Hostium vindicta indignum censuit Augustus, satis clare indicavit, iure occisum videri. Accedit, quod *tamen* et *tantum* (*tm̄* et *tn̄*) saepe in codd. confusa leguntur. Cf. Schwarz. ad Plin. Panegyr. c. 31. Assentitur Gronovius.

b. *et longitudine et crassitudine excederet.* Sic Fortunatus in suis codd. invenit, et Pincian. coniectura assequutus est. Erasmus: *et longitudinem et crassitudinem e.* Sed Memmii, Nicotii, Gruteri et britann. Gronovii omittunt *et crassitudine,* tertius tamen pal. stat ab Erasmo. Gronovius legendum iussit: *mensuram et longitudine exc.* Sed nescio cur

2. *fecitque — vera gauderent.* De speculis concavis sermo est: vide c. VI, 2 not. Ex hisce verbis centonem conflavit homo obscurus et indoctus, quo eandem morum spurcitiem affricaret Horatio, quam Hostio nequam-

3 In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, et apta menſura legebat viros: ſed nihilominus mendaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc, et dic, ſpeculum munditiarum cauſa repertum! Foeda dictu ſunt, [c] quae portentum illud, ore ſuo lacerandum, dixerit, feceritque, quum illi ſpecula ab omni parte opponerentur, ut ipſe flagitiorum ſuo-
4 rum ſpectator eſſet, et, quae ſecreta quoque [d] conſcientiam premunt, et quae accuſatus quisque feciſſe ſe negat, non in os tantum, ſed in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant! In perditis quoque, et ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parum eſſet, inaudita et incognita pati, oculos ſuos ad illa advocàvit, nec quantum peccabat videre contentus, ſpecula ſibi, per quae
5 flagitia ſua divideret disponeretque, circumdedit; et quia non tam diligenter intueri poterat, quum compreſſus erat, et caput merſerat, inguinibusque alienis

cur vulgatam Fortunati deſeramus. Mox quod pro *aperta menſura*, quae fuit vulgata, A. Schottus legebat *apta*, ait Gronov., confirmatur a britannico codice. Hoc praeſtat haud dubie; proinde reſtitui.

c. *quae portentum illud, ore ſuo lacerandum.* Omnium hanc mſſ. et edd. lectionem Pincianus mutavit transponendo: *illud lacerandum o. ſ.* Indignus quippe fuit ille, qui ab alio laceraretur: a foediſſimo ipſo lancinandus erat. Mox Pinc. et Fortunatus e ſuis codd. *apponerentur* maluere.

d. *conſcientiam premunt.* Optimi codd. Obſopoei et Grut. habent: et argutius eſt, quam vulgatum, *conſcientia premuntur.*

nequam ineſſe Seneca tradidit. Cf. Sueton. in Horatii vita p. 584 ed. Ern. Egregie tamen Leſſing in Rettungen des Horaz (T. III. Opp. Berolin. ap. Voſſ. 1754. 8.) docuit, inſititia eſſe verba iſta in illa Suetonii vita.

4. *non in os tantum,* non ore tantum proloqueretur et fateretur.

nis obhaeserat, opus sibi suum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem et feminam distributus, et toto corpore patientiae expositus, spectabat nefanda.
Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris 6
faceret? Non pertimuit diem, sed ipsos concubitus portentosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbavit! Quid? non putas, in ipso habitu voluisse pingi? Est aliqua etiam prostitutis modestia: et illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt: adeo quodammodo
lupanar quoque verecundum est. At illud mon- 7
strum obscoenitatem suam spectaculum fecerat, et ea sibi ostentabat, quibus abscondendis nulla satis alta nox est. Simul, inquit, et virum et feminam patior: [e] nihilominus illa quoque supervacua mihi parte alicuius contumeliam maiorem exerceo. Omnia membra stupris occupata sunt: oculi quoque in partem libidinis veniant, et testes eius exacto-
resque sint! Etiam ea quae ab adspectu corporis 8
nostri positio submovit, arte visantur, ne quis me putet nescire, quid faciam! Nihil egit natura, quod humanae libidini ministeria tam maligna dedit, quod alio-

e. *nihilominus illa quoque supervacua mihi parte alicuius contumeliam maiorem exerceo.* Sic colon. cod. ap. Grut. melius quam vulgatum sensu adeo cassum: *alicuius contumelia marem e.* Contumelia est vox nequitiae, i. q. patientia. Gronovius ingeniose emendabat: *alioqui contumeliam maiorem e.* Sed non opus esse videtur.

5. *patientiae,* libidini. Sic *pati* et πάσχειν usurpari de concubitu haud raro apud illos, qui nequitiae huius mentionem iniiciunt, occurrit. Hinc pathici nomen suum invenerunt. Erat itaque Hostius ἀμφιβόλων unus, quorum Origenes adv. Celsum IV. p. 206 mentionem fecit,

aliorum animalium concubitus melius instruxit. Inveniam, quemadmodum morbo meo [f] et potiar et satisfaciam. Quo nequitiam meam, si ad naturae modum pecco? Id genus speculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem
9 reddat. Si liceret mihi, ad verum ista perducerem: quia non licet, mendacio pascar. Obscoenitas mea, plus quam capit, videat, et patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum! Hic fortasse cito, et antequam videret, occisus est. Ad speculum suum immolandus fuit.

XVII. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi natura disserant, quod inquirant, quid ita facies

f. *et potiar et satisfaciam.* Sic Erasmus, Fortunatus et codd., non, *morbo meo imponam et satisfaciam*, quae Mureti fuit lectio, et deinde vulgata. Mox *quo nequitiam meam, si* etc. egregie tuitus est, docte praegresso Erasmo; Gronovius; quum alii haberent: *Quo nequitia mea si* —. Sic noster de Tranq. Anim. 9, 4. infra 3, 18, 2. Eundem accusativum bene reduxit in Horat. Epp. I, 5, 12: Quo mihi fortunam, si non conceditur uti? et ibi nostrum locum, Gronovio laudato, in usum suum bene convertit magnus Bentleius. Sed iam Erasmus ad nostrum locum notaverat, in Horatii codd. emendatis non legi, *fortuna est*, sed, *fortunam.* Similiter *unde* cum accusat. in usu esse vidimus ad III. de Benef. 36, 2. Hoc loco suppleas *exerceo* cum Erasmo. Antea: *Quo nequitia mea*, quam lectionem et ipsam bonam Fortunatus et Grut. praetulerunt.

fecit, i. e. utramque Venerem exercentium. Sic explices Tacitum Annal. VI, 46 in patientia firmitudinem simulans, i. e. libidinibus indulgens firmitudinem simulabat. Similia, speculis tamen omissis, occurrunt passim in Anthologia graeca.

8. *Inveniam quemadmodum — satisfaciam:* mor*bo* i. e. affectui, libidini, qua teneor. cf. Epist. 79, 4. not. *Quo nequitiam — pecco?* *Quo* i. cui rei adhibeam n. cf. ad epist. 7, 3. *nequitia, peccare, pati* propria verba de concubitu illegitimo sunt.

C. 17. 1. *Philosophi.* Quum omnes antiquitatis in natura rerum indaganda, ideoque phy-

facies nostra nobis, et quidem in nos obversa, reddatur: [a] quid sibi rerum natura voluerit, quod quum vera corpora dedisset, etiam simulacra eorum adspici voluit: quorsus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum capacem. Non 2
in hoc scilicet, ut ad speculum barbam faciemque velleremus, aut ut faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriae concessit: sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum cominus solem, ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine ostendit. Quamvis enim eum 3
orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipsum qui verus est, non rubentis, sed candida luce fulgentis, nesciremus, nisi in aliquo nobis humore laevior et adspici facilior occurreret. Praeterea duorum siderum occursum, [b] quo inter-

a. *quid sibi rerum natura voluerit.* Quum antecedat *reddatur* et sequatur *pertinuerit*, etiam hic *voluerit* stare debet, ut in eadem oratione obliqua, non, *voluit*, quae est lectio vulgata. Mox *capacem* et omnibus editt. et codd. plerisque nititur. Muretus *potentem* cum uno palat. cod. Fortunati codd. *appetentem.*

b. *quo interpellari dies solet* emend. Gronov. et defendit in Obss. III, 22 p. 479 sq. ed. Lips. Antea *interpolari d. s.* Mox

physica essent occupati, nullum fere in iis reperies, quin hac de re exposuerit. Democritum, Epicurum eiusque asseclas, Empedoclem, Aristotelem etc. huic rei explicandae operam dedisse constat. Cf. Schneideri Eclog. phys. XVII. p. 329 sq. et Animadv. p. 185 sq.

2. *In nulla re illa,* natura, opera sua instruxit, ut in favorem caussamque luxuriae ea fecisse videretur: nullibi voluit, ut luxuria sibi haec illave putaret creata, ideoque in illis sibi conciliandis vindicandisve laboraret. *hebetato — lumine* sc. in speculo.

3. *nisi in aliquo nobis humore — occurreret.* Haud dubie aërem intellexit, qui quidem caussa est, ut aspectus tolerari solis possit.

interpellari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberius humi ſolis lunae-
4 que imagines videremus. Inventa ſunt ſpecula, ut homo ipſe ſe noſceret. c Multa ex hoc conſequuta: primo ſui notitia, deinde et ad quaedam conſilium. Formoſus, ut vitaret infamiam: deformis, ut ſciret redimendum eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet: iuvenis, ut flore aetatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, et fortia audendi: ſenex, ut indecora canis deponeret, et de morte aliquid co-
5 gitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut laeve ſaxum imaginem reddit.

— — *Nuper me in litore vidi,*
Quum placidum ventis ſtaret mare. — —

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe d cernentium? Aetas illa ſimplicior, et fortuitis con-

Mox *liberius humi.* Omnium codd. et edd. lectionem hanc ingenioſe quidem emendavit Pincianus, quamquam, ut Gruterus ait, ex ſupervacuo hercle. Legendum enim arbitrabatur: *niſi laevore huiusmodi ſolis.* Sed vulgata bene defenditur.

c. *Multa ex hoc conſequuta: primo ſui notitia.* Hanc Pinciani codd. lectionem praeferam cum Mureto alteri ſcripturae, quam haud pauci codd. exhibent, *multa ex hoc conſequuntur: primo ſui notitiam.* Noſtrae favent ſequentia: *vitaret, ſciret* etc.

d. *cernentium.* Omnium codd. lectio, quae praeſtat alteri a Mureto ex ora Eraſm. edit. invectae: *comentium.* Enimvero

4. *Inventa — ex hoc conſequuto — notitia.* Primus huius ſententiae, quantum ſcimus, auctor Socrates fuit. Cf. Diog. Laert. II, 33 ibique Menagius, qui nec noſtri loci immemor fuit. Notiſſimus eſt locus Phaedri fab. III, 8, qui conſuli meretur. *redimendi* i. e. compenſandi, ſupplendi. Cf. Erneſti Clav. Cic. hac voce.

5. Verſus Virgil. Eclog. II, 25 ſq. eſt. Adduxit hunc quoque verſiculum Seneca infra lib. V. princ., ubi tamen argutantem magis quam vere explicantem inveneris.

contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inventum naturae in libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem suam cuique casus osten- 6
dit: deinde quum insitus sui mortalibus amor dulcem adspectum formae suae faceret, saepius ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant. Postquam deterior populus ᵉ subiit in ipsas terras, effossurus obruenda, ferrum primo in usu fuit, et id homines impune eruerant, si solum eruissent. Tunc 7
demum alia terrae mala, quorum laevitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in aere ad aliquos usus comparato vidit: et mox proprius huic ministerio praeparatus est orbis,

 non-

vero ad illud speculum homines se non comsisse statim dicit auctor. Mox nonnulli codd. habent, *nondum in vitia blanditias detorquebat*, parum tamen congrue huius loci sententiae: sunt simplicia atque fortuita, non blanditiae. Praestat *beneficium*. Tales autem διττογραφίας debemus doctis lectoribus antiquis vel explicantibus, vel similia apponentibus in ora codicum, unde librarios potius scribendi quam cogitandi peritos temere in textum invexisse satis constat. Sic statim haud pauci codd. *trahebat*, non, *rapiebat*: quorum alterum alterius interpretamento esse solet in glossis. e. *subiit in ipsas terras*. Sic codd. Gruteri, quum Erasmus, hac lectione prioris suae editionis reiecta; ex cod. brit. assumsisset, *populus ipsas subiit terras*, sine praepositione hic tamen necessaria. Mox *aliquos usus*, non, *alios u.* praebent codd. Fortun. et Grut. *compara-*

6. *Postquam deterior* — *eruissent.* Poetis, e. c. Tibullo 1, 10, magis quam philosopho haec digna esse videntur. Philosophus autem noster cogitasse videtur de aetatibus illis decantatis quatuor invicem se ex poetarum figmento insequutis, aurea, argentea, aerea, ferrea, quas primus descripsit Hesiodus Ἔργ. καὶ Ἡμ. 108 sq., multis deinceps sequacibus poetis. Ceterum Stoicos hunc sermonem decere patet: quippe quibus placuit priores humanitatis aetates posterioribus fuisse meliores, nec nisi donis iis fruitas, quibus natura, nulla arte adhibita, eas

nondum argenti nitor, ſed fragilis viliſque materia. Tunc quoque quum antiqui illi viri incondite viverent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum adverſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit,
8 ac prominentem barbam depectere: et in hac re quisque ſibi, alterique operam dabat invicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine ullo artifice formoſi quatiebant, non aliter quam iubam generoſa animalia. Poſtea rerum iam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentoque caelata ſunt, denique gemmis adornata: f et pluris unum ex his feminae conſtitit, quam antiquarum dos fuit illa, quae publice daba-
9 tur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum,

parato tamen ex Eraſmica retinendum eſt. f. *et pluris.* Ita Eraſm. et Pinc. ſed priores edd. *et poculum*, vel, *et poculis*, quae varietas e ſcribendi compendio orta: nam de eas ditaſſet. Attigi haec ad Epiſt. 90, 44, quae tota cum hoc capite contendi meretur. Cf. De benef. VII, 10. not.

7. *nondum argenti nitor. — viliſque.* Plin. N. H. XXX, 9 ait: optima apud maiores fuerunt Brundiſina, ſtanno et aere miſtis. Praelata ſunt argentea. Primus fuit Praxiteles Magni Pompeii aetate. Nuper credi coeptum, certiorem imaginem reddi, auro appoſito averſis. Ex hoc Plin. loco cum noſtro et ſeq. comparato ſequitur, Senecae tempore aurea ſpecula fieri coepta eſſe.

9. *An tu exiſtimas — aes grave?* Occurrit idem in Conſol. ad Helv. c. XII, 5, ubi vid. not. Valer. Max. IV, 10 explicat: Idem Senatus Fabricii Luscinii Scipionisque filias ab indotatis nuptiis liberalitate ſua vindicavit, quo-

culum, quum illis dos fuiſſet aes grave? O paupertas felix, quae tanto titulo locum fecit! Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quisquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit, ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum virgunculis in unum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit g. P. Ro. Scipioni. Proceſſit enim moleſtius, paulatim opibus ipſis invitata, luxuria: et incrementum ingens vitia acceperunt. Adeo-

de poculis ſermo non eſt. *non illa q. p. d. ſed impp. p. ſ.* Fortunati codd. ideoque et Eraſm. Pincianus tamen, Obſopoeus et Grut. in codd. ſuis *non* inveniebant, qui τῷ *ſed* caruere. At negativa ſtare nequit, recte iudicante Pinc., et videtur ex compendio ſcribendi orta, quum *n.* ſignificaret, nempe. Mox *ex auro nitidum* Eraſm. Muretus etc. Sed codd. variant, praepoſitionem *ex* omittentes, et *auro indicium*, vel *auro inclitum*, vel *auro inditum* praebentes. Fortaſſe fuit, *auro inductum*. g. *P. Ro. Scipioni.* Sic Ioſ. Scaliger in caſtigatt. ad Feſtum legere nos

quoniam paternae hereditati praeter opimam gloriam nihil erat, quod acceptum referrent. Antea Val. M. notaverat: Dotis modus XL millia aeris fuit. *Aes grave.* In tota doctrina numismatica nihil fere difficilius aere gravi, propter multas pretii mutationes, quas reductiones vocamus. Cf. Plin. N. H. XXX, 5. Si tamen cum Frid. Gronovio de pecun. vett. III, 15 et Iacob. Perizonio (Iac. Perizonii Diſſ. VII. ed. I. G. Heinecc. Lugd. Bat. 1740. 8.) *de aere gravi* contra Ludov. Küſterum, pro certo ponere licet, decem aſſes graves aequales fuiſſe uni denario argenteo (5 bon. groſſ. ſ. 75 centim. gall.); XL millia aeris faciunt ſummam circiter 800 thal., ſ. paulo plus quam 3000 franc. Fromondus aequat hos XL mill. aeris circiter bis mille flor. belg. Tenuitas igitur dotis aere gravi declaratur. *Libertinorum,* quos ſaepe divitiis affluxiſſe conſtat, inprimis ſub principibus. *etiam militares.* Bene laudat Fromondus Iuvenalis Sat. II, 99 ſq.

Adeoque omnia indiscreta ſunt perverſiſſimis artibus, ut quidquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinae viriles ſint: minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſa adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

nos iubet, codd. non multum abludentibus: hi enim cum Eraſmi et ſuperioribus edd. praeſtant: *quam dedit pro ſe Scipio.* Inde fecit Pinc. *quam dedit Po. Ro: filiae Scipionis.* Muretus temere dedit: *quam dedit Senatus pro Scipione.* Mox *moleſtius* plurimi codd. Muretus, *immodeſtius.* Denique *nulli non vitio:* addit Eraſmus, *munerario:* codd. *numerario, nuario, num maior.* Gruterus, melius, ait, coniiciat, cui propior viſus Apollo.

L.

L. ANNAEI SENECAE AD LUCILIUM NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER SECUNDUS.

Argumentum.

Doctrinam rei naturalis, in eam, quae coelestia, meteora, et terrena pertractat, partitur. De aëre aliquid praemittit, quia meteororum et omnium sublimium locus communis est. Eum ex distantibus corpusculis, ut pulverem, constructum non esse. Divisio eius in tres regiones. In aëre fulgura, fulmina, tonitrua concipi. Anaxagoras refutatus, qui fulmina credit siderum emunctiones et distillationes esse. Aristotele etiam, Anaximene, Anaximandro, Diogene Apolloniate reiectis, sustinet nubium collisione fieri et elidi: maximam tamen eorum vim penes sidera esse, quorum ingens, ait, et confessa potentia est. Vi subterranei ignis, insulam maiorum aevo in mari Aegeo, et alteram sua memoria enatam esse. Tonitruorum et fulminum divisiones, tam ex physica ratione, quam vana disciplina Thuscorum. Fulminum et auguriorum significationes non averti sacrificiis, sed haec aegrae mentis solatia esse. fata enim nulla prece aut misericordia commoveri: quaedam tamen a Diis immortalibus ita suspensa relicta esse, ut in bonum vertant, si admotae Diis preces fuerint, si vota suscepta. Quia vero melius fulmina non timere, quam nosse, ad contemtum fulminum et mortis digreditur. Hanc qui non timet, nec fulmina, nec naufragia, nec bella; nec feras metuet. Mortem autem cur tantopere metuamus? Omnes ad eam proditi sumus, et melius est ultroneum ire, quam invitum trahi.

CAPUT I.

Omnis de universo quaestio in coelestia, sublimia, et terrena dividitur. Prima pars naturam siderum scrutatur, et magnitudinem, et formam ignium, quibus mundus includitur; solidumne sit coelum, ac firmae concretaeque materiae, an ex subtili tenuique nexum: agatur, an agat: et infra se sidera habeat, an in contextu sui fixa: a quemadmodum sol anni vices servet: an retro flectat:
2 cetera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter coelum terramque versantia. Haec sunt nubila, imbres, nives, et humanas motura tonitrua mentes: quaecunque aër facit patiturve. Haec sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars

a. *quemadmodum anni vice servet solem, an retro flectat.* Dedit sic Gronov., τῷ *vices* vulgatae mutato in: *vice.* Nempe coelum, addit Gronov., quod in superioribus etiam intelligitur. Flectit, ubi pervenit ad tropicos. Muretus: *Quemadmodum sol anni vices servet.* Mox post *mentes* excidisse videntur, quae ad §. 3 spectant. Ibi verba: *Quomodo — dicturus* manifesto requirunt *et terram,* aut simile quid, quo terrae motus significetur. Sed codd. nihil eiusmodi memorant. Nisi per πρόληψιν haec intelligenda sunt.

Lib. II. C. 1. Doctrinae rei naturalis divisio. 1. *Omnis — dividitur* i. e. Physica in Astronomiam, Meteorologiam et Geographiam dividitur. Etsi de loco, quem tenere iuberent Stoici physicam, dissentirent, Zenoni enim secundo, aliis ultimo loco, Panaetio autem Posidonioque primo tradendam placuit, tamen de eius dignitate et praestantia inter omnes constabat. Cf. Diog. Laert. VII, 39 sq. Lipsii Physiol. I, 2.

2. *Haec sublimia,* μετέωρα. Cic. Acad. IV, 39 et 41 vertit: supera, et sapienter distinguit coelestia secundum Stoae praecepta, quae inprimis Posidonius in libro de sublimibus (περὶ μετεώρων) exposuit. Diog. Laert. VII, 135. 144. *ut Iurisconsultorum — utar,* qui distin-

pars de agris, terris, arbustis, satis quaerit, et, ut Iurisconsultorum verbo utar, de omnibus quae solo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu 3
quaestionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulgoribusque dicturus? Quia, quum motus terrae fiat spiritu, spiritus autem sit aër agitatus, etsi subeat terras, non ibi spectandus est: cogitetur in ea sede, in qua illum natura disposuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter coelestia et de terra dicendum erit. Quare? inquis. quia quum propria 4
terrae excutimus suo loco, utrum lata sit, et inaequalis, et enormiter proiecta; an tota in formam pilae spectet, et in orbem partes suas cogat, alliget aquas, an aquis alligetur ipsa: animal sit an iners corpus, et sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni; et cetera huiusmodi quoties in manus ve- 5
nerint, terram sequentur, et in imis collocabuntur. At ubi quaeretur, quis terrae sit situs, qua parte mun-

stinguebant inter res mobiles et soli, e. c. Pandect. XIII, 3, 1. Solum inde pro praedio ponitur. cf. Ernesti Clav. Cic.

3. *Dicam — erit.* Exemplum dedit Aristot. de Coelo II, 13 sq., ubi quum de astris dixisset, et de terra dicendum sibi putavit.

4. *quia quum — suo loco.* Hunc locum in his Nat. Quaest. tractare omisit. Fortasse tamen exposuerat in libris nunc deperditis, de natura rerum, aut, de forma mundi. *utrum lata — cogat.* Duas vides de terrae forma expressas sententias: alteram Homeri, Thaletis, Anaximenis, Anaxagorae, Democriti, al., terram iudicantium esse latam; alteram Aristotelis, Stoicorum, al. rotundam s. sphaericam eius formam statuentium. Cf. Aristot. de Coelo II, 13. 14. *alliget aquas — ipsa,* aquae pars terra sit, an vice versa. cf. Lipsii Physiol. Stoic. II, 16. *animal sit,* quae Pythagoreorum sententia fuisse videtur. Ovid. Metam. XV, 342.

5. *At — superioribus* i. e. secundum, non imum locum obtinet. *meliorem conditionem,* sortem, melius ius.

mundi subsederit, quomodo adversus sidera coelumque posita sit, haec quaestio cedit superioribus, et, ut ita dicam, meliorem conditionem sequitur.

II. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturae materia dividitur, quaedam in commune sunt dicenda, et hoc primum praesumendum, inter ea corpora, a quibus unitas est, aëra esse. Quid sit hoc et quare praecipiendum fuerit, scies, si paulo altius repetiero, et dixero aliquid esse continuum, aliquid commissum. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Unitas est sine commissura continuatio, et duorum inter se [illegible] con-

[illegible]

jus. Cf. Ernesti Clav. Cic. *qua parte mundi subsederit*, fundamentine loco in centro, quod erat Stoae praeceptum: cf. Lipsii Physiol. II, 11 et 18. *quomodo — posita sit*, stabilis an *moveatur*: Lipsi. Physiol. II, 19. Moveri statuisse videtur Plato in Timaeo T. IX. p. 323 bip. (Γῆν δὲ, τροφὸν μὲν ἡμετέραν, εἱλουμένην δὲ περὶ τὸν διὰ παντὸς πόλον τεταμένον — ἐμηχανήσατο): nam de vero loci sensu ambigebant iam veteres. Aristot. de Coelo II, 13. Plut. Quaest. platon. p. 1006. Chalcid. ad Tim. §. 121, laudante Davisio ad Cic. Acad. IV, 32: cf. Ruhnken. et Hemsterhus. ad Timaei Lexic. pl. p. 69 sq. ed. II. Egregie nuper de hoc Plat. loco egit Boeckh. in programmate, in quo de platon. syst. coel. globorum etc. disputatur, Heidelberg. 1810. qui comparari meretur. Stare putat Aristot. l. l. et omnes post eum usque ad recentiora tempora.

C. 2. Proprietas partium universi est unitas. Haec de continuo et commisso, s. de unitate doctrina mere fuit stoica. Cf. Sext. Empir. adv. Phys. I, 75. Antonin. VII, 13 ibique Gatacker. Originem haec opinio sumsisse videtur inde, quod quum omne, quod est, apud Stoicos σῶμα, corpus nominetur, a corpore initium erat faciendum; et quod, Anaxagorae, Democriti aliorumque decreto de atomis reiecto, clariorem de rerum ortu et continente natura explicandi modum reperturn ibant: qua re iis opus erat statuere, totam materiam

conjunctorum corporum [a] tactus. Numquid dubium est, quin ex his corporibus quae videmus tractamusque, quae aut sentiuntur aut sentiunt, quaedam sint composita? Illa constant aut nexu, aut acervatione: ut puta funis, frumentum, navis. Rursus non composita: ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quae sensum quidem effugiunt, ceterum ratione prenduntur, esse in quibusdam unitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, si philosophorum lingua uti voluissem, ut dicerem unita corpora: hoc quum tibi remittam, tu invicem mihi refer gratiam. Quare istud? si quando dixero unum, memineris me non ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope externa, sed unitate sua cohaerentis. Ex hac nota corporum aër est. 3 4

III.

a. *tactus.* Fortunatus cum mss. suis malit, *tractus:* non enim, inquit, satis est ad unitatem duorum corporum, ut se tangant, sed requiritur quidam tractus ductusque permistus et indiscretus. Pincianus transponi voluit haec ita: *continuatio — coniunctio, et duorum — tactus. Unitas — continuatio.* Sed non indigemus hac transpositione. Quae continuantur, eorum partes coniunctae quidem sunt, sed ita ut non necessario tangantur, quod tamen in unitate fieri debet ex sententia auctoris. Nec aliter sentit Aristotel. Metaphys. IV, 6.

riam esse mutabilem et corpora se invicem pervadere, ideoque esse unita, ἡνῶσθαι τὸν κόσμον. Diog. Laert. VII, 140. Accuratius noster Epist. 102 de hac re exposuit. Tria corporum genera attulerunt: τὰ ἡνωμένα, τὰ δὲ ἐκ συναπτομένων, τὰ δὲ ἐκ διεστώτων vocat ea Sext. Emp. l. l. aeque ac Seneca. Cf. Tiedemann Syst. der stoisch. Phil. II, p. 173 sq. et Gehler s. v. Materie. Cohaesion.

4. *unita corpora,* τὰ ἡνωμένα. In Digesta adeo transiit haec corporum divisio in tria genera l. 41. tit. 3. leg. 30: quod nemini mirum videbitur, qui reputaverit, Iureconsultis, quod notum est, stoicam inprimis philosophiam placuisse. *Ex hac nota — est,* quatenus premit, attrahit etc.

III. Omnia quae in notitiam nostram a cadunt vel cadere possunt, mundus complectitur. Ex his quaedam sunt partes, quaedam materiae loco relicta. Desiderat omnis natura materiam, sicut ars omnis
2 quae manu constat. Quid si hoc apertius faciam? Pars est nostri, manus, ossa, nervi, oculi: materia, succus retenti cibi iturus in partes. Rursus, quasi pars nostri est sanguis, qui tamen et materia est. Praeparat enim et alia, et nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur.

IV. Sic mundi pars est aër, et quidem necessaria: hic est enim qui coelum terrámque connectit, qui ima ac summa sic separat, ut tamen iungat. Separat, quia medius intervenit: iungit, quia utrique per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quidquid accipit a terris. Rursus vim siderum in terrena transfundit. Quam sic partem mundi voco,
2 ut animalia et arbusta. Nam genus animalium arbustorumque pars est universi, quia in consummationem totius assumtum, et quia non est sine hoc universum. Unum autem animal, et una arbor, quasi

a. *cadunt vel cadere possunt.* Sic editio Erasmi superioresque et codd. Grut. Pinciani tamen mss. codd. resecant τὰ *vel cadere possunt.*

C. 3. Mundus complectitur partes et materiae loco relicta.

1. *Mundus* et *natura* idem significant, a quibus tum materia nondum formata, tum eius partes iam formatae tractantur.

C. 4. Aer pars mundi, sive universi, necessaria.

1. *Supra se dat* ad astra alenda. cf. c. V, 1: qua in re iam ante Stoicos discesserat, qui tamen, libris eius tunc temporis nondum foras editis, eius doctrina uti non poterant. Cf. Stob. Ecl. p. 450 (I, 22, 6) Heer.

2. *Unum autem — totum est.* Genus, s. species manet,

quasi pars est: quia quamvis perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aër autem, ut dicebam, et coelo et terris cohaeret. Utrique innatus est. Habet autem unitatem, quidquid alicuius rei nativa pars est. Nihil enim nascitur sine unitate.

V. Terra et pars est mundi et materia. Pars quare sit, non puto te interrogaturum, [a] aut aeque interroges, quare coelum pars sit: quia scilicet non magis sine hoc, quam sine illa universum esse potest, quod cum his universum est, ex quibus, id est, tam ex illo, quam ex ista, alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis dividuntur. Hinc quidquid est virium singulis, hinc ipsi mundo 2 tam multa poscenti subministratur: hinc profertur quo

a. *aut aeque.* Illud *aut* est ex Pinciani coniectura profectum. Nam codd. mss. omnes et antiq. edd. habent *vt:* quod tamen stare nequit. Mox *τὰ* *id est tam ex illo, quam ex ista,* codicum variatione *τῆς νοθείας* arguuntur, unde Obsopoeus, a glossatoribus esse putavit rescribendumque, *ex quibus alimenta omnibus.* Parum abest, quin adsentiar. Vim enim et elegantiam orationi illa verba non addunt, notumque est, hac fere nota, *id est,* prodi glossemata. cf. Ruhnken. ad Vellej. Paterc. II, 23, 6. p. 144.

net, etsi partes quaedam interierint. Exempli gratia quercus una perierit, genus tamen et species, cuius illa quercus fuit pars, manebit. Sic et aer pars mundi, etsi quaedam eius particulae a coelo et terris absorbentur, tamen totum est, quoniam id quod aer est unitatem suam retinet. Eandem sententiam habes in Aristot. Metaph. X, 1.

C. 5. Terra pars mundi et materia. 1. *ex quibus — dividuntur.* cf. ad c. IV, 1. Fuisse hanc Stoae sententiam, cuius fundamentum est dogma, astra esse animalia, docuit Lipsius Physiol. II, 14 e Diog. Laert. VII, 145, ubi Menagius videatur.

2. *hinc ipsi mundo* qui ex his omnibus constat, (mundus enim et ipse animal est, sensu Stoico). cf. Diog. Laert. VII, 141 sq. *et omnium quidem rerum natura,* deus Stoicorum. Diog. Laert. VII, 147 sq. *invasit* i. occupavit, complexus est.

quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam avida, per diem noctemque, ut in opere, ita et in pastu; et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in aeternum desiderabat, invasit. Pusillum tibi exemplum magnae rei ponam. Ova tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri satis est.

VI. Aër continuus terrae est, et sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi: sed idem tamen, [a] quidquid terra in alimentum misit, recipit, ut scilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia eius tumultusque est. Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut pulverem, ferunt, plurimumque a
2 vero recedunt. Nunquam enim contexti nisi per uni-

a. *quidquid terra in alimentum misit* omnium edd. et codd. lectio est, et ea sanissima. Gron. tamen in cod. britannico invenit, *alimentum coelestium*, et probat. Sed non assentiar. Nam materia est, quatenus alimenta sua e terra accipit, secundum explicationem supra c. 3, 2 allatam. Τὸ *coelestium*, quo omnes codd. carent, in codicem brit. ab ora, ubi explicationis causa adscriptum erat, a librario parum docto invectum esse videtur. Optime abesse potest. Mox auctiores codd. praebent *inconstantia eius*. nam terrenus vapor siccus est et fumo similis, qui ventos, tonitrua et fulmina facit etc. cf. c. 13, 4. Deinde *ut pulverem ferunt*. Sic Fortunati codd. palat. brit. veneta editio et Erasmi: at unus palat. *esse ferunt*, i. e. dicunt. Sed τῷ *esse* carere possumus. Quidni haec scriptura bona est? Gronovius tamen legendum putabat, *terunt*, h. e. eo exponente, minutissime tritum et friabilem esse sentiunt. Quum de Epicureis sermo sit, τὸ *ferunt* praestat. Muretus temere dedit *struunt*.

C. 6. Unitas, intensio, spiritus sunt aeri propria. 1. *in alimentum* stellarum. *Ex hoc — ferunt.* Democritus, Epicurus et alii, quos ex atomis omnia esse constructa statuisse constat. In primis autem Epicurus hoc dogma excoluit a Lucretio pro virili defensum et expositum.

unitatem corporis [b] niſus eſt, quum partes conſen-
tire ad intenſionem debeant, et conferre vires. Aër
autem, ſi in atomos dividitur, ſparſus eſt. Teneri
vero disiecta non poſſunt. Intenſionem aëris oſten-
dent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent
pondera, per magnum ſpatium ablata, geſtante ven-
to. Oſtendent voces, quae remiſſae elataeque ſunt,
prout aër ſe concitavit. Quid enim eſt vox, niſi 3
intenſio aëris, ut audiatur, linguae formata per-
cuſſu? Quid curſus et motus omnis, nonne intenti
ſpiritus opera ſunt? Hic facit vim nervis, et velo-
citatem currentibus. Hic quum vehementer conci-
tatus ipſe ſe torſit, arbuſta ſilvasque convellit, et
aedificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare 4
per ſe languidum et iacens incitat. Ad minora ve-
niamus. Quis enim ſine intenſione ſpiritus cantus
eſt? cornua et tubae, [c] et quae aquarum preſſura
maio-

b. *niſus*, i. intenſio, conatus. Hanc Fortunati coniecturam Eraſmus atque reliqui merito ſequuti ſunt, ſenſu poſtulante. Omnes codd. dant *viſus*, i. aſpectus, quae tamen vox nullum ſenſum idoneum exhibet. c. *et quae aquarum preſſura maiorem ſonitum formant.* Sic Obſopoei codd.: conſentit unus palat. in eo, quod quoque habet, *et quae,* non, ut vulgata, *et ea quae,* et quod dat, *formant.* Recte pro-

2. *Intenſionem — cedentia.* Haec et ſequentia ad aeris proprietates, elaſticitatem, quam vocamus, et gravitatem ſpectare in propatulo eſt. *Inflata,* e. c. tumidos utres coriaceos, quibus pontes jungere ſolebant hodieque jungere ſolent. cf. Ariſtot. de Coelo IV, 4, qui hac de re agens τοῦ πεφυσημένου ἀσκοῦ meminit. Exemplum refert Simplicius ap. Schneider. in Ecl. phyſ. p. 203.

4. *et quae aquarum preſſura — formant — explicant?* Spectant haec ad organa hydraulica, quorum deſcriptiones ex Herone, Vitruvio al. dedit Schneider in Ecl. phyſ. p. 227 et erudite explicavit in Anim. p. 121 ſq.

maiorem sonitum formant, quam qui ore reddi potest, nonne aëris intensione partes suas explicant?
5 Consideremus quam ingentem vim per occultum agant parvula admodum semina, et quorum exilitas in commissura [d] lapidum locum invenit: in tantum convalescunt, ut ingentia saxa distrahant, et monumenta dissolvant: scopulos rupesque findunt ra-
6 dices minutissimae, ac tenuissimae. Hoc quid est aliud, quam intensio spiritus, sine qua nil validum, et contra quam nil validius est? Esse autem unitatem in aëre, vel ex hoc intelligi potest, quod corpora nostra inter se cohaerent. Quid enim aliud est quod tenet ea, quam spiritus? Quid est aliud
7 quo animus noster agitetur? Quis est ille motus, nisi intensio? Quae intensio, nisi ex unitate? Quae unitas, nisi haec esset in aëre? quid autem aliud producit fruges et segetem imbecillam, ac virentes

erigit

probat Obsopoeus membranarum Memmii scripturam, qua organa hydraulica (Wasserwindorgeln) intelliguntur, de quibus cf. Schneider. ad Eclog. phys. p. 121 sq. Vulgata, quae nonnullis codd. firmatur, habet, *et ea, quae aliqua pressura maiorem sonitum reddunt.* Mox Fortunatus sequendus erat legens, *agat*, non, *agant*. d. *lapidum locum invenit:* deinceps, *et monumenta dissolvant.* Hanc codd. optimorum scripturam Fortunato, Pinciano et Gronovio suasoribus exhibui: praeterquam quod prior *agat* praetulit fecitque *Parvula* initium sequentis coli, et quod Gronov. *semina: si quorum* maluit. Caeterum Muretus suo ipsius lubitu cudi iusserat, *lapidum vix inveniat.* Erasmus aliique editores *inveniat* et *in momenta*. Vulgatum corruperat quoque in sequentibus Muretus, qui, ut Seneca argutius loqueretur, resecuit τὸ *findunt*, omnium quamquam codd. et edd. scripturam: *in terra minutissimae* Erasmus et codd. quidam: sed liber memmian. τοῖς *in terra* caret.

6. *Esse — cohaerent.* Pressione haec fieri aeris constat. Exemplo est corpus humanum, quod, si eius superficies respondet 15 □pedibus, contineri apparet ab aere id circumstante, atque cohaerere libris 33,250: Nam 15 x 2216⅔ = 33250 libr.

erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quam ſpiritus intenſio et unitas?

VII. Quidam aëra discerpunt, et in particulas diducunt, ita ut illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis, ſed multum vacui habentis, quod avibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisque per illum transcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque a ſimilis facilitas eſt: nec de unitate illarum dubium eſt, quae ſic corpora accipiunt, ut ſemper in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Graeci autem περίστασιν appellant, quae in aëre quoque ſicut in aqua fit. Circumſtat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admixto. Sed hoc alias.

VIII. Nunc autem eſſe quandam in rerum natura vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. a Nihil enim non intenſione vehementius eſt: et tam

a. *Nihil enim non intenſione* optimis debetur codd. ap. Grut. et merito receptum a Gronovio. Antea, *nihil enim niſi*

C. 7. An vacuum permixtum aeri ſit? 1. *Quidam — permiſceant.* Democritum et Epicurum dicit. Cf. Plut. de Plac. Phil. I, 3. I, 18. Lucret. I, 335 ſq. Peripatetici Stoicique horrorem ſ. fugam vacui docebant. Ceterum quae hic afferuntur contra hanc ſententiam, neſcio an nemini harum rerum perito ſe probaverint. cf. Gehler ſ. v. Materie. Luft. Meliora dat Hero ap. Schneider. Ecl. phyſ. p. 299. Etſi vacuum ſpatium cogitari poſſit, tamen ſpatium ab aere vacuum non eſſe conſtat, uti nunc vacuum Boyleanum, Guerikianum et Torricellianum docent.

2. *nec de unitate — refluant.* Hic de cohaeſione, quam nos vocamus, cogitari debet. — *Hanc — appellant.* Stephanus in Theſ. L. Gr. T. I. p. 1784 D. laudat Ariſtotelis Problem. II, 29. (T. II. p. 840 ed. lugd.) ubi Theod. Gaza vertit, obſiſtentiam.

tam mehercule quam nihil intendi ab alio poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non posse quidquam ab alio moveri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis credatur ex semetipso habere
2 intensionem, quam spiritus? Hunc intendi quis negabit, quum viderit iactari terram cum montibus, tecta, murosque, [b] et turres, et magnas cum populis urbes, cum totis maria litoribus? Ostendit intensionem spiritus, velocitas eius et diductio. Oculus statim per multa millia aciem suam intendit: vox una totas urbes simul percutit: lumen non paulatim prorepit, sed simul universis infunditur rebus.

IX.

nisi intens. Mox *et tam mehercule quam nihil intendi ab alio poterit.* Restituit, Grutero commendante, Gronovius e palat. tert. atque brit. codice msc. Erasmi, quam antea legeretur, *et tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit.* Haec loquendi formula, *tam mehercule, tam Hercules, tam Hercule* Senecae et istius aevi scriptoribus admodum familiaris fuit: quod nunc post Gronovium notissimum est. b. *et turres, et magnas.* Recepi hanc Gronovii emendationem. Antea: *murosque plures et magnas* etc. Sed vox *plures* hic turbat, nec iuvat, eam cum voce *urbes* copulasse. Mox *simul* e pluribus codd. assumsi pro vulg. *semel.*

C. 8. Intensio aeris et spiritus, eorumque vis. 1. *nisi — intentum.* De potestate, δυνάμει haec sunt accipienda: quod enim iam intentum est, ab alio intendi nihil attinet: deinde statim sequitur explicationis caussa motus; ubi τὸ *mobile* lumen addit verbo, *intentum.* Intensionem itaque explices facultatem se intendendi.

2. *per multa millia* passuum. Ceterum in his spiritum et lucem non satis separari apparet. *Lumen — rebus.* Recentiores, inprimis Bradleius, docuerunt, luminis propagationem non fieri, ut Cartesii verbis utar, in instanti, sed esse successivam: sic solius lumen 8′ 7½″ uti constat usque dum ad terram perveniat. Cf. Gehler s. v. Licht. T. II. p. 887 sq.

IX. Aqua autem sine spiritu quemadmodum posset intendi? Numquid dubitas, quin sparsio illa quae ex fundamentis mediae arenae crescens in summam altitudinem amphitheatri pervenit, cum intensione aquae fiat? [a] Atqui vero nec manus, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere, aut agere, quam spiritus. Huic se commodat: hoc [a] inserto et cogente attollitur, et contra naturam suam multa conatur, et ascendit, nata defluere.

F 3 Quid?

a. *Atqui vero nec manus, nec* etc. In hac lectione omnes codd. et edd. antiquiores conspirant, praeterquam quod nonnulli codd. lectionem e scribendi compendio natam exhibent: *atqui nec vero magis* s. *aut qui non magis.* Quam quidem scripturam nisi novandi studium aut sententiae incuria damnaverit, nescio cur non relinquamus Fortunati emendationem *Atqui nec tollo* s. *tolleno magis nec* etc. probantis. Neque manus nostra, ait, neque aliud instrumentum, quo ad mittendum utimur, tanta vi aquam mittere aut agere poterit, quam spiritus. Enimvero *tolleno,* quo aquam e puteo haurimus, hic nullum habet locum. Male itaque Fortunatum sequuti sunt Erasmus, Muretus et Gronovius. *Magis* autem post *manus* assumi debet propter sequens *quam.* Hic mos utrique linguae est familiaris. Mox *nata defluere* non sollicitari debet: poetis e graeco fonte talia nactis has loquendi formulas debebant scriptores prosarii huius aevi, quippe quos poeticas formulas saepe in prosam invexisse constat. Iam Ovid. de Nuce vers. 113. sentes laedere natae: hinc hausere Seneca, Tacitus etc.

C. 9. Nec aqua etc. sine eis est. 1. *Numquid dubitas — aquae fiat?* Vt aer et populus congregatus recrearetur, hae sparsiones in theatris et amphitheatris linteo tectis inventae sunt, quae fistularum ope crocum dilutum, balsama, aliosque fragrantes liquores effundebant: unde ὁ κρόκος ῥαινόμενος dictus. Cf. Martial. V, 26. et de spectac. 3. Maffei degli amfiteatri e singolarmente del Veronese II, 15. p. 288. *intensio,* actus, quo aqua emittitur.

2. *nata defluere* est graeca loquendi ratio, πέφυκε ῥεῖν, natura eius ita constituta, ut defluere debeat. *Quid? navigia — sustineretur — referente?* Haec exempla etsi per se nota veraque

Quid? navigia sarcina depressa, parum ostendunt, non aquam sibi resistere quo minus mergantur, sed spiritum? Aqua enim cederet: nec posset pondera
3 sustinere, nisi ipsa sustineretur. Discus ex loco superiore in piscinam missus, non descendit, sed resilit: quemadmodum, nisi spiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido quoque aër inest, qui sonum extrinsecus missum et accipit et remittit? scilicet spiritu non aperta tantum intendens, sed etiam
4 abdita et inclusa. Quod illi facere expeditum est, quia nusquam divisus, sed per ipsa quibus separari videtur, coit secum. Interponas licet muros et mediam altitudinem montium, per omnia ista prohibetur nobis esse pervius, non sibi. id enim intercluditur tantum, per quod illum nos sequi possumus.

X. [a] Ipse quidem transit per ipsum quo scinditur, et media non circumfundit tantum, et utrimque

a. *Ipse quidem — quo scinditur — et utrimque cingit:* non *quod sc.*, nec, *sed u. cingit.* Gronov. recte hic decimi capitis

raque sunt, tamen haud parum abest, ut probandi potestatem habeant, quam Seneca iis tribuit. Nam quum aqua aeque corpus sit ac aer, sequitur, ut eaedem ei tribuendae sint proprietates generales, quae in aere, ut corpore, insunt, intensio et gravitas. Defendi forsan potest auctor, quod subtilius quid ab aere diversum, et omnia corpora pervadens sibi cogitasse videatur, ideoque praelusisse nostri aevi physicis.

3. *Vox autem — inclusa.* Quod nos quidem vibrationibus, id Seneca et tota vetustas doctior spiritu i. e. subtiliori aere et eo intenso explicare studebant. Aristot. de Anima II, 8: Ψοφητικὸν μὲν οὖν, τὸ κινητικὸν ἑνὸς ἀέρος συνεχείᾳ μέχρις ἀκοῆς. Percussionem tamen solidorum inter se et aerem accedere oporteret, praemonet: hoc autem fit, quum permanet percussus aer et non dissipatur.

que cingit, sed permeat, ab aethere lucidissimo aër in terram usque diffusus: agilior quidem, tenuiorque et altior terris, nec minus aquis: ceterum aethere spissior graviorque, frigidus per se et obscurus. lumen illi calorque aliunde sunt; sed per omne spatium sui similis non est: mutatur enim a proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaque, 2 et ob hoc etiam tenuissima, propter viciniam aeternorum ignium, et illos tot motus siderum, assiduumque coeli circumactum. Illa pars ima et vicina terris, densa et caliginosa est: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, si summis

 imis-

pitis initium posuit, quod antea erat: *Permeat* etc. Lectionem autem nostram vir egregius ille, Pincianum aliosque sequutus, britannicis Gruterique codicibus praeeuntibus recte redhibuit, tum Fortunato tum Fromondo in eo assensus, quod scripsit: *quo scinditur*, quum antea esset, *quod sc.* Quod vero τὸ *aër* damnavit, in eo assentiri nequeo. Mox *lumen illi calorque aliunde sunt* ex ora edit. Erasm. recte in textum admissa; nam codd. scriptura *calorque*

C. 10. Qualitates aeris. Pleraque, quae hoc capite de aere disputantur, Aristoteles docuerat in Meteorol. et multis aliis locis. Sic aerem permeare solida quaeque exponit inquirendo in Problem. XXV, 6. Aethera recte veteres supremum locum appellasse ait de Coelo I, 3, ubi aerem discernit. cf. Meteorol. I, 3 sq. 8 sq. II, 4. Discedit tamen Seneca in eo ab Aristotele, quod frigidum per se facit cum Stoicis aerem: quum Aristot. l. l. calidum esse eum statuit. Superiora autem esse frigidiora nunc satis constat. Nam solis radii per se omni calore carent, quem corporibus natura insitum excitant nonnisi solidioribus: iam quum aeri superiori haec soliditas desit, calor quoque ei deesse debet. Aristot. Meteorol. I, 3. p. 732 F. hoc iam observavit docuitque. Sed cf. Gehler f. v. Feuer. Kälte. Wärme.

2. *propter viciniam — ignium*, solis et summi ignis omnia ambientis, ubi deum habitare, quin adeo deum ipsum esse statuebant Stoici. In diversa enim eos ivisse hac in re constat. cf. Lipsii Phys. I, 8. 21. II, 12.

imisque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum utraque parte frigidior. 3 Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radii ſolis replicantur, et quousque redire potuerunt, [b] duplicato calore benignius fovent: deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtisque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viveret ſine calore. 4 Adiice nunc ignes, non tantum manu factos et certos, ſed opertos terris, quorum aliqui erupere, innumerabiles in abscondito flagrant et obſcuro ſemper. Etiamnunc tot partes eius fertiles rerum habent aliquid teporis, quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aëris gelida eſt.

XI. Qui quum ſic diviſus ſit, ima ſui parte maxime varius et inconſtans et mutabilis eſt. Circa terram

lorque alimentum ſunt nihili eſt. b. *duplicato* reduxit Gronov. e cod. brit. Erasmi, duobusque palat. et Obſopoeo. Nam vulgat. *replicato* ſtare nequit. cf. IV, 8 med.

4. *quorum aliqui eruperunt,* ut Aetna, Veſuvius etc. *innumerabiles — ſemper:* de ignibus huiusmodi, quos Italia circa Neapolim, Aſia et multae aliae regiones continent, cogitaſſe videtur.

C. 11. Cur aer varius, turbidus et mutabilis? 1. *Circa terram — turbidus.* Facile eſt intelligere, tum hic innui omnia illa phaenomena, quae aëris gravitate ac preſſione efficiuntur, quod barometrum inprimis demonſtrat, tum meteora ſpectari, quae in hac naturae magna officina quotidie naſcuntur, ut puta, venti, ros, pruina, pluvia, nubes, nix etc., deinde arcus, fulgores etc. *Cauſas — momenta ſunt:* Terrae et quotidianus et annuus motus, ideoque variae eius poſitiones multum ad haſce mutationes conferunt, quo

terram [a] plurimum audet, plurimum patitur, exagitat et exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi, ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſas autem illius mutationis et inconſtantiae alias terra praebet, cuius poſitiones huc aut illo verſae, magna ad aëris temperiem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hiemes aeſtatesque vertuntur. Lunae proxi- 2
mum ius eſt. Sed et ceterae quoque ſtellae non minus terrena quam incumbentem ſpiritum terris afficiunt, et ortu ſuo occaſuve contrario, modo frigora, modo imbres, aliasque terrarum iniurias turbidas movent. Hoc neceſſarium fuit praeloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus et fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret, quid facere aut pati poſſet.

XII. Tria ſunt ergo quae accidunt, fulgurationes, fulmina, et tonitrua: quae una facta ſerius

 audiun-

a. *plurimum audet.* Vulgatam hanc omnium codd. et edd. lectionem mutavit coniectura Fortunatus in, *plurimum agit*, Grutero et Gronovio recte improbantibus. Mox *proprium ius* ferri poteſt: nec tamen Pinciani, qui *vis* in ſuis codd. invenerat, emendatio: *Lunae proxima vis eſt* ſperni debet. *Ius* autem et *vis* confunduntur ſaepe in codd.

quo et zonae pertinent. *Ex quibus — imputes* propter eius radios, ideoque propter ſolis aphelia et perihelia. *ad illius flexum.* Copernicanum ſyſtema ſequentes docti ſumus, dicendum eſſe, ad terrae flexum.

2. *Lunae — eſt:* propter fluxum et refluxum. *Sed et ceterae — movent.* Haec fuit opinio antiquitatis, quam recentior aetas prorſus ſepoſuit. Geminus tamen Elem. Aſtron. c. 14 iam veritatem perſpexerat docueratque.

C. 12. In aere fiunt fulgurationes, fulmina et tonitrua. Egit de hac re Ariſtot. Meteor.

audiuntur. Fulguratio ostendit ignem: fulminatio emittit. Illa, ut ita dicam, comminatio est, et conatio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. Quaedam sunt ex his, de quibus inter omnes convenit: quae-
2 dam, in quibus diversae sententiae sunt. Convenit illis, omnia ista in nubibus et e nubibus fieri: etiamnunc convenit, et fulgurationes et fulminationes, aut igneas esse, aut ignea specie. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius esse, quam mitti. Nec inter illos quidem quid pro-
3 ferat ignem, convenit. [a] Alius enim a lumine illum colligit: quidam autem radios solis intercurrentis

a. *Alius enim a lumine illum colligit.* Ita omnes codd. Sed quatenus differt hoc a solis radiis? Itaque Fortunatus magis convenire putans verbis Aristotelis Meteorol. II, 9. unde haec omnia conversa sunt, suadebat ut legeremus: *aliunde.* Sed non attendit Fortunatus, *lumine* idem h. l. esse, quod *aethere*, unde ignem oriri opinatus est Anaxagoras. Verba Aristotelis sunt: Ἀναξαγόρας δὲ τοῦ ἄνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ, κατενεχθὲν ἄνωθεν κάτω etc. Alteram sententiam protulit Empedocles, de quo in Meteor. II, 9. cf. Plut. de Placit. phil. III, 3. ubi vid. Intpp.

1. *Illa, ut ita dicam — ictu.* Aristoteles l. l. vocat hoc ἀπειλὴν, s. ἥφαιστος γελᾷ, ἑστία γελᾷ.

2. *Convenit — fieri.* cf. Aristot. l. l. *Quidam — putant — nubibus.* Haec fuit Anaxagorae sententia, quam infra exponit, et Empedoclis. (cf. Sturzii Empedocl. p. 339. ubi tamen Sturzii emendatio Aristotelis ab Aristotele ipso refellitur.) *quidam fieri.* cf. Arist., qui illos confutatum ivit.

3. *Alius — colligit.* Huius sententiae auctorem tradit Aristoteles fuisse Clidemum, quem nemo praeter Aristot, quantum scimus, nominavit. *Quidam — dicit.* Est Empedocles, quem ait Arist. l. l. putasse τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων esse fulgur. *Anaxagoras.* Eadem fere habet Arist. l. l. et Plut. l. l. Sed hanc sententiam irrationabilem (ἄλογον) esse putat Arist.

rentis recurrentisque, saepius in se relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras vero ait illum ex aethere distillari, et ex tanto ardore coeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exsilire, quo fiat. Cuius sententia talis est: Duae 4
mundi partes in imo iacent, terra et aqua: utraque ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est, et fumo similis, qui ventos, tonitrua, et fulmina facit: aquarum halitus humidus est, et imbres et nives creat. Sed siccus ille terrarum vapor, unde ventis origo est, quia coacervatus est, cum coitu nubium [b] vehementer a latere eliditur: deinde, ubi 5
latius

in his verbis: *Quidam — dicit* sermo est: quare non cum uno palat. *quidam aiunt r.*, sed cum pluribus: *Quidam autem radices — dicit* servanda sunt. Mox *Anaxagoras vero ait* omnium codd. et edd. scriptura est. Muretus autem illam transitus particulam, *vero*, omisit. b. *vehementer a latere eliditur*. Sic omnes codd. Erasmus tamen habet unus: *vehementer impactarum*. Hanc vocem e margine librarius imperitus in codicis, unde Erasmus hoc sumsit, textum immisisse videtur. Aristoteles l. l. nihil tale habet. Verba eius sunt: αὕτη (ξηρὰ ἀναθυμίασις) συνιόντων τῶν νεφῶν ἐκκρίνεται. Mox *latius fecit* bonum esse puto: nam Aristotel. l. l. ἡ τοῦ πνεύματος ἔκκρισις πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν εἰσπίπτουσα. *haec plaga cum sono inc.* omnes codd. et edd. praeter Mureti, qui habet, *plaga et c.* Deinde: *Et ille spiritus* vulgata est. Muretus dedit Pinciano suadente: *Et ut ille sp.* Qui in sequentibus Aristotelem Meteorol. II, 8. a nostro accurate expressum putaverit, ille vero cum Obsopoeo non, *ob dissimilem impactionem nubium*, sed, *ob dissimilitudinem nubium* maluerit. Praefero tandem cum Gron. codd. sequuto, *Quare? aliae maiorem sinum habent, aliae minorem*, etiam propter Aristotel. l. l., et Senecam infra c. 15 *densos compactosque nubium sinus dissipat*. Laudat Gronov. c. 57, 3. Antea: *nubium. Quare aliae m. sonitum* etc. Sensus quidem bonus et ipse est, si interrogatione careat textus, sed est in talibus Senecae familiaris.

4. Aristotelis sententiam ex diversis libror. Metorol. locis collectam composuisse videtur Seneca, et quidem ita, ut magis sententiam redderet quam verba adnumeraret.

latius ferit nubes proximas, haec plaga cum sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, quum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et ille spiritus habens aliquid humidi secum, quum est conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo spiritus ille, quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exsilire silentio pot-
6 est. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium. Quare? aliae maiorem sinum habent, aliae minorem. Ceterum illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, levi impetu accensus et varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam sonum audiamus: quia oculorum velocior est sensus, et multum aures antecedit.

XIII. Falsam autem esse opinionem eorum, qui ignem in nubibus servant, per multa colligi potest. Si de coelo cadit, quomodo non quotidie fit, quum tantundem illic semper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura sursum vocat, defluat. Alia enim conditio nostrorum ignium est, ex quibus favillae cadunt, quae ponderis secum aliquid habent. Ita non descendit ignis,
2 sed praecipitatur et deducitur. Huic simile nihil accidit in [a] illo igne purissimo, in quo nihil est quod

a. *illo* assumsi ex uno palat., Grutero commendante. *Ille* autem de eximio dici constat. Mox *quod potest carpi* omnium codd. et edd. praeter Muretum, qui dedit, *quod potest carptim*, et Curionem subsequentesque, qui habent, *capi*. Carpi est, Gronovio recte observante, particulis minui.

C. 13. Ignes de coelo decidere non possunt in nubes. 1. Similia Aristoteles quoque Meteorol. II, 9 tradidit, Anaxagoram refellens, quippe qui ignem de coelo decidere in nubes docuerat. Ignem tamen Anaxagorae esse purissimum, monet Aristot.; τοῦ ἄνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ, κατενεχθὲν ἄνωθεν κάτω.

quod deprimatur: aut ſi ulla pars eius deciderit, in periculo totus eſt: quia totum poteſt excidere, quod poteſt carpi. Deinde illud quod quotidie levitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet grave, quomodo illic eſſe potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut haec ipſa de quibus quaerimus fulmina? [b] Fa- 3
teor. Non enim eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quae non eſt in aethere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil praeter ſolitum evenit. Ordo rerum eſt, et expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc diſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi, quia in aethere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim et ordinata non pugnant.

XIV.

b. *Fateor. Non enim eunt, ſed feruntur.* Ita libri mſſ. aliquot, Grutero et Gronovio probantibus. His magis acquieſcamus, quam ut emendatione vel ingenioſa Gronovii utamur: *Iacta enim non eunt, ſ. f.* Olim: *Fato enim n. e. ſ. f.*

2. *Deinde — caderet?* Haec appoſuit Seneca iis, quae Ariſtoteles iam ad refellendum adhibuerat. Quomodo ignis ille puriſſimus, ait, ideoque leviſſimus, ſi adhaec gravitas quoque ei addita fuerit, in ſuperiore coeli parte remaneret? Nam gravitas ei in locis inferioribus iam ab initio locum ſuum tribuiſſet. Cf. Ariſtot. de Coelo IV, 1 ſq.

3. Quae hic de igne aetheris praedicat, ea mere Stoica ſunt. Stoa enim ab Heraclito ignem quidem mutuata eſt, ſed expolivit ita, ut ignem artificialem a vulgari diſcernendo, illius cum ſole aliisque ſtellis communicati ſedem in aethere collocaret mundum ambiente. Cf. Cic. de N. D. II, 36. Stob. Ecl. phyſ. I. p. 446. coll. p. 538. Heer. Eo ſtellae quoque tum fixae tum errantes ſpectant ſuntque divinae, ideoque ordinem ſemper cuſtodiunt: quare Seneca ait, fulmina ferri quidem temere, ſed illum ignem aethereum *ire* ordinate.

XIV. Vos, [a] inquit, dicitis, quum caussas stellarum transvolantium redditis, posse aliquas partes aëris ad se trahere ignem, ex his locis superioribus et

a. *inquit.* Sic bene restituit Gronov. e cod. brit.: non enim Seneca haec dicit e sua mente. Olim, *inquam.* Mox insignem deplorato loco fecit medicinam Gronovius, *posse aliquas partes aëris ad se trahere ignem ex his locis superioribus et hoc ardore accendi.* Erasmus in priori edit. habuit: *ignem ex aethere decidentem ex his superioribus ardere ac sic accendi:* at in tertia edit. ann. 1557, qua quidem utor, Fortunatum, a se tamen correctum, sequens: *ignem ex aethere decidentem et ex eo superioribus locis ardore hoc accendi.* Hanc lectionem usque ad Gronovium omnes fere edd. sequutae sunt. Tamen Erasmus credit, τὰ *ex locis superioribus* immissa esse ab interprete. Vnde Obsopoeus, recisis aliis omnibus, simpliciter legit: *ad se trahere ignem ex aethere et sic accendi.* Erasmo accedit Fromondus, qui et Obsopoei mutationem non omnino improbat. Sed etsi falcem hic immittamus, oportet, non tamen tanta temeritate et crudelitate invadere licet! Lectio cod. regii, quam Gronov. habuit, erat: *ignem ex locis superioribus et sic incendi.* Fortunati codd. *ignem ex his locis superioribus ardere an sic accendi.* Brit. codex Erasmi: *ignem ex his locis superioribus et ex eo ardore sic accendi.* Memmianus: *ignem ex sup. loc. ardore et sic a.* Quibus quintum se iungit unus e palat.: omnes τῶν *ex aethere decidentis* ignari, quae pro interpretamento habenda sunt. Nam Seneca prorsus negavit cap. praecedente, ignem ex aethere decidere. Deinceps τὰ *ac hic accendi* bona Gronovii emendatio est vulgati, *an hic accendi*, quod sic quidem conceptum nullo modo potest ferri: codd. tamen tacent; praeterquam quod quatuor et ii boni prorsus omittunt, et bene abesse possunt hae binae voces: quare Obsopoeus expunxit. Ceterum bene observat Gron.: repetere, *quod non potest fieri*, quum dictum esset, *quod natura non patitur*, est urgere ictum refutationis, non ταυτολογεῖν, quae erat Obsopoei opinio haec verba ei suspecta reddens.

C. 14. An ex aethere quidem ignes sublunares accendantur? 1. *vos — accendi.* Noster haec in antegressis docuerat, I, c. 15. Boethus (cf. Fabric. Bibl. Gr. lib. III, 10. Vol. III. p. 545 Harles.) dixerat *ἀέρος ἀνημμένου φαντασίαν. Sed plurimum — patitur.* Haec, ut iam monuimus, Anaxagorae fuit sententia. *ex ignea vi* aetheris aut superiorum locorum. *ac hic* i. e. in sub-

et hoc ardore accendi. Sed plurimum intereſt, utrum aliquis dicat ignem ex aethere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quae ſubiecta ſunt, tranſilire, ac hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri, ſed hic naſcitur. Videmus certe, apud 2
nos late incendio pervagante, quasdam inſulas, quae diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaque veriſimile eſt, in aëre ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore aetheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, ut et imus aether habeat aliquid aëri ſimile, et ſummus aër non ſit diſſimilis imo aetheri: quia non fit ſtatim [b] ex diverſo in diverſum transitus. Paulatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, ut dubitare poſſis, an aër, an hic iam aether ſit.

XV. Quidam ex noſtris exiſtimant, aëra, quum in ignem et aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde

cauſas

b. *ex diverſo in diverſum.* Sic multi codd. Et verum eſt, addit Gronov., centies Seneca *diverſum* uſurpat pro *adverſo*, et iam ei reſtituimus, de Ira II, 23. a. Eraſmus et aliquot codd. habebant: *ex diverſo in adverſum.*

ſubiectis, in aeris inferiore parte. — 2. *quasdam inſulas*, aedicularum complexum, poſt domum hominis nobilioris adiectum. Hic ignobiliores, pauperes, clientes, ſervi domini inſulae habitare conſueverant. Cf. Adleri ausführliche Beſchreibung der Stadt Rom p. 30 ſq. Fieri autem tale incendium videtur propterea, quod inſulae hae calefactae ignem, quem aer vinctum tenebat, liberant, ideoque flammas ducunt. Nonnulli recentiorum affinitate aggregatorum, quae cohaeſione fieri ſolet, haec explicatum eunt.

C. 15. An ex motu aeris ignis coeleſtis accendatur? 1. *Quidam ex noſtris,* Stoicis. Egregia eſt haec obſervatio, quae recentioribus uſui eſſe poterat, niſi revera fuerit, ad aeris, qui ſub nomine *gas* celebrationem nactus eſt, naturam melius obſervandam

dam

caussas flammarum novas: ipse enim se movendo accendit, et quum densos compactosque nubium sinus dissipat, necessario vastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna aliquid confert ad concitandum ignem; sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert: sed secare, ferri est.

XVI. Quid ergo inter fulgurationem et fulmen interest? dicam. Fulguratio, est late ignis explicitus: Fulmen, est coactus ignis, et impetu iactus. Solemus duabus manibus inter se iunctis aquam concipere, et compressa utrimque palma in modum siphonis exprimere. Simile quiddam et illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiae medium spiritum [a] emittunt, et hoc ipso inflammant, et tormenti

[a] *emittunt, et hoc ipso inflammant, et tormenti modo.* Haec verba Fortunatus in vetustis suis membranis inventa pro spuriis habuit. Comparent tamen in aliis codd. atque omnibus edd. antiquis. Muretus habet: *eliciunt.* Sed tantum abest, ut quod Fortunatus pronuntiavit, esse putida, agrestia et insuavia, ut potius necessaria esse putem, nec quidquam in iis mutandum.

dam et cognoscendam. Nam inde ab Helmontio primum suspicabantur, deinde demonstrabant, igni et aquae partes suas in aere deberi, et eum in illos eatenus mutari, quatenus in aere continerentur vincti. *Ipse enim se movendo accendit:* fit autem hoc pressione, qua aer cogitur vim suam omittere igneam: hac ipsa ratione fomitem accendi posse constat. Tale quid auctoris animo obversatum fuisse videtur. Ignis ipse in aere inest, qui pressione et attritu nubium, in quibus aer versatur luctans, concitatur.

C. 16. Fulguratio et fulmen. Pressioni aeris fulgurationem et fulmen ut caussae tribuit, quod exemplum siphonis (διαβήτου, cf. Schneideri Ind. ad Scriptt. R. R. h. voce) docet, et *balistae* atque *scorpiones*, machinae bellicae, instar arcuum con-

menti modo eiiciunt. Nam balistae quoque et scorpiones tela cum sono expellunt.

XVII. Quidam existimant, ipsum spiritum per frigida atque humida euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur. Sed quemadmodum, si in aquam fervens massa descendit, cum multo murmure exstinguitur: ita, ut Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit, et dum luctatur, per obstantia et intercisa vadens, ipsa ignem fuga accendit.

XVIII. Anaximander omnia ad spiritum retulit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictae sonus. Quare inaequalia sunt? quia et ipse ictus inaequalis est. Quare et sereno tonat? quia nunc quoque [a] per quassum

a. *per quassum et scissum.* Sic recte scripsit Gronov., partim ex Nicotii cod. *per quassum aëra*, partim ex Memmiano *per crassum et scissum*, quicum consentit regius. Etiam sudo concutitur ac scinditur, addit Gron., aër, quum spiritus e nubibus promicat, atque haec concussio diruptioque violenta aëris causa est tonitrus. Nec crassus aër est sereno, nec siccitas aëris proprie causa potest statui sonitus in tonitribus. Veritatem huius lectionis probat sequens caput. Sed *crassum* defendi potest e *πυκνώσει* Anaximandri systemati propria. Vulgata erat: *per crassum et siccum aëra.*

confectae, illae maiores lapidibus, hae minores telis iaciendis aptae, quarum crebra est mentio apud historicos. Spiritus excretionem Aristoteles quoque Meteorol. II, 9 in causa ponit huius rei: utitur Meteor. I, 4 exemplo nucleorum ex digitis propulsorum.

C. 17. Continuatio. *Quidam*, Scholae ionicae a Thalete conditae asseclae, Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras etc. Cf. Brucker. I. p. 457 sq. *Anaximenes* itaque stridorem a lucta spiritus cum frigidis et humidis, in quibus accenditur et exstinguitur, deduxit, ut Empedocles ab exstinctione solis radiorum, quos *σίξιν*, ebullitionem ac stridorem, ait facere. Aristot. Meteorol. II, 9.

C. 18. Continuatio. *Anaximander*, Thaletis discipulus,

quassum et scissum aëra spiritus prosilit. At quare aliquando non fulgurat et tonat? quia tenuior et infirmior spiritus, qui in flammam non valuit, in sonum valuit. Quid est ergo ipsa fulguratio? aëris diducentis se, corruentisque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid est fulmen? acrioris densiorisque spiritus cursus.

XIX. [a] Anaxagoras ait, omnia ista sic fieri, ut ex aethere aliqua vis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis sonat. At quum illas

a. *Anaxagoras.* Opsopoeo assentior, qui quum in suis codd. mss. invenisset *Anaxandrus*, quae itidem scriptura est codd. Pinc. et Grut., vulgatum *Anaximandrus* deserendum et *Anaxagoras* restituendum putavit, quippe cui hanc opinionem ex Aristot. Meteorol. II, 9. iam cap. 13. et a Plut. III, 3. de placitis Philos. attributam legimus.

pulus, cuius sententias sine mutatione propagasse docuit Bruckerus l. l. Hic eatenus ab Anaximenis sententia discessit, ut nubis ictum ab spiritu excitatum dicat esse tonitru, fulgurationem autem atque fulmen a spiritu eodem, qui flammam in nube edat, gigni. In eo distat Anaximenes, quod sonum et fulgurationem spiritus edat, quia in frigidis atque humidis, per quae eat, exstinguatur: Anaximander, quia spiritus nubem pulset et eam diducendo flammam prodat, sed splendor sic ortus, διαυγασμὸς, nubibus scissis et rursus corruentibus proprius sit. Eadem tradit de Anaximandro Plut. de plac. Phil. III, 3. et Jo. Stob. Ecl. phys. p. 590 Heer. Sed quae Stob. l. l. Anaximeni tribuit, Ἀναξιμένης ταυτὰ τούτῳ προστιθεὶς τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις σχιζομένη ταῖς κώπαις παραστίλβει, ea, si Senecam sequaris, potius Anaximandro tribueris, quippe quae omnia ad spiritum et fulgorem nubium retulit, quum Anaximenes ignem e spiritus fuga oriri existimaverit.

C. 19. Continuatio. *Anaxagoras fulmina.* Sententiam Anaxagorae attulit Aristot. Meteorol. II, 9. ubi eius et Empedoclis haec meteora a solis radiis sive calore in nubibus intercepto derivantis sententias confutatum ivit.

las interſcindit, fulget: et minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina.

XX. Diogenes Apolloniates ait, quaedam tonitrua igne, quaedam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quae ipſe antecedit et nuntiat: illa ſpiritus, quae ſine ſplendore crepuerunt. Utrumque ſine altero fieri, et eſſe aliquando, concedo: ita tamen, ut non discreta illis poteſtas ſit, ſed utrumque ab utroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, quum efficit ſonum, effecturum et ignem? Quis et hoc non concedet, aliquando a ignem quoque rumpere poſſe nubes, et non exſilire, ſi plurimarum acervo nubium, quum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo et ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem et ſpeciem, [a] dum ſecta intra incendit. Adiice nunc, quod neceſſe eſt, ut impetus fulminis et praemittat ſpiritus, et agat ante ſe, et a tergo trahat ventum, quum tam vaſto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam ferian-

a. *dum ſecta intra incendit.* Feci hoc ex eo quod Fortunati codd. habebant: *dum ſecta infra incendit.* Alii *dum ſecata* ſ. *ſecuta infra in terra incendit* ſ. *incendet.* Hinc Gron. *dum ſecta interim incendit.* *Secta* ſunt quae ante dixit ſciſſum aërem, et hic, quum paucas perſcidiſſet nubes.

C. 20. Vtraque ſententia coniungitur. 1. *Diogenes Apolloniates.* Diogenes Nachytennus fil., Apolloniates Cretenſis, phyſicus, Anaximenis auditor fuit, teſte Diogene Laert., qui initium eius operis adduxit VI, 81, et IX, 57, ubi cf. intpp. Plures ſcripſerat libros περὶ Φύσεως, unde haec deſumta eſſe videntur. Vid. Fabric. Bibl. Gr. lib. II. c. 23 etc. Vol. II. p. 656 Harles. Hic ionicae ſcholae aſſecla probe intelligens, ope ſpiritus unius hoc meteoron explicari non poſſe, ignem etiam aſſumendum putavit, quem tamen non e ſpiritu ortum, ſed per ſe agentem animo concepit.

tur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit.

XXI. Dimiſſis nunc praeceptoribus, incipiamus per nos moveri, et a confeſſis transeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: aeque fulgurationem, quae nihil aliud eſt, quam flamma, futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſaepe incendiorum cauſa fulmen
2 fuit. Silvae illo crematae, et urbium partes: etiam quae non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quaedam vero velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus ᵃ fulguratis odor ſulphureus eſt? Ergo

a. *fulguratis*. Sic omnes codd. praeter unum brit. alterum Gronovii, qui habet *fulginatis*, quod ſe non poſſe non, ait, magnopere probare: eſt quidem verbum incognitum a ſubſtantivo aeque incognito *fulgen* perinde deducendum ac turbinatus a voce turben. Sed quum *fulgurare* in uſu ſit, non clarum eſt, quidni hoc illi praeferatur. *Fulguritis* i. e. Feſto et Nonio Marc. interpretibus, fulmine tactis vel exuſtis, Fortunatus legendum coniecit: quare in editiones recentiores perperam propagatum eſt.

C. 21. Senecae ſententia de fulguratione et fulmine. 1. Quod hic exponit, fulmen et fulgurationem non natura ſed impetu ſolummodo diſtare, iam ab Ariſtotele obſervatum eſt, quem noſter ſequitur. Cf. Meteorol. II, 9. fin. III, 1. init. Ex quo tempore electricitatis vires detectae ſunt, nos intelleximus quidem, veteres recte ſtatuiſſe, utrumque ex eodem fonte fluere, ſed eos latuiſſe veram cauſam, quam, ut fulguratio exiſtat, radiis ex nube, quae electricitate abundat, prorumpentibus adſcribere ſolemus. Cf. Reimarus vom Blitze p. 575 ſq. Gehler ſ. v. Blitz.

2. *Silvae illo crematae:* unde ignis uſum et metallifodinas primis hominibus comperta eſſe, fama erat. Lucret. V, 1091 ſq. 1243. VI, 220. *Quid — ſulphureus eſt?* Eandem obſervationem fecit Lucret. VI, 218 ſq.: Quod ſupereſt, quali natura prae-

Ergo et utramque rem ignem esse constat, et utramque rem inter se meando distare. Fulguratio est 3
fulmen, non in terras usque perlatum. Et rursus licet dicas, fulmen esse fulgurationem, usque in terras perductam. Non ad exercendum verba haec diutius pertracto, sed ut ista cognata esse, et eiusdem notae ac naturae, probem. Fulmen est quiddam plus, quam fulguratio. Vertamus istud. Fulguratio est paene fulmen.

XXII. Quoniam constat esse utramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri soleat ignis. Eadem enim ratione et supra fit. Duobus modis: uno, si excitatur [a] sicut ex lapide: al-

 tero,

a. *sicut ex lapide.* Sic omnes codd. At Erasmus dedit: *sicut ex lapide percusso:* Fortasse ideo, quod mox sequitur — *nubes* — vel, *percussae,* vel, *attritae.* Sed auctario hoc supersedeamus.

praedita constent Fulmina, declarant ictus et inusta vapore Signa, notaeque graveis halantes sulfuris auras. Cf. Plin. N. H. XXXV, 15. Plut. Symp. IV, 2, 3. Vide infra c. LIII, 2. Ex hac tam obvia experientia factum est, ut fulmen a poetis sulphure, aethereo sulphure insignire-tur, e. c. a Lucan. VII, 160. Pers. II, 24. Hunc tamen sulphuris odorem toties observatum nemo veterum, quod mireris, explicatum dedit: sed, ut videtur, ex evaporatione sicca et ea ignea deduxerunt. Nec recentiores physici, e. c. Reimarus, vir in hac doctrina facile princeps, certi quid afferre potuerunt. Opinantur autem, fulmen non e vaporibus accensis explicandum esse, sed odorem sulphureum, fulmen subsequi solitum, a sulphure, quod fulmen gignat, proficisci, sive ab acoris in aere per inflammationem orti unione cum materia ustibili. *inter se meando distare,* id quod antea dixit, non natura sed impetu distare.

C. 22. Ignis in nubibus eadem origo atque apud nos in terra.

1. *Duobus modis — sunt.* Muretus notavit, iam Thucydidem II, 77. Lucret. V,

1099

tero, si attritu invenitur, sicut quum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hoc tibi materia praestabit, sed idonea eliciendis ignibus: sicut laurus, hederae, et alia in hunc usum nota pastoribus. Potest ergo fieri, ut nubes quoque ignem eodem modo vel percussae reddant, vel attritae.
2 [b] Videamus quantis procellae viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id in quod tormentum obvium fit, dissipatur, et rapitur, et longe a loco suo proiicitur. Quid ergo mirum, si tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel sibi? Vides enim quantum fervorem sensura [c] corpora sunt horum transitu

b. *Videamus.* Recte defendit Gronov. Iubet enim Seneca videri h. e. observari, attendi. Exempla praebere possunt procellae. Gruterus male accepit, quasi dixisset S.: nunc videamus hoc in procellis. *Id in quod tormentum obvium fit* omnes codd. dabant, non, *id tormentum in quod obvium fit.* c. *corpora sunt horum transitu trita.* Sic dedi

1099 sq. Vitruv. II, 1. narrasse, lignorum attritu excitari ignem. Sed haec per se docta et bona observatio ad ignis inventionem proprie spectat, non ad explicationem huius rei, quae in notissimis est. Praestat eiusdem Mureti observatio, Plinium N. H. XVI, 40. duce Theophrasto, docere, quae igniaria (πυρεῖα) ex qua materia optime parentur. Laurus eundem usum praebuit Mercurio in Hy. Hom. in Mercur. 109, unde vetustas etiam observationis huius, sive Hymnus ille antiquus sit a Cynaetho, sive ab alio profectus, manifesto apparet. Firmat hoc Theophrastus quoque Hist. plant. V, 10, quippe qui omnes arbores praeter oleam huic rei idoneas esse putat. — 2. *Quid ergo — sibi* i. e. ex se aut ex aliis aetheris partibus, quae originem habent a sideribus. cf. c. XIV. Si *tormenta*, e. c. balistae et scorpiones, suo transitu tantum fervorem gignant, qualis esse debet is, qui a siderum vi exoritur, quippe quae vim suam in ea quae subiecta sunt, transmittunt? Nubes sunt ergo partes quae teruntur, (στορεῖς, ἐσχάραι) sidera autem terunt (τρύπανα).

itu trita. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens et confeſſa potentia eſt.

XXIII. Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatae, fremente vento, et leviter urgente, ignem evocabunt, qui exſplendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum fervorem quaedam attrita perducerentur. Quum au- 2
tem aër mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem converſus, atteratur, credibile eſt et veriſimile, ignem caducum excuti, et cito interiturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſ-

dedi codd. Pinc. Fortunati et Obſopoei ſuadentibus. Seneca ipſe c. 23 ſuadet, ubi ad τὸ *trita* ſpectat. Vulgatum erat: *horum transitu trita exanimata.* Τὰ *trita,* vel *vita exanimata* alii codices exhibent, alii omittunt. Codex palat. tert., qui διττογραφίας amat (nam II, 35 extr. habet, *rotat vel repit.* III, 16, 1 *omnibus vel ſingulis reddere.* In graecis codd. ſimilem quoque morem obſervavit amiciſſ. Iacobs Additam. Animadv. ad Athenae. p. 87.) haec habet, *horum transitu trita, alias vita exanimata,* quae ſcriptura clare gloſſema oſtendit: accedunt Pinc. et Fort. codd., qui utrumque transmittunt. Nec codex brit. alter opem fert: *ſenſura ſunt corporum vita horum transitu vita exanimata.* Attamen Gronov. hinc exſculpſit hanc lectionem: *Vides enim? quantum fervorem ſenſura ſunt corporum ictu horum transituve exanimata.* Corpora, addit, exanimata dicit *corporum exanimata,* ut nigrae lanarum. Poetis quidem hanc loquendi formulam eſſe familiarem probe ſcio, Senecam tamen ea nusquam uti. Relinquamus itaque hanc emendationem viro praeſtantiſſimo, cui tantopere de his literis merito condonemus partum ingenii invita Minerva proditum.

C. 23. Continuatio. 1. *Superioribus — perducerentur* cf. c. XXI. XXII. §. 2. 2. *Quum — in ign. caducum,* Supra c. XIV ſq. iam explicavit, hanc eſſe Stoae ſententiam, quam Ariſtoteles quoque amplexus fuerat.

Convertitur aer in ignem et utriusque partis attritione facta, ignis expellitur, ut in terram deorſum feratur. *quia non ex ſolida mat.* non ex aetheris partibus, ut c. XXII.

sit consistere. Transit itaque, tantumque habet morae, quantum [a] itineris et cursus; sine alimento coniectus est.

XXIV. „Quomodo, inquis, quum dicatis hanc ignis esse naturam, ut petat superiora, fulmen tamen terram petit? an falsum est, quod de igne dixistis? Est enim illi aeque sursum iter, atque deorsum.“ Utrumque verum potest esse. Ignis enim natura in verticem surgit, et si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aqua natura defertur: si tamen aliqua vis accessit, quae illam in contrarium [a] circumageret, illo intenditur, unde imbre deiecta est. Fulmen autem cadit eadem necessitate, qua excu-
2 titur. Id his ignibus accidit quod arboribus: quarum

a. *itineris et cursus.* Egregie locum interpunctione post *cursus* posita sanavit Gronov., ideoque Fromondi mutatione τοῦ *cursus* in *curtus* liberavit. Antea enim interpungebatur: *itineris: et cursus* etc.

a. *circumageret.* Sic britann. alter s. Gronovii, et duo palatini: nam et ipsa in verticem volvitur, ait Gronov., ubi obstaculum invenit. Neque aliter vetus veneta et Erasmi editio. Mox *cadit* deest in Fortun. et Grut. codd.: britann. etiam eodem quidem caret, sed post *excutitur* addit *decidat*. Erasmus habet *cadit*, et Pinc. quoque invenisse videtur in suis codd. Nec carere ea voce hic possumus. Mox *permiseris* bene habet. Gronovius tamen emendat *remiseris*; quod in tali quidem re elegantius, tamen illud non damnat. Statim quoque repetit: *Si ignem permittis* etc. Fromondus malit in fine capitis non *servitus eius*, sed *servituti* vel *servitutis iure*: at quidni vulgata aeque bona est, quam haec duplicitas?

C. 24. Cur fulmen, contra ignis naturam, terram petat? Cf. Aristoteles Meteorol. II, 9, qui hanc obiectionem iam eodem fere modo explicaverat. 1. *Sic ut aqua — deiecta est*, i. sursum, aeris pressione et ipsius aquae gravitate. Aristoteles l. l. exemplo nucleorum utitur, qui quum propter gravitatem deorsum cadant, tamen e digitis excussi sursum volitant. 2. *Id his — exsilient:* non, quasi etiam fulmini elasticitatem tribuat, hoc adducit, sed ut vim ignibus his illatam

rum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, ut etiam terram attingant, sed quum permiseris, in locum suum exsilient. Itaque non est, quod eum spectes cuiusque rei habitum, qui illi non ex voluntate est. Si ignem permittis ire quo velit, coelum, id est, levissimi cuiusque sedem repetet: ubi est aliquid, quod eum ferat, et ab impetu suo avertat, id non natura, sed servitus eius fit.

XXV. Dicitis, inquit, nubes attritas edere ignem, quum sint humidae, immo udae: quomodo ergo possunt gignere ignem, quem non magis verisimile est ex nube, quam ex aqua generari?

XXVI. Ignis qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aër spissus, ad gignendam aquam

 prae-

tam esse doceat. Ignem, omnes philosophi statuebant, ut levissimum elementorum, obtinere summam mundi partem, coelum. Explicat Aristot. de Coelo IV, 3 et 4. *Itaque — est.* Fulmen proprie non cadere deberet, quia ignis natura sursum ire debet: sed cedit necessitati, assumitque habitum, qui illi non ex voluntate, i. e. non naturalis est. Moneo haec, ne quis illud: *non ex voluntate* suspectum habeat. Ceterum facile est intelligere, nostro h. l. de purissimo, liberoque igne sermonem esse.

C. 25. At ignis ex humido gigni nequit. Hanc obiectionem Aristotelicis et Stoicis oppositam mox refellere studet: etiam ex ionicis eam movere potuissent: cf. c. XVI sq. Ceterum observes discrimen inter *humidae,* quae naturae aquosae, sic enim ipse cap. seq. explicat §. 1. humidam nubem conceptis aquis plenam, i. e. materiae, quae ad aquam gignendam necessaria sit, repletam; et *udae,* quae aqua iam vera impletae sunt. Sic ligna viridia et humida Cic. Verr. 1, 17. et pomaria uda mobilibus rivis, Horat. Carm. I, 7, 13 dicuntur. *non magis,* non aeque — : non solum non ex nube —, quam —.

C. 26. Refellitur ista obiectio: 1. Ex aëre spisso ignem illi insitum separari et produci ait. Posuit hoc ut

praeparatus, nondum in illam mutatus, sed iam pronus et vergens. Non est quod eam existimes tunc colligi, [a] dein effundi. Simul et fit, et cadit. Deinde si concessero humidam esse nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, immo ex ipso, quod
2 magis mireris, humore. Quidam negaverunt, in ignem quidquam posse mutari, priusquam mutatum esset in aquam. Potest ergo nubes, salva, quam continet, aqua, ignem parte aliqua sui reddere: ut saepe alia pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non contraria inter se ista esse, et alterum altero perimi: sed ubi valentior ignis, quam humor est, vincit. Rursus ubi copia humoris exsuperat, tunc ignis sine effectu est. Itaque non ardent
3 virentia. Refert ergo, quantum aquae sit. Exigua enim non resistit, nec ignem impedit. Quidni? Maiorum nostrorum memoria, ut Posidonius tradit,

a. *dein.* Gronovii hic necessariam emendationem assumsi. Olim: *sed.*

ut rem confessam. Aristoteles enim, quem Stoici in multis physicis exprimere non dubitabant, saepius hoc exposuerat, e. c. De Gener. et Corrupt. II, 4. Quare uberiore explicatione recte supersedere poterat Seneca. — 2. *Quidam — aquam.* Sic Zeno et Chrysippus senserunt. Stob. Ecl. phys. T. I. p. 312 sq. 370 sq. Muretus ait: Theophrastus quidem diserte scribit, *ἄνευ ὑγρότητος οὐδὲν εἶναι καυστόν.* Est enim humor ignis alimentum. Ex observatione permultis quam vulgari, vaporem oriri ex flamma, et vice versa, totam hanc sententiam derivasse videntur primi physices statores, quibus si tum aeris species variae, tum vincula quibus ignis in corporibus coercetur, ideoque et in aere atque aqua, innotuissent, aliter statuendum fuisset.

3. *Maiorum — Posidonius tradit.* Saepe huius prae-

dit, quum insula in Aegeo mari surgeret, spumabat b ante diu mare, et fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, sed ex intervallis emicantem, fulminum more, quoties ardor inferius iacentis superum pondus vicerat. Deinde saxa revoluta, rupesque partim illaesae, 4
quas spiritus, antequam verterentur, expulerat, partim exesae, et in levitatem pumicis versae: novissime cacumen exusti montis emicuit. Postea altitudini adiectum, et saxum illud in magnitudinem insulae

b. *ante diu* Gronovii emendatio est vulgatae, *interdiu.* Statim *Nunc demum* legendum puto: sed vulgata, *Nam demum,* habet quoque quo se tueatur: quamquam *nunc* cum *demum* saepe coniungatur. Pincian. voluit *Interdum prodebat ignem:* Gruterus *Iam pridem ignem prod.* Omnes tamen mss. et edd. *Nam demum.* Recte. *Nam* saepe transitui ad contraria inservit: ut sit sensus: Contra prodebat sc. mare denique ignem. Cf. Heusinger. ad Cic. de offic. III, 21, 13. Mox *verterentur* Erasmi bene habet. Pincianus tamen *ureretur* non negat legi posse, quod Obsopoeus quoque probat. Vtrumque habet, quo defendatur, Palatinus tertius, quippe quem *διττογραφίας* amare observavi, utrumque coniungit: *verterentur vel urerentur.* Sed vulga-

praestantissimi Stoici, cuius libri, quos multos composuerat, omnes praeter fragmenta, si quae alia, perquam digna, ut colligantur, interierunt, mentio a nostro facta est. Ciceronis et Pompeii magni fuit familiaris, Apameensis, Syrus, qui Rhodius quoque vocari solet, quia Rhodi vixit. cf. ad I, 5, 9. Unde haec, quae Seneca h. l. attulit, sumta sint, non constat: verisimile tamen est, vel in eius libris περὶ μετεώρων occurrisse, vel in opere praestantissimo historico, τὰ μετὰ τὸν Πολύβιον inscripto, in quo Polybii historiam inde a Carthaginis Corinthique excidio usque ad mortem Mithridatis magni (ab anno 146, ol. 158, 3, usque ad annum 64 ante Chr.) continuaverat. Ortus insulae Therae s. Therasiae incidit in ol. 135, 4, v. Strabo I. p. 154 Lips. Episodii loco itaque hanc narrationem inseruisse videtur. Sed praestat prior sententia. cf. VII, 21, 2.

sulae crevit. Idem nostra memoria, Valerio Asia-
5 tico consule, iterum accidit. Quorsus haec retuli? ut appareret, nec exstinctum ignem mari superfuso, nec impetum eius, gravitate ingentis undae prohibitum exire. Ducentorum passuum fuisse altitudinem Asclepiodotus Posidonii auditor tradidit, per quam, diruptis aquis, ignis emersit. Quod si immensa aquarum vis subeuntem ex imo flammarum vim non potuit opprimere: quanto minus [c] in aëre exstinguere ignem poterit nubium tenuis humor et
6 roscidus? Adeo res ista non habet ullam moram, quae

vulgatum omnes praeferunt codd. c. *in aëre.* Ita Fortun. ingenio suo adiutus, quum in mss. invenisset *in re ext.* in olim cusis *in ea ext.* Tres codd. Grut. servabant, *in ea ext.* Mox §. 7 *terrarum tumor* a Seneca esse nequit: praestat, nisi fallor, *humor.* Gronov. tamen Obss. I, 9. p. 66.

4. *Idem — accidit.* C. Val. Asiaticus consul iterum fuit a. 799 u. c.: antea consul suffectus fuisse videtur, quare prior consulatus in fastis non reperitur. Mensio Valerii occurrit ap. Tacit. Ann. XI, 1 sq. ubi interemtem a Messalina propter hortos magnificos, quibus illa inhiabat, exposuit. Sed de re, quam tangit Seneca, nemo, quod sciam, retulit. Plin. N. H. II, 87 assensit Senecae: haud multum abludit Dio Cass. LX, 29. qui in an. 800 Coss. Claudio IV et L. Vitellio confert: sed vide, si tanti est, ibi intpp.

5. *Asclepiodotus.* Meminit eius infra VI, 17, 4, ubi librum eius, in quo haec memorasse videtur, quaestionum naturalium causas, lucramur, quarum alicunde nullum vestigium ad nos allatum est. Inscriptio igitur fuit haud dubie: Τὰ αἴτια τῶν προβλημάτων Φυσικῶν. Vixisse eum Augusti tempore inde patet, quod Posidonii auditor vocatur: quare de priore eruptione testimonium eius intelligi debet, quippe qui posteriorem non amplius vivendo attigisse videtur.

6. *Adeo res ista,* sc. nubium humor nihil solidi habet, ut originem ignium delere possit. *impendente coelo,* nubilo. *Quid ergo — fulgu-*

quae contra caufas ignium fit; quos non videmus emicare, nifi impendente coelo. Serenum fine fulmine eft. Non habet iftos metus dies purus, nec nox quidem, nifi obfcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ftellis, et nocte tranquilla fulgurat? Sed fcias licet nubes illic effe, 7 unde fplendor effertur: quas videri a nobis terrarum tumor non finit. Adiice nunc, quod fieri poteft, ut nubes [d] imae et humiles attritu fuo ignem reddant: qui in fuperiora expreffus, in parte fincera puraque coeli vifatur: fed fit in fordida.

XXVII. Tonitrua diftinxere quidam ita, ut dicerent, unum effe genus, cuius fit grave murmur, quale

66. ed. Lipf. tuetur vulgatam. d. *imae et humiles.* Sic optime coniecit Gronov. Codd. dabant, *et nubes fummae et humiles,* male. Pinc. emendabat *Judae et h.* Enimvero fermo eft de humilibus et iis fordidis nubibus, quae ignem attritu fuo redditum tunc demum oftendant, fi in fuda coeli parte videatur. Proinde Gronov. recte *imae* emendavit.

fulgurat? Iam Homero Odyff. V, 113. obfervatum. Res in oftentis numerabatur. cf. Virgil. Ge. 487. Lucan. I, 530. Rationem expediendi, quam nofter tradit, iam Epicurei attulerant. Lucret. VI, 98. Ceterum fulminis originem cum terrae motibus et explofionibus confundi patet: qui error totius antiquitatis fuit. — 7. *quas videri — finit.* Clarior eft fententia, fi non de *tumore,* fed de *humore* cogitaffe auctorem putamus. Exhalationes (ἀτμίδες) e terra impedire hoc poterant, non item tumor collesque. Illae enim femper terram cingunt. cf. Ariftot. Meteorol. II, 4. *nubes imae* i. nubium imae partes. *fed fit in fordida* parte, ubi multa humida. — C. 27. Tonitruorum diverfa genera. Quae hoc capite eduntur caufae de fono tonitruum, eas fere omnes Ariftoteles noftro praebuit, quippe quas Stoici ab eo mutuati magis expoliverunt. Cf. Ariftot. Meteorol. II, 9. Stob. Ecl. phyf. I. c. 30. p. 596 fq. *Itaque ubi — claudit.* Duo enim exhalationum

quale terrarum motum antecedit, clauso vento et frementе. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Quum spiritum intra se clausere nubes, in concavis partibus earum volutatus aër, similem agit mugitibus sonum, raucum et aequalem, et continuum. Itaque etiam ubi illa regio humida est, exitum clau-
2 dit. Ideo huiusmodi tonitrua venturi praenuntia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod acerbum magis dixerim, quam sonorum: qualem audire solemus, quum super caput alicuius dirupta vesica est. Talia eduntur tonitrua, quum globata dissolvitur nubes, et spiritum, quo distenta fuerat, emittit. Hoc proprie fragor dicitur, subitus et vehemens: quo edito concidunt homines, et exanimantur, quidam vero vivi stupent, et in totum sibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes sonus ille
3 coelestis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo potest, ut inclusus aër cava nube et motu ipso extenuatus diffundatur. Deinde quum maiorem sibi locum quaerit, a quibus involutus est, sonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illisae manus inter se plausum edunt, sic illisarum inter se nu-

num genera statuebant cum Aristotele Stoici, siccum et humidum. Cf. Lucret. VI, 95 sq., qui ab Aristoteleis in hac re non abhorrens nostro facem praetulisse videri potest. *Itaque — sunt.* Lucret. VI, 284 sq.

2. *qualem audire — vesica est.* Idem Lucret. VI, 129.: Nec mirum, quum animae vesicula parva saepe ita dat pariter sonitum displosa repente. *quidam vero vivi stupent — pepulit.* Firmat Xenoph. Hellen. IV, 7, 7. πίπτει κεραυνὸς εἰς τὸ στρατόπεδον· καὶ οἱ μέν τινες πληγέντες, οἱ δὲ καὶ ἐμβροντηθέντες ἀπέθανον. Hi vocabantur etiam ἐμβρόντητοι, de quibus Pausan. III, 5, 8. Fac. καί τινες καὶ ἀπώλοντο τῶν στρατιωτῶν καραυνωθέντες, τοὺς δὲ καὶ ἔκφρονας ἐποίησαν αἱ βρονταί. Quae loca debeo Hemsterhusio ad Lucian. I. p. 323 bip., qui alia multa et ea egregia ibi attulit.

nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt * inter ſe?

XXVIII. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omnium non quocunque modo illiſae ſunt, ſonant, ſed ſi apte ſunt compoſitae ad ſonum edendum. Averſae inter ſe manus colliſae non plaudunt, ſed palma cum palma collata plauſum facit. Et plurimum intereſt, utrum cavae concutiantur, an planae et extentae. Deinde non tantum nubes ire oportet, ſed agi magna vi, et procelloſa. Etiam mons non ſcindit nubem, ſed 2
[1] digerit, et primam quamque partem eius ſolvit. Ne veſica quidem, quocunque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diviſa eſt, ſine ullo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, ut ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſolutae, non ſonant. Adiice nunc, quod nubes in mon- 3
tem actae non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa et eminentia. Et ita diſcutiuntur, et ſi quem habent

* *inter ſe.* Deleverat has binas voces Muretus, quae tamen in omnibus codd. et edd. exſtant.

1. *digerit.* Sic Fortunatus in codd. mſſ. invenit, habent antiquiores edd. probatque Gronovius, qui explicat: ordinat et diſpenſat, et ut quaeque pars ad ſe venit, explicat. Sic VII, 22, 2: nubesque modo congregantur, modo digeruntur, numquam immotae iacent. Mox *diſſolutae* omnes codd. et edd. praeter Muretianam, ubi eſt, *diſſiluere*, exhibent. Statim e pal. tert. et veteri edit. revocavi *in montem,* quum eſſet *in monte actae.*

C. 28. At nubes montibus impactae ſonitum non edunt. Refutatio huius obiectionis bene proceſſit auctori, quatenus ex conceſſis argumentatur. 1. *Deinde — procelloſa.* Haud dubie vera ſunt. Nam etiamſi nubes interdum vix labi videamus et fragorem inde cooriri, tamen hoc aliis cauſis tribuendum eſt. Plerumque magna eas et procelloſa vi in montes ferri videmus, nullo tamen ſonitu inde animadverſo.

habent ſpiritum, multifariam emittunt: qui niſi uni-
4 verſus erumpit, nec crepat. Hoc ut ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat. Lato, ut ita dicam, ictu, et totum globum ſemel diſſipante opus eſt, ut ſonitus erumpat, qualis auditur quum tonat.

XXIX. Praeter haec natura aptus eſt aër ad voces. Quidni? quum vox nihil aliud ſit, quam ictus aër. Debent ergo nubes utrimque diſſecari, et cavae et intentae. Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quam plena, quanto intenta quam remiſſa. Ita tympana et cymbala ſonant, quia illa repugnantem ex ulteriore parte ſpiritum pulſant, haec ad ipſum aërem acta, niſi concavo, non tinniunt.

XXX. „Quidam, inter quos Aſclepiodotus eſt, iudicant ſic, quorundam quoque corporum concurſu tonitrua et fulmina excuti poſſe. Aetna aliquando multo

C. 29. Continuatio. *Quidni? quum vox — aer.* Vocem et ſonum h. l. confundi καταχρηστικῶς, apparet. Stob. Ecl. phyſ. p. 1112 ſq. Stoicis haec definitio adſcribitur ut propria, etſi nec Ariſtoteli aliena erat. Cf. Diog. Laert. VII, 55. not. Menag. Sed parum distincte enuntiatum eſt, quum ventus quoque aer ictus ſit, ſive vis aeris in unam partem euntis: vid. V, 1, 3. Ariſtoteles melius diſtinxit: in libro enim de Anima II, 8. ait: ἡ δὲ φωνὴ ψόφος τίς ἐστιν ἐμψύχου. Sed cf. de tota hac re Schneider. in animadv. ad Eclog. phyſ. p. 168 ſq. *intentae* ſpiritu multo turgidae.

C. 30. Aſclepiodoti de cauſa tonitruum et fulminum ſententia. 1. De *Aſclepiodoto* ſupra mentio eſt facta c. XXVI, 5. Ariſtoteles Meteorol. II, 9. ſpiritus ſolummodo excretionem in ſpiſſitudinem nubium incidentem facere tonitrua ſtatuebat, quem noſter maxime ſequutus eſt. Sed quum e terra quoque (cf. c. XLV.) tonitrua ſurgant, ubi tamen nubium concurſus eſſe nequit, ad corporum aridorum concurſum et attritum, unde tonitrua oriantur, confugerunt Stoicorum quidam, in

multo igne abundavit: ingentem vim arenae urentis effudit. Involutus est dies pulvere, populosque subita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuisse tonitrua et fulmina, quae concursu aridorum corporum facta sunt, non nubium: quas verisimile est, in tanto fervore aëris, nullas fuisse. Aliquando 2 Cambyses ad Ammonem misit exercitum: quem arena Austro mota, et more nivis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque verisimile est fuisse tonitrua fulminaque, attritu arenae sese affricantis." Non repugnat proposito nostro ista opinio. Dixi- 3 mus enim, utriusque naturae corpora efflare terras, et sicci aliquid et humidi in toto aëre vagari. Itaque si quid tale intervenit, nubem facit solidiorem crassioremque, quam si tantum simplici spiritu intexe-

in quibus fuit Asclepiodotus. *Arenam Aetnae urentem,* quam nos Lava vocamus, Asclepiodotus μύδρον, τέφραν καὶ ῥύακα appellasse videtur. *populos* Aetnae vicinos, ut ap. Horat. Carm. I, 2. Pater—terruit urbem, Terruit gentes. *Arida corpora* quidem, nisi aliud quid accessisset, non suffectura fuissent fulminibus edendis. *quas verisimile — fuisse:* nam nisi exhalationes variae adsint, nubes nec existere nec formari possunt, quippe quae ibi tantum congregantur ex opinione veterum, ubi radii solis vim maximam amittunt. Ubi itaque omnia fervore flagrant, nullae nubium congregationes fieri possunt, nullave spissitudo aeris crassi. Sic Aristot. Meteorol. I, 3. p. 732 sq., quem sequutus est Asclepiodotus.

2. *Aliquando Cambyses — obruit.* Narrat Herodotus III, 25. 26 e traditione Ammoniorum. Asclepiodotus, austri mentione facta, cuius Herod. quoque meminit, se Herodotum sequi innuit, qui tamen nivis comparationem omiserat. Ceterum parum nobis verisimile est, quod Asclepiodoto perquam verisimile videbatur.

3. *Diximus — vagari.* Dixerat hoc c. X auctore Aristotele Meteorol. I, 9. II, 4 et 9. et multis aliis locis, quae annotare nihil attinet.

4 texeretur. Illa frangi potest, et edere sonum: ista quae dixi, sive incendiis vaporantibus aëra repleverunt, sive ventis terras verrentibus, necesse est nubem faciant antequam sonum. Nubem autem tam arida quam humida conferunt. Est autem nubes, ut diximus, spissitudo aëris crassi.

XXXI. Ceterum mira fulminis, si intueri velis, opera sunt, nec quidquam dubii relinquentia, quin divina insit illis et subtilis potentia. Loculis integris ac illaesis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liquescit. Et inviolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. [a] Stat fracto dolio vinum, nec ultra

a. *Stat fracto dolio — durat.* Noli de lectionis veritate dubitare. Respicit huc infra c. 53, 1.

C. 31. Fulminis mira opera. 1. Miram fulminis potentiam mature observatam constat. Cf. Plin. Nat. Hist. II, 51 not. Egregie de ea exposuit Reimarus et Gehler s. v. Blitz. Quum veteres hanc fulminis mirificam vim explicare non possent, accessit superstitio atque effectus eius in ostentis prodigiisque numerabantur, sacrificiis ac cerimoniis procurabantur. *Stat — durat.* Repetit haec et explicat c. LIII. Quum dolia vinis repleta veterum plerumque in superioribus aedium partibus conservarentur, non mirum, eo etiam pervasisse fulmina. De vino quasi gelato sermo est; sic enim *rigor* intelligas, coll. c. LIII. et Plin. XIV, 21. Hic vina circa Alpes ligneis vasis condi solita gelascere interdum retulit. Plut. Symp. II, 2, 3. p. 173. T. XI. Hutt. similia refert, et in iis addit: vinum ex doliis extraxit fulmen, dolio non laeso. De vinis imbecillis nullarumve virium, de quibus Plinius retulit, fama haec valere videtur, extracto per fulmen acido gazio, quod vocant: unde factum est, ut vinum rigorem contraheret. Haud scio an nemo recentiorum in hanc eandem observationem inciderit. Quos de ea consului vel libros vel intelligentes, seu tacentes seu male credulos, quin adeo omnem fidem auctori abrogantes habui.

ultra triduum rigor ille durat. Illud aeque inter ²annotanda ponas licet, quod et hominum, et ceterorum animalium quae icta sunt, caput spectat ad exitum fulminis: quod omnium percussarum arborum contra fulmina [b] hastulae surgunt. Quid, quod malorum serpentium, et aliorum animalium, quibus mortifera vis inest, cum fulmine icta sunt, venenum omne consumitur? Unde, inquit, scis? in venenatis corporibus vermis non nascitur. Fulmine icta intra paucos dies verminant.

XXXII. Quid, quod futura portendunt: nec unius tantum aut alterius rei signa dant, sed saepe totum fatorum sequentium ordinem nuntiant, et quidem decretis evidentibus, longeque clarioribus, quam si scriberentur? Hoc autem inter nos et Tuscos, quibus summa persequendorum fulminum est

scien-

b. *hastulae*, i. e. ramuli. Haec est omnium codd. lectio, quam Fortunatus in *assulae* mutaturus Pinciani assensum nactus est. Sed utrumque stare potest: illud tamen ob codd. praeferam.

2. *Illud aeque — surgunt.* Si haec vera sunt, de quo tamen dubitem, explicanda sunt e discrimine corporum electricorum et non electricorum, quae fulmen vel conducunt, vel non conducunt. *Quid? quod — consumitur.* Similia tradit Plut. Symp. IV, 2, 3. Nonne hoc potius morti tribuendum est? omnia enim animalia venenata post mortem veneno carere dicuntur. *Fulmine — verminant.* Fulmen fecunditatem afferre, docent fairy-circles in Anglia, s. plagae pratorum fulmine ictae, quae messae egregium granum praebent. Cf. Gehler s. v. Blitz p. 377 sq.

C. 32. An portendant aliquid? 1. Stoici divinationem tuiti sunt, (cf. Cic. de Div. I, 3. Acad. IV, 33.) ideoque et fulmini, cuius divinam et subitam potentiam venerabantur, vim futura portendendi tribuerunt. *Tuscos*, quos divinationum explicandarum inde a Tagete auctores peritissimos fuisse con-

2 scientia, interest. Nos putamus, quod nubes collisae sunt, ideo fulmina emitti. Ipsi existimant, nubes collidi, ut fulmina emittantur. Nam quum omnia ad Deum referant, in ea sunt opinione, tanquam, non quia facta sunt, significent; sed quia significatura sunt, fiant. Eadem tamen ratione fiunt, sive illis significare propositum est, sive consequens. Quomodo ergo significant, nisi a Deo mittantur?
3 Quomodo aves non in hoc motae, ut nobis occurrerent, dextrum auspicium, sinistrumve fecerunt. Et illas, inquit, Deus movit. Nimis illum otiosum,

et

constat, et a quibus propterea Romani auspicia, auguria etc. mutuati sunt, ita tamen ut haruspices Romae semper etrusci essent, numquam romani, quare semper etrusci haruspices memorantur. Sic quoque Cic. Divin. I, 41, 92. Val. Maxim. I, 1. principum filii de etruscorum non de romanorum filiis capiendi sunt, quod egregie docuit Goerenzius ad Cic. de Legg. 2, 9. p. 134. Etruscorum libros fulgurales et tonitruales (Cic. Divin. I, 33) sive βροντοσκοπίαν Tageti tributam Nigidius Figulus verterat. Ciceronis vero, qui in libris de Divin. totum hoc Stoae dogma refutavit, nullam rationem a Seneca esse habitam, mirari licet. Ceterum cf. Cic. de Divin. II, 23. Ernesti Ind. hist. Cic. s. v. Tages. Columella X, 345 et Schneider. Index s. v. Tages.

2. *Nam quum omnia — referant.* Discrepant autem in eo Tusci a Stoicis, quod hi libertatem statuunt, illi tollunt: illi fatum agnoscunt, hi non item. *Eadem tamen — consequens.* Origo fulminum non mutatur, sive ideo oriantur, ut significent, sive quod significatio est consequens. De modo existendi inter Stoicos et Tuscos convenit.

3. *Et illas, inquit* adversarius — *movit.* Tuscorum haec sententia est: Deum ista facere, quippe ad quem omnia referunt. Respondet Seneca: *Nimis — vox est* etc. Divina quidem ope geruntur ista omnia, sed fatorum serie ita iubente, in iis rebus quibus ordo inest et ratio firma. Omnia cum animalia tum astra significant futurum, sed nondum omnia in artem sunt redacta.

et pusillae rei ministrum facis, si aliis [a] somnia, aliis exta disponit. Ista nihilominus divina ope geruntur, sed non a Deo pennae avium reguntur, nec 4
pecudum viscera sub ipsa securi formantur. Alia ratione fatorum series explicatur, indicia venturi ubique praemittens, ex quibus nobis quaedam familiaria, quaedam ignota sunt. Quidquid fit, alicuius rei futurae signum est: fortuita, et sine ratione vaga, divinationem non recipiunt. Cuius rei 5
ordo est, etiam praedictio est. Cur ergo aquilae hic honor datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia: aut corvo, aut paucissimis avibus: ceterarum sine praesagio vox est? Quia quaedam in artem nondum redacta sunt, quaedam vero ne redigi quidem possunt, ob nimium remotam conversationem. Ceterum nullum animal est, quod non motu 6
et occursu suo praedicat aliquid. Non omnia scilicet, sed quaedam notantur. Auspicium est observantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterum et illa quae pereunt. Quinque stellarum potestatem Chaldaeorum observatio excepit. Quid tu? tot millia siderum iudicas otiosa lucere? Quid est porro aliud, quod errorem incu- 7
tiat peritis natalium, quam quod paucis nos sideribus

a. *omina.* Sic Gronovius putat legendum esse. Non somnia, ait, sed omina ex avibus captantur. Olim: *somnia.* At perperam. Nam τὸ s adhaesit τῷ *omnia*, quod plerum-

6. *Quinque — excepit.* Chaldaei apud Assyrios idem sunt, quod magi apud Persas. Astrologiae studebant et arti horoscopi faciendi, divinatione praedicendi futura, auguriis, sacris et incantationibus mala ab hominibus avertendi etc. Pro astrologo quocunque nomen Chaldaeorum tandem invasisse constat. Cf. Brucker Hist. crit. phil. I. p. 106 sq. Attigit haec Heeren Ideen II. p. 677 seq. ed. 1. qua utor.

bus aſſignant: quum omnia quae ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propius vim ſuam dirigunt; et ea quae frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpi-
8 ciunt. Ceterum et illa quae aut immota ſunt, aut propter velocitatem univerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiumque noſtri ſunt. [b] Aliud aſpice, et distributis rem officiis, tractas. Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quam dubitari debet, an poſſint.

XXXIII. Nunc ad fulmina revertamur, quorum ars in tria dividitur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat; ſecunda, ad divinationem; tertia, ad propitiandos deos, quos

rumque eum *omnia* confundi ſolet a librariis. b. *Aliud aſpice, et distributis rem officiis, tractas.* Veteres libri h. l. nos deſtituunt. In regio cod. erat, *alius.* Succurrit: *Aliter adſunt, et distributis rem officiis tractant.* Nempe illa aut immota, aut immotis ſimilia ſidera, quorum nondum poteſtatem obſervatio excepit, haud dubie ditione in nos non carent, ſed aliter atque illa per vim ſuam rebus humanis interſunt, et deſcriptis atque partitis vicibus funguntur. Gronovius. Palat. tert. habet, non, *efficiis,* quae eſt vulgata lectio, ſed *officiis,* quod Fabro debetur. Sed caetera, ait Gron., quomodo cohaerent? Fromondus: *Illud adſpice et distributis rem officiis tracta.* Sed hoc quoque per ſe ſenſum habet: coniunctum illis, quae praecedunt et ſequuntur, nihil habet appoſiti. Senſum egregie tetigiſſe, verba non praeſtitiſſe videtur. Eodem enim ſenſu ſcripſiſſe quoque potuit Seneca: *Aliud adſpiciunt, et distributis rem officiis tractant.* Meliores itaque codices ſunt exſpectandi: niſi aliunde haec verba in textum invecta ſtatuere malis.

C. 33. Diviſio artis fulguralis. *in tria.* Alii quartum hoc quoque addiderant, artem fulminum eliciendorum. Sic Ovid. Faſt. III, 317 ſq. et Plin. II, 53, qui adeo narrat, ad Tuſcorum artem pertinuiſſe. *Prima — formulam ſpectat* i. ad genus et naturam.

quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, ut promissa firment: deprecari, ut remittant minas.

XXXIV. Summam esse vim fulminum iudicant, quia quidquid alia portendunt, interventus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum est, nec alterius ostenti significatione [a] minuitur. Quidquid exta, quidquid aves minabuntur, secundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denuntiatum est, nec extis, nec ave contraria refellitur. In quo
mihi falli videntur. Quare? quia vero verius nihil 2
est. Si aves futura cecinerunt, non potest hoc auspicium fulmine irritum fieri: aut, si potest, non futura cecinere. Non enim nunc avem comparo et fulmen, sed duo veri signa: [b] quae si verum significant, paria sunt. Itaque si fulminis interventus sub-

a. *minuitur.* Omnium codd. et edd. antiq. lectio est. In recentiores edd. *mutatur* irrepsit ex ora Erasmicae. Sed *minuitur* eodem quo *mutatur* sensu elegantius est, cuius glossa habenda *mutatur.* Vim verbi bene docuit Gronov., quae nunc e bonis Lexicis peti potest.

b. *quae si verum significant* loco vulgatae, *quae si unum s.* Gronovius e brit. praetulit. Mox editione Erasmi codiceque Casauboni adiutus egregie reposuit Gron., *si utraque res veri attulit signum.* Muretus e mss. Fortunat., *sed utra vim attulit:* sed negat Seneca, ullam vim fieri, et frustra esse illos, qui fulmini in auguriis maiorem potentiam

C. 34. Tolluntne fulmina augurorum et extispiciorum vim? — 1. *quia quidquid alia* [illegible]*enta*, exta, aves etc. *In quo — videntur* Tusci, et illi Stoici, qui cum illis sentiunt. *minuitur* minor, inferior fit, ideoque valorem perdit. Gronovius laudat Cic. de Off. I, 22, 1, ubi minuenda est haec opinio, interprete I. M. Heusingero, signif. restringenda. Reliqua exempla huius significationis nota sunt.

2. *Quia vero — est.* Stoicum hoc est dogma: quum enim ἡ ἀλήθεια virtus sit, quae semper sibi constet necesse est, ita ut veritas altera non verior altera sit, sequitur, ut unum tantummodo verum, et id non verius altero sit. Bona sunt paria. Cf. Senecae Ep. LXVI, 8. Brucker. I. p. 916.

ſubmovet extorum vel augurum iudicia, male in-
3 ſpecta exta, male obſervata auguria ſunt. Non enim refert, utrius rei maior potentiorve natura ſit: ſi utraque res veri attulit ſignum, quantum ad hoc, par eſt. Si dicas, flammae vim maiorem eſſe, quam fumi, non mentieris: ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortaſſe conſentiam:
4 ſed ſi hoc dicunt, quamvis altera ſigna verum praedixerint, fulminis ictus priora delevit, et ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quam multa auſpicia ſint. fatum unum eſt: quod ſi bene primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit, per quod quaerimus: quoniam, de quo quaerimus, idem eſt.

XXXV. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quidni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. Quid ergo? expiationes, procurationesque, quo pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, [a] qui excipiunt iſta, et nihil aliud

tiam adſcribant, quam avibus etc. Recte pro futili lectione declarat Gron. Eraſmi editio habet, *ſed utra res veri attulit ſignum, quantum ad hoc, par eſt.* Neque aliter prior veneta, niſi quod lapſu typographi, *uter.*

a. *qui excipiunt iſta, et nihil aliud eſſe exiſtimant vota — ſolatia. Aliter ius* etc. Partim ex emend. Gronovii aſſumſi. Quum enim omnes codd. et edd. habeant, *et nihil exiſtimant fata,* quae tamen Stoae repugnant, fatis quippe

C. 35. Vota ſunt irrita propter fatum. 1. *Nam fatum — eſt:* quatenus a fato mittitur et fati aeternam ſeriem atque ordinem nuntiat. *Permitte — rigidam ſ. t.* Vetuſtiores, ſ. primi Stoae auctores hoc tuiti ſunt. Recentiores ab hoc rigore diſceſſere. Cf. Tiedemann Syſt. der ſtoiſchen Phil. II. p. 129 ſq. *qui excipiunt* tollunt illas

alind esse existimant vota, quam aegrae mentis so-
latia. Aliter ius suum peragunt, nec ulla commo-
ventur prece, non misericordia flectuntur, non gra-
tia. Servant cursum irrevocabilem: ingesta ex desti- 2
nato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua tor-
rentium in se non recurrit, nec moratur quidem,
quia priorem superveniens praecipitat: sic ordinem
rerum fati aeterna series rotat, cuius haec prima
lex est, stare decreto.

XXXVI. Quid enim intelligis fatum? Existimo necessitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc si sacrificiis, et capite niveae agnae, exorari iudicas: divina non nosti. Sapientis quoque viri sententiam negatis posse mutari.

H 5 Quan-

quippe numquam obtrectanti, ex illo, *fata*, recte fecit *vota*, i. e. expiationes et procurationes, velut c. 37. init. In eo tamen, quod scribendum putat: *Illa vero* (intell. fata, ait, ex superioribus) *ius suum peragunt*, non assentior. Illud, *Aliter*, offendisse iam olim virum quendam doctum videtur: nam Erasmus narrat, in quodam codice ms. repertum: *Irrevocabiliter ius suum p.* Deinceps Gronov. addit, quia iidem omnes codd. *ingesta ex destinato fluunt*, legendum forte: *incerta ex destinato fluunt*, i. e. certo ordine, ut statutum est. Vereor tamen, ne haec Gron. emendatio, quamvis ingeniosa, otiosi quid inferre videatur: vix enim differunt, *incerta* et *ex destinato fl.* Retineamus *ingesta* i. e. simulatque cursum inceperint. *Ingeri* autem esse, ostendi, apparere cum vehementia quadam, constat. Mox *series regit.* Sic editi omnes et duo libri mss. pal. Tertius, qui dittographias interdum habet, dat: *rotat vel regit.* Hoc *regit* praeferendum est alteri lectioni, quam Muretus et Grut. maluerunt, *rotat,* quoniam de certo et destinato cursu fati sermo est.

illas expiationes et procurationes. *Aliter — gratia:* ad quorum exemplar sapiens Stoicus formatus est.

C. 36. Quid sit fatum? De fato Stoicorum egit quidem Tiedemannus l. I. et Geist der spek. Phil. sed ita ut assensum cohibeas. Fatum autem Stoae haud multum aberat ab illo, quod Leibnitius necessitate hypothetica expressum ivit (cf. Ej. Essay sur la bonté de Dieu et la liberté de l'homme §. 37. 53-67). *Sapientis — mutari.*

Mana-

2 Quanto magis Dei? quum sapiens quid sit optimum in praesentia sciat, illius divinitati omne praesens sit. Agere tamen nunc eorum volo causam, qui procuranda existimant fulmina, et expiationes non dubitant prodesse, aliquando ad submovenda pericula, aliquando ad levanda, aliquando ad differenda.

XXXVII. Quid sit quod sequitur, paulo post prosequar. Interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoque existimamus vota proficere, salva vi ac potestate fatorum. quaedam enim a diis immortalibus ita suspensa relicta sunt, ut in bonum vertant, si admotae diis preces fuerint, si vota suscepta. Ita non est hoc contra fatum, sed ipsum quoque in
2 fato est. Aut futurum, inquit, est, aut non. Si futurum est, etiamsi non susceperis vota, fiet. Si non est futurum, etiamsi susceperis vota, non fiet. Falsa [a] est ista interrogatio: quia illam mediam inter ista exce-

a. *est ista interrogatio.* Palat. tert. habet, *est illa interrogatio vel illatio.* Amat ille codex, haud dubie recentiorum e numero, annotare tales observationes, a librario sedulo quidem sed parum docto in textum immissas. At prius manifesto a Seneca est, hoc vero magis Appulejo dignum interpretamentum.

Manabat haec praeceptio Stoae ex apathia, quae rursus in dogmate, praeter honestum nihil in bonis, nitebatur. Cf. Cic. Acad. IV, 44 sq. Tiedemann System d. st. Phil. III. p. 191 sq.

C. 37. Vota et preces prosunt. 1. *Interim — fatorum.* Nos quidem nunc eorum causam acturi fulmina existimantium procuranda, cum iis statuimus, qui ista non reiiciunt: hi enim necessitatem hypotheticam admittere non dubitant, qualem e Chrysippi libro IV περὶ προνοίας (de providentia) Aul. Gell. VI, 2 adstruxit.

2. *Aut futurum* etc. Academici, inprimis Carneades, ut e Cicer. libello egregio illo quidem, sed lacero ad nos

exceptionem praeteris. Futurum, inquam, hoc est, sed si vota suscepta fuerint. Hoc quoque necesse, inquit, est, fato comprehensum sit, aut suscipias vota, aut non.

XXXVIII. Puta me tibi manus dare, et fateri, hoc quoque fato esse comprehensum, ut utique fiant vota. Ideo fient. Fatum est, ut hic disertus sit, sed si literas didicerit: ab eodem fato continetur, ut literas discat: ideo discet. Hic dives erit, sed si navigaverit. At in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque [a] protinus ad fatum est, ut naviget: ideo navigabit. Idem 2 dico

a. *protinus ad fatum est.* Sic omnes codd. et edd. Rectissime. Quis enim nesciat, ad voluntatem meam hoc est, dici? Fortunatus tamen maluit, *protinus fatum est*, quod recepit Erasmus, ubi tamen sphalmate typograph. est, *factum*: nec Muretus dubitavit recipere. Gronovius *adfatum*.

nos perlato, de fato, apparet, qui fatum Stoicorum impugnabant. *Interrogatio*, *ἐρώτημα*, syllogismus. Cf. ad Epist. LXXXII, 7 not. *quia — praeteris*, illam conditionem, *sed si vota suscepta fuerint.*

C. 38. Continuatio. 1. Quum Stoici, inque iis praecipue Chrysippus, docuissent, fatum esse sempiternam quandam et indeclinabilem rerum seriem et catenam volventem semetipsam et implicantem per aeternos consequentiae ordines, ex quibus apta connexaque sit (cf. Aul. Gell. VI, 2. Cic. Divin. I, 56, qui haec, recte iudicante Valcken. ad Eurip. Hippol. p. 190., et multa alia e Chrysippi libris sumsit); Academici aliique opposuerunt, hinc sequi, ut libertas hominum nulla sit. Quod quidem Chrysippus evitaturus iis respondet, fatum quidem manere, sed ita ingenia nostra esse natura comparata, ut fato quidem sint obnoxia, assensio tamen libera et in nostra potestate. Illustrat hoc notissimo exemplo cylindri et turbinis, quae moveri incipere nisi pulsa non possunt, suapte natura volvi et versari. Cf. Cic. de fato 18 sq. et Lipsium de Phys. Stoic. I, 12 sq. qui multus est in toto de fato dogmate explicando.

dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiaverit praedictas divinitus minas. At hoc quoque in fato est, ut expiet: ideo expiabit. Ista nobis opponi solent, ut probetur nihil voluntati nostrae relictum, et omne ius fato traditum. Quum de ista re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato,
5 aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicavi, quomodo si fati certus est ordo, expiationes procurationesque prodigiorum, pericula avertant: quia cum fato non pugnant, [b] sed ipsa lege fati fiunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Utique enim expiare, etiam non suadente illo, mihi necesse est. Hoc prodest, quod fati minister est. Sic quum sanitas videatur esse de fato, debetur et medico, quia ad nos beneficium fati per huius manus venit.

XXXIX. Genera fulminum tria esse ait Caecina: Consiliarium, Auctoritatis, et quod Status dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitatio-

tum, tamquam adiectivum, cum Ciceron. de fato c. 13 *res confatalis* conferens, probatum ivit. b. *sed ipsa lege fati fiunt.* Sic optime cod. msf. Casauboni ap. Grut. Antea: *Sed ipsa in lege data sunt.*

2. *Quum de ista re — arbitrio.* Haud dubie libros Moralium dicit, in quibus de omni materia ad philosophiam morum fusius disputaverat, ideoque de libertate hominum. Cf. Ep. CVIII. CIX. Lactantius Instit. I, 16. II, 2. VI, 7.

C. 39. De tribus fulminum generibus. 1. *Caecina.* Aulus Caecinna, volaterranus, Ciceronis familiaris, qui eius filium A. Caecinnam defendit. Ejus epistola ad Ciceronem superest. Scripsit praeter librum contra Iul. Caesarem, propter quem in exilium mittebatur, librum de etrusca disciplina, a Plinio laudatum in auctoribus ad libr. II Nat. Hist. Praeter eum composuerunt Nigidius Figulus et L. Tarquitius, Attalus (cap. L.) et Appulejus de hac re libros nunc

tionem: quum aliquid in animo versantibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Auctoritatis est, ubi post rem factam venit, a quam bonam fortunam malamve significat. Status est, ubi quietis, 2
nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen intervenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: sed nescio quare non idem sit, quod consiliarium. Nam et qui monet, consilium dat: sed habet aliquam distinctionem. Ideoque separatur a consiliario, quia illud suadet dissuadetque, hoc solam impendentis periculi evitationem continet: ut, quum timemus ignem 3
aut fraudem a proximis, aut insidias a servis. Etiamnunc tamen aliam distinctionem utriusque video: Consiliarium est, quod cogitanti factum est: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraque res suam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at ultro monentur.

XL. Primo omnium non sunt fulminum genera, sed significationum. Nam fulminum genera sunt illa, quod

a. *quam bonam fortunam malamve significat.* Sic omnes edd. et codd. Muretus tamen, *quam futuram bono malove sign.*

nunc deperditos. Cf. Harduin. ad Plin. l. l. et Schneider. in Indic. ad Scriptt. R. R. sub v. Tages p. 358. — Senecam exscripsit Servius ad Virgil. Aen. VIII, 524.

C. 40. Fulminum genera naturalia. 1. *Primo — significationum.* Inprimis, ait, hoc observandum est, non fulmina per se distingui debere, quae numquam sine igne veniunt, sed ideo distinguenda sunt, quod significatione differunt. Ceterum haec quidem a recentioribus quoque observata sunt, sed quoniam vis electrica fulmini originem praebet, ideoque refert, quanta sit haec materia et qualia sint corpora, vel conducentia vel non conducentia etc., has distinctiones generum nostri recte neglexerunt.

quod terebrat, quod discutit, quod urit. Quod terebrat, ſubtile eſt et flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram et puram flammae tenuitatem. Quod diſſipat, conglobatum eſt, et habet admixtam vim ſpiritus coacti et procelloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit et evadit. Huius late ſparſa vis, rumpit icta,
2 non perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, et igneum magis eſt quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quae percuſſis inhaereant. Nullum quidem ſine igni fulmen venit: ſed hoc proprie igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. [a] Quod aut urit, aut fuſcat. Tribus modis urit: aut enim afflat, et leni iniuria laedit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta urunt, ſed genere et modo differunt. Quod-
3 cunque combuſtum eſt, utique et uſtum eſt. At non omne quod uſtum, utique et combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis uſſiſſe. [b] Quis neſcit uri quid, nec ardere,

a. *Quod aut urit, aut fuſcat. Tribus* etc. Sic, maximo puncto poſt *fuſcat* poſito, diſtinguendo locum ſanavit palat. quart. Primum deſcribit Seneca modos urendi, deinde cap. ſeq. ad fulmen, quo res fuſcantur, procedit.
b. *Quis neſcit uri quid, nec ardere.* Sic omnes codd. et edd. praeter Muretum, qui dedit, *Quis neſcit quaedam uri quidem, nec a.?* Mox *poteſt* ante *ardere quod* etc. codd. Grut. ſuadentibus delevi.

a. *Quod — accendit.* Recte haec ſunt obſervata. Sed omiſit hic unum genus, quod afflat nullaque iniuria evaneſcit, et quidem nullo aut exiguo ſono. Haud dubie tale fulminis genus lene fuit illud, quod capita interdum lambit, e. c. Servii Tullii ap. Liv. I, 39. coll. XXV, 39. Virg. Aen. II, 680 ſq. Spectant huc fortaſſe *αἱ διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς* Actor. Apoſt. II, 3. Meminit noſter I, 15, 3 not. de fulmine non cogitans.

ardere, nihil autem ardere, quod non uratur? Unum hoc adiiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum.

XLI. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Utrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur id, cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia ſit quam fuit facies: tanquam caerulea, vel nigra, vel pallida. Haec adhuc Etruſcis et philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quod fulmina dicunt a Iove mitti, et tres illi manubias dant. Prima, ut aiunt, monet, et placata eſt, et ipſius conſilio Iovis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, ſed ex conſilii ſententia: duodecim enim [a] deos advocat: quae prodeſt quidem, ſed

a. *deos advocat: quae prodeſt quidem, ſed non impune.* Haec eſt codd. ſcriptura, quam Fortunato et Grutero iudicibus ſervandam duxi: et ſic edidit Eraſmus aliique: Muretus tamen dedit, *deos advocat. Hoc fulmen boni aliquid*

C. 41. Tria fulminum genera a Iove miſſa iuxta augures. 1. *Haec adhuc — communia ſunt:* Philoſophos, inprimis Stoicos, hic comparat cum Etruſcis: ſicut cap. XXXII, 1. Cf. cap. XLVIII, 2. Etruſci enim hanc ſibi diſciplinam omni tempore ſervarunt. *manubiis.* Feſtus has tres manubias etiam attulit, et cum Seneca ſentit, Valerio Flacco quippe et Seneca ex eodem forte Caecinnae libro haurientibus: nulla tamen originatione adiecta. Iactus fulminum deſignari conſtat. Triſulcum hinc fulmen nonnulli deducunt. Cf. Adr. Iunii Animadv. V, 16. (in Gruteri Lamp. IV p. 446 ſq.) Terminus artificialis in hac βροντοσκοπίᾳ fuiſſe apparet, et etruſcae, puto, originis vocabulum, de quo Lanzi in Saggi ſuis doctiſſimis quaedam, niſi fallor, monuit.

2. Quinam ſint *dii involuti,* dicere non habeo. Fuerunt tamen haud dubie dii etruſci, de quibus nobis pauciſſima

ſed non impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium diis, quos ſuperiores et involutos vocant. Quae vaſtat et includit, et inique mutat ſtatum privatum et publicum, quem invenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur.

XLII. In his, prima ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt, quam credere fulmina e nubibus Iovem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnunquam petere, ut, impunitis ſacrilegis, percuſſis ovibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, et ad ſuum conſilium a Iove deos, quaſi in ipſo parum conſilii ſit, advocari: illa laeta et placata eſſe fulmina, quae ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba
2 interfuit? Si quaeris a me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, ut crederent Iovem, aut non

quid aliquando facit, ſed tunc quoque non aliter, quam ut noceat. Ne prodeſt quidem impure. Mox eieci Mureti inventum, *et mutat ſtatum privatum, utique et publicum.* Nam codd. et edd. habent, *et inique mutat ſtatum privatum et publicum.*

ciſſima nota ſunt. Quum autem antiquiſſimi eorum dii ſint, hi dii involuti, et ii ſuperiores; omni caret dubio, antiquiſſima ideoque ſanctiſſima eos et quidem rudi atque aſpera arte formaque eſſe effictos, ideoque involutos, i. e. veſte totos amictos tectosque. Ianus v. c. qui haud dubie in antiquiſſimis Italiae, forſan etiam Etruriae diis numerandus eſt, eadem ratione repraeſentatur: eo quoque cinctus gabinus, quem memorat Virg. Aen. VII, 612 ibique explicat Servius, pertinere videtur. Veſta quoque velata et ab hominum adſpectu intacta fingebatur: cf. Virgil. Aen. V, 744. Quis ignorat Dianam epheſiam et ipſam involutam, et deos nonnullos aegyptios involutos?

C. 42. Iupiter fulminans cur? 1. *Quid enim — advocari.* Similia ab Epicureis, Academicis rel. oppoſita ſunt Stoae adſeclis Boetho, Chryſippo, Poſidonio al. reſponſi loco. cf. Lucret. VI, 416 ſq.

non aequae voluntatis, aut certe minus paratum eſſe.
ª Utrum enim, vel tunc quum emiſit ignes, quibus
innoxia capita percuteret, ſcelerata transiret, aut
noluit iuſtius mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo
ſecuti ſunt, quum hoc dicerent? Ad coërcendos 3
animos imperitorum, ſapientiſſimi viri iudicaverunt
inevitabilem metum, ut ſupra nos aliquid timeremus.
Utile erat in tanta audacia ſcelerum aliquid
eſſe, adverſum quod nemo ſibi ſatis potens videretur.
Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia
niſi metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem,
et quidem armatum.

XLIII. Quare ergo id fulmen quod ſolus Iupiter mittit, placabile eſt: pernicioſum id, de quo deliberavit, et quod aliis quoque diis auctoribus miſit? Quia Iovem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum

a. *Utrum enim, vel tunc quum* etc. Sic Fortunat. in ſuis codd. invenit, ſequutus eſt Eraſmus, aliique fere accedunt. Rhetorica amplificatio eſt enuntiati praecedentis. Alio, *Utrum enim, quum* etc.

2. *Quid ergo ſecuti — dicerent?* ſc. antiqui. In iis qui hanc ſententiam tuiti ſunt, primum locum tenet Critias, Prodici aequalis: cf. Sext. Emp. adv. Mathem. IX, 54. Aſſenſi ſunt Democritus (Sext. Emp. IX, 24), Cleanthes (Cic. Nat. Deor. II, 5), a quo Seneca haec mutuatus videri poteſt. E recentioribus haud pauci hanc ſententiam, quam Petronius verſiculo: Primus in orbe Deos fecit timor (Wernsdorf. Poet. min. lat. IV p. 305 not.) extulit, amplexi et perſequuti ſunt, e. c. Homius et Humius, ille in Eſſays, ubi naturalis religionis hiſtoriam attigit, hic in Hiſtory of mankind Vol. II. p. 352. 409. 412. Multis locis Heynius praeſtantiſſimus haec expoſuit illuſtravitque.

C. 43. Continuatio. Spectat haec explicatio ad morem Stoae notum, ubique rationabilia reddendi quae religio et mythologia antiquitatis per manus quaſi tradidiſſet, verbo, allegorice ſive ſym-

solum oportet, nocere non, nisi quum pluribus visum est. [a] Discant ii, quicunque magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio neo fulmen quidem mitti: advocent, considerent multorum sententias, placita temperent, et hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Iovi quidem suum satis esse consilium.

XLIV. In hoc quoque tam imperiti non fuere, ut Iovem existimarent tela mutare: poëticam ista licentiam decent.

Est aliud levius fulmen, cui dextra Cyclopum
Saevitiae flammaeque minus, minus addidit irae.
Tela secunda vocant superi. — —

2 Illos vero altissimos viros error iste non tenuit, ut existimarent, Iovem modo levioribus fulminibus et [a] lusoriis telis uti: sed voluerunt admonere eos quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: [b] quaedam frangi debere, quaedam allidi et destringi, quaedam admoveri.

XLV.

a. *Discant ii* —. Sic omnes codd. et edd. Muretus, *Discant hoc ii.*
a. *lusoriis telis.* Sic Erasmus et primitus cusa editio etc. Alii, ut Muretus, omittunt τὸ *telis.*
b. *quaedam frangi debere, quaedam allidi et destringi, quaedam admoveri.* Sic Gronov. legendum suasit, quum antea

symbolice explicandi. Philosopho displicet in hoc studio prava consuetudo petitionis, quam vocamus, principii. *Discant — consilium.* Ad Neronem respexisse videri potest, quippe quem hoc ipso tempore, quo Seneca has naturales quaestiones componebat, in nequitias multiplices degenerasse constat.

C. 44. Continuatio. 1. Versus sunt Ovidii Metam. III, 305 sq. 2. *Illos — moveri.* Bene comparat Gruterus nostrum de Clement. I, 14, quem locum egregium apponerem, nisi brevitati studendum esset.

XLV. Ne hoc quidem crediderunt, Iovem, qualem in Capitolio et in ceteris aedibus colimus, mittere manu fulmina, sed eundem quem nos Iovem intelligunt, custodem rectoremque universi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum et artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia, [a] ex quo sunt omnes causae causarum. Vis illum providentiam dicere? recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo providetur, ut in- 2

antea esset *elidi* ap. Muretum. Nam vulgata, ab Erasmo quoque repraesentata, erat, *quaedam eligi et distingui*. Summam autem et capitalem poenam *(frangi)* sequitur mitior *(allidi et destringi)* cum sensu aliquo supplicii, tertia fit terrore etc. Ceterum notum est, *allidi* et *elidi* saepe confundi. Cf. ad Columell. IV, 20, 2. Schneiderus, qui exempla nonnulla attulit; discrimine tamen verborum non exposito. *Allidere* autem minus valet quam *elidere:* illud laesionem minorem significat, quam hoc: alliditur dominus ap. Columell. I, 3, 9, cuius res atteruntur: elisos vero exanimatosque coniunxit Sueton. Iul. 39. cf. Senec. Ep. 8, 4. Nat. Quaest. VI, 28, 1. Elegans quidem est Fromondi emendatio *admoneri*, attamen haud necessaria.

a. *ex quo sunt omnes causae causarum.* Hanc vulgatam suopte ingenio fecit Muretus argutam, *omnia*; exhibens, *causa causarum*. Mox variant *inconfusus, inconcussus, inoffensus*. Prius praestat.

C. 45. Continuatio. Egregie de Deo hic disputatum esse clarum est. Stoici autem inprimis studebant, doctrinam de Deo in clara luce ponere, quippe qui multis et iis maximam partem bonis argumentis docuerunt, Deum esse, custodire et regere mundum, atque providere clementissime hominibus. Cf. Tiedemann System d. stoisch. Phil. II. p. 166 sq., qui tamen studio reprehendendi se nimis abripi passus est, praesertim p. 180 sq. ubi materiae eos originem, auctum atque ordinem tribuisse statuit, nullis tamen idoneis argumentis adductis. — Ceterum fuere, qui ex hoc loco colligerent, Etruscos eundem Iovem, quem Seneca nominat, ac Romanos veneratos esse: sed quam lubrica sit haec collectio, facile est ad intelligendum. Quare Lanzi in opere supra laudato sapienter ab hac opinione alienum se ostendit.

confusus eat, et actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu vivimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipse enim est, totum quod vides, totus suis partibus inditus, et se sustinens vi sua. Idem Etruscis quoque visum est: et ideo fulmina a Iove mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur.

XLVI. At quare Iupiter aut ferienda transit, aut innoxia ferit? In maiorem me quaestionem vocas: cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti a Iove, sed sic omnia disposita, ut ea etiam quae ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant, quae illius est. Vis eorum illius permissio est. Nam etsi Iupiter illa nunc non facit, fecit ut fierent. Singulis non adest: sed signum, et vim, et causam dedit omnibus.

XLVII. Huic illorum divisioni non accedo: aiunt aut perpetua, aut finita esse fulmina, aut prorogativa. Perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet; nec unam rem id enuntiat, sed contextum rerum per omnem deinceps aetatem futurarum complectitur. Haec sunt fulmina, quae prima accepto

C. 46. Continuatio. Nescimus, in libris moralium hanc quaestionem pertractaverit, an in alio opere et ipso deperdito. Chrysippi distinctione utitur Seneca. Ille enim causarum genera distinxerat, ut et necessitatem effugeret et retineret fatum. Causarum enim, statuebat, aliae sunt perfectae et principales, aliae adiuvantes et proximae. cf. Cic. de Fato c. 18 sq. Leges naturae itaque semel constitutas fixasque in causa esse putabant, ut omnia haec evenirent: assensionem tamen manere in nostra potestate.

C. 47. Vanitas divisionis fulminum. *Huic illorum* sc. Etruscorum. Ex libro Caecinnae etiam haec desumta esse non dubitem.

cepto patrimonio, et in novo hominis aut urbis ſtatu fiunt. Finita ad diem utique reſpondent. Prorogativa ſunt, quorum minae differri poſſunt, averti tollique non poſſunt.

XLVIII. Dicam quid ſit, quare huic diviſioni non conſentiam. Nam et quod perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Aeque enim talia ad diem reſpondent. Nec ideo finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogativum videtur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione certum eſt, quousque impetretur dilatio. Privata enim fulmina negant ultra decimum annum, publica ultra triceſimum poſſe deferri. Hoc modo et iſta finita ſunt, quia ultra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum et omnis eventus dies 2
ſtata eſt. Non poteſt enim ulla incerti eſſe comprehenſio. Quae inſpicienda ſint in fulgure, paſſim et vage dicunt, quum poſſint ſic dividere, quemadmodum ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinae dederat, diviſa ſunt, ut inſpiciatur ubi factum ſit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Haec ſi

C. 48. *Continuatio.* 1. Etruſci tamen habebant, quo ſuam diviſionem, quamvis per ſe ridiculam, tuerentur. *Finitum* enim nonniſi unam rem tangebat: et *prorogativum* eo differebat, quod procraſtinationem pateretur, ideoque ad diem conſtitutum non reſponderet. 2. *Comprehenſio* eſt κατάληψις Stoae, i. e. clara et diſtincta alicuius rei notio, ſcientia. Cf. Heynium ad Epictet. c. 45. p. 170. De *Attalo*, qui ſub Tiberio in exilium mittebatur, cf. Epiſt. IX, 5 not. CVIII, 3 not. Sequutus itaque erat magnos Stoae ſtatores etiam in hoc, ut his ineptiis opem ferret, et praedicamenta adeo admoveret. Ejus opera omnia ita perdita ſunt, ut fortuna iniuriaque temporum titulos adeo eius librorum plene nobis invideri deleveritque.

digerere in partes ſuas voluero, quid poſtea faciam,
niſi in immenſum procedam?

XLIX. Nunc nomina fulminum, quae a Caecin-
na ponuntur, perſtringam, et quid de his ſentiam,
exponam. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia in-
termiſſa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria,
quibus docetur, quid cavendum ſit. Peſtifera, quae
mortem exſiliumque portendunt. Fallacia, quae per
2 ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum,
malo futurum gerentibus; et hereditatem, cuius
compendium magno ſit luendum incommodo. De-
precanea, quae ſpeciem periculi ſine periculo affe-
runt. Peremtalia, quibus tolluntur priorum fulmi-
num minae. Atteſtata, quae prioribus conſentiunt.
Atterranea, quae in incluſo fiunt. Obruta, quibus
3 iam prius percuſſa, nec procurata feriuntur. Rega-
lia, quorum vi tangitur vel comitium, vel princi-
palia urbis liberae loca: quorum ſignificatio regnum
civitati minatur. Inferna, quum e terra exſiliunt
ignes. Hoſpitalia, quae ſacrificiis ad nos Iovem ar-
ceſſunt, et, ut verbo eorum molliori utar, invitant.
ſed ſi [a] iraſcentem domino invitant, tunc venire
cum magno invitantium periculo affirmat. Auxi-
liaria,

a. *iraſcentem.* Sic probante Gronovio emendationem juvenis cuiusdam docti recepi. Nam Iovem male invocatum iraſci quandoque invitatori ſignificat, et id expertum Tullum Hoſti-

C. 49. Nomina fulminum a Caecinna poſita. 3. *in-ferna — ignes.* Obſervatio juſta eſt et confirmata, fulmina interdum e terra exſilire, qua tamen Maffei (della formazione dei fulmini, Veronae 1747. 4.) abuſus eſt ad docendum, omnibus hoc eſſe fulminibus proprium. Interdum a veteribus, ſed perquam raro hoc fulminis genus prodigii loco annotatum eſt. Apud Iulium Obſequentem 103. occurrit flamma e terra orta et coelum viſa contingere, quam huc referre licet.

liaria, quae advocata, ſed advocantium bono veniunt.

L. Quanto ſimplicior diviſio eſt, qua utebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Graeca ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quaedam ſunt, quae ſignificant id quod ad nos pertinet: quaedam aut nihil ſignificant, aut id cuius intellectus ad nos non pervenit. Ex his quae ſignificant, quaedam ſunt laeta, quaedam adverſa, quaedam nec adverſa nec laeta. Adverſorum hae ſpecies ſunt. Aut inevitabilia mala portendunt, aut a evitabilia, aut quae minui poſſunt, aut quae prorogari. Laeta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali; aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec adverſa nec laeta ſunt, quae aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec terreri nec laetari debemus: ut peregrinationem in qua nec metus, nec ſpei quidquam ſit.

LI. Revertar ad ea fulmina, quae ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat: tanquam, utrum eodem anno idem futurum ſit fulmen,

I 4 quod

Hoſtilium cum regia conflagraſſe putabant. Olim: *iraſcente:* perperam. Recte autem Gronov. ait, neque dominum dici niſi qui invitaſſet, nec iratum Diis haberi poſſe, qui eos, ut Hyginus loquitur, adhoſpitaret ſibi.

C. 50. Simplicior fulminum diviſio 1. *Attalus.* cf. ad c. XLVIII, 2. *Graeca ſubtil.* qua Boethus, Chryſippus al. in his ineptiis iam antea uſi fuerant. Stoici enim, ſi qui alii, ſubtilitate in omni ſua philoſophandi ratione abuſi ſunt, a quibus ille hoc mutuatus eſſe videtur. 2. *aut quae minui* i. tolli ſ. mutari, reſtringi. cf. ad c. XXXIV, 1.

C. 51. Continuatio. *tanquam,* exempli cauſa. Vſum voculae hunc ſcriptoribus argenteae ſic dictae aetatis proprium inprimis apud Senecam

quod factum est. Nihil significant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: ut illa quae in vastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines: quorum significatio vel nulla est, vel perit.

LII. Pauca adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quae non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia resistunt, vehementius dissipat: cedentia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroque, et durissimis quibusque, confligit: quia viam necesse est per illa impetu quaerat. Itaque facit viam qua effugiat: teneris et rarioribus parcit, quanquam et flammis opportuna videantur, quia transitu patente minus saevit. Loculis itaque, ut dixi, integris, pecunia quae in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuissimus per occulta foramina transcurrit. Quidquid autem in tigno so-
2 lidum invenit, ut contumax vincit. Non uno autem, ut dixi, modo saevit: sed quid quaeque vis fecerit, ex ipso genere iniuriae intelligis, et fulmen opere cognoscis. Interdum in eadem materia, multa diversa, eiusdem vis fulminis facit: sicut in arbore, quod aridissimum est, urit: quod solidissimum et durissimum est, terebrat et frangit: summos

cam iuvaluisse iam Erasmus in Praefatione Opp. Senecae praemissa observavit. *ut illa — perit.* Inde petiverunt omnis divinationis inimici ansam satis validam eius reprehendendae: cuius evitandi causa hac explicatione usi esse videntur Etrusci. Occurrit haec irrisio iam apud Lucret. VI, 395 et Ciceron. de Divin. II, 19, unde forsan apparet, Ciceroni Caecinnae librum nondum innotuisse ista scribenti, ut in quo istarum obiectionum ratio haberi coepta est.

C. 52. Vis ac potentia fulminum. Omnes fulminis effectus, quos h. l. Seneca enarrat, accurate observati sunt etiam a recentioribus: praeter istum, quo vinum gelare fulmine ictum putabant. cf. ad c. XXXI, 1.

mos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia [a] pertundit ac stringit: vinum gelat, ferrum et aes fundit.

LIII. Illud est mirum, quod vinum fulmine gelatum, quum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quaerenti mihi, illud occurrit. Inest fulmini vis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritum in eo humore quem coëgit gelavitque, verisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum vinculum. Praeterea olei quoque, et omnis unguenti, taeter post fulmen odor est. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni, et contra naturam acto, pestilentem potentiam, quo non tantum icta cadunt, sed etiam afflata. Praeterea quocunque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse cer-

a. *pertundit ac stringit.* Omnium codd. et edd. lectio est, praeter Muret., qui habet *perstringit ac tundit.*

C. 53. Continuatio. 1. *Illud est mirum — facit.* Cf. ad c. XXXI. Ceterum vinum congelascere notum fuit veteribus: cf. Aul. Gell. XVII, 8: at de gelu a fulmine in vino orto hic sermo est, quod ii quos consului intelligentes magis traditioni s. famae temere creditae quam observationibus accuratis atque veritati originem suam debere credebant. Equidem nihil definiam. Deinde putat noster, fulmini vim *pestiferam* inesse, quam a sulphure maxime conflatam existimat atque derivatam: spiritum vero in *humore* i. e. vino relictum vinculo alligatum, efficere gelu: eo spectat forsan Theophrastus Plutarchi T. XIII. p. 114, qui ait, *τὸν ἀέρα — τῷ ὑγρῷ καθάπερ ἥλῳ χρώμενον.* Plut. eod. vol. p. 105. c. 9 de primo frigido ait: *οἱ μὲν οὖν Στωϊκοὶ τῷ ἀέρι τὸ πρώτως ψυχρὸν ἀποδεδώκασιν.* Hoc posterius desumsit ex observatione vera, quam hieme facere possumus, in aqua congelascente remanere cavernulas spiritus s. aeris repletas. — 2. *praeterea — certum est.* Cf. ad c.

certum est: qui quia natura gravis est, saepius haustus alienat. Sed ad hoc vacui revertemur. Fortasse enim libebit ostendere, [a] quantum omnia ista a philosophia artium parente fluxere. Illa primum et quaesivit causas rerum, et observavit effectus: et quod fulminis inspectione longe melius est, initiis rerum exitus contulit.

LIV. Nunc ad opinionem Posidonii revertar. E terra terrenisque omnibus pars humida efflatur, [a] pars sicca et fumida. Remanet haec, fulminibus alimentum est: illa imbribus. Quidquid in aëra sicci fumosique pervenit, id includi se nubibus non fert, sed rumpit claudentia. Inde est sonus, quem nos

a. *quantum omnia ista a philosophia artium parente fluxere.* Gronovius coni.: Fortasse: libebit ostendere, omnia ista a philosophia artium parente fluxisse. Offendit, ut videtur, Criticum praestantissimum indicativus, quo Cicero hic non usurus fuisset. Sed scriptores huius aevi non fastidiunt. Sic VI, 12 init. huius operis. Vitium, quod Livium 31, 7 dehonestabat, *dico quantum vel vir viro vel gens genti praestat,* emendatione felicissima: *Aequabitis dico? quantum* etc. exemit Iacobs Additam. Anim. ad Athen. p. 128.

a. *pars sicca et fumida remanet.* Sic omnes codd.: Pincianus tamen τὸ *remanet* delendum existimat. Alias, inquit, quo pacto tolerari posset, quod statim subtexitur: *quicquid in aëre sicci fumosique pervenit,* et aliquanto post, *Ergo ubi calidi* etc. Sed hac critice urente ac secante recte supersedeamus, retinenda illa voce, et cum sequente *haec* committenda. Convenit c. 57, 3.

c. XXI, 2. *Sed ad hoc — fluxere.* In libris moralium haec tractasse verisimile est, ubi certe laudi philosophiae locus idoneus facile inveniri poterat: nisi sententiam suam mutaverit: nam in epistola XC. contra Posidonium ostensum ibat, philosophiam artium parentem non fuisse.

C. 54. Revertitur ad Posidonii opinionem. Exposuerat de hac *Posidonii* sententia, quam ille ab Aristotele mutuatus erat, c. XII. *Remanet — alimentum est.* Repetit haec c. LVII, 3, ubi ait, calidi fumidique naturam diu in nubium sinu volutari.

nos tonitruum vocamus. In ipſo quoque aëre quidquid attenuatur, ſimul ſiccatur et calet. Hoc quo- 2
que ſi incluſum eſt, aeque fugam quaerit, et cum ſono evadit. Et modo univerſam eruptionem facit, eoque vehementius intonat: modo per partes et minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut pervolat. Volutatio autem ſpiritus, in nube concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus.

LV. Tonitrua nihil aliud ſunt, quam ſicci aëris ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non univerſus. Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus partes. Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum exſtinguitur.
Puta ita eſſe. pro me eſt. Non enim ignis tunc 2
ſonum efficit, ſed ſpiritus per exſtinguentia effugiens. Ut dem tibi, et fieri ignem in nube, et exſtingui, e ſpiritu naſcitur et attritu. Quid ergo? inquit. non poteſt aliqua ex his transcurrentibus ſtellis incidere in nubem, et exſtingui? Exiſtimemus poſſe aliquando et hoc fieri. Nunc naturalem cauſam quaerimus et aſſiduam, non raram et fortuitam. Puta me conſiteri verum eſſe, quod dicis, aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis trans-
verſis et cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua 3
facta ſunt, ſed quum hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, non

C. 55. Fulminans ex ſtellis transcurrentibus oriuntur? 2. *Puta — effugiens.* Hanc ſuam ſententiam ſupra c. XVI eodem fere modo expreſſerat. 3. *Clidemus ait — videri.* Deſumta haec ſunt ex Ariſtotelis Meteorol. II,

non ignem. Sic enim per noctem splendorem motu remorum videri. Dissimile est exemplum. illic enim splendor intra ipsam aquam apparet: hic qui fit in aëre, erumpit et exsilit.

LVI. Heraclitus existimat fulgurationem esse velut apud nos incipientium ignium conatus, et primum flammam incertam, modo intereuntem, modo resurgentem. Haec antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut toni-
2 truum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Caecinnam invenio, facundum virum; qui habuisset aliquod in eloquentia nomen, nisi illum Ciceronis umbra pressisset. Etiamnunc illo verbo utebantur antiqui correpto, quo nos, producta una syllaba, utimur. Dicimus enim ut splendēre, sic fulgēre. At illis ad significandum hanc e nubibus subitae lucis eruptionem mos erat, media syllaba correpta, ut dicerent fulgĕre.

LVII. Quid ipse existimem, quaeris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodavi manum. Dicam: Ful-

II, 9. p. 788. E. lugd. Verba apponere lubet. *Εἰσὶ δέ τινες, οἳ τὴν ἀστραπὴν, ὥσπερ καὶ Κλείδημος, οὐκ εἶναί φασιν, ἀλλὰ φαίνεσθαι, παρεικάζοντες ὡς τὸ πάθος ὅμοιον ὂν καὶ ὅταν τὴν θάλατταν τις ῥάβδῳ τύπτῃ.* Addit: *ἔτοι μὲν οὔπω συνήθεις ἦσαν ταῖς περὶ τῆς ἀνακλάσεως δόξαις.* Quisnam bic Clidemus, et unde natus fuerit, nemo dixerit. Sed ante Aristotelem vixisse facilis est coniectura; Aristoteles enim dicit, Clidemo theoriam de radiorum refractione suam nondum innotuisse.

C. 56. Heracliti sententia. 1. *Heraclitus.* De eo cf. Schleyermacheri disputatio, quae libro a Wolf. et Buttmann. edito, Museum der Alterthumswissensch. I, 3. inserta est. 2. *Hoc* sc. monitum de voc. fulgĕtra. *Fulgĕre* occurrit ap. Lucret. V, 1094. VI, 159 et al. *Etiamnunc*, praeterea.

C. 57. Senecae sententia, nubium attritu fieri fulmina atque

Fulgurat, quum repentinum late lumen emicuit. Id
evenit, ubi in ignem [a] extenuatis nubibus aër ver-
titur, nec vires, quibus longius prosiliat, invenit.
Non miraris, puto, si aëra aut motus extenuat, aut
extenuatio incendit. Sic liquescit excussa glans fun-
dâ, et attritu aëris velut igne distillat. Ideo aestate 2
plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi est.
Facilius autem attritu [b] calidiore ignis existit. Eo-
dem modo fit fulgor qui tantum splendet, et ful-
men quod mittitur. Sed illi levior vis, alimenti-
que est minus. Et, ut breviter dicam quod sentio;
Fulmen est fulgur intentum. Ergo ubi calidi fumi- 3
dique natura, emissa terris, in nubes incidit, et diu
in illarum sinu volutata est, novissime erumpit. Et
quia vires non habet, splendor est. At ubi fulgura
plus habuere materiae, et maiore impetu arserunt,
non apparent tantum, sed decidunt.

LVIII. Quidam utique existimant fulmen rever-
ti: quidam subsidere, ubi alimenta praegravaverunt,
et

a. *extenuatis nubibus aër.* Sic omnes codd. et edd. praeter Muretum, qui dedit, *extenuatus in nubibus*. Si nubes extenuantur, et aer extenuatur. Cave itaque quidquam innoves.
b. *calidiore.* Hanc vulgatam mutavit Muretus in *calidiorem.*

atque fulgura. 1. Posidonium itaque sequitur c. LIV fin. *Sic liquescit — distillat.* Aristoteles haec ut rem certam ac confessam protulit de Coelo II, 7. Meteorol. I, 3. Nec poetae romani dubitarunt pro vero venditare, Lucret. VI, 176—305. Virgil. Aen. IX, 588. Ovid. Metam. XIV, 825. Nisi statuamus, glandes plumbeas veterum multo molliores iis fuisse, quibus nos utimur, fidem huic narrationi abrogemus necesse est. Folardus ad Polyb. IV. p. 37. vers. german. auctore Ölsnitz (Berolin. 1759. 4.) pro figmento habet, quum nostrae glandes tormentis nostris excussae numquam liquescant. Formam glandium funda emissarum repraesentavit Lipsius Poliorcet. IV, 3.

C. 58. An fulmen revertatur?

et fulmen ictu languidiore delatum est. At quare fulmen subitum apparet, nec continuatur assiduus ignis? Quia celerrimi motus est: simul et nubes rumpit, et aëra incendit. Deinde desinit flamma
2 quiescente motu. Non enim est assiduus spiritus cursus, ut ignis possit extendi, sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetum capit. Deinde quum evasit, et pugna desiit, ex eadem causa modo usque ad terram profertur, modo dissolvitur, si minore vi depressus est. Quare oblique
3 fertur? Quia spiritu constat. Spiritus obliquus est, flexuosusque. Et quia natura ignem sursum vocat, iniuria deorsum premit, incipit obliquus esse. Interdum dum neutra vis alteri cedit, et ignis in superiora nititur, et in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia opposita sunt nubibus, et e coelo cadentibus per haec transeundum est.

LIX. Intelligo quid iam dudum desideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam nosse. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum [a] excuti volo, quam naturam indi-

a. *excuti volo.* Sic MSS., edd. veneta et erasm. A Mureto est *excuti malo.* τὸ *quam,* more toties tradito, est idem quod *magis*

tur? 2. *Quare oblique feratur?* Causam eandem profert Aristoteles Meteorol. II, 9 qui spiritum calidum *iniuria, βίᾳ,* vi, pressione, e nubibus extrusum cum nucleis comparat, qui e digitis expulsi saepe sursum feruntur, quamvis propter gravitatem iis insitam deorsum ferri deberent. 3. *Quare — est.* Loca haec de coelo tacta sacra fuisse constat. Graeci hydriam cum operculo ibi collocabant vocabantque ἐνηλύσια, Romani bidental. Cf. Intpp. ad Ammian. Marcell. XXIII, 5, 13 ed. Wagner.

indicari. Sequar quo vocas: omnibus enim rebus, omnibusque ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt. Quum imus per occulta naturae, quum divina 2
tractamus, vindicandus eſt a malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, et hoc unum agentibus, neceſſarium eſt: non ut effugiamus ictus rerum: undique enim tela in nos iaciuntur: ſed ut fortiter conſtanterque patiamur. Invicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: quanquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quemadmodum, inquis? Contemne mortem; 3
et omnia quae ad mortem ducunt, contemta ſunt: ſive illa bella ſint, ſive naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid amplius facere poſſunt, quam ut corpus ab anima reſolvant? Haec nulla diligentia evitat, nulla felicitas [b] donat, nulla potentia evincit.

magis quam. Recte Gronov. reſtituit. b. *donat.* Sic omnes codd. et ed. veneta. Eraſmus tamen aliique *domat.* Multo melius, ait Gron.: nulla felicitas, inquit Seneca, remittit mortem et quae ad mortem ducunt. Sic mox §. 10. *caſus iſte donat metum,* quem locum Fortunatus, Eraſmus et Pincianus vitiarunt ſuo *domat.* Cf. Gronov. Obſſ. III, 23 p. 489. Lipſ., ubi docet, vim verbi eſſe, condonare, remittere, tollere, non uti, excludere, et verbum Annaeis, Marco et noſtro Lucio, perquam gratum fuiſſe.

C. 59. Remedia contra metum fulminum. 1. *omnibus rebus — eſt.* Huc ſpectat Horatianum illud, Omne tulit punctum qui utile miſcuit dulci. Unum enim id bonum et ſalutare eſt, quo animus efficitur melior. Sed hoc plerumque ſine doctrina, numquam ſine animi cultura recte efficitur. Cf. Epiſt. LXXVI. — 2. *vindicandus* eſt *a malis,* affectibus nimiis. *eruditis* i. philoſophiae operam dantibus. *ictus rerum* externarum, quae non ſunt in noſtra poteſtate, e. c. vulnera in bello, morbi. vid. Ep. LXVI. LXXIV. de vita beat. 15. — 3. *Quemadmodum — ſunt.* Saepe hunc mortis contemtum inculcat, e. c.

4 cit. [c] Alia varia forte disponuntur: mors omnes aeque vocat. Iratis diis propitiisque moriendum est: animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignavissima animalia, quae natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus [d] perniciosior hostis est, quam quem audacem angustiae faciunt: longeque violentius semper ex necessitate,
5 quam ex virtute corruitur. Maiora, aut certe paria, conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos esse: et sumus. Ita est, Lucili. Omnes reservamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quos usquam cogitas esse, cito natura revocabit et condet: nec de re,

c. *Alia varia forte disponuntur.* A Gronovio est, qui haec habet: Veneta, *talia varia fortitudine disponuntur.* Erasmus, *t. vera f. d.*, id quod post vulgatae, et potuit Grutero placere. MSS. ut veneta fere. Obsopoeus emendat: *Alia varie fortuna disponit.* Egregie mox idem Gronov. emendat *pugnam corpore imbelli;* nam vulgata erat, *fugam:* recte enim observat: hoc quidem (tentare fugam) etiam faciunt, ubi patet exitus.

d. *perniciosior.* Sic optimae edd., veneta, Erasmica etc. recte revocante Gronov. et damnante vulgat. *pernicior,* qui etiam mox lectionem unius cod. pal. et Casaubon. *quam ex virtute corruitur* vulgatae *corrigitur* praetulit. Deinde *quos usquam cogitas esse* e cod. regio brit. assumsit, quum antea esset, *quousque cogitas esse.* Tacita est ἐπανόρθωσις, ait Gron., hunc quem cernis populum: quid dixi, hunc populum? immo, quos usquam esse mente concipere potes.

e. c. Ep. XXIV. Omnibus autem Stoicis praecipue haec sententia propria fuit, mortem oculo placido adspiciendam esse. Firmat M. Antonin. quoque IX, 3. Quatenus mors bonis obesse possit, eius contemtus commendatur: altera tamen ex parte cavent, ne contemnatur, quippe quae nonnisi naturae proprium atque munus sit. Cf. Gatack. ad M. Antonin. l. l. 4. *Alia — disponuntur.* De aliis rebus diversum consilium inire licet, vel appetere, vel fugere, sed de morte non valet. Pallida enim Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas Regum-

re, sed de die queritur. Eodem citius tardiusve veniendum est. Quid ergo? Non tibi timidissimus 6
omnium videtur, et insipientissimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficii loco peteret, ut ultimus cervicem praeberet? Idem facimus. Magno aestimamus, mori tardius. In omnes constitutum est capitale supplicium, et quidem constitutione iustissima. Nam, quod maximum solet esse 7
solatium extrema passuris, [e] quorum eadem causa, sors eadem est. Sequeremur traditi a iudice aut magistratu, et carnifici nostro praestaremus obsequium: quid interest, utrum ad mortem iussi eamus, an ultronei? O te dementem, et oblitum fragilitatis tuae, si tunc mortem times, quum tonat! Itane salus tua in hoc vertitur? Vives, si fulmen 8
effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, sed speciosissimum fulmen est. Male scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuae celeritas infinita praevenerit, si mors tua procurabitur, si ne tunc quidem quum exspiras, supervacuus, sed alicuius magnae rei signum es. Male scilicet tecum agitur, si cum fulmine con- 9
deris,

e. *quorum eadem causa, sors eadem est.* Gronovius sic emendat lectionem ante vulgatam, *omnium causa eadem est.* Multum hoc loco variatum: cf. Gruter. Quatuor bonae notae codd. habent, *quorum enim causa, sors eadem est:* unde Gron. nostram lectionem egregie refinxit.

gumque turres (Horat. Carm. I, 4, 10 sq.). *corruitur* vita amittitur. — 7. *Nam* id est solatium, quod —. *magistratu* e. c. praetore. 8. *Male scilicet — si — conderis.* Illustrantur haec, si meminetis moris inpr. romani, ut homo de coelo tactus & fulguritus eo loco sepeliretur, ubi animam exspirasset, ove bidente mactata. Ita locus iste bidental vocatus consecrabatur, muro inclusus neminique adeundus. Cf. Pers. Sat. II, 27. Fusius rem exposuit

deris. Sed pavescis ad coeli fragorem, et ad inane nubilum trepidas, et quoties aliquid effulsit, exspiras. Quid ergo? honestius iudicas deiectione animi perire quam fulmine? Eo itaque fortior adversus coeli minas surge, et quum mundus undique exarserit, cogita te nihil habere de tanta mole perdendum. Quod si tibi parari credis illam coeli confusionem, illam tempestatum discordiam, si propter te ingestae illisaeque nubes strepunt, si in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu solatii loco numera tanti esse mortem tuam! Sed non erit huic cogitationi locus. [f] Casus iste donat metum. Est inter cetera quoque hoc commodum eius, quod exspectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen timuit, nisi qui effugit.

f. *Casus iste donat metum.* cf. supra not. b.

posuit Salmas. ad Solin. p. 799. 9. *et quum mundus — exarserit.* Expressit ἐκπύρωσιν Stoae, qua statuebatur, mundum, ut ex igne profectus sit, ita in ignem reversurum esse. Dogma haud dubie e systemate heraclitico, ut alia, ortum: Clemens certe Alexandriu. Strom. V. p. 599. ed. Sylb. adserere nullus dubitat. cf. Tiedemann System d. stoisch. Phil. II. p. 99 sq. — 10. *Nemo unquam — effugit.* In iis sententiis haec est, quae multifariam carpi possunt, quia nimis generaliter efferuntur, ut acumine animos legentium advertant percellantque. In artibus rhetorum fuit estque etiam tali modo oculos praestringere. Vera est quidem sententia, quatenus, qui fulmen eiusque potentiam ignorat, utrumque nec timere nec fugere potest: ideoque tum demum timere incipit, quum norit et effugerit. Sed falsa est, quod multi fulmen timent, etiamsi proprie in periculo nondum versati fuerint. Ambiguitas igitur sententiae inest quoque in verbo *effugit.* Sed talia ad vivum resecare lectoris est attenti, nec nisi in locis difficilioribus interprete opus fuerit.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER TERTIUS.

QUI EST DE AQUIS.

Argumentum.

Initio dolet tam sero ad studium naturae accessisse, quum satius sit Dei opera, quam Philippi aut Alexandri latrocinia celebrare. Aquarum deinde tractationem, a divisione in dulces et medicatas, instituit. Negat fontes et flumina ex imbribus nasci, quia experimento proprio didicit maximas pluviarum non ultra decem pedes terram madefacere. Terram igitur potius in aquas mutabilem facit. Thaletem, qui terram aqua, more navigii vehit, ineptire dicit: sed telluris corpus instar humani esse, in quo venae aquarum, ceu sanguinis, arteriae spiritus sint conceptacula. Quidam etiam fontes implentur aut deplentur certis horis aut mensibus, quomodo quartana ad horam venit, aut podagra ad tempus respondet. Ab aquis ad pisces transit, et aliquantulum circa mullos adhaeret; quos luxuria Romana Euripis sub mensas fluentibus exemtos, et vitreis ollis inclusos, vario et maculoso colore, id est, picta et formosa morte exspirantes spectabat, oculosque pascebat ante gulam. Redit dein ad aquas, et de earum medicaminibus et miraculis plurima ex Aristotele et aliunde permiscet. Ad diluvia postremo et fatales aquarum inundationes gressum movet. Ea evenire, quum mare, flumina, coelum in exitium humani generis conspiraverint. Oceanus deinde et omnis aquarum illa eluvies in sedes suas revocatur, redditurque iterum terris homo inscius scelerum; qui tamen in innocentia sua non diurnat, et cito redit in nequitiam.

PRAEFATIO.

Non praeterit me, Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, et cauſas ſecretaque eius eruere, atque aliis noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar, tam ſparſa colligam, tam occulta perſpiciam? [a] Premit a tergo ſenectus, et obiicit annos inter vana ſtudia conſumtos: tanto magis urgeamus, et damna aetatis male exemtae labor ſarciat.

a. *Premit a tergo.* Elegans eſt Erasmi divinatio, quum prius legeretur in edd. *praetermittat,* in codd. *praemittat, praemittit,* in utrisque *ergo ſenectus.* Mox *exemtae* omnium codd. et edd. eſt. Pincianus, eximere diem, tempus, idem eſſe quod deripere et abstrahere negotiis quacunque de cauſa, immemor, legendum putavit, *exactae.* Gronov. uſum loquendi bene probavit, nunc ſatis notum, vel ex Erneſti Clav. Cic. h. v. *Saltem in ipſo fugae impetu.* Sic omnes codd. Gothofredi coniectura Grutero memorata *ſaltem ipſo in portu reſp.* non opus eſt. Animus fugit corpus moriturus.

Lib. III. Quam male tempus noſtrum collocamus, et quam egregie agitur, ſi iacturam vel ſenes reparare et philoſophiae operam dare non dubitamus! Inprimis philoſophiae morali principatus tribuatur, qua nos noſcere et in vicinitatem Dei venire diſcimus. Sed via ad ea eſt ſtudium philoſophiae naturalis.

1. *mundum* compoſitum hoc e quatuor elementis factum. Haec enim notio inprimis Stoae propria fuit. Sic Poſidonius Euſebii Praep. evang. XV, 15. *σύστημα* ait mundum eſſe *ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀέρος καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς Φύσεων.* *Circuire* autem vult mundum, ut quem cum urbe et oppido comparare ſolebant Stoici. Cic. de Legg. I, 7. cf. Lipſii Phyſiol. ſtoic. II, 6 et 7. *aetatis male exemtae* optimis ſtudiis detractae et vanis traductae: vid. Var. Lect. *Vana ſtudia,* quibus diſtrahebatur ante in aula Neronis, ſive dialecticis nugis, cauſisve ſub Tiberio et Caio actis. Cf. Ep. XLIX. — 2. *occupationes.* Quominus hae occupationes ad munus quod-

ciat. Nox ad diem accedat: occupationes recidantur: patrimonii longe a domino iacentis cura ſolvatur: ſibi totus animus vacet, et ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fugae impetu reſpiciat! Faciet, ac ſibi inſtabit, et quotidie brevitatem temporis metietur. Quidquid amiſſum eſt, id diligenti uſu praeſentis vitae recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex poenitentia transitus. Libet mihi excla- 3
mare illum poëtae inclyti verſum:

Tollimus ingentes animos, et maxima parvo
Tempore molimur. — —

Hoc dicerem, ſi puer iuvenisve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc vero ad rem ſeriam, gravem, immenſam, poſt meridianas horas acceſſimus. Faciamus quod in iti- 4

K 3 nere

quoddam publicum, quo apud Neronem fungebatur, referri poſſit, impediunt tum ſequentia, *patrimonii* etc., tum ſeceſſio ab officiis publicis. Divitiarum itaque cura exemtum ſe eſſe dicit, animumque *ſibi inſtare*, ſe ad divina illa ſcrutanda adhortari debere. *Patrimonii longe — iacentis* explicat Fromondus, patrimonium et opes Senecae longe ab ipſo et ultra mare, non minima pars in Aegypto aut Britannia iacebant: atque adeo dives, ut Suillius ap. Tacit. Annal. XIII. obiiciat, intra quadriennium regiae (Neronis) amicitiae ter millies H. S. (id eſt, fere novemdecim milliones florenorum, ſive ſecundum computum Romii, ad I, 16, 1, tres million. Frideric. aur.) paraviſſe. — 3. Quis ille *poeta inclytus* ſit, non ſuccurrit. E deperditis ſumta arbitrer. *poſt meridianas horas* vitae. Non infrequens eſt haec distinctio temporis ad vitam humanam tum ap. Romanos (cf. Adr. Iunii Adag. 136, quod habet, in meridie vitae philoſophantes) tum apud Graecos. Sic Plato IV de Legg. p. 287. Vol. VIII bip., qui ab Empedocle, notante Ariſtotele Poet. §. 21. coll. Sturzii Empedocle p. 603. mutuatus eſt: ἡμεῖς ἐν δυσμαῖς τοῦ βίου — : vide Heſych. δυσμαῖς βίου ibiq. Alberti. Recentioribus linguis haud

pere fieri ſolet. Qui tardius exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, et opus neſcio an ſuperabile, magnum certe, ſine aetatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties coepti magnitudinem attendit, et cogitat, quantum propoſito,
5 non quantum ſibi ſuperſit. Conſumſere ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quaeque paſſi invicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala exſtinguere, quam aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfuſum eſt, quam conflagratio, qua magna pars ani-
6 mantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperaverit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniae cladibus bellum Italiae inopinatus intulerit:

haud aliena loquendi ratio. — 5. *Conſumſere ſe quidam* etc. Indulſit ſibi bonus Seneca interdum in loca communia incidens, ut ea rhetorice explicet ornetque, quod ex conſuetudine priorum annorum ſive aevi ſui ei adhaeſit, ideoque condonetur, ſed non imitatione exprimatur. Ceterum Theopompum, Clitarchum, Livium, Trogum Pompeium, qui vitam ſuam hiſtoriae colligendae et ſcribendae inſumſerunt, ſpectaſſe videtur. *Quanto ſatius — tradere?* Recte ſic ſtatuit Seneca, quandoquidem hiſtoria bellis aliisque generis humani calamitatibus cumulata eſſe ſolet. At quidni quis utrumque facere, et, dum mala ſua exſtinguat, aliena in aliorum commodum poſteris tradere poſſit? 6. *Quemadmodum* etc. Polybium, Livium aliosque haec tradidiſſe conſtat, ut de Philippo et Alexandro Theopompus, Clitarchus aliique expoſuerant. *Hiſpaniae cladibus*, Hiſpaniae gentibus devictis, Saguntoque expugnato, conſilium belli Italiae inferendi ad maturitatem perductum ideoque bellum ipſum apud animum eius confirmatum erat.

rit: fractisque rebus etiam post Carthaginem pertinax, reges pererraverit, contra Romanos [b] ducem se promittens, exercitum petens: quemadmodum non desierit senex omnibus angulis bellum quaerere. Adeo sine patria esse pati poterat, sine hoste non poterat. Quanto satius, quid faciendum sit, quam 7
quid factum sit, quaerere, ac docere eos, qui sua permisere Fortunae, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia fluere aura mobilius? nescit enim quiescere, gaudet laetis tristia [c] sustinere, et utraque miscere. Itaque in secundis nemo confidat, in adversis nemo deficiat: alternae sunt vices rerum. Quid exsultas? Ista quibus veheris in summum, ne- 8
scis ubi te relictura sint: habebunt suum, non tuum, finem.

b. *ducem se promittens, exercitum petens.* Sic tres et ii optimi codd. ap. Grut. Alii codd. et edd. *ducem se prom. etiam,* vel, *et sine exercitu.* Gronovio probante reduxi. Statim *senex omnibus angulis* p. q. boni Grut. codd. Erasmusque: alii τὰ *omnibus angulis* omittunt.

c. *sustinere.* Britannicus, veneta, Erasmi, *sustinere.* Et male mutatum in *substituere* censeo. Gronov. τὸ *Gaudet* in ed. Gronov. errore typographi excidit.

erat. *post Carthaginem* a Romanis devictam atque fractam, nondum tamen tunc expugnatam et excisam. Nam Hannibale demum mortuo (ante Chr. nat. 183). Carthago deleta est ante Chr. nat. 146. — 7. *Quanto satius* etc. At quidni haec quoque historia duce discas? Non cogitavit Seneca de laudibus historiae ap. Ciceron. de Orat. II, 9. Polybium et Diodor. Sicul. in praefat. Opp. Cicero eam iure meritoque vocat magistram vitae et Polybius I, 1, 2. coll. I, 35. III, 32 etc. *ἐναργεστάτην καὶ μόνην διδάσκαλον τοῦ δύνασθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως ὑποφέρειν* etc. *nescit — rerum.* Multa in hanc sententiam dicta Homeri, Hesiodi, Herodoti, al. collegit Anton. Muretus Var. Lect. XVI, 15. (Grut. Lampad. II. p. 1171). Noster haec ipsa, ut philosophum decet, exsequutus est de providentia c. 5 etc. de Benef.

finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc est resurgendi locus. In melius adversa, in deterius optata flectuntur. [d] Ista concipienda est animo varietas, non privatarum tantum domuum, quas levis casus impellit, sed etiam publicarum. Regna ex in-
9 fimo coorta supra imperantes constiterunt. Vetera imperia in ipso flore cecidere. Iniri non potest numerus, quam multa ab aliis fracta sint: nunc cum maxime Deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nullas habitura reliquias iactat. Magna ista, quia parvi sumus, credimus. Multis rebus non ex natura sua, sed ex humilitate nostra, magnitudo est. Quid praecipuum
10 in rebus humanis est? Non classibus maria complesse, nec in rubri maris litore signa fixisse, nec desi-

d. *Ista concipienda.* Sic egregie emendat Gronov. vulgatam: *Ita concipienda* —.

Benef. VI, 23 etc. — 8. *Regna — constiterunt.* Ipsa Roma exemplo sit, et multa alia tum antiqua, tum recentiora. — *Vetera — cecidere — iactat.* Historia exemplorum referta est, ipsa Roma, imperium byzantinum etc.: quorum casus exaltationi aliorum occasionem dedit eodem tempore. Similia sunt Horatii Carm. I, 34, 15. Valet ima summis Mutare et insignem attenuat deus, Obscura promens. Hinc apicem rapax Fortuna cum stridore acuto Sustulit, hic posuisse gaudet. Cf. ibi Mitscherlich., qui nec nostri loci immemor fuit. *nunc cummaxime,* hoc eodem tempore *alia* imperia exaltantur, alia submittuntur, minuuntur. Hoc saepe uno eodemque tempore fieri solet. Cf. Ernesti Clav. Cic. in cummaxime: coll. Spalding. ad Quintil. VI, 1, 23. — 10. *Non classibus — quaerentem.* Recte observat Fromondus, Alexandrum tangi et Nearchi in Oceano navigationem et errores. Cf. Arriani Indica (ex ed. Frid. Schmieder. Halis Magdeb. 1798. 8.) quibus Nearchi peri-

deficiente terra ad iniurias aliorum erraſſe in Ocea-
no, ignota quaerentem: ſed animo omne vidiſſe,
et qua nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. In-
numerabiles ſunt, qui urbes, qui populos habuere
in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt praeci-
puum? Erigere animum ſupra minas et promiſſa
fortunae. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid 11
enim habet dignum, quod concupiſcas? qui a divi-
norum converſatione quoties ad humana recideris,
non aliter caligabis, quam quorum oculi in denſam
umbram ex claro ſole rediere. Quid eſt praeci-
puum? Poſſe laeto animo adverſa tolerare: quid-
quid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere.
Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei
fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid 12
eſt praecipuum? Animus contra calamitates fortis
et contumax, luxuriae non adverſus tantum, ſed et
infeſtus, nec avidus periculi, nec fugax, qui ſciat

 for-

periplus continetur. — 11. *Nihil — ſperes.* Spes enim inter affectus, ſ. perturbationes, appetitus vehementiores a Stoicis refertur, ideoque reiicienda eſt, Apathia hoc poſtulante. Tiedemann Syſtem der ſtoiſch. Phil. III. p. 191 ſq. *Poſſe laeto — deſciſcere eſt.* Egregium hoc praeceptum Stoae ab omnibus qui eam ſectantur, inculcatur, e. c. ab Epicteto Enchirid. c. 31. Noſter de vit. beat. 15. hanc ſententiam praeclare expoſuit. Spectant eo iambi Cleanthis eximii a Seneca converſi Ep. CVII, a Socratis et Euripidis dictis non abludentes, quae Epictet. Enchir. c. ult. non praetermiſit. *Illa quidquid — accidere:* docet Epictet. quoque c. 8. μὴ ζήτει τὰ γινόμενα γίνεσθαι ὡς θέλεις· ἀλλὰ θέλε γίνεσθαι τὰ γινόμενα ὡς γίνεται, καὶ εὐροήσεις. — 12. *Animus contra — percuſſus:* Saepe hoc Stoici, Socratem ſequuti, inculcarunt, e. c. noſter Epiſt. XC. CVII. Epictet. c. 5. Ταράσσει τοὺς ἀνθρώπους οὐ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν πραγμάτων δόγματα etc. c. 21 etc.

fortu-

fortunam non exspectare, sed facere: et adversus utramque intrepidus inconfusus que prodire, nec il-
13 lius tumultu, nec huius fulgore percussus. Quid est praecipuum? non admittere in animum mala consilia, puras ad coelum manus tollere: nullum petere bonum, quod ut ad te transeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod sine adversario optatur, bonam mentem: cetera magno aestimata mortalibus, etiamsi quis domum casus attule-
14 rit, sic intueri, quasi exitura, qua venerint. Quid est praecipuum? Altos supra fortuita spiritus attollere: hominis meminisse, ut, sive felix eris, scias hoc non futurum diu; sive infelix, scias hoc te non esse, si non putes. Quid est praecipuum? in primis labris animam habere. Haec res efficit non e iure Quiritium liberum, sed e iure naturae. Liber autem est, qui servitutem effugit sui. Haec est assidua servitus, et ineluctabilis, et per diem ac noctem aequaliter premens, sine intervallo, sine commeatu.
15 Sibi servire, gravissima servitus est, quam discutere facile est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi

fortunam Stoicus *facit* notionibus de iis quae afferre potest aut solet. — 14. *Altos — attollere: fortuita* quae non in nostra potestate sunt, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. *hominis — diu:* itaque de rerum mutabilitate cogitare. *sive — putes*, quatenus res nobis ita apparent, sicut a nobis conspiciuntur. *in primis — habere*, ut, quandocunque libuerit, e vita emigrare possis. Stoae dogma fuisse constat e Cic. de fin. III, 8. M. Antonin. V, 29. ibiq. Menag. etc. *Ius Quiritium* i. e. civile, quod proprium est iis civibus, qui ius civitatis habent iure optimo. cf. Ernesti Clav. Cic. sub voce Ius. — 15. *Si desieris tibi referre mercedem*, fructum actionum tuarum tibi annumerare, quum debeas Deo, naturae, patriae, civibus: te respicere, et actiones tuas tunc demum uti-

tibi referre mercedem, si ante oculos et naturam tuam posueris et aetatem, licet prima sit; ac tibi ipse dixeris: Quid insanio? quid anhelo? quid sudo? quid terram verso? quid forum viso? Nec multo opus est, nec diu. — Ad hoc proderit nobis inspicere rerum naturam: primo discedemus a sordidis, deinde animum ipsum, quo magno summoque opus
est, seducemus a corpore. Deinde in occultis ex- 16
ercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quae contra nequitiam nostram furoremque discuntur, quae damnamus, nec ponimus.

CAPUT I.

Quaeramus ergo de aquis, et investigemus, qua ratione fiant: sive, ut ait Ovidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus undis:

sive, ut ait Virgilius,

Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare praeruptum, et pelago premit arva sonanti:

sive,

utiles putare, si ipse ex illis magis quam quisquam alius commoda percipias. Sic Gronovius, qui etiam monet, translationem esse a servis, quorum operas locabant domini. Plaut. Asinar. II, 4. coll. Exceptis M. Senecae X, 4.

C. 1. Causae et origo aquarum ac fontium. 1. *Ovidius* Metamorph. III, 407. *Virgilius* Aen. I, 245. *Sive ut — amnis.* Lucilium nomen L. cognomen habuisse *Iunioris*, non infrequens ap. Romanos, cf. Plin. Epist. VII, 25. VIII, 15. IX, 12. ex hoc loco et praefat. libri IV nat. quaest. apparet, quod Lipsius praefat. ad Epistolas negabat. Videmus quidem, Lucilium poesin amasse et versus fecisse, sed, qua de re, nondum liquet: videtur tamen hic versiculus ex poemate fuisse, cuius

ſive, ut apud te, Iunior cariſſime, invenio,

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

2 ᵃ quae ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus a turba, propriae naturae et ſingularis: illi diem ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quaerendum erit, utrum calidae naſcantur, an fiant. De ceteris quoque diſſeremus, quas inſignes aut ſa-
3 por, aut aliqua reddit utilitas. Quaedam enim oculos, quaedam nervos iuvant, quaedam inveterata et deſperata a medicis vitia percurant. Quaedam medentur ulceribus, quaedam interiora fovent potu, et pulmonis ac viſcerum querelas levant. Quaedam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis uſus, quam guſtus eſt.

II. Aut ſtant omnes aquae, aut ᵃ fluunt; aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliae ſunt dulces;

a. *quae ratio aquas ſubminiſtret.* Reſtituit Gronov. e brit. ſuo. Olim: *ſi qua ratio aquas ſubm.* In cauſam, non in rem inquirit Seneca.

a. *fluunt.* Bona haec quorundam codd. ſcriptura, quae confirmatur initio cap. 3. Alii, *eunt.* Mox *leves et graves ſunt*

equitur infra c. XXVI, 5 mentio fit, in quo Siciliae memorabilia expoſuerat. Cf. praefationem noſtram ad Epiſtolas. *Eleus — amnis* eſt Alpheus, qui ſub mare mediterraneum curſum ſuum agens cum fonte Arethuſa iuxta Syracuſas *exſilire* prodire putabatur: *Siculis de fontibus* i. e. Arethuſa. cf. ad Virg. Ecl. X, 4. 2. *illi — dabimus*, locutione e foro petita. Egit de Nilo IV, 1 ſqq. *utrum — naſcantur an fiant*, i. e. utrum iam calidae prodeant, an calorem accipiant prodeundo.

C. 2. Aquarum mira diverſitas. — 1. *Aut ſtant — fluunt.*

dulces, aliae variae: asperae quippe interveniunt, salsae amaraeque aut medicatae: ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas. Indicat vim sapor. Habent praeterea multa discrimina. Primum tactus: frigidae calidaeque sunt. deinde ponderis: a leves et graves sunt, deinde coloris: purae sunt et turbidae, caeruleae, lucidae. deinde salubritatis: sunt enim salubres et utiles, sunt mortiferae, sunt quae cogantur in lapidem. Quaedam tenues, quaedam pingues: quaedam alunt, quaedam sine ulla bibentis ope transeunt, quaedam haustae foecunditatem b afferunt.

III. Ut stet aqua, aut fluat, loci positio efficit: in devexo fluit, in plano continetur et stagnat, et aliquando in adversum spiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex suo fonte nativa est. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, et nasci: quod in Fucino videmus, in

sunt est omnium codd. et edd. scriptura. Erasmus, Fortunati coniecturam sequens, habet, *omnes leves aut graves s.* Sed si hic *omnes* et *aut* posueris, quidni et in ceteris distinctionibus? b. *afferunt.* Vulgata et ea bona est. *Auferunt* codicum Pinc. locum non habet: opponitur enim τοῖς *sine ulla bibentis ope.*

fluunt. Similia habet Aristot. Meteorol. II, 1. *aliae sunt variae* i. e. varii saporis, quoniam asperae, salsae etc. miscentur. *salsae amaraeque;* Flor. IV, 10, 8 salinacidas vocat, ubi cf. Duker. *aluminosas* i. e. vitriolo saturatas. Alumen enim veterum nostrum vitriolum esse doctissime exposuit Io. Beckmannus, Vir egregius meique amantissimus, literis amicisque suis, quos multos habuit, morte ereptus, in libro praestantissimo Geschichte der Erfind. II. p. 92 sq. De aquarum discriminibus et proprietatibus, quas hic attigit auctor, infra pluribus egit. Cf. Plin. N. H. XXXI, 2 et 6. *quaedam haustae — afferunt.* Confirmat Theophrastus, quem exscripsit Plin. l. l.

C. 3. Continuatio. *quod in*

[a] in quem montis circumiecti, quicquid fudit, fluvii derivantur. Sed et magnae latentesque in ipso venae sunt: itaque etiam quum hiberni defluxere torrentes, faciem suam servat.

IV. Primum ergo quaeramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, unde tantum aquarum exeat. Miramur, quod accessionem flu-

a. *in quem montis circumiecti, quicquid fudit, fluvii derivantur.* Sic fere veneta et codd. Erasmus et Pincian. τὸ *quicquid fudit* omittunt. Obsopoeus non dubitavit legere: *in quem montes circumiecti quicquid fudit pluvia derivant.* Gronovius: *in quem montis circumiecti quicquid fundunt eluvia, derivatur.* At vocis *eluvium,* quam h. l., Epistol. 90, 15, ubi nunc *et pluviis* recte habetur, et Solin.

in Fucino videmus. Nunc vocatur Lago di Celano in regni neapolitani provincia, quae Abruzzo ultra vocatur. Cf. Büsching. Geograph. T. IV. p. 511 ed. octav. et Salis Itinerar. I. p. 275. Lacus iste similis lacui Circnizio in ducatu Carniolae (Strab. V, 3, 12 Lipf.) multarum querelarum causa fuit omni tempore propter pestiferas exundationes: quare Claudius post undecim annorum laborem lacum emittendum curavit in fluvium Salto, quod nunc eius nomen est, qui in Velinum cum Tiberi se iungentem influit. Suet. Claud. c. XX. Sed successoris Neronis odio in Claudium opus hoc mirabile destitutum (Plin. XXXV, 16 extr.) h. e. neglectum est: nam quum lacus exsiccandus esset, non suffecit canales per montem circumiectum duxisse, nisi fossae quoque in ipso lacu foderentur aut effossae conservarentur ad aquas sponte in ipso scaturientes excipiendas atque in canales praecipuos derivandas. Quo quidem intermisso, malo non medebatur Claudii emissarium, quod insuper neglectum est. Quapropter Nervam deinceps, Vespasianum et Hadrianum lacum rursus emisisse legimus. cf. Ernesti Excurs. XXIII. ad Sueton. et commentationem doctam menstruo: die Horen anni 1796 n. XI insertam.

— C. 4. Unde tanta aquarum abundantia. — Has quaestiones iam apud antiquiores nostro ventilatas esse docent [illegible] Aristo-

fluminum maria non sentiant. Aeque mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra non sentit. Quid est, quod illam sic [a] impleverit, ut praebere tantum ex recondito possit, ac subinde sic suppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit rivorum ac fontium.

V. Quidam iudicant, terram, quidquid aquarum emisit, rursus accipere, et ob hoc maria non crescere, quia quod influxit, non in suum vertunt, sed protinus reddunt. Occulto enim itinere subit terras, et palam venit, secreto revertitur, colaturque in transitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, et pravitatem saporis in tanta soli varietate exuit, et in sinceram aquam transit.

VI.

Solin. c. 18. inferre voluit vir praestantissimus, auctoritatem non confirmatam video. Sed lacus Fucini natura (Strab. V, 3, 13. p. 180 Lips.) confutat has emendationes. Mox *venae* e cod. memmian. recepi, Grutero probante: quum ceteri codd. et edd. perperam *undae* habeant. *servat* sc. Fucinus. Diserte sic uterque palat. Etiam sic legendum censebat Fortunat. Consentit Strabo l. l. Alii: *servant*.

a. *impleverit — sic suppleat?* Sic optimi codd., non, ut Muretus habet, *supplevit*. Τὸ *sic*, quo Pinciani codd. carent, plurimi ceteri habent, idque bene.

Aristoteles Meteorol. II, 2. ἀπορίαν). Nec recentioribus aliisque. Sic Lucret. V, 262 sq., quamquam Epicurus in causas harum rerum non satis accurate inquisivisse videtur, quippe cui Aristotelis commentationes hasce nondum legendo exsequi licuit, tunc adhuc apud Nelei haeredes in Troade delitescentes. Aristoteles certe l. l. p. 762. C. antiquam vocat dubitationem (τὴν ἀρχαίαν hae quaestiones inobservatae manserunt. Cf. Gehler s. v. Meer.

C. 5. Continuatio. Mare est in causa rei. Sententia hoc capite allata ab Aristot. Meteorol. II, 2. memorata est, ubi suam fecit hanc opinionem. In recentioribus quoque multi fuere et hodieque sunt, qui idem amplexi sunt. Cf. Gehler l. l.

VI. Quidam existimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Aethiopiae solitudines, paucosque inveniri in interiore Africa fontes, quia fervida coeli natura sit, et paene semper aestiva. Squalidae itaque sine arbore, sine cultore arenae iacent, raris imbribus sparsae, quos statim combibunt. At contra constat, Germaniam Galliamque, et proxime ab his Italiam, abundare rivis et fluminibus, quia coelo humido utuntur, et ne aestas quidem imbribus caret.

VII. Adversus haec multa dici posse vides. Primum ego tibi vinearum diligens fossor affirmo, nullam pluviam esse tam magnam, quae terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora

C. 6. Alii deducunt ex pluviis et imbribus. Nec hoc Aristoteles Meteorol. I, 13. afferre praetermisit tamquam opinionem quorundam: elevatam quippe a sole aquam iterum pluviis congregari et sub terra ex uno alveo magno scaturire fluvios vel omnes ex uno, vel alium ex alio. Amplexus est hoc Vitruvius VIII, 1. et e recentioribus haud pauci, e. c. Mariotte ille, qui nomen suum legi physicae notissimae dedit (Oeuvres T. I. p. 326 sq.). *Aethiopiae solitudines*, ubi a Septembre exeunte usque ad Aprilem ineuntem nusquam pluere constat; reliquis tamen mensibus istae regiones, ut tropicae, multis et iis continuis pluviis, interdum per totas hebdomadas abundant.

C. 7. Obiectiones adversus hanc opinionem. 1. *Primum ego — madefaciat.* Veritatem observationis confirmant Perraltius (Oeuvres diverses T. II. p. 787 sq.) et Delahire (Mém. de l'Acad. roy. de Paris 1703. p. 68 sq.): Mariotte tamen aliique assensum recusant, diversam quippe soli naturam respiciendam esse

feriora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alveos in mare auffertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſervat. Aut enim arida eſt, et abſumit quidquid in ſe a fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes: quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid, quod quaedam flumina erumpunt ſaxis et montibus? His quid conferent pluviae, quae per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adiice, quod in ſicciſſimis locis putei in 5 altum acti, per ducenum aut trecenum pedum ſpatia, inveniunt aquarum uberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret; ut ſcias illic non coeleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet, vivam aquam. Illo quoque argumento haec opinio refellitur, quod quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo, illos ſurſum agi, aut ibi concipi, quum omnis aqua pluvialis decurrat.

VIII. Quidam exiſtimant, quemadmodum in exteriore parte terrarum vaſtae paludes iacent, magni et navigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terrae

eſſe contendentes. 2. *Quid, quod — inſideant?* Quem noſter ſequitur, Ariſtoteles Meteorol. I, 13. hac ipſa ratione uſus eſt ad iſtam ſententiam refellendam: recentiores haud pauci idem amplexi ſunt, utrumque iungentes. Cf. Gehler ſ. v. Quelle. *vivam aquam* i. e. naturalem. Ideo qui puteus aquam vivam habet, eleganter a Cicerone iugis puteus dicitur; iugis enim quae perennis, viva, naturalis, opponiturque a Salluſtio pluviae in Iugurthino. Cf. Cuiacius in Obſerv. II, 3. et J. H. Voſſ. ad Virgilii Ge. IV. p. 287. ſq.

terrae maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quam apud nos Oceanum, et sinus eius: immo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur: quos quid miraris si terra detractos non sentiat, quum adiectos maria non sentiant?

IX. Quibusdam haec placet causa. Aiunt habere terram intra se cavos recessus, et multum spiritus: qui necessario frigescit, umbra gravi pressus. Deinde piger et immotus, in aquam, quum se desiit ferre, convertitur. Quemadmodum supra nos mutatio aëris imbrem facit, ita infra terras flumen aut rivum agit. Supra nos stare non potest segnis diu et gravis. Aliquando enim sole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque intervalla magna imbribus
2 sunt. Sub terra vero quidquid est, quod illum in aquam convertat, idem semper est, umbra perpetua, frigus aeternum, inexercitata densitas: semper ergo praebebit fonti aut flumini causas. — Placet nobis ter-

C. 8. Aquae dulces sub terra. Ex hac opinione recentiores quidam lucrati esse videntur ad suam, quae ab illa haud multum abhorret, aedificandam, v. c. Woodwardus, in quo refutando multus est Deluc in libro de Atmosphaera I, 155. vers. germ. *Ergo ex illa — sentiant?* Socrati tribuit hanc similemve opinionem Plato in Phaedone, quam memorat Aristoteles Meteorol. II, 2. sed reiicit. Τὸ δ' ἐν Φαίδωνι, ait, γεγραμμένον περί τε τῶν ποταμῶν καὶ τῆς θαλάττης ἀδύνατόν ἐστι etc. cf. Gehler s. v. Quelle.

C. 9. Spiritus sub terra frigescens et segnis in aquam convertitur. Etiam haec hypothesis amicos inter recentiores invenit, inprimis Cartesium (Princip. Philos. P. IV. §. 64 sq.) aliosque. Cf. Gehler s. v. Quelle. *Placet — convertitur.* Iam haec opinio non omnino, ait, reiicienda est, quandoquidem nos Stoici quoque statuimus, terram esse mutabilem in aliud elementum.

terram esse mutabilem. Hoc quoque quidquid efflavit, quia non aëre libero concipitur, crassescit, et protinus in humorem convertitur.

X. Habes primam aquarum sub terra nascentium causam. Adiicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër: Ex aëre aqua: Ignis ex aëre: Ex igne aër. Quare ergo non terra fiat ex aqua, et ex terra aqua? quae si in alia mutabilis est, et in aquam: immo maxime in hanc. Utraque cognata res est, utraque gravis, utraque densa, utraque in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat e terra? At magna flumina sunt. Quum videris, quanta sunt, rursus, ex quanto
prodeant, adspice. Miraris, quum labantur assidue, 2
quaedam vero concitata rapiantur, quae praesto sit illis semper aqua nova? Quid si mireris, quod quum venti totum aëra impellant, non deficit spiritus, sed per dies noctesque aequaliter fluit, nec, ut flumina, certo alveo fertur, sed per vastum coeli spatium lato impetu vadit? Quid si ullam undam superesse
mireris, quae superveniat tot fluctibus fractis? Ni- 3
hil deficit quod in se redit. Omnium elementorum alterni recursus sunt. Quidquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partes suas velut in ponderibus constitutas examinat: ne portionum aequi-

tate

C. 10. Terra ex aqua, et rursus aqua ex terra fit. Anaxagoreum hoc esse dogma constat. Cf. Valcken. Diatribe p. 41 et Intpp. ad Platon. Phaedon. §. 17. Gorg. 46. Stoae quoque dogma fuit, omnia ex omnibus fieri. Tiedemann System d. stoisch. Philos. II. p. 67 sqq. ubi etiam nostri loci memor fuit. Sed alii quoque philosophi, e. c. Aristoteles de Gener. et corrupt. II, 4. tuentur illud Anaxagoreum: Πᾶν ἐν παντὶ μέμικται. vid. Plut. de Placit. Phil. I, 17. not. *in extremum* ultimum locum, quate-

tate turbata, mundus praeponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aër in ignem transit, sed nunquam sine igne est. Detrahe illi calorem: rigescet, stabit, durabitur. Transit aër in humorem:
4 sed nihilominus non sine humore. Et aëra et aquam facit terra: sed non magis unquam sine aqua est, quam sine aëre. Et ideo facilior invicem transitus est, quia illis, in quae transeundum est, iam mixta est. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aëra: hunc umbra hiberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoque mutabilis est in humorem: natura sua utitur.

XI. „Quid ergo? inquis, si perpetuae sunt causae, quibus flumina oriuntur ac fontes: quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuere locis exeunt?" Saepe motu terrarum itinera turbantur, et ruina interscindit aquas, quae retentae novos exitus quaerunt, et aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terrae aliunde alio transferuntur. Apud

quatenus levitas maior aeris ignisque in causa est, ut hoc utrumque elementum superiorem locum, illud utrumque inferiorem teneat. 3. *Omnia in omnibus sunt.* In hanc sententiam facile erat incidere primis in rerum naturam inquirentibus, quippe qui elementa, quae assumebant, illa quatuor ita inter sese iuncta et connexa videbant, ut unum ex altero nasci videri posset. Coniunctio illa et ortus, quem postea in mythis scilicet invenire non dubitabant, ipsis videbatur commutatio: qui error facillimus et vix evitabilis, instrumentis aliisque rebus deficientibus. Quare illud Anaxagoreum modo laudatum, Πᾶν ἐν παντὶ μέμικται, originem duxisse videtur.

C. 11. At cur flumina fontesque exarescunt? 1. *Itinera* fluminum ac fontium. Exempla quaedam attulit Aristoteles Meteorol. I, 14. Sic Rhodanum inter Genevam et Lugdunum ruina mon-

Apud nos evenire solet, ut amisso canali suo flumina primum refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant. Hoc accidisse ait Theophrastus 2 in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem nova vis fontium emersit. Sed et alios quoque casus intervenire quidam opinantur, qui aliter evocent aquas, aut a cursu suo deiiciant, atque avertant. Fuit aliquando aquarum inops Haemus: sed quum Gallorum gens a Cassandro obsessa in illum se contulisset, et silvas cecidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant; quibus [a] excisis, humor, qui de-

fuit

a. *excisis*. Sic omnes codd. et edd. Sed palat. ap. Grut. habet *emersis*. Signat digito, quod in regio exstat britannico: *quibus eversis*. Neque spernendum est. Gron. Exempla a Gronov. allata docent, *evertere pinum* bene dici: sed alia satis obvia et nota monstrant quoque, silvas, pinum excidere aeque bene dici. In vulgata itaque acquiescamus.

montium delapsorum interscissum sub terra aliquamdiu fluere constat. — 2. Locus *Theophrasti*, nisi fallor, periit. Fortasse occurrit in eius libro περὶ ὑδάτων nunc deperdito. Cf. Fabric. Bibl. Gr. III, 7. p. 455. Harles. Rem Plinius N. H. XXX, 4 et 5. etiam memoravit, haud dubie ex Theophrasto. *Corycus mons* Ciliciae: montes cognomines in pluribus regionibus siti commemorantur; plerumque tamen mons cilicius intelligitur, nulla quippe regionis nota addita. Mela I, 13. ibiq. Voss. Mannert VI, 3. p. 319. *Haemus*, nunc *Tschengje*, in Thracia, nunc Rum-Ili. cf. Büsching Geograph. T. II. p. 663. ed. oct. *Gallorum*. Hi Galli Pannoniae et Illyriae incolae ter patria relicta invaserunt Thraciam et Macedoniam ante ol. CXX. Cambaule duce, deinde ol. CXXIV. variis ducibus, qui, rege Macedoniae Ptolemaeo Cerauno victo in proelio et interemto, mox a Sosthene fugati sunt. Tertii agminis pars altera Brenno quodam duce, sive nomen proprium ducis fuit, sive ducem insignivit, vicit Sosthenem, sed postea deleta est, altera

parte

3 siit in arbusta consumi, superfusus est. Idem ait et circa Magnesiam accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile veri: quia fere aquosissima sunt, quaecunque umbrosissima. Quod non eveniret, si aquas arbusta siccarent, quibus alimentum ex proximo est: fluminum vero vis ex intimo manat, ultraque excipitur, quam radicibus evagari licet. Deinde succisae arbores plus humoris desiderant. Non enim tantum id quo vivant, sed
4 et id quo crescant, trahunt. Idem ait, circa Arcadiam, quae urbs in Creta insula fuit, [b] fontes et lacus

b. *fontes et lacus substitisse.* Sic multi codd. et edd. Sed *f. et rivos* pal. tert. probante Grut. et Obsopoeo. Enimvero

parte in Asiam migrante ibique Gallograeciam condente. Ex his quidem primum agmen, quod ante ol. CXX. irruperat in Thraciam, a *Cassandro* obsessum fuerit necesse est: nam Cassander rex Macedoniae mortuus est ol. CXX, 3, ante Chr. nat. 298. Pausanias huius rei nullam mentionem fecit X, 19. p. 212 Fac. Metu Graecorum, i. e. Cassandri, in patriam recessisse tradit. Cf. Gottl. Wernsdorf de republ. Galatarum. Norimberg. 1743. 4. *Magnesiam:* incertum, fueritne Magnesia ad Sipylum, an M. Lydiae: de illa cf. Mannert VI, 372, de hac ibid. p. 267.

3. Senecae assentiuntur recentiores quidam, Rush de Pensylvania, Jefferson de Virginia, Williams de Nova Anglia, Calms, Liancourt, Volney de Americae septemtr. partibus, Olivier de Persia siccitate nunc quidem laborante, quoniam montes arboribus carent, uberius exponentes. Ubi enim silvae caesae fuerint, ibi multas et eas insignes mutationes evenisse memorant. Ut praetereeam quae de quatuor anni aetatibus mutatis et rel. referunt, inprimis docent, fluvios exiguos vel exsiccatos esse, vel perquam decrevisse. Fieri autem hoc verisimile est propterea, quod nubes electricitatem suam alioqui in silvas demittentes aquas suas ibi relinquere solent. Cessante autem causa cessat

lacus substitisse, quia desierit coli terra, diruta urbe: postea vero quam cultores receperit, aquas quoque recepisse. Caussam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis desertissimis fontes? Plura denique invenimus, quae propter aquas coli coeperunt, quam quae aquas habere coeperint, quia colebantur. Non enim esse pluvialem hanc aquam, quae vastissima flumina a fonte statim, magnis apta navigiis defert, ex hoc intelligas licet, quod per hiemem aestatemque par est a capite deiectus. Pluvia potest facere torrentem: [c] non potest autem aequali inter ripas suas tenore labentem aquam: non faciunt imbres, sed incitant.

XII. Paulo repetamus hoc altius, si videtur: et scies non habere quod quaeras, quum ad verum

L 4 amnium

vero illa lectio, praeterquam quod vulgata est, difficilior est, et mutata videtur in *rivos* a librariis, qui τὸ *lacus* h. l. non concoquerent.

c. *non potest autem — labentem aquam: non f.* Sic distinguere malui, quam emendationem Gronovii quamvis ingeniosam recipere. Requirebatur autem post *labentem*, ubi edd. habent punctum, nomen aliquod substantivum, quod *torrentem* esse non potest. Quare emendabat Gron.: *non potest amnem aequali* etc. Olim: *non — labentem. Aquam n. f.* Mox *incitant* e pluribus codd. bene reposuit Gronovius, qui 4, 2. 5. 11. Colum. 3, 21, laudat. Antea: *excitant.*

cessat effectus. Eadem ratione explices etiam, quae mox de urbe Arcadiae narrantur. *Deinde succisae arbores* quae novos surculos agunt.

4. De Arcadia, Ἀρκαδία, Ἀρκάδες, urbe insulae Cretae, idem ex eodem fonte retulit Plin. N. H. XXXI, 4. De urbe cf. Stephan. byz. ibiq. intpp. *Substitisse* Plin. l. l. explicat, cessasse fontes amnesque, qui in eo situ multi erant. Theophrastum quoque ex hoc loco videmus fontium caussam in imbribus posuisse.

amnium originem accesseris. Flumen nempe facit copia [a] cuiusque aquae perennis. Ergo si quaeris a me, quomodo aqua fiat: interrogabo invicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa sunt quatuor, non potes interrogare unde aqua sit: 2 quarta enim pars est naturae. Quid ergo miraris, si rerum naturae portio tam magna potest ex se semper aliquid effundere? Quomodo aër, et ipse quarta pars mundi, ventos et auras movet, sic aqua rivos et flumina. Si ventus est fluens aër, et flumen est fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, quum dixi, elementum est. Intelligis, quod ab illo proficiscitur, non posse deficere.

XIII. Aqua, ait Thales, valentissimum elementum est: hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed et nos quoque aut in eadem sententia, [a] aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse, qui

a. *cuiusque.* Sic Fortunatus, quocum fere consentit Erasmus et duo codd. Grut. Muretus: *cursusque.* Sed *cursusque* non requiritur, notione currendi et profluendi iam in voce *perennis* expressa. Sufficit, copiam aquae perennis facere flumen.

a. *aut in ultima.* Haec omnium codd. et edd. scriptura, in qua noli quidquam mutare. Dudum quidem, ait Grut., suspi-

C. 12. Continuatio. 1. *Si rerum — naturae.* Natura i. e. mundus qui elementis quatuor continetur. Cf. Tiedemann Syst. der st. Phil. II. p. 67 sq., qui tamen non eo iudicio, quo haec exigi et exponi debent, rem expediisse dicendus est. *Quomodo aer — mundi:* nam omnia in omnibus sunt. cf. cap. X, 3.

C. 13. Aqua rerum principium, et quomodo iuxta Thaletem et Stoicos. — 1. *Aqua — est.* Quomodo haec Thales intellexerit, non extra omnem dubitationis aleam positum est. Certe Aristoteles Metaphys. I, 3. To. II. p. 1229. mythicis de mundi ortu notionibus totam Thaletis sententiam tribuit, eo minus ad liquidum ducen-

qui occupet mundum, et in se cuncta convertat. Hunc evanidum considere, et nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quam humorem: in hoc futuri mundi spem latêre. Ita ignis exitus mundi est, humor primordium. Miraris amnes ex hoc posse exire semper, qui pro omnibus fuit, et ex quo sunt omnia? Hic humor in diductione re- 2
rum ad quartas redactus est, sic positus, ut fluminibus edendis sufficere, ut rivis, ut fontibus posset. Quae sequitur, Thaletis inepta sententia est. Ait

 enim,

suspicabar clarius: *aut in vicina sumus:* nunc nihil tento contra manuscriptos, neque vero opus est.

ducendam, quoniam nullum Thaletis librum exstitisse constat. Ceterum non mirandum est, quod primis philosophiae auctoribus cosmogonias condere placuit: nam quum hominis de rebus cogitantis, praesertim philosophi sit, rerum cognoscere causas, et in iis indagandis, quantum licet, prodire, non potuere quin omnia quae sub sensus mentemque veniunt, ideoque etiam rerum mundique originem maturrime inquirerent. Hoc in humanae mentis ratione situm est. Ratio itaque quaestionem hanc peperit, quam phantasiae ope solvere studuit, et quidem Thales ita, ut rerum principium ὕδωρ, aquam interpretatur Seneca, statueret, observatione quoque, ab Aristot. l. l. satis distincte exposita, eo ducente, quamquam rudi. Ex aqua enim observasse sibi videbantur omnia formari, in eamque resolvi mutatione et motu, materia tamen manente. *Sic et nos* Stoici. Habet similia Stob. Eclog. phys. I. p. 370 sq. et Diog. Laert. VII, 142. cf. Tiedemann Syst. der st. Phil. II. p. 87 sq. qui tamen nostro loco non usus est. — 2. *Quae — est* sq. Huius sententiae meminit uno verbo Aristot. Metaphys. I, 3. l. 1. Verba eius sunt haecce: Θαλῆς μὲν — ὕδωρ φησὶν εἶναι (sc. τὴν ἀρχήν)· διὸ καὶ τὴν γῆν ἐφ' ὕδατος ἀπεφήνατο εἶναι. cf. infra VI, 6. Ceterum ex his Senecae locis forma terrae, qualem sibi Thales cogitaverit, colligi non debere videtur, quum potius aliae ratio-

enim, terrarum orbem aqua sustineri, et vehi more navigii, mobilitateque eius fluctuare, tunc quum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, quum mundus in humore sit totus. Hanc veterem et rudem sententiam explode. Nec est quod credas, in hunc orbem aquam subire per rimas et facere sentinam.

XIV. Aegyptii quatuor elementa fecere: deinde ex singulis bina, marem et feminam. Aërem marem iudicant, qua ventus est: feminam, qua nebulosus et iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant masculum, qua ardet flamma: et feminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, saxa cautesque: a feminae nomen assignant huic tractabili ad culturam.

XV.

a. *feminae nomen assignant.* Tacent omnes, nec cur spernam quidquam est causae. Sed unde in optimo britannico, *nomen imponunt?* An interpretatio est? Tamen sic loquitur auctor et lib. VII, 19, esse quidem, sed non, quibus siderum nomen imponat. Gron.

rationes, quas Koelerus (Allgemeine Geographie der Alten T. I. p. 91 sq.) perspicacissime attulit, suadeant formam terrae globatam animo suo concepisse Thaletem. Sed veteres ipsi de hac re sibi non constant.

C. 14. Elementorum divisio iuxta Aegyptios. — Quum Seneca in Aegypto aliquamdiu vixerit, ibi hanc quoque sententiam, cuius tamen nullum aliud vestigium sic expressum invenio, hausisse videtur. Jablonskyus certe, cuius Pantheon consului, nullam eius rei iniecit mentionem. Anthropomorphismi tamen et allegoriarum (ὑπονοιῶν) vestigia facilea in his reperias. Fromondus recte observat, sic iudicasse Aegyptios aspicientes ad indolem masculi animalis, cui plus caloris, impetus et virium insit quam feminae. Osiris, symbolum Nili, Typhon, symbolum maris f. venti, Phthas, symbolum

XV. [a] Mare unum est, ab initio scilicet ita constitutum: habet suas venas, quibus impellitur atque aestuat. Quomodo maris, sic et huius aquae mitioris vasta in occulto via est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum superfluum fit, emittitur. Quaedam ex istis sunt, quibus assentire possumus: 2
sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram, et quidem ad nostrorum corporum exemplar, in quibus et venae sunt et arteriae: illae sanguinis, hae spiritus receptacula. In terra quoque sunt alia iti- 3
nera, per quae aqua; et alia, per quae spiritus currit: adeoque illam ad similitudinem humanorum corporum natura formavit, ut maiores quoque nostri aqua-

a. *Mare unum est, ab initio* etc. Hoc vulgatum male corrupit Muretus edendo: *Mare unde est? ab initio* —. Non intellexerat vir alioquin acutissimus atque doctissimus, hanc Aegyptiorum sententiae continuationem esse.

lam ignis, Isis, symbolum terrae fecundatae etc. illustrant auctorem. Similia invenire licet ap. Plut. de Isid. et Osiride c. XXXII sq. XL etc. T. IX. Hutt.

C. 15. Terra corpori humano similis suas venas etc. habet. 1. *Mare — emittitur:* Haec cohaerent cum iis, quae cap. praeced. attulerat. Aegyptiorum itaque refert esse hanc sententiam: mare quoque esse elementum. 2. *Sed hoc amplius censeo.* Senatorium loquendi genus: quum qui dicturus erat, probabat quidem quae ab aliis dicta erant, sed addebat aliquid etiam de suo. Muretus. Cf. Seneca de vita beat. c. III, 2 not. *Placet.* Pythagorae tribuit Ovid. Metam. XV, 342 sq. Stoicis placuit quidem secundum Diog. Laert. VII, 149 sq. ἠγῶσθαι τὸν κόσμον, i. e. Cicerone de N. D. II, 32. interprete, continentem mundi esse unamque naturam; sed inde non sequitur, esse ideoque mundum et terram revera animal nostro sensu. Comparatur tantummodo cum animali, quatenus mens divina eum penetret, impleat atque moveat. — 3. *ut maiores — venas* etc. Iulius Cae-

aquarum appellaverint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum sanguis est; sed multa genera humoris, alia necessarii, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullae, muci, salivaeque et lacrimae, et quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: sic in terra quoque sunt humoris genera complura.
4 Quaedam quae matura durentur. Hinc est omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit avaritia: et quae in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra humorque liquescit, sicut bitumen, et cetera huic similia. Haec est causa aquarum secundum legem naturae
5 voluntatemque nascentium. Ceterum ut in nostris corporibus, ita in illa saepe humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut aestus, corrupere naturam; et sulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus est, modo brevis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis, quum percussa vena est, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venae scissura subsedit, atque interclusit, vel aliqua alia causa retro dedit sanguinem: ita in terra, solutis ac patefactis

Caesar, Cicero etc. Sic Graeci has venas φλέβας, sic omnes fere gentes eadem analogia utuntur. *corrupti* e. c. mucum, pituitam, κόρυζαν, μύξαν. *et quiddam — lubrico:* succum dicit, qui e medulla separatur ad hunc usum. 4. *metallorum* i. e. metallifodinarum. *et quae in lapidem — vertuntur,* ut crystallus, stalactitae, et artificialia, quae fluore fiunt, fusoria, e. c. rubini fusorii etc. *Haec est causa aquarum* — vis terrae in aquam mutabilis est. *voluntatemque nascentium,* i. e. inclinationem, quam nos affinitatem physicam appellare solemus. 5. *aut ictus — naturam* humorum. *ictus* quatenus comprimitur eius via. *loci senium* situs et quae inde sequi-

tefactis venis, rivus aut flumen effunditur. Inter- 6
est, quantum aperta sit vena, [b] quomodo consumta aqua sit. Modo exsiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terrae, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem convertere: aliquando autem exhausta replentur, modo per se viribus recollectis, modo aliunde translatis. Saepe enim inania apposita plenis humorem in se attrahunt. [c] Saepe transire facilis in aliud 7
ipsa terra in tabem resolvitur, et humescit. Idem evenit sub terra, quod in nubibus, ut spissetur, graviorque quam ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Saepe colligitur roris modo, tenuis et dispersus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttae

b. *quomodo consumta aqua sit.* Ita antiqua lectio codd. Fortun. Sed prius cusi et codd. Grut., atque Obsopoei *aqua deficit.* Gruter. emendabat non male: *quomodo consumta aqua. Deficit modo et exsiccatur.* Verum illa particula *et* omnibus abest libris.

c. *Saepe transire facilis in aliud ipsa terra in tabem r.* Sic codd. Fortun., confirmat codex brit. Gronovii, qui recipiendum suasit. Edd. et haud pauci codd. *Saepe terra si facilis est ipsa in tabem resolvitur et humescit.* Mox *graviorque* mss. et Gron. suadentibus reduxi.

sequitur, aeris corruptio. Sic γῆρας καὶ ἀκμὴν tribuit Aristot. Meteorol. I, 14. p. 754. terrae. *et sulphuratio,* vena sulphurea. 6. *Modo exsiccatur* terra subito dehiscente, aut igneo tractu eam consumente — *modo coit* terra iter obstruente: *aliquando — translatis* ut in lacu circnizio fit. *Saepe — attrahunt* e. c. spongia, aut terra sicca aeri roscido exposita. 7. *ut spissetur — humorem.* ut quasi turgescat ipsa terra insito vapore et humiditate, ut nubes spissantur ante pluviam, atque eadem terra iam *gravior,* quam ut sustinere se possit, relevetur emisso humore, ut gravidus uterus fuso partu. Gronovius. *Sudorem aquileges vocant.* Etsi aliam hic sequitur

tae quaedam vel pressura loci eliduntur, vel aestu evocantur. Haec tenuis unda vix fonti sufficit. At ex magnis caussis, magnisque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leviter, si aqua pondere suo se tantum detulit; nonnunquam vehementer et cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit.

XVI. Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senisque sicci sunt? Supervacuum est nominare singula flumina, quae certis mensibus magna, certis angu-

quitur interpretationem, tamen sudor etiam humor, ὕδωρ esse potest, quae sudoris quidem prima vis fuisse videtur. Sic Lucretius II, 464 usurpat. Varro de Ling. lat. IV, 5. p. 11. bip.: Hinc sudor quivis deorsum in terra himber. *Aquileges* sunt scrutatores et repertores aquarum, *οἱ τὰ ὑδραγωγεῖα ἐργαζόμενοι, ὑδροσκόποι* secundum Vet. Gloss. De his opificibus egit Theodoricus rex Gothor. in epistola ap. Cassiodor. Var. III, 53.

C. 16. Quomodo fontes etc. e terra prodeant. — 1. *Sed quare — sunt?* Huic simile quiddam de Dodoneo fonte scriptum reliquit Plin. N. H. II, 103. Meridie, inquit, semper deficit: qua de caussa anapauomenon vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. Paulo post addit, fontes esse calidos contra Timavum amnem, qui pariter cum aestu maris crescunt minuunturve. Vide quae de fonte Comensi scribit Plinius Caecilian. epist. ult. libri IV. quae eadem et Plinius avunculus, sed brevius, tradiderat. Muretus. Quum fontes vel perennes vel periodici, et hi rursus vel intermittentes vel reciproci sint, intermittentes ex his quaestioni a nostro propositae ansam dederunt. Illum fontem, cuius Plin. meminit, etiamnunc exstare, et nomen antiquum habere, Io. Maria Catanaeus, qui epistolas Mediolani 1506. fol. edidit, testatum reliquit. Alios huius generis fontes memorat Astrucius in histoire naturelle de Languedoc, Scheuchzerus in itineribus alpinis aliique. Caussam autem eorum melius in canalibus siphonum instar a natura excavatis atque collocatis ponimus (cf. Segneri explicationem a Gesnero ad Epist. Plin. IV, ult. allatam),

angusta sunt, et occasionem singulis quaerere, quam possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem servat, quemadmodum praesto est ad mensem suum partus: sic aquae intervalla habent, quibus se retrahant, et quibus reddant. Quaedam autem intervalla minora 2
sunt, et ideo notabilia: quaedam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, quum videas ordinem rerum et naturam per constituta procedere? Hiems nunquam aberravit. Aestas suo tempore incanduit. Autumni, verisque, ut solet, facta mutatio est. Tam solstitium, quam aequinoctium, suos dies retulit. Sunt et sub terra minus nota nobis iura naturae, sed non minus certa. Crede infra, quidquid vides supra. Sunt et illic specus vasti, sunt ingentes recessus, et spatia suspensis hinc et inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hia- 3
tus, qui saepe illapsas urbes receperunt, et ingentem

latam), quam veteres, Seneca h. l. et Plin. l. l. Noster, ut Stoicus, pergit in comparatione terrae cum corpore humano, quo referuntur *quartana* febris etc.: sed nihil inde et e spiritu coniuncto lucreris, nisi qualitatem quandam occultam. — 2. *Quaedam — minora sunt*, ut illi fontes: *quaedam maiora — certa*, e. c. Nili auctus. *Sunt et illic — laxa*: His specubus vastis recentiores etiam nonnulli, e. c. Cartesius, Kircherus al. usi sunt, ad fontium originem explicandam. cf. Gehler s. v. Quellen. — 3. *Sunt abrupti — condiderunt*: hoc terrae motibus fieri solere constat. *Spiritum*, aerem ventumque in hac re non minimi momenti esse putabat noster Aristotelem Meteorol. I, 13. sequutus et Plin. Epist. laud.: alio tamen Seneca sensu ac illi. Nam hic, ut Stoicus, omnia elementa invicem solvi posse opinatus est:

tem in alto ruinam condiderunt. Haec spiritu plena sunt, nihil enim usquam inane est, et stagna obsessa tenebris et locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda et informia: ut in aëre caeco pinguique concepta, et in aquis torpentibus situ: pleraque ex his caeca, ut talpae et subterranei mures, quibus deest lumen, quia supervacuum est. Inde ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur.

XVII. Multa hoc loco tibi in mentem venient, [a] quae urbane in re incredibili fabulam dicas: non

a. *quae urbane in re incredibili fabulam.* Quum Gronov. in cod. brit. *credibili* invenisset, nullam vulgatae: *quae urbane* est: qua quidem opinione hac in re non usi neque Aristot., neque Plinius. *ut talpae et subterranei mures.* In antiquitate haec opinio invaluit, talpam et mures subterraneos, i. e. mures musculos et eos albos, coecitate laborare: sed non usquequaque veram esse nunc constat. Cf. Io. Beckmann. ad Aristot. auscultatt. mir. p. 363. Murem tamen typhum, quem Aristoteles ἀσπάλακα vocat Hist. Anim. I, 9. IV, 8. VIII, 28. et oculis carere ait, revera esse coecum docuit Olivier Itiner. II. p. 519 sq. vers. germ. Ceterum Plinius N. H. II, 37. Aristotelem perperam intellectum exscripsit: nam Aristot. non de omnibus talpis, sed de ἀσπάλαξι loquitur, quae vera sunt. *Inde ut Theophrastus — eruuntur.* Hunc ipsum, ut opinor, Theophrasti locum citat Athenaeus princ. libri octavi (p. 331. C. Casaub.): Plinius copiosius IX, 57. Locus Theophrasti superest in Ej. fragm. de Piscibus p. 469. ed. Heins. Ceterum cf. Intpp. ad Athen. l. l., ubi Io. Beckmann. ad Arist. de mirab. ausc. c. 74 sq. et Herrmann. ad Polyb. T. VIII. p. 718. laudantur. Alexandrum quoque de Humboldt, ornamentum et decus Germaniae literariae, apud Limam pisces terrenos, quos Plin. vocat, eiectos esse terrae motu narrasse notum est, quos Lacepedius generi Silurorum adscribit, Humboldtus autem Pimelodes Cyclopum appellat. Cf. Strab. IV. p. 17. lips. Is. Voss. ad Pompon. Melam p. 181 sq.

non cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Exspecto ut aliquis in mari venetur. Quid est autem, quare pisces in terram non transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere: quanto incredibiliora sunt opera luxuriae, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant pisces, et sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. Parum videtur recens mullus, nisi qui in convivae 2
manu

hanc in re incredibili fabulam sententiam videns, eleganti oxymoro conditam lectionem commendat. Seneca, ait Gron., hanc opinionem ipse c. 19. confirmat, ideoque non incredibilis vocari poterat. Appellat autem *fabulam*, quae primo adspectu fabulosa videtur, quum tamen rem credibilem contineat. Enimvero etiam vulgatae bonus sensus inest. Nam clara sunt omnia, si fabulam pro narratione quacunque accipias, quae vocabuli vis non rara est. Accedit, quod Lucilio res esset incredibilis, non item nostro Senecae, quippe qui narrationem hanc non pro mere incredibili fabulosaque habuit. *Incredibili* autem veram esse lectionem, doceant sequentia: *Quanto incredibiliora* etc. Itaque sensus est: in re quae tibi incredibilis videtur, quamque tu fabulis adnumeras, fabulam dicis. Nullam ideo causam vidi, cur vulgatam desererem. Mox *venetur* ab hariolatione Pinciani perquam ingeniosa profectum est: vulgata et ea admodum elumbis erat: *versetur*.

C. 17. Invectiva in luxum Romanorum, occasione piscium. — 1. *Non cum retibus — sedes.* Sunt Lucilii urbane dicta. *dolabra,* ἄμη, instrumentum fossorium, une pale à fer, un lochet, Grabscheit, Spade. cf. Pallad. febr. 21, 2. *In mari — venetur.* Mentior, ait Fromondus, nisi Libanum, servum Plautinum in Asinaria (I, 1, 86 sq. ed. Brunck.) aspexit: Iubens una opera me piscari in aere, Venari autem reteiaculo apros in medio mari. *In cubili — mensam.* Aqua per canales vel fistulas aquarias e castellis (bassins), in quae aquaeductus eam portaverant, inducebatur in domos procerum, ut quaecunque loca usum quemvis praeberent. cf. supra praef. lib. I. §. 6. derivata in domos flumina. Varro de R. R. III, 5, 14. lucem dat accipitque. —

manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, et observatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu vertit: alios necant in garo, et condiunt vivos. [b] Hi sunt qui fabulas putant, piscem vivere posse sub terra, et effodi, non capi! Quam incredibile illis videretur, si audirent natare in garo piscem, nec coenae causa occisum esse super coenam, quum multum in deliciis fuit, et oculos, antequam gulam, pavit!

XVIII. Permitte mihi, quaestione seposita, castigare luxuriam! Nihil est, [a] inquit, mullo exspirante for-

b. *Hi sunt — capi!* Est vulgata, quam Pinc. coniectura mutavit in: *Et sunt qui — capi.*

a. *inquit* e palat. tert. restitui. Olim *inquis*. Mox *animam efflanti* e Fortunati codd. recepi. Erasmus e codd. nonnullis *afficienti*. Muretus proprio marte dedit, *animam agenti*. Deinceps vulgata *et in ceteras facies* tuenda est a Pinciani divinatione, *et incerta facies — coloris est*. At *ceterae facies coloris* sunt multae mutationes, quas in cap. praeced. habuimus. *Est* ad sequentia manifesto pertinet. *Est vacatio longa — luxuriae!* Codd. scriptura *vagatio* non magis deserenda est, quippe ex prava librarii pronuntiatione orta, quam distinctio. Aspectus hic otium longum praebet luxuriae. Fieri tamen potuit, ut non *Est*, sed *Ecce* scriptum sit, hoc sensu: O quam diu otiosa fuit luxuria

2. *Vitreis ollis — vertit.* Idem dicit Plin. N. H. IX, 17: Mullum exspirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari proceres gulae narrant etc. *alios necant — vivos.* Plin. l. l. Apicius, tradit, ad omne luxus ingenium mirus, in Sociorum garo, nam ea quoque res cognomen invenit, necari eos praecellens putavit etc. *Garum,* muria optima e diversis piscibus, e. c. thynnis confieri solita, quae variis opsoniorum generibus condiendis inserviebat. Compares cum eo nostrum ius encrasicholinum (la sauce de sardelles). vid. Ep. XCV, 25. Manil. V, 670 sq. et Cornar. ad Galeni compos. med. sec. loca p. 363. Gesner Th. L. L. hac voce.

C. 18. Continuatio. 1. *inquit* aliquis ex his convivis. De *mullis*, Seebarbe, Rothbart, τρίγλαις, cf. post Aristot.

formosius. Ipsa colluctatione animam efflanti rubor primum, deinde pallor suffunditur: quam aeque variatur et in ceteras facies inter vitam et mortem coloris! Est vacatio longa somniculosae inertisque luxuriae. Qua sero expressa, sero circumscribi se et fraudari tanto bono sensit! Hoc adhuc tanto 2 spectaculo et tam pulchro piscatores fruebantur. Quo coctum piscem? quo exanimem? in ipso ferculo exspiret. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodem die captum piscem, qui, ut aiunt, saperet ipsum mare. Ideo cursu advehebatur, ideo gerulis cum anhelitu et clamore properantibus dabatur via. Quo pervenere 3 deliciae? [b] Iam pro putrido his est piscis hodie occisus.

ria in invenienda hac voluptate nova! *Quam sero experrecta circumscribi* etc.: est Erasmi coniectura, quum eius omnesque codd. mss. haberent: *quam sero expressero circumscribi* etc. Facilem quidem sensum praebet Erasmi coniectura ingeniosa, sed nimis a vocum apicibus recedit. Itaque feci et in textum admisi: *Qua sero expressa* (i. e. remota, eiecta vacatione) *sero circumscribi* etc. In his admittendis nemo audaciae me insimulaverit: lectio enim est vocularum apicibus vicinior, simplicior sensus atque Seneca non indignus. Vulgata *expressero* omni sensu caret. Erasmus saepe audacior in textu tractando fuit. Aldus Manutius avus Fortunati emendationem expressit: *hoc tam sero experiri; sero enim circumscribi* —. Mox *Quo coctum piscem? quo exanimem? in ipso ferculo exspiret!* Pincian. e mss. suis restituit, quum Erasmus haberet, *Qui coctum piscem et exanimem in ipso ferculo etiam experirentur.* Vix opus est, ut Pinciani lectionem commendem. b. *Iam pro putrido his est piscis hodie occisus.* *Hodie edu-*

stot. et Aelian. Athenae. VII. c. 125 sq. Schweigh. Plin. N. H. IX, 17. — 2. *Hoc adhuc* i. e. hactenus, usque ad hoc tempus; vides tempore Senecae institutum, ut in conviviis ad voluptatem sic necarent mullos. *quo — exanimem?* cui bono est videre, cui tandem rei adhibeam — *coctum piscem.* cf. ad Ep. VII, 3. *in ipso ferculo*, in ipsa lance. *Ideo cursu — via.* Similis est Petronii querela de

cisus. Hodie eductus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat! Ad hunc fastum pervenere ventres delicatorum, ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso convivio natantem palpitantemque
4 que viderint. c Quantum ad solertiam luxuriae pereuntis accedit, tanto subtilius quotidie et elegantius aliquid excogitat furor, usitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil esse melius saxatili mullo. At nunc audimus: Nihil est moriente formosius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exsultet, in
5 quo trepidet. d Ubi multum diuque laudatus est, ex illo

eductus est. Nescio etc. Sic Gron. e codd., et memmiano, et aliis a se inspectis, quos tamen non nominat, recte restituit. Prius tamen *hodie*, quod omnes fere edd. et codd. praestant, reduxi, a Gronovio omissum. Vulg., cui assentiunt nonnulli codd. Grut., *Is pro putrido iam piscis affertur; qui non hodie eductus, hodie occisus est.* Quae tamen lectio se ipsa iugulat. Quomodo enim qui hodie occisus est, coram convivis animam efflare dicatur? c. *Quantum ad solertiam luxuriae pereuntis accedit, tanto* etc. Ita Muretus et codex memmian. Erasmus aliaeque edd. *Quanto a. s. l. plures eunt, tanto.* Prius cusi libri: *Quanti ad s. l. pereunt? His accedit, tantoque* etc. Ita quoque codd. mss. Fort. et Grut. tres. At egregie Gronov. docuit, istam codicis memmian. scripturam esse unice sequendam. Si enim cum Fromondo legeris: *Quantum solertiae ad luxuriam pereuntem,* id parum iuvaret, quum tautologia existeret. Debebant autem diversa dici: veluti, quo magis crescat improbitas luxuriae et copia, tanto ingeniosiorem fieri et exquisitius perire. d. *Ubi multum diuque laudatus est.* Ita scribit ex suis Pincian., nec aliter Grut. tres. Erasmo aberat vocula *est*, quae tamen et in Fortunati editione comparet. Admirationi fuit in isto vivario perlucido: sequitur peritorum monstratio pulcritudinis. Sic omnia bene se habent. Attamen Trillero Obss. p. 316 sq. locus corruptus esse videbatur, et emendandus: *Ubi multum diuque luctatus est:* sed quae attulit loca e capit.

de Mutat. Reip. Rom. 33. in est. Siculo scarus aequore
Wernsdorf. Poet. min. lat. mersus Ad mensam vivus
T. III. p. 31.: Ingeniosa gula perducitur etc. cf. Iuvenalis
Sat.

illo perlucido vivario extrahitur: tunc ut quisque
peritior est, monstrat. Vide quomodo exarserit ru-
bor, omni acrior minio: vide quas per latera ve-
nas agat: ecce sanguineum putes ventrem: quam
lucidum quiddam, caeruleumque sub ipso tempore
effulsit! iam porrigitur et pallet, et in unum colo-
rem componitur! Ex his nemo morienti amico assi-
det, nemo videre mortem patris sui sustinet, quam
optavit. Quotusquisque funus domesticum ad ro- 6
gum prosequitur? Fratrum propinquorumque ex-
trema hora deseritur: ad mortem mulli concurritur.
Nihil enim est illo formosius. Non tempero mihi,
quin utar interdum temerariis verbis, et proprieta-
tis modum excedam: non sunt ad popinam denti-
bus, et ventre, et ore contenti: oculis quoque gu-
losi sunt.

XIX. Sed ut ad propositum revertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in subterraneis occuli, fertilem foedorum situ piscium. Si quando

erupit,

capit. 17, 2. et ex hoc ipso cap. „Nihil est moriente formosius: emendationem magis iugulant, quam confirmant.“ Recte itaque hoc loco usus est Gronov. Obss. III, 14. p. 423 ed. lips.

Sat. IV. — 5. *sub ipso tempore* i. e. κροτάφῳ. Recte observat Fromondus, pro illa capitis parte interdum etiam tempus in singulari poni. 6. *Proprietatis modum* s. finem excedit, quatenus adiectiv. *gulosi* nomen *oculis* adiungit, quod ab eo alienum est. Nam quum propria verba sint certa quasi vocabula rerum, paene una nata cum rebus ipsis, praecipiente Cic. de Orat. III, 37; opponuntur iis ea, quae transferuntur et quasi in alieno loco collocantur, aut ea quae novantur. Cf. Ernesti Lexic. technol. lat. rhet. s. v. proprius.

C. 19. Pisces subterranei s. terreni sunt noxii. — 1. Unde haec sumserit Seneca, dicere non habeo. Nam quae Plin. N. H. IX, 57. e Theophrasto affert, non omnino

erupit, affert secum immensam animalium turbam, horridam adspici, et turpem ac noxiam gustu. Certe quum in Caria circa [a] Hydissum urbem talis exsiluisset unda, periere quicunque illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem coelo novus amnis osten-
2 dit. Nec id mirum. Erant enim pinguia et differta, ut ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, et in tenebris saginata, et lucis expertia, ex qua salubritas ducitur. Nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod anguillae quoque latebrosis locis nascuntur, gravis et ipse cibus ob ignaviam, utique si altitudo illas luti peni-
5 tus abscondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corrivatis flumina effici possunt, sed et amnes magnitudinis vastae: quorum aliis semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu devorentur: alii sub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, esse quaedam stagna sine fundo? Quorsus hoc pertinet? Ut appareat, hanc magnis amnibus aeternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fluminum et fontium.

XX.

a. *Hydissum.* Est coniectura Pinciani, quae propior abest a scriptura codd. *Hydinium*, *Hydivium*, *Ydivium*, et a lectione edd. antiquar. *Idimum*, quam Fortunati lectio, qui e scriptura codd. suorum *Nydum* fecit *Myndum*, ab Erasmo recept., et Mureti, qui e codice suo *Iotuma* dante exsculpsit (Var. Lectt. XII, 7.) *Lorymam*. Sed quum fons, unde Seneca haec hauriebat, inaruerit, tantum verisimile, non certum praestare possumus.

nino consentiunt cum his, quae hic legimus. Multos autem fuisse de his rebus auctores, et in ipsis stoicis, patet vel ex Athen. VIII. init.
2. *Nasci — autem — abscondit.* Aristot. Hist. Anim. VIII, 2, quem Plin. l. l. exscripsit, nonnullarum tantum anguillarum hoc esse, plurimas aqua pura et sincera frui tradit. Iam Hippocrates de intern. affect. Sect. V. p. 534, 20 (ed. Genev. 1657. fol.) pinguedinem (ἐγχέλεων) anguillarum hominis naturae maxime infensam esse observavit.

XX. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. [a] Secunda ex eodem, ſi mutatione eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſaepe concipiunt corruptae per iniuriam. Hae cauſae ſaporem dant aquis varium: hae medicatam potentiam: hae gravem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hae levitatem gravitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, utrum per loca ſulphure, an nitro, an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptae, cum vitae periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ovidius ait: a

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

M 4 Medi-

a. *Secunda ex eodem, ſi mutatione eius naſcitur.* Sic emendat Gronov. egregie vulgatam: *Secunda ex eadem ſimilitudine eius n.* cf. not. Mox *medicatam potentiam* e codd. optimis aſſumſit Grut. et Gronov.: alii, *medicaminum*, et *medicativam*. Deinceps §. 3. *Medicatum eſt* e codd. recipiendum duxi, quae ante Muretum adeo vulgata erat ſcriptio, confirmata quoque codd. quibusdam.

C. 20. Quare aquis ſapor varius? — 1. *Ex ſolo.* Multis antiquorum phyſiologorum hanc fuiſſe opinionem tradit Ariſtot. De ſenſu c. IV. p. 1456 ſq. *Quarta* cauſa in corruptione conſiſtit, quae e ſtagnatione et quisquiliis in aquam immiſſis oritur. Iniuria enim apud Senecam, Florum etc. hoc ſenſu occurrit, e. c. infra VI, 18, 32. VII, 31, 11. Florus II, 16. Plin. N. H. XIX, 12. init. raphani — deſinunt iniurias ſentire. — *nitro.* Nitrum eſt noſtrum natrum, ſal alcalinus terreſtris, λίτρον, νίτρον. cf. Plin. N. H. XXXI, 10. Egit de hoc nitro poſt I. D. Michaelem, qui in naturam nitri egregie inquiſiverat in Commentat. Soc. VI et VII. collect., accuratiſſime Io. Beckmannus ad Ariſtot. mirab. Auſcult. p. 111. et ad Antig. Caryſt. p. 216, tandem ad Geſchichte der Erfind. V, 4. Verſus ſunt Ovidii Metam. X, 2 ſq.

De

3 Medicatum est, et eius naturae habet limum, ut corpora et agglutinet et induret. Quemadmodum Puteolanus pulvis, si aquam attigit, saxum est: sic e contrario, haec aqua si solidum tetigit, haeret et affigitur. Inde est, quod res abiectae in eundem lacum, lapideae subinde extrahuntur. Quod in Italia quibusdam locis evenit, sive virgam, sive frondem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis.
4 Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paulatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, si notaveris, Albulam, et fere sulphuratam aquam, circa canales suos [b] rivosque durari. Aliquam harum habent causam illi lacus, quos quisquis faucibus hausit, ut idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum gravitate soporem.

Simi-

b. *rivosque* Fortunati codd. praestabant. Gronovius Fortunato praeeunte probavit. Prima editio *tymbasque*, Muretus *tubosque*. Duo Grut. *cimbosque:* at quartus palat. *canales suos rivos cymbosque*, ubi interpretamentum cum vera lectione coniunctum vides a librario parum docto, qui hoc posterius ex ora in textum temere immisit. *Rivi* autem h. l. et alias sunt aquaeductus.

De *Silaro* Campaniae fluvio cf. Sil. Ital. VIII, 583.: Nunc Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt Duritiem lapidum mersis inolescere ruinis. *Puteolanus pulvis* saepe ap. veteres memoratur, e. c. Virgil. Aen. IX, 710. Vitruv. II, 6. Plin. N. H. XXX, 13; proprietas eius mira adhucdum nota est. cf. Meyeri Darstellungen von Italien p. 452 sq. 3. *Quod in Italia — extrahis.* Idem tradit Plin. N. H. II, 103. cuius verba haec sunt: In Ciconum flumine et in Piceno lacu Velino lignum deiectum lapideo cortice obducitur, et in Surio Colchidis flumine adeo, ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Sylaro ultra Surrentum non virgulta modo immersa, verum et folia lapidescunt, alias salubri potu eius aquae. — 4. *Albula* circa Tibur (Tivoli). Nomen huius Albulae nunc est

Lago

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam 5 quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, et nimia gravitate defertur in ſomnum: ſic aquae huius ſulphurea vis habet quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut in furorem movet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali et Lynceſtius amnis:

Quem quicunque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam ſi mera vina bibiſſet.

XXI. In quosdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, ut transvolantes aves deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo letalis aqua deſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris et loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quam tentat nervos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aër quas inficit, ſimilesque regionibus reddit, per quas, et ex quibus veniunt.

Lago di Tartari, e quo manant Albulae aquae (nunc Acqua zolfo, vel Solfatara di Tivoli) in Tiberim. Ars humana hoc *Φαινομένῳ* etiamnunc utitur ad varia inde artificia conficienda, ſub nomine Confetti di Tivoli nota. Cf. La Lande voyage d'Italie T. V. p. 338 ſq. Verſus Ovidii Metam. XV, 321 eſt. Haec ipſa narrat Ariſtot. mirab. auſcult. p. 356. ed. Beckm. not. de fluvio Sybari, et Strabo VI. p. 404. — 5. Verſus Ovidii Metam. XV, 330 ſq. ſunt. Refert ex Theopompo haec eadem Athen. II. p. 43. d. *Lynceſtius amnis* eſt Erigon, fluvius Macedoniae et Epiri, Lynceſtidem Epiri regionem perfluens. Cf. Schweighäuſ. ad Athen. l. l. Cauſam temulentiae in aquae acidae virtute horum fluviorum quaerendam eſſe nunc conſtat. Hinc Plin. II, 103. Lynceſtis aqua, quae vocatur acidula, vini modo temulentos facit.

C. 21. Specus letales. Res eadem memoratur Plinio N. H. XXXI, 2. Laudat ad h. l. Muretus Virgilii Aen. verſus VI, 237 ſq. quo Seneca reſpexiſſe videtur. Cf. Io. Beckmann. ad Ariſtot. mirab. auſcult. p. 219 ſq. Odorem gravem, mephiticum inde exſurgere notum eſt.

Pabuli ſapor apparet in lacte, et vini vis exſiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quae non eius a quo naſcitur, notas reddat.

XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet coepiſſe cum mundo. Sive ille aeternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſive initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quaeris? [a] Oceanus, et quodcunque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, ut Iſtrum, ut Nilum, vaſtos amnes, magisque inſignes, quam ut dici poſſit, eandem illis originem, quam ceteris eſſe.

XXIII. Haec eſt ergo aquarum diviſio, ut quibusdam videtur. Poſt illam coeleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliae ſunt, ut ita dicam, ſupernatantes, quae in ſumma humo repunt: aliae abditae, quarum reddita eſt ratio.

XXIV. Quare quaedam aquae caleant, quaedam etiam ferveant in tantum, ut non poſſint eſſe uſui, niſi aut in aperto evanuere, aut mixtura frigidae

a. *Oceanus* vulgata eſt, quam Gronov. unice codic. brit. fultus in *Oceanum* mutavit. Noſter N. Q. III, 30 fin. *Oceanus* habet, non, *Oceanum*. Exempla quidem a Gronov. laudata et alia, nunc e lexicis petenda, docent, Oceanum adiective poni, ſed non evincunt, et Senecam ſic ſcripſiſſe. Vulgatum itaque reduxi.

C. 22. Aquarum genus cum mundo natum. — *Nobis*, Stoicis, qui Oceanum ex antiquiſſima poetarum notione omnis aquae principium ſtatuebant, terram cingentem, et ex ſe omnes fluvios emittentem: ita tamen ex opinione quorundam Stoicorum, ut Ister et Nilus ſimul cum mundo exſtiterint, vel aeterni cum mundo eſſent. Attigit Lipſius in Phyſ. Stoic. II, 16 ſq.

C. 23. Aquae coeleſtes e nubibus. *Haec eſt — videtur* ſc. Stoicis. Sequuntur pluviae, ros etc. *Ex terrenis — repunt* rivi, fluvii.

gidae intepuere, plures causae redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calescere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcursus est. Facere solemus dracones et miliaria et complures formas, in quibus aere tenui fistulas struimus, per declive circumdatas: ut saepe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spatii, quantum efficiendo calori sat est. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem sub 2
terra Empedocles existimat fieri: quem non falli credent ii, quibus balnearia sine igne calefiunt. Spiritus in illa fervens loco aestuanti infunditur. [a] Hic per rivos lapsus, non aliter quam igne subdito, parietes

a. *Hic per rivos lapsus.* Sic Erasmus et prius editi et duo palat.: quo spectant ceterae lectiones corruptae, *per imos*, *per unos*. Rivos autem pro canalibus s. tubis poni, supra ad

C. 24. Causae aquarum calidarum et fervidarum. 1. *Empedocles.* Hoc philosopho et eo poeta siculo egregio, Agrigentino, qui circa ol. LXXXIV. floruit, inprimis Stoici saepe duce usi sunt: quid, quod eius dogmata, praesertim physica, interpretari et in usum suum convertere non dedignati sunt, e. c. Chrysippus. Quare et Seneca eum ad partes vocavit. Locum hic allatum uni Senecae acceptum referimus. Cf. praestantissimum opus, Sturzii Empedoclem p. 311 sq. *Facere solemus dracones et miliaria* etc. In balneis haec vascula in primis in usu fuisse patet, e. c. e Palladio de Re Rust. lib. I. tit. 41. p. 56. ed. Schneider. Nomen iis haud dubie a flexibus, spiris formisque fistularum veniebat, quibus continebantur. Authepsae, scutrae, cuccumia (Arrian. Diss. Epict. III, 22. p. 461. Schweighäus.) huc pertinent. Superiori autem parti vasculi aqua frigida infusa per tubos s. fistulas pertenues manavit, donec ex epistomio deflueret calida. Attigit Is. Voss. ad Catull. p. 318 sq. et Schneider. ad Pallad. l. l., ubi observat, Vitruvio esse ahenum caldarium. Formam designat Palla-

rietes et vasa balnei calefacit. Omnis denique frigida transitu mutatur in calidam, nec trahit saporem evaporatio, quia clausa perlabitur. Quidam existimant, per loca sulphure plena exeuntes vel introëuntes aquas, calorem beneficio materiae, per quam fluunt, trahere: quod ipso odore gustuque testantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiae. Quod ne accidere mireris, vivae calci aquam infunde, fervebit.

XXV. Quaedam aquae mortiferae sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in Arca-

ad cap. XX. 6. dictum est. Miror, quod Gronov. studio codicis brit. tantopere abripi se passus sit, ut eius scripturae *pertuso* duritiem non sentiens, eam commendaret et in textum acciperet. Pertusa vasa etc. in usu sunt, sed *pertusum* pro fenestellis s. foraminibus in pavimento pertuso nemo dixerit. *Per tubos*, Mureti, nisi fallor, emendatio, certe coniectura recentior est. Mox vel *evaporatione* vel *tradit* legendum esse, putat Gronov.: sensum enim postulare

Aqua, ait, frigida transiens tubos vasorum fit calida, saporem tamen sulphureum non tradit ille spiritus calefactus, *evaporatio* aquae. Sic optime Gronovius. Cf. Var. lect.

Palladius V. extr. Cf. Casaubon. ad Theophrast. p. 120 sq. Fisch., ubi nostrum locum ad Aristotel. de spiritu 5. p. 1078. A. To. II. explicandum bene admovit. Verba Aristotelis sunt haecce: τὰς δὲ φλέβας ἔχειν πόρους, ἐν οἷς, τὸ θερμὸν ὄν, ὥσπερ ἐν χαλκείοις (balneorum ahenis), θερμαίνειν τὸ αἷμα· φύσει γὰρ οὐκ εἶναι θερμὸν, ἀλλ' ὥσπερ ταύτῃ καταδιαχεῖσθαι. Miliarii meminit quoque Nicarchus in Anal. Brunck. To. II. p. 357. n. 35, ubi vid. Iacobs Animadv. II, 3. p. 43. *Omnis denique — clausa perlabitur.*

2. *Quidam existimant — testantur.* Cf. Vitruv. VIII, 3. Causam hanc exposuit etiam Paulus Silentiarius in thermas pyth. 19 — 25. (Brunck. Anal. III. p. 94 sq. ubi Iacobs nostri loci memor fuit).

C. 25. Aquarum proprietates quaedam insignes. — 1. *Circa Nonacrin — est.* Laudat Muretus Vitruvii VIII,

Arcadia Styx appellata ab incolis, advenas fallit, quia non facie, non odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum venena, quae deprehendi nisi morte non possunt. Haec autem, de qua paulo ante retuli, aqua, summa celeritate corrumpit, nec remedio locus est, quia protinus hausta duratur; nec aliter quam gypsum sub humore constringitur, et alligat viscera. Est autem noxia aqua in Thessa- 2 lia circa Tempe, quam et ferae et pecus omne devitat: per ferrum et aes exit: tanta vis illi inest, a etiam dura molliendi: nec arbusta quidem ulla alit, et herbas necat. Quibusdam fluminibus vis inest mira. Alia enim sunt, quae pota inficiunt greges

lare ait: aqua non trahit saporem ab evaporatione quae lambit et perlabitur clausa vasa, in quibus est aqua. Sed, iunges, *Omnis evaporatio*.

a. *etiam dura molliendi*. Sic omnes edd. et codd. praeter Gronovii brit. qui habet, *etiam dura mordendi*. Scitum est,

VIII, 3. Collegit autem loca veterum de hac Stygis aqua amiciss. Buhle, profeſsor philos. olim Gottingae, nunc Moscoviae, in Aristotelis vita per annos digesta Opp. Arist. Volum. I. praefixa p. 99. post P. Leopardi Emendatt. IV, 8 (in I. Gruteri Lampad. s. face artium liberal. Tom. III. p. 71 sq.) aliosque, quorum recensum dat Iacobs amiciss. ad Brunck. Anal. III. p. 182. (Anim. III, 1. p. 378.) Fabulosa quae Vitruv. l. l. cum aliis narrat, eam neque argenteo, neque aeneo, neque ferreo vase sustineri posse, sed desilire et dissipari, conservari autem et contineri nonnisi mulina ungula, prudens noster omisit. — *artificum* e. c. Locustae ap. Tacit. Annal. XII, 66. XIII, 15. Recentiores simile venenum, quod nomine acqua tóffana satis infame est, invenisse eoque saepe abusos esse constat. *nec aliter — viscera*. Observavit haec Plinius N. H. quoque XXXVI, 24. — 2. *Est autem — Tempe*. Meminit huius rei etiam Vitruv. VIII, 3 et Plin. N. H. XXXI, 2. Muretus. *Alia enim sunt* etc. Vitruv. l. l. Sunt Boeotiae flumina Cephisus

ges ovium, intraque breve tempus, quae fuere nigrae, albam ferunt lanam: quae albae venerant, nigrae abeunt. Hoc etiam in Boeotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen est:
3 uterque ex eodem lacu exeunt, diversa facturi. In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt. Quod ut diutius potavere, non aliter quam infecta mutantur. At si illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector est: ad [b] Peneum eundem

est, iudice Gronovio. Plin. H. N. 31, 2. de eadem aqua ait: traduntque etiam aea et ferrum erodi illa aqua. Vulgata tamen quoque bene habet. b. *Peneum.* Hanc vulgatam temere Muretus e Plin. l. l. mutavit in *Ceronem,* quamvis Plinius ex Eudico, non, ut noster, ex Theophrasto sua habet. Vulgatum tuetur Plin. H. N. II, 103. Cephissus, ait, ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius. — Mox *Auctores novos* omnium edd. et codd. est lectio, quam cur deseramus, equidem non video. *Bonos* tamen coniecit Gronovius. Novi auctores, i. e. recentiores, e. c. M. Varro, Theophrasto aliisque vetustioribus opponuntur. Novam autem scriptorum latinorum aetatem incipere a principatu Augusti constat, et bene animadversum est a V. Cl. Huschke in Commentat. de Orphei Argonautis p. 1. sq. *Omnibus* aeque bonum est:, intell. feris et in omni pecore. Quod Galatiae flumen in omnibus facit, id Cappadociae flumen tantum in equis efficit.

phisus et Melas, Lucaniae Crathis, Troiae Xanthus, inque agris Clazomeniorum et Erythraeorum et Laodicensium fontes ac flumina: cum pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum, ex eoque quamvis sint alba, procreant aliis locis leucophaea, aliis locis pulla, aliis coracino colore. Ovid. Metam. XV, 315 sq. Νυμφόδωρος καὶ Θεόφραςός φασι, τοῦ Κράθιδος τὸ ὕδωρ ξανθίζειν ap. Schol. Theocrit. V. Vide et Plin. N. H. II, 103. XXXI, 2. De Xantho idem ab Aristot. traditur lib. III, 12. Hist. Anim., nisi quod pro Xantho Scamandrum vocat. Haec Muretus. Cf. Beckmann ad Aristot. mirab. auscult. c. 184. Recentioribus haec se non probarunt. In talibus regnat saepe vis phantasiae, accedente

dem gregem appellunt. Auctores novos habeo, esse in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: esse in Cappadocia, quo poto equis, nec ulli praeterea animali, color mutatur, et spargitur albo cutis. Quosdam lacus esse, qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, et mergi proiecta non possunt, licet gravia sint. Huius rei palam causa est. quamcunque vis rem expende, et contra aquam statue, dummodo utriusque par sit modus: si 4

dente philosophandi ratione haud accurata, cuius principium est: post hoc, ergo ob hoc. — 4. *Erat in Sicilia — sint.* De lacu siculo nihil, de fonte Phinthia haec Plin. N. H. XXXI, 2. tradit: Nihil mergitur in Siciliae fonte Phinthia, ut Appion tradit. Fortasse de lacu Palicorum Seneca cogitavit, de quo videndus est Macrobius Saturn. V, 19. et quos Heynius ad Virgil. Aen. IX, 585. laudat. *In Syria stagnum,* lacus est Asphaltites s. mare mortuum: propter salis et bituminis copiam hanc habet proprietatem. Cf. Diod. Sic. XIX, 98. Plin. N. H. II, 103. V, 16. Büsching Geogr. T. XI. p. 397 sq. ed. III. Vid. Beckmann ad Aristot. mir. ausc. c. 139. *Huius rei palam* etc. Verissima haec esse, quae Seneca tradit, in propatulo est. *Modus* i. e. magnitudo et quantitas, uti nunc loquimur, pares esse debent, et comparatio bene instituta, qua res solida aut gravis aut levis appellatur, estque comparata cum humido, in quo demergitur, aut a quo sustentatur: gravitate, ut constat, in corporibus sequente densitatem, levitate raritatem, definiente iam Aristot. Phys. VIII, 7. Seneca autem in his Archimedem in libro περὶ τῶν ὀχουμένων, de iis, quae insident aut vehuntur humido, secutus est, bene observante Fromondo, cuius doctum excursum adeant, qui hydrostatices non sunt satis periti. Mireris non sine causa, legem hydrostaticam hic non allatam esse, quodvis corpus solidum aquae immissum ponderis sui diminutionem pati tantam, quanta sit aquae copia ab ipso pulsae loco. Ceterum ex his, quae h. l. legun-

si aqua gravior est, leviorem rem, quam ipsa est, feret, et tanto supra se extollet, quanto erit levior:
5 graviora descendent. At si aquae, et eius rei quam contra pensabis, par pondus erit: nec pessum ibit, nec exstabit, sed aequabitur aquae: et natabit quidem, sed paene mersa, ac nulla eminens parte. Hoc est cur quaedam tigna supra aquam, paene tota efferantur: quaedam ad medium submersa sint: quaedam ad aequilibrium aquae descendant. Namque quum utriusque pondus par est, neutraque res alteri cedit, graviora descendunt, leviora gestantur.
6 Grave autem et leve est, non aestimatione nostra, sed comparatione eius quo vehi debet. Itaque ubi aqua gravior est hominis corpore, aut saxi, non sinit id quo non vincitur, mergi. Sic evenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. de solidis et duris loquor. Sunt enim multi pumicosi

leguntur, facile est intelligere, Senecae usum hydroscopii, τῦ βαρυλλίυ (Setzwage, Wasserwage) nondum innotuisse, quippe quod post Plutarchi Athenaeique tempora demum inventum esse videtur. Primus enim eius meminit Synesius Epist. XV. et describit Priscianus in Carmine de ponderibus et mensuris 103 sq. (Wernsdorf. Poet. Lat. min. Vol. V. P. 1. p. 511 sq.) Cf. Io. Beckmann Geschichte der Erfind. IV. p. 265. — 6. *Sunt enim — natant*. Plin. N. H. II, 95. ait: In Lydia quae vocantur Calaminae, non ventis solum, sed etiam contis quo libeat impulsae, multorum civium Mithridatico bello salus. Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Del. 36. p. 407 sq. Schneider ad Varron. de Re rust. III, 17, 4. ubi Sotionis locus iam a Dalecampio ad Plin. N. H. l. l. allatus rem optime illustrat. Ἐν Λυδίᾳ ἐςὶν λίμνη καλαμίνη καλȣμένη, ἱερὰ δ᾽ οὖσα Νυμφῶν, ἣ φέρει καλάμων πλῆθος καὶ μέσον αὐτῶν ἕνα, ὃν βασιλέα προσαγορεύουσιν οἱ ἐπιχώριοι, θυσίας δὲ καὶ ἑορτὰς ἐπιτελȣ̃ντες ἐνιαυσίους ἐξιλάσκονται. Τούτων δὲ ἐπιτελȣμένων ἐπειδὰν ἐπὶ τῆς ἠϊόνος κτύπος συμφωνίας γένηται, πάντες οἱ κάλαμοι

cosi et leves, ex quibus quae constant insulae, [c] in Lydia natant. Theophrastus est auctor. Ipse ad Cutilias natantem insulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Statoniensi. Cutiliarum 7
insula et arbores habet, et herbas nutrit, tamen aqua

c. *in Lydia.* Sic probabiliter emendat Hermol. Barbarus ad Plin. N. H. II, 95. vulgatam lectionem, *in India.* Cf. M. Varro de Re rust. III, 17, 4. ubi tamen post Fulv. Vrsinum Schneiderus V. Cl. nostri loci immemor fuit. 'Locus Theophrasti periit: ubi enim πλωάδες νῆσοι, natantes insulae, memorantur Hist. Plant. IV, 13, nulla neque Indiae neque Lydiae insularum natantium mentio fit. Sed illa: *Theophrastus est auctor,* pro suspectis habeo. Seneca enim tali modo testes suos adducere non solet. Nec opus erat, ut res tam pervulgata testimonio confirmaretur. Codices tamen silent: quare eum nemine contenderim.

λαμοι χορεύουσιν, καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν αὐτοῖς παραγίνεται ἐπὶ τὴν ἠϊόνα. Ex quo Sotionis loco Strabo XIII. p. 469. ed. lips. corruptus emendari debet. Verba enim: Φασὶ δ' ἐνταῦθα χορεύειν καλάθους κατὰ τὰς ἑορτάς, facilem admittunt medicinam Φ. δ' ἐ. χ. καλάμους κ. τ. ἑ., quod alibi nuper uberius docui. *Theophrastus* — sua hausisse videtur e Xantho lydio (cf. Creuzeri Histor. Graec. ant. fragm. I. p. 170. not. 14.) Theophrastus, qui Hist. pl. II, 4. et IV, 13. de insulis eiusmodi natantibus exponit, sed has insulas Lydiae calaminas s. πλωτάς, πλωάδας, χορευούσας, vel ὀρχούσας, ὀρχήστριδας nusquam memorat. Talem insulam parvam quidem, sed quae tamen arbores habeat, et in qua et pecudes et armenta pascantur, in via tiburtina saepe magna cum voluptate se spectasse monuit Muretus. Multa talium insularum fit mentio tum apud veteres, e. c. Herodot. II, 156. (cf. Valcken. Opusc. I. p. 42. et Creuzer Hist. graec. fragm. I. p. 26.), Plin. l. l. tum apud recentiores de *lacu Vadimonis* (Lago di Bassano) et *Statoniensi* (Lago de bagni s. solfatara). Büsching. Geogr. IV. p. 353. 363. ed. oct. Alexand. de Humboldt hortos insulasque natantes in America meridion. vidit descripsitque: ut exemplis coacervandis, quorum magna copia apud me est, non diutius immorer. Basis earum non male h. l. describitur. Nunc scimus, turbi

aqua ſuſtinetur: et in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, ſed et aura. Nec unquam illi per diem et noctem in uno loco ſtatio eſt: adeo movetur levi flatu. Huic duplex cauſa eſt. Aquae gravitas medicatae, et ob hoc ponderoſae; et ipſius inſulae materia vectabilis, quae non eſt corporis ſo-
8 lidi, quamvis arbores alat. Fortaſſe enim leves truncos, frondesque in lacu ſparſas, pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiamſi qua in illa ſaxa ſunt, invenies exeſa et fiſtuloſa: qualia ſunt quae duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium rivos: quae ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leve
9 eſt, quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Quorundam cauſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica foecundiores feminas faciat, adeo ut quarundam viſcera longa ſterilitate praecluſa, ad conceptum relaxaverit: quare quaedam in Lycia aquae conceptum feminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax vulva eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temere vulgata. Creditum eſt, quasdam aquas ſcabiem afferre corporibus, quasdam vitiligi-nem,

turbi quem vocant generi, e ſchoeno mariſco, confervis, fucis et ſimilibus plantis paluſtribus compoſito ortum ſuum has inſulas plerumque debere. *Saxa — exeſa et fiſtuloſa:* eo pertinent pumices, lapides natantes etc. Inprimis conferri meretur de tota hac re Deutſche Encyclopaedie Vol. XVII. Inſel p. 606 ſſ. ubi et noſtri loci fit mentio. — 9. *Quorundam — vulgata.* Quae Nilo et Lyciae aquis tribuuntur, pro fabulis habet quidem Seneca, ſed non video, quidni illis vim ſolvendi duritatem, his roborandi infirmitatem ineſſe voluerit. Gangi quoque, Indiae celeberrimo fluvio, eandem ineſſe poteſtatem, omnes Indiae incolae, qui Hindus vocantur, uno ore celebrant. De pluribus fluviis idem

nem, et foedam ex albo varietatem, sive infusa sive pota sit. quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non gravissimas esse aquas credat, quae in crystallum coëunt? Contra autem est: tenuissimis enim hoc evenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillime gelat. Unde autem fiat eiusmodi lapis, apud Graecos ex ipso nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant aeque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri lapis creditur. Aqua enim coelestis minimum in se terreni habens, quum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis: donec omni aëre excluso in se tota compressa est, et humor qui fuerat, lapis effectus est.

XXVI. Aestate quaedam flumina augentur, ut Nilus: cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est

 auctor,

idem tradit Plin. N. H. XXXI, 2. — 10. Fidem de *crystalli* lapidis origine, quam Seneca affert, penes auctorem esse per se patet. Praestat enim haud dubie credere, eadem ratione illum oriri, qua lapides reliqui nascuntur. Κρύσταλλος est nostrum crystal de roche, edler Quarz, Bergcrystall, species terrae siliceae. Cf. Blumenbach. Handbuch der Naturgesch. ed. VIII. p. 551.

C. 26. Cur aestate flumina quaedam augentur? 1. *cuius — reddetur.* Libro proxime sequente. Theophrasti liber, e quo Seneca haec sumsit, in deperditis est. Prima et quarta causa Stoicis propria fuit, quamquam Aristoteles quartam illam ab Heraclito inventam deriserat refutaveratque Meteorol. II, 2: qua in re Zeno et eius proximi successores haud culpandi sunt, quippe qui cum Aristotelis tum Theophrasti libris, tunc apud Nelei haeredes Scepside, urbe Troadis, adhuc delitescentibus, caruerunt: non item posteriores Stoae asseclae, qui his libris uti poterant, et usi sunt, sed interdum rationes perquam ineptas et haud raro recte derisas firmiter tenuerunt. Ceterum mirari licet, quod gravissimam causam crescentium aestate amnium Ponti, e. c. Saga-

auctor, in Ponto quoque quosdam amnes crescere tempore aestivo: quatuor autem esse iudicant caussas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra est: aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secretos cuniculos reddita, tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus ventis ostium caeditur, a et reverberatur fluctu, amnis restitit: qui crescere videtur, quia non effunditur. Quarta
2 ratio est siderum. Haec enim quibusdam mensibus magis urgent, et exhauriunt flumina: quum longius recesserunt, minus consumunt atque trahunt. Itaque quod impendio solebat, id incremento accedit. Quaedam flumina palam in aliquem specum decidunt, et sic ex oculis auferuntur: quaedam consumuntur paulatim, et intercidunt: eadem ex intervallo revertuntur, recipiuntque et nomen et cursum.

a. *et reverberatur fluctu, amnis restitit.* Sic Erasmus et omnes codd., nisi quod nonnulli *resistit* habent. Optime annotat Gronovius, Senecam intellexisse fluctum maris, qui reverberet ostium fluvii, non reverberetur: et confert IV, 2, 20. Itaque et Pinciani emendat. *et reverberato fluctu maris restitit*, et Gruteri, *et reverberatus fluctu amnis restitit* supersedeamus. Mox *impendio* a Pinciani libris est, duobusque Gruteri: at Erasmus *impendere*: pal. quart. *impedire*. Acutior est recepta lectio.

Sagaris, Parthenii, quae nivis in monte Caucaso Tauroque, unde fluvii Ponti oriuntur, liquatione constat, omiserit. Scire autem eam poterat, quum esset notissima. *Tertia — restitit*, ut Tiberis Horat. Carm. I, 2, 9. retortis litore Etrusco violenter undis. 2. *Haec etiam quibusdam mensibus*, ut sol, Junio, Julio, Augusto. *Itaque quod impendio, diminutione fluviorum accedere solebat, id* etc. *Quaedam — auferuntur*, e. c. Rhodanus, Polyb. XVI, 17. Oxus Polyb. X, 48 etc. *quaedam — intercidunt*, e. c. Rhenus. *eadem*, quae palam in aliquem specum decidunt. — 3. Versus sunt Ovidii Metam. XV, 276. *Lycus* Phrygiae fluvius, Strabo XII. p. 237. lips.

ſum. Cauſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus. 3
Omnis autem humor natura ad inferius, et ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed quum primum aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, perrupta parte, quae minus ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum.

Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alioque renaſcitur ore.
Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in undis.

Idem et in Oriente Tigris facit: abſorbetur, et de- 4
ſideratus diu, tandem longe remoto loco, non tamen dubius an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: ut Arethuſa in Sicilia, quinta quaque aeſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alphaeon ex Achaia eo usque penetrare, et agere ſub mare curſum, nec ante quam in Syracuſano litore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Hoc et a te tradi- 5
tum

lipſ. *Eraſinus* fluvius Arcadiae, Strab. VIII. p. 222 ſq. — 4. 5. *Idem in Oriente Tigris facit.* Cf. Plin. N. H. VI, 27, ubi de flumine Tigri ex profeſſo exponit, et eruditiſſimus Danvillii liber L'Euphrate et le Tigre p. 73—109 (Paris. 1781. 8.), qui doctiſſimum cenſorem nactus eſt in Ephemerid. lit. Gottingenſ. anni 1782 Additam. nr. VI. De *Arethuſa* idem narrat Ariſtotel. mir. auſc. c. 186. ibiq. Io. Beckmann. *per Olympia* i. e. eo tempore, quo ludi Olympici celebrabantur: fiebat autem hoc quinto quoque anno, menſe Julio. Cf. Scaliger de emendat. temp. p. 37. Verſus *Virgilii* eſt Eclog. X, 4. not. *ſecundo traditum flumini*, Alpheo. Haec *purgamenta* fontium, fluviorum et lacuum noſtri quoque phyſici obſervarunt, naturali tamen adiecta explicatione. Nam plantis paluſtribus, e. c. confervis, emortuis et putreſcentibus aqua turbatur ſordetque, donec in litus eiiciuntur,

tum est [b] in poëmate, Lucili carissime, et a Virgilio, qui alloquitur Arethusam:

Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.

Est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum intervallum temporis, foeda quaedam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusque est.
6 Hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum, sed folia, testasque, et quidquid putre iacuit, expellant: ubique autem facit mare: cui haec natura est, ut omne immundum stercorosumque litoribus impingat. Quaedam vero partes maris id certis temporibus faciunt: [c] ut circa Messanam et Mylas

b. *in poemate.* Sic Mureti editio, ex ingenio editoris profecta: nam codd. et edd. habent, *Et hoc etiam* s. *et a te traditum* s. *creditum est, ut in prima parte Lucili carissime.* Titulus itaque poematis periisse videtur, qui in voce *Lucili* fortasse latet. Forsan fuerit: *parte Siciliae, carissime.* Pluribus autem poematis haec memoraverit: quare noster posuit *ut,* i. e. exempli caussa. Sic lucraremur poema Lucilii, *Sicilia* inscriptum, in quo, quod aliunde scimus, de Siciliae memorabilibus agere instituerat, cf. Ep. 79 init. et praefat. Tom. II. praemissam nostrae edit. Legendum itaque esse videtur: *Et hoc etiam a te traditum est, ut, in prima parte Siciliae, carissime, et a Virg.* Hinc efficeretur, carmen illud, quod Ep. 79, 5. memoravit, revera compositum esse. Ceterum *L* et *S* a librariis confundi solere constat. In talibus locis Gronovium semper fere tacuisse merito mireris. Nam etiamsi nullam huius vulneris medicinam excogitasset, tamen emblema illud Mureti suppositìtium eum indicasse oportuit.

c. *ut circa Messanam et Mylas fimo quiddam simile turbulentum in litus mare profert.* Ita Erasmus e coniectura ciuntur, quibus stercoris loco utuntur. Nostrates dicunt: lacus floret. *Et in chersoneso Rhodiorum,* in opposita Caria: cuius meminerunt alii veteres, e. c. Plin. XXXI, 2. fin. — 6. *ut circa Messanam et Mylas* — *foedo.* Cf. de hoc loco Var. Lect. Fere eadem verba habet Plin. N. H. II, 98: Circa Messanam et Mylas fimo similia exspuuntur: unde fabula, Solis boves ibi stabulari.

Mylas fimo quiddam simile, turbulentum in litus mare profert, fervetque et aestuat, non sine odore foedo. Unde illic stabulare Solis boves, fabula est. Sed difficilis ratio est quorundam: utique ubi tempus eius rei, de qua quaeritur, inobservatum et incertum est. Itaque proxima quidem inveniri et 7
vicina non potest causa, ceterum publica est illa: Omnis aquarum stantium clausarumque natura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt vitia consistere, quae sua vis defert et exportat. Illae quae non emittunt quidquid insedit, magis minusve aestuant. Mare vero cadavera, stramentaque, et naufragorum reliquiis similia, ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuque, sed tranquillum quoque placidumque purgatur.

XXVII. Sed monet me locus, ut quaeram, quum fatalis dies diluvii venerit, quemadmodum magna

 pars

ctura haud improbabili Fortunati, qui e lectione codd. *fimum quidem sile*, vel, *similem turbulentum*, vel, *turbulentae luis*, vel, *avis m. p.*, Plinii N. H. II, 98. attendens nostram lectionem exsculpserit. Pincianus emendaverat: *fimum quendam similem purgamentis m. p.* Temporis definitionem hic exspectares positam. Nec Strabo VI, 2, 3 Lips. opem ferre potest: de opposito Tauromenitani litore simile quid commemoravit. Sed locus noster, si tamen a Senecae manu est, iam mature tam deturpatus est, ut cod. pal. quart. verba, *fimo — aestuat*, prorsus omittat. Nec video, cur hae voces interpositae magnopere desiderentur, in praegressis quippe satis clare expositae. Quin, si quae sentiam libere profiteri licet, parum abest, quin credam, totam hanc ῥῆσιν e Plin. N. H. II, 98. huc translata esse ex ora codicis antiquissimi, ubi vir doctus quidam eam adnotasset. Mox *quae sua vis* omnium codd. et edd. est scriptura, praeter Mureti, qui dedit, *secunda vis d.*

C. 27. Causae diluviorum et exundationum. Quae de *diluvio* s. cataclysmo, quo terram aliquando obrutum iri docet, hic leguntur, Stoicorum recentiorum, Platonem De Legg. III. init. Tim. passim, (coll. Aristot. Meteorol. I, 14. Cic. in Somn. Scip. c. 7. ibique Macrob. II,

pars terrarum undis obruatur. Utrum Oceani viribus fiat, et externum in nos pelagus exsurgat: an crebri sine intermissione imbres, et, elisa aestate, hiems pertinax immensam vim aquarum ruptis nubibus [a] deruat: an flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes novos: aut non sit una tanto malo causa, sed omnis ratio consentiat, et simul imbres cadant, flumina increscant, maria sedibus suis

a. *deruat.* Sic omnes codd. et Erasmus, qui tamen alias legi notavit, *deiiciat.*

II, 10. Lucret. V, 340 sq.) imitantium, dogma fuisse credere licet. Veteres enim Stoae tum conditores tum asseclae igne omnia interitura statuerunt, Heraclitum haud dubie sequuti. Sensim autem posteriorum Stoicorum haud paucos ab antiquiore Zenonis Chrysippive disciplina descivisse et mox alia ex aliis philosophorum scholis mutuatos esse et Stoicismo immiscuisse constat, in quibus et hic cataclysmus fuit. Quare mirari merito licet, quod Tiedemannus, egregius nuper tum auctor historiae philosophiae, tum et ipse philosophus haud spernendus, dubitavit, utrum hoc dogma Stoae proprium fuisset (Geist der stoischen Philos. II. p. 467.). Bruckerus autem, qui etiam hoc dogma Zenoni tribuit, Hist. crit. phil. I. p. 945. non audiendus est. De mutatione Stoicismi egregie disputavit Conzius, professor literar. bonarum Tubingae, in Abhandlungen für die Gesch. und das Eigenthümliche der spätern stoischen Philosophie. Tubingae 1794. 8. — 1. *Utrum Oceani* etc. Quae sub Oceano intelligat auctor, memineris ex cap. XXII, 1. huius libri. *hiems,* de anni tempore cogites velim, quo in regionibus australibus loco glaciei et nivis pluviae continuae cadunt, ipsa etymologia iuvante, quae ab ὕω vocem derivare iubet. — 2. *aut non sit* etc. Coniunctio *aut* hic locum suum tuetur: in suppositionibus enim, aut disiunctis oppositionibus post utrum, an, sequi non potest autem, vel, sed *an.* Cf. Drakenborch. ad Liv. II, 40, 6. II, 8, 8. V, 3, 7. Spalding. ad Quintil. I, 5, 49. Spectant haec ad c. XXVI, 1. *Ad*

suis excita percurrant, et omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita est. Nihil difficile est naturae, utique ubi in finem sui properat. Ad originem rerum parce utitur viribus, dispensatque se incrementis fallentibus: subito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo tempore 3
opus est, ut conceptus ad puerperium [b] perduret infans, quantis laboribus tener educatur? quam diligenti nutrimento obnoxium novissime corpus adolescit? at quam nullo negotio solvitur? Urbes constituit aetas: hora dissolvit. Momento fit cinis: diu silva. Magna tutela stant ac vigent omnia: cito ac repente dissiliunt. Quidquid ex hoc statu 4
rerum natura flexerit, in exitium mortalium satis. Ergo quum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas movent: nec sine concussione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, inter quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres,

 et

b. *perduret.* Omnes fere sic codd. Reduxi Grutero praeeunte. Olim vulgata, et Erasmi: *perducatur.*

Ad originem — dispensatque sui curam habet. *fallentibus* clandestinis — venit. Argutius haec quam verius dicta esse videntur: nam ut deleat aliquid natura, aeque praeparatione opus est ei, ac ut procreet. Natura autem sapientissima gradatim in omnibus quae providet procedere, saltumque quem dicimus mortalem, evitare amat. Caveant modo homines, ne vim afferant rebus, sibi aliisque, et studeant leges naturae cognoscere, iisque se resque suas accommodare! Loca hoc dogma Stoae probantia collegit Tiedemannus Geist der specul. Phil. II. p. 536. 543 sq., quem tamen mireris sibi tantopere adversari, ut quae alio loco probet, alio refutet, e. c. p. 449. — 4. Serv. Flav. Papirius *Fabianus* inter Senecae doctores insignis Stoicus, quem summo loco habebat, et propter philosophiae atque elo-

et ſine ullis ſolibus triſte nubilo coelum eſt; nebulaque continua, et ex humido ſpiſſa [e] caligo, nun-
5 quam exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, et ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quae ſeruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox iniuriam et validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt, et vitis; atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: iam nec gramina aut pabula laeta aquis ſustinet, fame laboratur, et manus ad antiqua alimenta porrigitur; quare ilex et quercus excutitur, et quaecunque in his arduis ar-
6 bor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, et in imum usque receptis aquis fundamen-

e. *caligo*. Sic optimi codd. Grut., non, *caliginе*. Probaverat Gruterus. Alii, *exſiccantibus venis:* ſed *ventis* praeſtat. Deinde, *mox iniuriam et validiora ſenſere* vulgata eſt et bona. Cod. Colon. *mox in ruinam et valetudinaria ſeneſcere:* adſcripſerat Grut., probante poſtea Gronovio, nihil elegantius, ſi modo ſcribamus *validiora:* quam Gruteri coniecturam pro lectione Cod. Col. habuit Gron.

eloquentiae ſtudium et famam ſaepe celebrabat. Quae hic laudantur, ea in Fabiani libris Naturalium cauſarum, unde Plinius quoque multa hauſit, occurriſſe videntur. cf. ad Conſolat. ad Marciam c. XXIII, 3. — 5. *et manus ad antiqua — ſtetit.* Glandibus quercus, fagorum, caſtanearum, nucum (δρυσὶ, ἀκροδρύοις) veſci (βαλανηφαγεῖν) ſolitos eſſe homines, priusquam politiores culturam agri reperiſſent, ideoque ante aevum heroicum, antiqua et nota fama eſt, eaque haud dubia, quandoquidem dulces atque ad edendum et aſſervandum aptiores ſunt ſpecies nonnullae quercuum regionum auſtralium, etiamnunc in Hiſpania, Luſitania etc. comedi ſolitae. Loca veterum hac de re collegit Meurſii ad Lycophron. 483. et Io. Matth. Geſneri ad Claudian. p. 578 ſq. diligentia, e. c. Herodot. I, 66. Moſchion ap. Stob. Ecl. phyſ. p. 240 ſq. Heer. Vitruv. II, 1. Virgil. Ge. I, 148.

damenta desidunt; ac tota humus stagnat: frustra titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, et lutosa humo nihil stabile est. Postquam magis magisque nimbi ingruunt, et congestae seculis tabuerunt nives, devolutus torrens altissimis montibus rapit silvas male haerentes, et saxa [d] revolutis remissa compagibus rotat.
Abluit villas, et intermixtos ovium greges devehit; 7
vulsisque minoribus tectis, quae in transitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Urbes, et implicitos trahit moenibus suis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeo simul, et quod opprimeret, et quod mergeret, venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Novissime ruina magna gentium
clarus onustusque diffunditur. Flumina vero suapte 8
natura vasta, et tempestatibus rapta, alveos reliquerunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum,

d. *revolutis.* Gronov. emend. *resolutis.* Lib. IV, 2. signorum coagmenta solvuntur. Sed vulgata habet quo defendatur. Mox *Auctus deinde processu aliquot in se t.* legere nos iubet: quamquam et vulgata bona est. Denique malit, *latissima velut per angustum aquis implet.* Ingeniosa sunt haec conamina, sed non ita necessaria, ut vulgatam lectionem deseramus. Librarii sunt emendandi et in ordinem cogendi, non auctores, quorum scripta edimus atque tractamus.

148. Ceterum cuilibet patere puto, Senecam uti alias ita hic rhetorem agere malle quam philosophum, ideoque singulis exornandis et describendis libenter immorari. Universa et ea brevis calamitatis designatio consilio auctoris et desiderio lectoris suffecisset. Ingenium in his cum Quintiliano admiramur, iudicium desideramus. — 7. *auctus* sc. torrens. *plana* opponuntur urbibus, agros: quamquam hi iam in antegressis memorati sunt. Sed copia superflua totam hanc descriptionem laborare

num, atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, quum ſuperfuſi novas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alveo? Quanta cum praecipitatione volvuntur, ubi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſime velut per anguſtum aquas implet?
9 Quumque Danubius non iam radices nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſolicitat, ferens ſecum madefacta montium latera, rupesque deiectas, et magnarum promontoria regionum, quae fundamentis laborantibus a continente receſſerunt? Deinde non inveniens exitum, omnia enim ſibi ipſe praecluſerat, in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium uno vortice involvit. Interim permanent imbres, fit coelum gravius, ac ſic
10 diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: et quidem horrida et terribilis, intercuſſu luminis diri. crebra enim micant fulmina, procellae quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum acceſſu, et ſibi anguſtum, iam promovet litus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, ut maligno oſtio retenta, reſtagnat, et agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia, quae
11 proſpici poſſunt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, et immenſa ubique altitudo eſt. tantum in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excel-

borare apparet. — 9. *Quumque Danubius.* Hic exſpectaſſes, concuſſionis mundi, cuius ſupra §. 4. meminit, coll. c. XXIX. etiam mentionem fieri, ut maiorem deſcriptioni fidem faceret. Nam vix fieri poteſt, ut ſine terrae tremoribus, et qui eos comitari ſolent, ignibus e terra propulſis, tales ruinae exiſtant. Quo recte reſpexit Ovidius Metam. I, 283. Humidam autem ſiccamque viam,

excelsissima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante se gregibus: diremtum inter miseros commercium ac transitus: quoniam quidquid submissius erat, id unda complevit. Editissimis quibusque adhaerebant reliquiae generis humani: quibus in extrema perductis, hoc unum solatio fuit, quod transierat in stuporem metus. non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe 12
vim suam perdit in eo, qui ultra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, et sparsas Cycladas augent, ut ait ille poëtarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque litora ponto.

nisi tantum impetum ingenii et materiae ad pueriles ineptias reduxisset.

Nat lupus inter oves, fulvos vehit unda leones.

Non est res satis sobria, lascivire devorato orbe ter- 13
rarum. Dixit ingentia, et tantae confusionis imaginem cepit, quum dixit:

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos.

— — Pressaeque labant sub gurgite turres.

Magnifice hoc, si non curavit, quid oves et lupi faciant. Natari autem in diluvio et in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, mersum est? Concepisti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, coelo ipso in terram ruente. Perfer. Scies quid deceat, si cogita-

viam, ut recentiores Geologi loquuntur, coniungi solere a natura constat, si quas mutationes eiuscemodi violentas progignere voluerit. — 12. *ut ait ille poetarum — dixit* Ovid. Metam. I, 292. Versus reprehensus est ibi 304. Sequens est 285. 290. Eadem ratione Horatium quoque Carm. I, 2, 7 sq. esse a Porphyrio vituperatum constat: cf. ibi Mitscherlich. amiciss.

gitaveris orbem terrarum natare. Nunc ad propositum revertamur.

XXVIII. Sunt qui existiment, immodicis imbribus vexari terras posse, non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluvia segetes malas, fructum grando decutiet, intumescent rivis flumina: sed resident. Quibusdam placet moveri mare, et illinc causam tantae cladis arcessi. Non potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri
2 tam grande naufragium. Ubi instat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, et non esse modum pluviis concesserim, suppressis aquilonibus, et flatu sicciore: austris nubes et imbres et amnes abundare.

— — Sed adhuc in damna profectum est.
Sternuntur segetes, et deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non laedi debent terrae, sed abscondi. Denique quum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum, et fluctum ultra extremum tempesta-
3 tis maximae vestigium mittunt. Deinde a tergo ventis [a] urgentibus, ingens aequor evolvunt, quod longe a conspectu interioris litoris frangitur. Deinde ubi litus his prolatum est, et pelagus in alieno con-

a. *urgentibus.* Hanc praeclaram Gronovii emendationem recipiendam duxi. Nam venti non *surgere* poterant, quum iam antea

C. 28. Continuatio. 1. Duas opiniones de origine huius diluvii exponit. Prima est, pluvias non sufficere huic calamitati: secunda obiicit, mare adhuc moveri ad hanc tantam cladem efficiendam. Recentiorum Stoicorum has duas esse sententias haud dubitem. — 2. Versus Ovidii Metam. 1, 273 sq. Prioris versus auctor non succurrit. — 3. *Deinde ubi litus — recessu maris.* Quod cap. XXII. oceanum vocabat, hic aestum ex imo recessu maris pro-

conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit aeſtus ex imo receſſu maris. Nam ut aëris, ut aetheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Haec fatis mota, non aeſtu, nam aeſtus fati miniſterium eſt, attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitu- 4
dinem erigitur: et illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam aequo terris faſtigio [b] aſcenderent, ſi quis excelſa perlibret. Maria paria ſunt. Nam par undique ſibi ipſa tellus eſt. Cava et plana undique inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotundum orbis aequatus eſt, in parte autem eius et maria ſunt, quae in unius aequalitatem pilae coëunt. Sed quemadmodum campos in- 5
tuentem, quae paulatim devexa ſunt, fallunt, ſic non intelligimus curvaturas maris, et videtur planum

antea *auſtris* dixiſſet nubes et imbres et amnes abundare. Sed *urgere* debent. Mox *Deinde ubi litus his prolatum e.* Sic omnes codd. et edd. praeter Muretum, qui dedit, *bis terque.* b. *aſcenderent* e cod. Col. aſſumſi, ſuadente quoque ſententiae nexu, quo quidem permotus punctum poſt *aſcenderent* ſuſtuli, et poſt *perlibret* poſui. Antea *aſcenderet.* Gron. emend. *aſcendunt.*

procurrentem appellat: aliud aquarum genus, quod Stoici ſtatuebant coepiſſe cum mundo. — 4. *Nec id — aſcenderent, ſi quis excelſa perlibret*, geometriae ope, inprimis dioptris et gnomone: tales altitudinum menſurationes nunc fieri ſolere barometris conſtat. Quum terra pilae ſimilis ſit, eam ſibi undique parem eſſe oportet: nec cava et plana terrae quidquam ex illa rotunditate demunt, recte iam Cleomede I, 10. et Strabone paſſim ex Eratoſthene obſervantibus, Plinio autem N. H. 11, 64, ultra quam decebat claſſis praefectum et mathematicae non imperitum, hanc rem in dubitationem vocante. Iam quum in orbis parte etiam ſint maria, ſequitur, ea quoque eſſe paria. Sphaericam porro maris eſſe formam Ariſtoteles de Coelo II, 4. aliique obſervaverant. Cf. Schneider ad Eclog. phyſ. p. 157 ſq. et Koeleri Allgemeine

num quidquid apparet: at illud aequale terris est. Ideoque ut effluat, non magna mole se tollet: dum satis est illi, ut supra paria veniat, leviter exsurgere: nec a litore ubi inferius est, sed a medio, ubi
6 ille cumulus est, defluit. Ergo ut solet aestus aequinoctialis, sub ipsum lunae solisque coitum, omnibus aliis maior undare: sic hic qui ad occupandas terras mittitur, solitis maximisque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusurus est, montium crevit, devolvitur. Per centena millia quibusdam locis aestus excurrit innoxius, et ordinem servat. Ad mensu-
7 ram enim crescit, iterumque decrescit. At illo tempore solutus legibus, sine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura est. Utrumque fit, quum Deo visum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua et ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, et ex his interitus est. Ergo quandoque placuere res novae mundo, sic in nos mare

meine Geograph. der Alten I. p. 145 sq. -- 6. *Ergo ut solet — undare.* Romani in observando maris aestu maiores quam Graeci progressus fecere, quippe qui praeter mare mediterraneum, ubi aestus effectus neque sunt satis regulares, neque magni, etiam mare atlanticum s. Oceanum noverant. Egregia est huius rei descriptio apud Plin. II, 97. Ibi ait: paribus intervallis reciproci (aestus maris) senisque semper horis non cuiusque diei aut noctis aut loci, sed aequinoctialibus etc. *Sub lunae solisque coitum,* nos vocamus coniunctionem, Graeci σύζυγιαν, novilunii tempus, luna in solis radiis delitescente. — 7. *Eadem — futura est.* Antiqui Stoici ex igne et per ignem omnia creata credentes Heraclito suo fideles, etiam igne, ἐκπυρώσει, omnia deletum iri statuerunt: posteriores s. recentiores aquae quoque magnum in terram imperii momentum adscripsisse constat. Cf. Brucker I, p. 945. Tiedemann Geist der spec. Philos. II, p. 466 sq. Lipsii Phys. stoic. II, 22.

mare emittitur deſuper, ut fervor ignis, quum aliud genus exitii placuit.

XXIX. Quidam exiſtimant terram quoque concuti, et dirupto ſolo nova fluminum capita detegere, quae amplius ut e pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: et adeo quidem affirmat, ut conflagrationi, atque diluvio, tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera, quae nunc diverſos agunt curſus, in Cancrum convenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, ut recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futuram, quum eadem ſiderum turba in Capricornum convenerit.
Illic ſolſtitium, hic bruma conficitur. Magnae po- 2
tentiae ſigna: quando in ipſa mutatione anni momenta

C. 29. Continuatio. 1. *Quidam — profundant.* His annumerat Fabianum c. XXVII, 4. ideoque Stoicorum recentiorum, non unius Senecae haec ſententia fuit. *Beroſus* (Βηρωσσὸς) Chaldaeus, qui Alexandri magni tempore ex annalibus in *Beli*, cuius dei Babyloniorum, ſideralis doctrinae, ut perhibebant, auctoris, ſacerdos dicitur, templo conſecratis hiſtoriam Chaldaeae et Babylonis ſcripſit (ὁ τὰ χαλδαϊκὰ καὶ βαβυλωνιακὰ συγγραψάμενος) et aſtrologica, ſive de aſtronomia et philoſophumenis Chaldaeorum compoſuit. Fragmenta collegit I. A. Fabric. Bibl. gr. Vol. XIV. p. 175 ſq. ed. vet. Brucker I. p. 129 ſq. Hoc fragmentum ex eius aſtrologicis petitum eſſe videtur, converſis ex opere, ut videtur, Belo conſecrato. *quando omnia — curſus,* planetae, *in Cancrum,* cuius partem borealem maxime et auſtralem aeſtuoſam et igneam, ut *Capricorni* humentem et aqueam, credunt Aſtrologi. Cf. Manil. III, 625 ſq. 637 ſq. Sermonem autem eſſe de coniunctione, quam vocant, in aprico eſt. *per orbes omnium,* i. e. Fromondo interprete, per corpora ipſa ſphaerica Planetarum: quod fiat, ſi in eodem perpendiculo et ſemidiametro mundi diſponantur. 2. *quando in ipſa mutatione anni,* i. e. Fromondo interprete, quando virtutes cauſarum circa Tro-

menta sunt. Et istas ego receperim caussas: neque enim ex uno est tanta pernicies: et illam quae in conflagratione nostris placet, huc quoque transferendam puto, sive anima est mundus, sive corpus, natura gubernante, ut arbores, ut sata; ab initio eius usque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, inclusum est: ut in semine omnis fu-
3 turi ratio hominis comprehensa est. Et legem barbae et canorum nondum natus infans habet: totius enim corporis, et sequentis aetatis in parvo occultoque lineamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem et lunam, et vices siderum, et animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quae non secus quam
4 hiems, quam aestas, lege mundi venit. Itaque non pluvia istud fiet, sed pluvia quoque: non incursu maris, sed maris quoque incursu: non terrae motu,

sed

Tropicos confluxerint, ubi solis termini sunt, et unde reciprocat mutatque directum anni cursum. *sive anima — corpus.* Stoicos recentiores et nostrum dubitasse videmus. Ignis quum duplici sensu ap. Stoicos caperetur, primum pro intelligentia summa, s. deo, natura, omnia penetrante, deinde pro elemento ipso: confusio notionum quaedam inde ortum duxit, quae illam dubitationem creasse videtur. *natura gubernante* mundum. — 3. *canorum* capillorum. *occultoque* semine. Vides hic dogma Stoicorum haud spernendum: inprimis physiologiam exponere studuerunt, et inciderunt in nisum formativum, quem Blumenbachius egregie exposuit. Perspicacissime iam huius doctrinae fundamenta iecerunt. Sic iam Cleanthes Stobaei Eclog. phys. I. p. 372: ὥσπερ γαρ ἑνός τινος τὰ μέρη πάντα φύεται ἐκ σπερμάτων ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις, οὕτω καὶ τοῦ ὅλου τα μέρη, ὧν καὶ τὰ ζῶα καὶ τα φυτὰ ὄντα τυγχάνει, ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις φύεται. Omnia autem a natura primum ita lege firmissima et sapientissima constituta sunt, ut iusto tempore et ordine eveniant.

5. Er-

sed terrae quoque motu. Omnia adiuvabunt natu-
ram, ut naturae constituta peragantur. Maximam
tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa prae-
stabit: quam diximus esse mutabilem, et solvi in
humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus 5
humanis: quum partes eius interire debuerint, ab-
olerive funditus totae, ut de integro totae, rudes
innoxiaeque generentur, nec supersit in deteriora
magister; plus humoris, quam semper fuit, fiet.
Nunc enim elementa ad id, quod debetur, pensa
sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quae li-
bramento stant, inaequalitas turbet: accedet humo-
ri. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo
obruat. Quidquid illi accesserit, necesse est in alie-
num locum exundet. a Undae ergo et terra non
minus debet, ut validiori infirma succumbat. In- 6
cipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humo-
rem, et assidua tabe defluere. Tunc exsilient sub

a. *Undae ergo et terra non minus debet* etc. Sic rescribendum suasit Gron. In veneta est: *vide ergo ne terra debeat minui.* Accedit Erasmi edit. sec. sed tertia habet Fortunati emendationem: *unde ergo terra habeat, minus ut validioribus infirma succumbat.* At codd. mss.: *vide ergo ut terra non debeat minus.*

5. *Ergo quandoque*, aliquando, olim. Si quando hic terminus terrenis acciderit, tunc lege naturae plus humoris ex terra resolutum fuerit, quam semper fuit, aequalitate mixtionis elementorum, quae nunc constituta est, cessante. Ceterum hanc terrae resolutionem in aquam nostris chemicis haud probari constat. *nec supersit — magister:* nulla causa supersit, quae doceat quasi elementa, innocentia iam et intra mensuram et libramentum suum redacta, ferocire et aliis se hostiliter superfundere. Fromondus. At nihil hic elementa, sed hominum mores respicit Seneca; auctorem et exemplum sceleris intelligit. Gronovius. Recte. cf. c. XXX, 6 et 7. ubi homo inscius scelerum etc. locum nostrum illu-

montibus flumina, ipsosque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes, quemadmodum in morbum transeunt sana, et ulceri vicina consentiunt: ut quaeque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, et deinde current, et hiante pluribus locis saxo, per fretum salient, et maria inter
7 se component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi aequoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes novum mare fabulas obruet, et hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos menses hiems, aestas prohibebitur, et quodcunque terras sidus exsiccat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium et Rubrum mare, Ambracii
8 et Cretici sinus, Propontis et Pontus. Peribit omne discrimen. Confundetur quidquid in suas partes natura digessit. Non muri quenquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa supplicibus, nec urbium summa; quippe fugientes unda praeveniet, et ex ipsis arcibus deferet. Alia ab occasu,

lustrant. 6. *aura tacita,* leni, fluxa, quatenus aurae flatus tacitus est mollis. Fromondus. *et hiante — saxo,* quod terra in aquam resoluta, relictum est, ideoque spatium aquis currentibus fecit. Ex hoc loco aliisque veterum sequitur, eos fundamentum quo terra nitatur, saxum esse credidisse: a qua opinione nec nostri abhorrent physici. 7. *Omnes — fabulas obruet:* quatenus de his adriatici siculique maris faucibus etc. multae fabulae inde ab initiis fere temporis mythici fictae narrabantur. Ibi enim fabularum conditores incredibilia atque mirabilia locum habuisse fingebant, ut ex Persei, Circes, Ulyssis etc. historia fabulari notum est. *Siculum aequor,* h. l. mare quod a Miseno promontorio versus insulam Siciliam patet. Historici aliique siculum mare vocare solent omnem illum aquarum tractum, qui in Siciliam vergit. Cf. Burmann. ad Phaedri fab. II, 5, 10.

casu, alia ab oriente concurrent: unus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunae indulgentia excoluit, quidquid supra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna pessumdabit.

XXX. Sunt omnia, ut dixi, facilia naturae: utique quae a primo facere constituit; ad quae non subito, sed ex denuntiato venit. Iam autem a primo die mundi, quum in hunc habitum ex informi unitate discederet, quando mergerentur terrena, decretum est: et ne sit quandoque velut in novo opere dura molitio, olim ad haec maria se exercent. Non vides, ut fluctus in litora, tanquam exiturus, incurrat? Non vides, ut aestus fines suos transeat, et in possessionem terrarum mare inducat? Non vides, ut illi perpetua cum claustris suis 2
pugna sit? Quis porro istinc, unde tantum tumultum vides, metus est e mari, et magno impetu erumpentibus fluviis? Ubi non humorem natura disposuit, ut undique nos, quum voluisset, aggredi posset? Mentior, nisi eruentibus terram humor

occur-

C. 30. Fatorum et naturae necessitate his diluviis et inundationibus factis regeneratio et renovatio orbis recentis post diluvium fiet. 1. *Sunt — ut dixi*, c. XXVII, et aliis multis locis. *ex informi unitate*, i. e. ex chao, in quo omnia elementa coagmentata ideoque unita, nondum separata iacebant. 2. *Quis — fluviis? Quis porro*, i. e. igitur, tandem *metus* tibi oriri potest *istinc*, ex illa regione, e mari et e fluviis? Quomodo metuere potes, ne mare et fluvii violenter erumpentes tibi noceant, quum tamen scias, a primo mundi die haec sic decreta esse, et ubique humorem, in quem terra resolvi possit, nos cingere? *Mentior nisi*, formula affirmandi, pro qua Ovidius habet, *mentiar nisi*. Cf. praef. IV. libri, §. 8. De elementis sermo est, quae uti se invicem iuvare, ita ad exitium mutuum conspirare credit Se-

occurrit, et quoties nos avaritia aut defodit, aut
aliqua causa penetrare altius cogit, eruendi finis
3 unda est. Adiice nunc, quod immanes sunt in ab-
dito lacus, et multum maris conditi, multum flu-
minum per operta labentium. Undique ergo erunt
causae diluvio, quum aliae aquae subinfluunt terras,
aliae circumfluunt, quae diu coërcitae vincent, et
amnes amnibus iungent, paludibus stagna. Omnium
tunc mare ora fontium implebit, et maiore hiatu
4 solvet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum
venter exhaurit, quemadmodum eunt in sudorem
vires: ita tellus liquefiet, et aliis causis quiescenti-
bus, intra se, quo mergatur, inveniet. [a] Sic magna
omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora
exitii. Tentatur divelliturque concordia, quum se-
mel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mun-
dus: statim undique ex aperto, ex abdito, superne,
5 ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam vio-
lentum et incontinens sui, tam contumax, infe-
stumque retinentibus, quam magna vis undae; ute-
tur libertate permissa, et iubente natura, quae scin-
dit circuitque, complebit. Ut ignis diversis locis
ortus, cito miscet incendium, flammis coire prope-
rantibus: sic momento redundantia maria se com-
6 mittent. Nec ea semper licentia undis erit; sed
peracto exitio generis humani, exstinctisque pariter
feris,

a. *Sic magna omnia coitura.* Bene se habet haec lectio. At Gron. emendabat vel, *maria*, vel, *magna omnia ruitura*. Mox cum Gron. vocum traiectionem Pinciani reieci, et *superne* post *ex abdito*, non, quod ille volebat, ante collocavi.

Seneca: non, quo ille huius sententiae auctor sit habendus, sed quod hoc dogma cum omnis Stoae turbae, tum maxime recentiorum Stoicorum fuisse credere licet. Omnia elementa coibunt ad naturae istud decre-

feria, in quarum homines ingenia transierant, iterum aquas terra sorbebit: natura pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget: et rejectus e nostris sedibus, in sua secreta pelletur Oceanus: et antiquus ordo revocabitur. Omne ex integro ani- 7
mal generabitur, dabiturque terris homo inscius scelerum, et melioribus auspiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt. Cito nequitia subrepit: virtus difficilis inventu est, rectorem ducemque desiderat. Etiam sine magistro vitia discuntur.

cretum explendum: unitas divelletur etc. 7. *Omne ex integro* etc. Vides hic eandem diluvii et exitii generis humani caussam afferri a Stoico, qua sub initio Geneseos Mosaicae deum permotum legimus, ut genus humanum perderet novumque prodire iuberet. Saepius ad hoc remedium ab austeris et iis pravae ad suam ipsorum rudem cogitandi rationem, de deo sentientibus ingeniis inventum redierunt cosmologi veteres. Exemplo sit diluvium deucalioneum Apollodor. III, 8, 1 sq. Mythis vero, in quos mutationes physicae conversae erant, Stoicos inprimis, allegoriarum et nostram adhuc mythologiam saepe deformantium auctores amantissimos, ad suum quisque morem rigide et, ut dicam, moraliter convertentes, usos esse constat. *virtus difficilis — discuntur.* Rigido Stoico haec digna, in quibus et ille se prodit eo, quod virtutem stoice definit, quam per se esse expetendam, nullo voluptatis, utilitatis etc. habito respectu, docebant, affectibusque deletis. Hanc esse difficilem inventu nemo iis negabit: rectorem ea desiderat, ut inveniatur: nam qui eam semel obtinuerit sapiens, nullo rectore duceque indiget. Vitia contra sensibus instigantibus discuntur, ideoque nisi mature rectum imbiberis, magistro, quem tamen facillime nanciscaris, non indigebis.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER QUARTUS.

IN QUO DE NIVE, GRANDINE, ET PLUVIA AGITUR.

Argumentum.

In Praefatione gratulatur Lucilio de otiosa Siciliae procuratione, quae Musis et literis eius spatium daret. Monet praeterea, ne adulatoribus praebeat latus. Laudes deinde Gallionis fratris interiectae, et Siciliae adiectae.

Cap. I. Statim ab origine Nili incipit, et multa de Nilo docta et amoena interspargit. Inde ad grandinem, nivem, glaciem, pluviam abscedit: et occasione tam bella et oblata, adversus nivatas et glaciatas potiones, ac Romanam luxuriam litigare incipit, nec litigium ante librum finit.

PRAE-

PRAEFATIO.

Delectat te, quemadmodum scribis, Lucili virorum optime, Sicilia, et officium procurationis otiosae. Delectabit, si continere id intra fines suos volueris, nec efficere imperium, quod est procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quam sis ambitioni alienus, quam familiaris otio et literis. Turbam rerum hominumque desiderent, qui se pati nesciunt! Tibi tecum optime convenit. Nec mirum 2
paucis istud contingere: imperiosi nobis ipsis et molesti sumus: [a] modo amore nostri, modo taedio

a. *modo amore nostri.* Coniectura Pinciani est; nam codd. eius et reliqui habent, *si more, amore.* Unde Gruterus, *scilicet amore.* Forsan: *molesti sumus: interim amore nostri,*

Lib. IV. Exordium ad amicum Lucilium est, quo monet, quomodo se praeses Provinciae otiosae gerere debeat: a turba hortatur secedat, ab adulatoribus caveat, et in virtutibus boni et perfecti viri acquirendis strenue pergat. 1. *et officium — otiosae,* liberae a bello tumultuque. Regebat enim Lucilius Siciliam praesidis aut procuratoris loco, procuratoris nomine. Parvae autem provinciae et eae securae procuratoribus regebantur, ita ut sub praeside essent, e. c. Pontius Pilatus, cui praeses Syriae praepositus erat. Noster Lucilius ipse praeses fuit. Videas §. 20. Moneo, ne putes, eo missum esse Lucilium tantummodo, ut tamquam Caesaris procurator res fisci curaret, quod officium alias quidem procuratorum fuisse constat. Cf. Lipsii Exc. B. ad Taciti Annal. XII, 60 (To. II. p. 811. ed. Oberlin.). Ex hac procuratione facile *imperium* fieri poterat, quod innuitur *ambitione,* honoris et potentiae studio. *qui se pati nesciunt:* graece hoc dictum est pro frui, ut πάσχειν. Qui se pati nesciunt, se continere in recto mentis statu, sibi vivere nequeunt, *οὐκ εὖ πάσχειν δύνανται:* accedit, quod *pati* et bonum et malum quis dicitur,

laboramus: infelicem animum nunc ſuperbia inflamus; nunc cupiditate diſtendimus: alias voluptate laxamus, alias ſollicitudine exurimus. Quod eſt mi-
3 ſerrimum, nunquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua utamur, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba, quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus praebeas; artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiamſi bene caveris, non eris. Mihi crede, b proditioni, ſi capteris, ipſe te trades. Ha-

noſtri, modo taedio laboramus. Interim, interdum. Gronovius. Mihi tamen Pinciani lectio perplacet, ideoque retineo. Mox *utamur* ex edd. antiq. repoſui et e codd. Muretus *aſſidua ſit in* etc. dederat. Eadem de cauſa *magnorum*, pro quo Muretus, *in iam magno v.*

b. *proditioni, ſi capteris, ipſe* etc. Haec eſt omnium edd. et codd. ſcriptura, praeterquam quod Muretus dedit, *Mihi crede, capieris, ſi proditioni ipſe te trades.* Frigus ſententiae

citur, unde manat vis verbi tum durandi et vivendi, tum acquirendi, fruendi. Attigit Gronov. Obſſ. 1, 14. 2. *Quod eſt — ſinguli.* Solitudinis laus ſaepe a veteribus memoratur, haud raro a Cicerone, inprimis loco celebri de Scipione africano maiore De Offic. III, init. Sed h. l. ſimul libertas a vitiis quae nos identidem vexant, innuitur. 3. *nec adulatoribus latus praebeas*, ne illos propius admittas et a latere tibi accedere patiaris. Metaphora ſumta eſt a gladiatoribus, qui latus, et latus nudum, dare vel praebere dicuntur, quum id ad ictus pateat: cui contrarium eſt tectum latus, quae ſunt verba Dukeri ad Flor. III, 5, 4. quem ibi vide. *artificis — ſuperiores.* Obſervat Plutarchus quoque De adulat. et amici discrim. p. 49. B. ἔτι δ' ὥσπερ ὁ Σιμωνίδης τὴν ἱπποτροφίαν φησὶν οὐ λακύθῳ (regionem oliviferam conſectari) ὀπαδεῖν, ἀλλ' ἀρούραισι πυροφόροις· οὕτω τὴν κολακείαν ὁρῶμεν οὐ πένησιν, οὐδὲ ἀδόξοις, οὐδὲ ἀδυνάτοις ἀκολουθοῦσαν, ἀλλ' οἴκων τε καὶ πραγμάτων μεγάλων ὄλισθημα καὶ νόσημα γινομένην, πολλάκις δὲ καὶ βασιλείας καὶ ἡγεμονίας ἀνατρέπουσαν. Sed locus totus con-

Habent hoc in se naturale blanditiae: etiam quum 4 reiiciuntur, placent: saepe exclusae, novissime recipiuntur. Hoc enim ipsum imputant, quod repelluntur, et subigi ne contumelia quidem possunt. Incredibile est, quod dicturus sum, sed tamen verum. Ea maxime quisque patet, qua petitur. Fortasse enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, ut scias non posse te consequi, ut sis impenetrabilis. quum omnia caveris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clam utetur, parce: alius ex aperto, palam, rusticitate simulata, quasi simplicitas illa, non ars sit. Plancus artifex ante c Vitellium maximus, aiebat non esse occulte, nec ex dissimu-

tentiae hanc lectionem iam damnaret, nisi alia obstarent. Egregie vidit Gronov., *capteris*, non, *capieris*, legendum esse, i. e. si latus praebeas, si des te captandum, nimis confisus prudentiae tuae. Nec de illo, qui capitur, sed qui captatur, sermo est. Mox Gronov., quia codd. habent, *idem qui patet p.*, emendat: *fortasse enim idem quod patet petitur*. Vulgata est: *Fortasse ideo quia p. p.*: qua equidem acquiescam. c. *Vitellium*. Sic emendavit doctissime Lipsius ad Tacit. Annal. VI, 32. coll. Sueton. Vitell. c. 2. Dio Cass. 59, 27. Vulgata erat: *Vellejum*, prorsus ignotum hac in re nomen. Nam Vellejum Paterculum hic adulatorem notari, cum Mureto non credam, quia

conferri meretur. Exempla autem adulatorum, si quae quaesiveris, multa adnotata reperies ap. Athenae. VI, 13. XIV, 14. Cas., et descriptionem adulatoris apud Theophrast. Char. II. ubi cf. intpp. 5. *quum omnia caveris — feriet*. Ornamenta sunt galea, lorica, thorax, scutum, verbo, arma quae corpus contra vulnera tegunt, ideoque *ornant*, i. e. instruunt gladiatorem aut militem. cf. ad Ep. XIV, 14. L. Munatius *Plancus*, summis honoribus functus, pravissimo fuit animo, desultor bellorum civilium, ignavus in bello, delicate luxuriosus, maximus adulationis artifex, sq at recto et eleganti ingenio. Cf. Ruhnken. ad Vellei. Paterc. II, 63, 3. p. 283 sq. De C. *Vitellio* et ipso summis honoribus functo sub impp. Cali-

simulato blandiendum. Perit, inquit, procari, si
6 latet. Plurimum adulator, quum deprehensus est, proficit: plus etiamnunc, si obiurgatus est, si erubuit. Futuros multos in persona tua Plancos cogita: et hoc non esse remedium tanti mali, nolle laudari. Crispus Passienus, quo ego nil cognovi subtilius in omnibus rebus, maxime in distinguendis et curandis vitiis, saepe dicebat, [d] adulationi nos opponere, non claudere ostium, et quidem sic, quemadmodum

quia de hoc adulationis genere, quo eum uti in Tiberium accusant, sermo non est. Mox Lipsius ad Tacit. Annal. XII, 6. *distringendus* omnino legendum censuit, nulla tamen ratione apposita. Enimvero vulgata bene habet. Non de videndis vitiis sermo est, sed de subtilitate, qua vitia distinxit curavitque. d. *adulationi nos opponere, non claudere ostium.* Sic Muretus dederat, Bentleio ad Horat. Od. III, 15, 9. et Gronovio probantibus. Erasm. aliaeque seqq. *ad. opus non claudere ostium, sed aperire,* putabatque Lipsius ad Tacit. Ann. XII, 6. reponendum, *ad. opus esse n. cl. o. sed operire.* Sed *operire* est, sera et obice claudere, non, ut ille vult, leviter obducere. Fortun. codd. *adulationibus non cl. o. sed aperire:* quomodo et pal. tert. et quart. item colon. sine illis: *opus* aut *opus esse.* At haec voc. *opus esse* sensum turbant: nam distinxit vitia Crispus Passienus, nosque comparavit cum iis, qui amicas exspectant, sed detrectare videri volunt. Hinc neque *aperire* neque *operire* locum habet. Sed in illis: *opus esse,* latuit *opponere,* quod Muretus nescio unde in textum immisit. Nicolaus tamen Heinsius ad Tacit. Annal. XI, 57. (ed. Oberlin. T. II. p. 899.) locum pro mendoso habuit. Gronovius ad Tacit. Ann. XII, 6. sententiam loci bene intellexit, et quum mss. habeant *adulationibus non claudere ostium, sed aperire,* a Mureto haud multum dissensit: scribendum enim ait: *adulationi nos non claudere ostium, sed*

Caligula et Claudio, cf. not. crit. *Perit — latet* — frustra procaris: nullus enim procationis fructus, si amata sive amatus se amari nesciat. 6. *in persona tua,* circa hominem tuae dignitatis. *Crispus Passienus* bis Consul, orator, Agrippinae matrimonio et Nerone privigno clarior. Plin. N. H. XVI, 44. Obiit sub initio Claudii. Suet. Ner. 6. Cf. de eo Lipsius ad Tacit. Annal. XII, 6 et Exc. A. *quemadmodum — solet:* exemplum habes apud Horat.

dum opponi amicae solet. Quae si impulit, grata est: gratior, si effregit. Demetrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem sibi esse ad divitias viam, quo die poenituisset bonae mentis. Nec invidebo, inquit, vobis hanc artem, sed docebo eos quibus quaesito opus est, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique [e] litem subeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum

sed opponere: et quidem etc. Hoc est, non obserare aut repagulis firmare, sed sine sera, dempto obice, manibus tantummodo obtendere, vel obiectum sustinere ac praetendere. e. *litem.* Sic omnes codd. et edd. praeter Muret., qui habet: *aleam.* Sed cur mutaverit, non video. Forsan *aleam* in *litem* mutasset, si illud in textu invenisset. Sicco pede haec et multa alia praeteriisse Gronovium, est quod mireris. Muretus autem *aleam* praetulisse videtur, quia in voc. *fori* litem iam inesse crederet. Sed *lis* de privatis causis in usu est, et sumere licet. Mox §. 8. *Threcis cum Threce comp.* est Lipsii (II, 9 Saturnal. Serm.) emendatio, quum eius codex praeferret: *Threcisum trece compositi,* alii, *Thetisi in Threce, Thitesum Th.., Thetisum Threce.* Erasmus Fortunati emendationem assumsit: *Thetisi Threcae incompositi.* Mox *malles,* non *mallet,* a Seneca profectum. Nam in hoc verbo *malles* Lucilii inest admiratio.

Horat. Carm. III, 15, 9. ubi Mitscherlich. locum nostrum ad partes vocare non omisit. Egregie huc facit Plaut. Mil. gloriosi. IV, 6. ubi meretrix ait: occlusae sunt fores. Effringam. Per amorem si quid fecero, clementi mi animo ignoscet. *quae si impulit,* aperit ostium leviter oppositum. 7. *Demetrium* cynicae institutionis doctorem, ut cum Tacit. Annal. XVI, 34. loquar. Seneca eius saepe cum laude meminit, e. c. de Benef. VII, 1, 3 not. *Libertino:* potentium, Palladis, Narcissi, facile memineris. *non emendi — litem* iudices corrumpendo. *incertiorem fori,* ubi nummularii, argentarii tabernas suas habebant: fidem de foro sustulisses, ait Cicero: fides hinc in re pecuniaria vox sollennis. Cf. Clav. Cic. h. v. Incertior autem fori fides fuit propter improbitatem negotiatorum, qui foro cedere, mergi tamen non verebantur. Omnia haec verba Demetrii sunt ostendentis,

dum non solum facili, sed etiam hilari via pecu-
8 niam faciant, gaudentesque dispolient. Te, inquit, longiorem Fido Annaeo iurabo, et Apollonio Pycta, quamvis staturam habeas Threcis cum Threce compositi. Hominem quidem non esse ullum liberaliorem, non mentiar, quum possis videri omnibus donasse, quidquid dereliquisti.' Ita est, mi Iunior, quo apertior est adulatio, quo improbior, quo magis frontem suam perfricuit, cecidit alienam, hoc citius expugnat. Eo enim iam dementiae venimus, ut qui
9 parce adulatur, pro maligno sit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum, quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non potest, alia vitia non nosse, hoc etiam odisse: ab omni illum parte tentasti. Ingenium suspicere coepisti, omnium maximum et dignissimum, quod consecrari malles, quam

dentis, observante Gronovio, adulationem esse certissimam viam perveniendi ad pecuniam. Et certe captatorum, haeredipetarum, gnathonum, quod mire docet ille Terentianus, haec ars erat. cf. Horat. Serm. II, 5. Sermo autem totus est cynicus, aliud agendo turpissimam corporis faciem et praedatoriam rapacitatem diviti isti libertino exprobrantis. Haud dubie ex Claudianis fuit iste libertinus potens. 8. *Fidum Annaeum* et *Apollonium Pyctam,* forsan gladiatores, ignoramus. *Threces*, Thraces, genus quoddam gladiatorum fuit, qui in arena compugnantes nunc attollunt se, nunc desidunt et in parmam suam totos se colligunt. De iis vide Lipsii Saturn. II, 9. *quidquid dereliquisti,* quidquid non rapuisti. — 9. *Gallionem fratrem m.* Priusquam a Iunio Gallione adoptatus sub Claudio in nomen eius, de more, et familiam transiit, hic Senecae nostri frater senior dicebatur M. Annaeus Novatus. Senator fuit et declamator egregius. cf. ad Epist. CIV, 1. Tacit. Annal. VI, 3. *quod consecrari — conteri:* quum quae usui hominum vulgari eximantur, *consecrari* dicantur, ad diviniora aptum significat, *conteri* usui vulgari aptum esse.

pedes

quam conteri: pedes abstulit. Frugalitatem laudare
coepiſti, ¹ qua ſic a nummis reſiluit, ut illos nec
habere nec damnare videatur: prima ſtatim verba
praecidit. Coepiſti mirari comitatem et incompo- 10
ſitam ſuavitatem, quae illos quoque, quos transit,
abducit, gratuitum etiam in obvios meritum. Ne-
mo enim mortalium uni tam dulcis eſt, quam hic
omnibus: quum interim tanta naturalis boni vis eſt,
uti artem ſimulationemque non redoleat. Nemo
non imputari ſibi bonitatem publicam patitur: hoc
quoque loco blanditiis tuis reſtitit, ut exclamares,
inveniſſe te inexpugnabilem virum adverſus inſidias,
quas nemo non in ſinum recipit. Eo quidem ma- 11
gis hanc eius prudentiam, et in evitando inevitabi-
li malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia
ſperaveras poſſe apertis auribus recipi, quamvis
blan-

1. *qua ſic a nummis reſiluit, u. i. nec habere nec damnare videatur.* His vocibus Mureti editio caret: ſunt tamen in omnibus codd. et edd.: ſed *a nobis*, quae codd. dant, egregie emendavit Turnebus XXI. Adverſ. 19. *a nummis*, et prius *nec* ſustulit: quo tamen carere nequit orationis nexus. Mox Gronov. ingenioſe emendat, *et repulit*: id eſt, Non tu illi te prodidiſti, non te ille deprehendit adulantem, quum vera diceres, et tamen te reiecit: quamvis vera, quia blanda non admiſit. Vulgatam tamen tuear hoc ſenſu: non promiſit, ut totum mimum perageres, itaque te adulantem non deprehendit, ſed, ne adulareris, repulit.

pedes abstulit: Luctatorum enim eſt ὑφέλκειν τὰς πόδας, τὰ σκέλη, ut adverſarios in terram deiiciant. Curtius IX, 7. ſubducere pedes, ὑποσκελίζειν, ὑποσύρειν τὰ σκέλη. Saepius hac metaphora uſi ſunt veteres, inprimis patres eccleſ., quare vid. Suicer. Theſ. *ut illos nec habere,* nempe luxum vitando, *nec damnare,* diligenter et liberaliter utendo. Animum itaque praeſtitiſſe liberum ab amore et imperio pecuniae, laudi Gallioni ducebat Lucilius. 10. *Nemo non — patitur.* Illam ipſam animi bonitatem, quae omnibus approbaretur laudareturque, qua omnes ſibi conciliaret, laudavit Lucilius:

blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obstandum. Semper enim falsis a vero petitur veritas. Nolo tamen tibi displiceas, quasi male egeris mimum, et quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Non deprehendit te, sed
12 repulit. Ad hoc exemplar componere. Quum quis ad te adulator accesserit, dicito: g Vis tu ista verba, quae iam ab alio magistratu ad alium cum lictoribus transeunt, ferre ad aliquem, qui paria facturus, vult quidquid dixeris, audire? Ego nec decipere volo, nec decipi possum. Laudari me a vobis, nisi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem necesse est in hoc descendere, ut te petere cominus possint? Longum inter vos intervallum sit. Quum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas? Ipse te lauda. Dic: Liberalibus me studiis tradidi, quanquam paupertas alia suaderet, et ingenium eo abdu-

g. *Vis tu ista verba — ferre ad aliquem.* Hanc vulgatam Pincian. mutaverat e codd. nonnullis: *I tu ista verba — ferto ad al.* comprobante Grutero. At optime confutavit Gronovius, docuitque vulgatam esse auctoris, si quid usquam, germanam. *Vis tu* Senecae est familiaris loquendi ratio, i. e. *visne tu?* Cf. ad III. de Ira 38. a. Epist. 58, 21 etc. Ingeniosam tamen Pinciani esse coniecturam et Seneca dignam, nemo negaverit.

cilius: sed frustra. *Semper enim falsis rebus a vero,* a parte veri *p. v.* ita ut falsitas dictorum vero sit mixta. *quasi male egeris mimum,* personam adulatoris induendo. *et quasi — sit.* Nam mimus non sine iocis doloque facile cogitari poterat: quippe in quo dramatum genere hoc praecipuum fuisse constat, ut comica virtus in exprimendo charactere quodam vulgari, plerumque obscoeno, et eo risum movente, e. c. hominis adulteri, avari etc. cerneretur. Cf. De Benef. I, 14, 1. not. 12. *Paupertas* inter egestatem et divitias medium tenet. Sic Manlius pauper fuit, habuit enim aediculas in Carinis et fundum in Labicano. Cic. Paradox. VI, 3. Frugalitas Romanorum est ap. Horat. Od. III, 2, 1. pauperies, apud Lu-

abduceret, ubi praesens studii pretium est. Ad gratuita carmina deflexi me, et ad salutare philosophiae studium contuli. Ostendi in omne pectus cadere virtutem: et eluctatus natalium angustias, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis steti. [h] Non mihi amicitia Gaetulici Caii fidem eripuit, non in aliorum personam infeliciter amatorum, Messala et [illegible] Nar- 13

h. *Non mihi amicitia.* Immo amici Gaetulici suspecti fuere cum ipso fidem erga principem mutasse. Videtur igitur *amicitia* scribendum. Gronovius. Olim: *inimicitia.* Mox *apposui* restituendum duxi: sic enim, praeter Muretum, omnes edd. et codd., non, *opposui.* Illud est, praebui, dedi cervicem.

Lucan. I, 166. paupertas fecunda virorum. Haec Lucilii ingenium ad militiam, mercaturam, res forenses, unde quaestus praesens colligi poterat, adducere voluit. — 13. *Ad gratuita,* praesens studii, lectionis pretium non praestantia, *carmina,* ut Theocriti XVI. Musae, universe, poësin. Ab Homeri, gnomicorum, lyricorum, dramaticorum studia ad elegantiam atque philosophiam procedebant, qui animum excolere studebant literarum studiis, natura ipsa duce. Sic Graeci instituti. Romani eandem sequuti sunt viam, sed bonis literis etiam inter eos invalescentibus poëtae, tum alii scriptores exorti sunt domestici, in quibus tum legendis tum imitandis operam studiumque collocaverunt. Cf. Sueton. de illustr. gramm. et de claris rhet. Cn. Lentuli *Gaetulici* meminerunt Tacitus, Suetonius aliique, ut hominis egregii, historici et poetae, (cf. Lipsium ad Tacit. Ann. IV, 44.) quem *Caius* Caligula, quum Germaniae decem annos praefuisset, interfici a. u. c. 792 (cuius anni historia e Taciti annalibus proh dolor interiit) iussit, quoniam militum legionum amorem adsequutus erat. cf. Dio Cass. LIX, 22. *infeliciter amatorum* a Gaetulico et Lucilio. *Messala.* Quaerit, quis hic sit, Fromondus. Puto, qui Statilius Corvinus Suetonio, aliquando *Narcissi,* Claudii libertini celeberrimi, ut apparet, socius in puniendis Messalinae adulteris, post ea insidiatus Claudio. Sueton. c. 13. Claud. narrat: Conspiraverunt autem ad res novas Gallus Asinius et Statilius

Narcissus, diu publici hostes, antequam sui, propo-
14 situm meum potuerunt evertere. Cervicem pro fide apposui. Nullum verbum mihi, quod non salva conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil: nisi ne parum bonus amicus fuissem. Non mihi muliebres fluxere lacrimae, non e manibus ullius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quae minabantur, egi gratias fortunae, quod experiri voluisset, quanti aesti-
15 marem fidem. Non debebat mihi parvo res tanta constare. Nec examinavit me quidem diu: neque enim paria pendebant, utrum satius esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non praecipiti impetu in ultimum consilium, quo me eriperem furori potentium, misi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas decidisse, ut inter misericordiae opera
16 haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne viderer pro fide tan-

tilius Corvinus, Pollionis ac Messallae oratorum nepotes. Gronovius. Quae de tota hac re scimus, non sufficiunt ad singula intelligenda. *Diu Messalla et Narcissus publici hostes* in rempublicam, quomodo *sui* inter se inimici facti sint, non clarum est, nisi ponamus e Suet. l. 1. Messallam et in Narcissum conspirasse. Taciti liber VII, in quo haec occurrerunt, periit. 15. *examinavit — diu*, suspensum tenuit, ut examen in libra, ubi paria sunt pondera. *potentium* inimicorum Gaetulici et Lucilii. *Videbam — ignes*, ad quaestiones faciendas per equuleum, laminas candentes, forcipes etc.; fortasse et rogos, in quos damnati coniecti. Nam etsi lege cautum erat, ne cives torquerentur, Cic. Verr. V, 63. tamen ab imperatoribus etiam in cives quaestiones versae. Cf. Dio Cass. LVII, 19. Ciceronis locus est hicce: Quid, quum ignes ardentesque laminae ceterique cruciatus admoveban-

tantum mori posse. Adiice nunc invictum muneribus animum, et in tanto avaritiae certamine nunquam suppositam manum lucro. Adiice nunc victus parsimoniam, sermonis modestiam, adversus minores humanitatem, adversus maiores reverentiam. Post hoc ipse te consule, verane an falsa memoraveris. Si vera sunt, coram magno teste laudatus es: si falsa, sine teste derisus es. Possum et ipse nunc
17 videri te aut captare, aut experiri. Utrum libet crede, et omnes timere a me incipe. Virgilianum illud i excute:

Nusquam tuta fides.

Aut Ovidianum:

— — *Qua terra patet, fera regnat Erinnys:*
In facinus iurasse putes. — —

18 Aut illud Menandri: (quis enim non in hoc magnitudinem ingenii sui concitavit, detestatus consensum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos vivere: et in scenam, velut rusticus, poëta

pro-

i. *excute.* Sic Muretus dedit. Haud dubie factum hoc est satis feliciter ex illo, quod edd. antiq. et codd. praeferunt: *excludi.* Erasmus Fortunatum sequens dedit: *excude.* Gruteri amicus quidam, *exaudi*, Gruterus ipse, *exclude*, i. e. pensiculatius et penitius examina: quatenus dicitur, excludere gallinam ova sua.

bantur. 16. *Adiice nunc invictum — lucro.* Corruptam temporum sub Caio et Claudio conditionem designant haec, quae a Tacito etc. saepissime confirmantur. 17. *Virgilianum* Aeneid. IV, 373. *Ovidianum* Metam. I, 241 sq. *Menandri* poetae comici celeberrimi Athen. Theophrasti discipuli, ideoque ex aevo Alexandrino, cuius CV dramata invidia et iniuria temporum nobis eripuit, ut nil nisi fragmenta a Clerico collecta, Amstelodami 1709. supersint. Cf. Fabricii Bibl. Graec. lib. II. c. 22. Vol. II. p. 454 sq. Harles. Hoc fragmentum Menandri uni Senecae acceptum referimus, a Clerico praetermissum. Verba *velut rusticus* h. e. praedii possessor et in agris,

prosiluit. Non senem excipit, non puerum, non feminam, non virum: et adiicit, non singulos peccare, nec paucos, sed iam scelus esse contextum. Fugiendum ergo, et in se redeundum est, immo
19 etiam a se recedendum. Hoc tibi, etsi dividimur mari, praestare tentabo, ut dubium viae, iniecta manu, ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecum miscebo sermones. Erimus una, qua parte optimi sumus: dabimus invicem consilia; [k] et ex vultu audientis pendentem longe te ab ista provincia abducam, ne forte magnam historiis esse fidem credas, et placere tibi incipias, quoties co-
20 gitaveris: hanc ego habeo sub meo iure provinciam, quae maximarum urbium exercitus et sustinuit et fregit, quum inter Carthaginem et Romam ingentis belli pretium iacuit, quum quatuor Romanorum prin-

k. *et ex vultu audientis pendentem longe te* etc. Sic correxit Pinc., quum codd. habeant, *et ex v. a. pendentia. Longe te.* Muretus, *non ex v. a. pendentia.* Simplicior et magis conveniens est haec Pinciani emendatio, quam illa Mureti. Lucilius erat dubius viae, bene itaque is ex vultu audientis pendere dicebatur. *Audiens* est ille, quocum Lucilius confabulatur, et a quo se abduci patitur.

agris, ruri, degens, fortasse permittunt colligere, locum hunc (cuius sententiam a Solone fragm. VI. in Brunckii Anal. gnomic. poet. graec. p. 76. expressam vides: *οὐδὲ μάκαρ οὐδεὶς πέλεται βροτός· ἀλλὰ πόνηροι Πάντες, ὅσους θνητοὺς ἠέλιος καθορᾷ*) in comoedia *ὑποβολιμαῖος* s. *ἄγροικος* inscripta occurrisse. *contextum,* nulla virtute distinctum, mixtum. 20. *quum inter Carthaginem — iacuit.* Fromondus apposite laudat Flor. II, 2, 3: Affectabat ut Romanus ita Poenus Siciliam et eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. *quum quatuor Romanorum — cepit.* Quatuor sunt Augustus, Antonius, Lepidus, triumviri, et Sextus Pompeius, qui altero post Iulii Caesaris mortem (a. u. 710.) anno Sicilia potitus hanc insulam per foederis leges

principium, id est, totius imperii vires contractas
in unum locum vidit, altamque Pompeii fortunam
erexit, Caesaris fatigavit, Lepidi transtulit, omniumque cepit: quae illi ingenti spectaculo interfuit, ex 21
quo liquere mortalibus posset, quam velox foret ad
imum lapsus ex summo, quamque diversa via magnam potentiam fortuna destrueret. Uno enim tempore vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo fastigio aliter ad extrema deiectos, quum Pompeius
alienum exercitum fugeret, Lepidus suum.

CAPUT I.

Itaque ut a totum mente abducam, quamvis multa habeat Sicilia in se, circaque se mirabilia, omnes interim provinciae tuae quaestiones praeteribo, et in

a. *totum mente.* Sic omnes codd. et Erasm. Nec video, cur Muretus mutaverit: *te tota mente.* Pincian. legendum arbitrabatur: *Itaque ut totum mihi te a.* Sed vulgata lectio bona est.

leges (715.) obtinuerat. Mox vero Bellum inter Sextum Pomp. triumviresque exortum illum in tantum fortunae fastigium evexit Octaviani victorem, ut Neptuni filius appellaretur. *Lepidi transtulit.* Lepidus adiuverat Octavianum in bello siculo et totam victoriam ut suam interpretatus aususque erat Caesari denuntiare, excederet Sicilia: qui tamen illum a militibus et a fortuna desertum mox eo redegit, ut pullo velatus amiculo inter ultimam confluentium ad Caesarem turbam latens genibus eius advolveretur, imperio se abdicavit et usque ad mortem Romae togatus vixit, fortuna eius copiisque ad victorem translatis. 21. *Sext. Pompeius — fugeret.* Ad Naulochum (nunc Casale) in freto siculo pugna navali victus ab Octaviano in Asiam fugere coactus est, ubi Antonii aut Planci iussu a Titio a. u. c. 719. Mileti interfectus est. Cf. de tota hac re Vellei. Pat. II, 79 sq. Appian. de Bell. Civ. IV, 85 sq. V, 66 sq. 97 sq.

in diverſum cogitationes tuas abstraham. Quaeram enim tecum id quod libro ſuperiore distuli: Quid ita Nilus aeſtivis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem natura philoſophi tradiderunt, quod et fon-
2 tis ignoti, et aeſtate quam hieme maior ſit. Utrumque apparuit falſum. Nam et caput eius in Germania eſſe comperimus: et aeſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, quum ſol vehementior inter extrema veris nives emollit, quas ante conſumit, quam

C. 1. Cur Nilus aeſtivo tempore exundet? 1. *in diverſum*, locum remotum ab illis Siciliae memorabilibus. *Quid ita Nilus — abundet?* Haec quaeſtio, ex quo tempore Aegyptus Graecis innoteſcere et ab iis frequentari coepit, ſaepe et diverſimode agitata eſt. De opinionibus diverſis infra ſermo erit. Nunc Jacobus Brucius, qui Abyſſiniam ipſe adiit, ut Nili fontes perquireret, rem ad liquidum perduxiſſe videtur, docuitque fontem Nili a ſe detectum d. IV. Nov. 1770 eſſe ſub radice montium lunarium, 10° 59′ 25″ lat. bor., abundare pluviis tropicis a menſe Maio usque ad Septembrem cadentibus, ut medio Iunio Aegyptus incrementum, menſe vero Septembre decrementum ſentiat. Cf. Heeren Ideen I., qui totam rem, laudatis qui de ea egere auctoribus, ſuo more, id eſt egregie, tractavit. *cui Danubium* etc. e. c. Herodotus IV, 48. 50. ubi Iſtrum cum Nilo comparat, obſervatque, Iſtrum ſibi aequalem quidem fluere, aeſtate tamen quam hieme maiorem eſſe. Fontem pater hiſtoriae venerandus ignoravit. 2. *Nam et caput* etc. Caput eſſe in iugis montis Abnobae Plinius IV, 12. ex M. Agrippae commentariis narrat. Haud diu ante Senecam haec de Danubii ortu innotuerant. *et aeſtate — incipiat.* Senſere hoc Francogalli apud Vindobonam, ut ſaltem narrabant, menſe Iunio medio anni 1809, Danubio intumeſcente pontemque ingentem aliaque opera deſtruente. Intumeſcit autem Danubius, nive in montibus Tiroliae viciniisque liqueſcente, atque Oenum, Lechum, Iſaram aliosque fluvios ita augente, ut Danubius, iis receptis, auctum ſentiat ac abundet.

quam intumescere Nilus incipiat. Reliquo vero aestatis minuitur, et ad hibernam magnitudinem redit, atque ex ea dimittitur.

II. At Nilus a ante ortum Caniculae augetur mediis aestibus, ultra aequinoctium. Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, et ita disposuit, ut eo tempore inundaret Aegyptum, quo maxime usta fervoribus terra undam altius traheret, tantum hausura, quantum siccitati annuae sufficere possit. Nam in ea parte, quae in Aethiopiam vergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, et qui insuetam aquis coelestibus terram non adiuvent. Unam, ut scis, Aegyptus in hoc a spem

a. *ante ortum.* Sic omnes impressi et mss. *Exortum* a Mureto esse videtur.

C. 2. Mira Nili natura. 1. *At Nilus — aequinoctium.* Eadem narrat Plin. N. H. V, 9. loco memorabili, inprimis vero Herodot. II, 17 sq., quem Plinius ante oculos habuit. Ad quartum Nonas Iulii exoritur *Canicula* in Aegypto. Fromondus observat: Statim enim post solstitium inflari incipit circa diem 27. Iunii, ut narrant qui hodie ex Aegypto redeunt peregrini. Plin. XVIII, 28 et 29. Confirmantur quum omnium recentiorum, qui illas regiones adierunt, tum vero maxime Antesii observatis et narrationibus (Iohn Antes's observations on the manners and customs of Egyptians, the overflowing of the Nile and its effects etc. 1800.) atque Gallofrancorum, inprimis Denonis (Vivant Denon voyage dans la haute et la basse Egypte pendant les campagnes du Gen. Bonaparte 1802.). Nili auctus, tradunt et hi, incipit die XVII. Iunii, exundat Nilus medio Augusto trans ripas suas, decrescit Septembre. *Nam in ea — adiuvent:* vocantur pluviae tropicae, quae, Antesio referente, quotidie Maio et Iunio horis quatuor continuis cadunt, ideoque *rarae* vocari possunt. Ista pars Aegypti occidentalis sabulosis collibus continetur, orientalis cautibus. 2. *Unam, ut scis — habet.* Quare Aegyptii Nilo

ſpem ſuam habet. Proinde aut ſterilis annus, aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. *Nemo aratorum adſpicit coelum.* Quare non cum poëta meo iocor, et illi Ovidium ſuum impingo? qui ait:

— — *Nec pluvio ſupplicat herba Iovi.*

3 Unde creſcere incipiat, ſi comprehendi poſſet, cauſae quoque incrementi invenirentur. Nunc vero magnas ſolitudines pervagatus, et in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa Philas primum ex vago et errante colligitur. Philae inſula eſt aſpera et undique praerupta: duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, et eius nomen ferunt. b Urbem totam complectitur hanc Nilus, magnus ma-

b. *Urbem totam complectitur hanc Nils* etc. Sic diſtinctione iuvare locum malui, quam ſequi mutationem Fortunati, *Urbs totam complectitur,* cui aſſenſus eſt Pincian., Ariſtidis oratione Aegypt. motus, qui ait, par eſt magnitudo (huius inſulae

lo ſuo ab antiquiſſimis inde temporibus honores detulere divinos, ſanctiſſimum vocantes flumen, patrem adhaec et ſervatorem ſuae regionis ac Oſiridis defluxum, ut verbis utar Iablonskii in Panthei IV, 1, 14. p. 168. ubi haec pluribus adſtruxit. *Proinde aut — parcior.* Bene Plin. V, 9. N. H. In duodecim cubitis famem ſentit, in tredecim etiamnunc eſurit, quatuordecim cubiti hilaritatem afferunt, quindecim ſecuritatem, ſedecim (== 29' 3" ped. menſ. gallic.) delicias. *Nemo aratorum adſpicit coelum:* manifeſto ſunt verba Lucilii, quem ideo *poetam meum* vocat, e poemate quodam deperdito. *Ovidium,* memoriae lapſu. *Tibullum,* apud quem I, 7, 23 ſq. haec occurrunt, dicere debuit. Iablonsky IV, 1. p. 140. ſimili memoriae lapſu Propertium Tibulli loco laudavit. 3. *Unde* e quo loco. At quum haec nunc per Ieſuitas et Brucium comperta ſint (cf. Iablonsk. IV, 1. p. 162, et notae germ. verſioni itinerarii Iac. Brucii adiectae doctiſſimae) de cauſis incrementi non amplius dubitamus. *Philae* noſtro tantum inſula una eſt, Plinio V, 9.

magis quam violentus, egressus Aethiopiam, arenas-
que, per quas iter ad commercia Indici maris est,
praelabitur. Excipiunt eum Cataractae, nobilis in- 4
signi spectaculo locus. Ibi per arduas excisasque
pluribus locis rupes Nilus insurgit, et vires suas
concitat. Frangitur enim occurrentibus saxis, et
per angusta eluctatus, ubicunque vincit, aut vinci-
tur, fluctuat: et illic excitatis primum aquis, quas,
sine tumultu, leni alveo duxerat, violentus, et tor-
rens per malignos transitus prosilit, dissimilis sibi.
Quippe ad id lutosus et turbidus fluit. c At ubi in 5
sco-

sulae Philes) cum magnitudine urbis in ea sitae. Delevi itaque punctum post *complectitur*, relata voce ad *urbem*: ut τὸ *complectitur — arenasque — praelabitur* coniungantur.

c. *At ubi in scopulos faucium intravit, spumat.* Sic feci ex ea lectione, quam Erasmus et Fortunati codd.: *at ubi in scopulos cautium intr.*, praebebant. Antiquae tamen edd. et duo codd. mss. ap. Gruter. habent: *at ubi in scopulos cautium liberavit*: unde Gruterus *libravit* facere mallet;

9. quatuor et quidem sex mill. pass. a Nili fissura, Delta. Cognominis est urbs huic insulae, haud procul ab Elephantine sita. Nunc Phileh s. El Heiff secundum Denon. *arenasque — praelabitur:* dicit deserta, per quae ad mare arabicum proficiscebantur mercatores aethiopici, ut merces indicas et arabicas suis mutarent emerentve. De commercio autem, quod inter Azab, Axum et Meroen ad merces illas mutandas emendasve intercesserit, h. l. sermonem esse, nemo attente legens dubitaverit post egregiam Heerenii amiciss. Ideen I. p. 306 sq. ed. 1. disputationem. 4. *Cataractae* occurrunt quoque apud Plin. V, 9., qui ait: Nilus postremo inclusus montibus, nec alibi torrentior, vectis aquis properantibus ad locum Aethiopum, qui Catadupi vocantur, novissimo Cataracte inter occursantes scopulos non fluere immenso fragore creditur, sed ruere. *Quippe ad id loci lutosus — fluit:* Semper postea quoque has angustias eluctatum fluere lutosum et turbidum, limum quippe ex Aethiopum terris secum vehentem Nilum, constat: quare vasa fictilia ex ter-

scopulos faucium intravit, spumat: et illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tandemque eluctatus obstantia, in vastam altitudinem subito destitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum strepitu. Quem perferre gens ibi asperis collocata non potuit, obtusis assiduo fragore auribus, et ob hoc sedibus translati sunt. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi.

let: Gronovius *liberavit* hoc sensu agnovit, quo Petronius *liberare limen*, Frontinus et Hyginus *liberare flumen*, liberare angustias (i. e. traiicere) dixere: cf. Cl. Salmas. ad Solin. p. 9. Vereor tamen, ut bonae latinitatis sit illud *liberare* hoc sensu. Codicibus itaque Fortunati, quorum, quod miror, Gronovius nullam mentionem fecit, maiorem habeo fidem etiam propterea, quod non traiectis scopulis solum spumare dicitur, sed statim in ipsos scopulos intrans, iisque adhuc adhaerescens, ideoque in ipsa cum obstantibus lucta. Gronovius emendavit: *At ubi scopulorum fauces liberavit.* Fauces autem, quod bene observavit Gron., quaevis angustiae sunt Latinis. Muretus dedit, nescio unde: *At ubi scopulos verberaverit, spumat.* Mox §. 5. *Quem perferre gens ibi asperis* (sc. locis) *collocata.* Omnium codd. et antiq. edd. lectio est, quae coniecturae margini ed. Erasm. appictae cedere non debebat: *ibi a Persis coll.* Nullum huius rei a Persis effectae vestigium occurrit: nam Herodot. II, 30. huc non spectat. Rem attigit Cicero in Somnio Scip. c. 5. sed accolas ad quietiora sedes suas transtulisse ignorat aeque ac a Persis ibi collocatos. Alii tamen tradunt, nulla Persarum mentione iniecta, e. c. Ammian. Marcellin. XXII, 15, 9. ubi cf. nott. Statim, *sedibus translati sunt.* Omnium codd. et edd. haec lectio est, quam Fortunatus ex ingenio mutavit, fortasse memor Ammian. Marcell. l. l., qui ait, Atos olim accolas — necessitas vertere solum ad quietiora coëgit. Sed mutatione nulla opus est.

terra porosa conficiunt Aegyptii, ut aqua percolata quam maxime pura reddatur: Aristot. de gener. anim. II, 6. ὠμὰ κεράμια vocat: cf. Schneider ad Eclog. phys. p. 98 sq. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Dian. 101. et Maillet descript. de l'Egypte Part. I. p. 21 fin. 5. *ex iniuria loci*, asperitate et angustia. *subito destitutus*, dimissus ex angustiis, liberatus. *Quum perferre — translatis:* sub quonam Persarum rege hoc factum sit, non succurrit. Fortassis lux accedit ex Herodot. II, 39. cf. Ammian. Marcell. XXII, 15, 9. ibiq. not. *Inter miracu-*

cepi. Bini parvula navigia conscendunt, quorum alter navem regit, alter exhaurit. Deinde multum 6
inter rapidam insaniam Nili, et reciprocos fluctus volutati, tandem tenuissimos canales tenent, per quos angusta rupium effugiunt: et cum toto flumine effusi, navigium ruens manu temperant, magnoque spectantium metu in caput [d] nixi, quum iam adploraveris, mersosque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant, loco navigant, tormenti modo missi. Nec mergit cadens unda, sed planis aquis tradit. Primum incremen- 7
tum Nili circa insulam quam modo retuli, Philas, noscitur. Exiguo ab hac spatio petra dividitur; ἄβατον Graeci vocant: nec illam ulli, nisi antistites calcant: [e] illa primum saxa auctum fluminis sentiunt.

d. *nixi*. Mureti est lectio, nescio unde hausta. *missi* omnes codd. et edd. *Nixi* tamen haud dubie praestat, et facile *missi*, quae vox cum nixi, emersi, nisi saepe confunditur, a librario immitti in textum potuit, praesertim quum mox occurrat. Deinde *noscitur* Pinciani est emendatio propter sequentia, auctum fluminis sentiunt. Codd. et edd. *nascitur*.

e. *illa primum saxa auctum fluminis sentiunt*. Sic codd. et Erasm. Quum tamen Pincian. in codd. suis invenisset, *illa primum saxum* etc. hinc coniecit, *illud primo saxum — sentit*. Ingeniosae sunt semper emendatt. Pinciani, etiamsi nobis non probantur.

racula — accepi. Traditione, auditu itaque acceperat, ipse non viderat: quod rei fidem minuit. Nam qui in cataracte Rheni ad Schafhusium idem experiri voluerant, infelici usi sunt exitu. Negat etiam Strabo I. p. 101. Lips. ὅτε τοῦ Νείλου τοὺς καταῤῥάκτας ἦν διελθεῖν ναυσί. 7. *ἄβατον* i. e. inaccessum, ideoque sanctum et religiosum, Diis consecratum: oppos. βέβηλον, profanum. Cf. Spanhem. ad Callim. Hy. in Apoll. 2. *Antistites Nili*, qui ut Deo templa erecta et sacerdotes consecrati, ideoque in eius honorem festa solennia celebrata. Cf. Iablonsk. Panth. IV, 1, 14 sq. Heliodorus p. 110. ed. Commelin. meminit τῶν ἐν Καταδούποις ἱερέων τοῦ Νείλου.

tiunt. Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli; Nili venas vocant incolae; ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire posset Aegyptum. In haec ora stipem sacerdotes, et aurea dona praefecti, quum solenne venit sacrum, ia-
8 ciunt. Hinc iam manifestus novarum virium Nilus, alto ac profundo alveo fertur, ne in latitudinem excedat, obiectu montium pressus. Circa Memphim demum liber, et per campestria vagus, in plura scinditur flumina, manuque canalibus factis, ut sit modus in derivantium potestate, per totam discurrit Aegyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris stagnat: cursum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra laevaque totam amplexus
9 Aegyptum. Quantum crevit Nilus, tantum spei in annum est. Nec computatio fallit agricolam: adeo [illegible] ad

λον. *Nili venas.* Memorat Aristides quoque in Orat. Aegypt. Incolae vocant has πηγὰς Crophi et Mophi, noster *venas.* Cf. Herodot. II, 28. *Sollenne sacrum*, τὰ Νιλῷα vocatum et eo tempore celebratum, quum Nili ascensus iam observari poterat. Describit Heliodorus, haud dubie antiquiores secutus auctores, IX. p. 443 sq. hoc festum. 8. *Initio diducitur — Aegyptum.* Cycladibus insulis similes urbes et vicos eminuisse, Graecosque Aegyptum per hos tres menses, in quibus abundaret Nilus, mari Aegaeo comparasse tradit Herodotus II, 8. 97. Latitudo regionum summa respondet fere quatuor milliar. german., non amplius CC stad. Herod. II, 8. *Quantum crevit — est.* Usque ad sedecim cubitos (= 27 ped. 4 digit. mensur. gall.) crescere et ultra, constat vel ex Herodot. II, 13. Plin. V, 9. quibuscum recentiores conspirant: hoc tamen valet nonnisi de Aegypto superiore, nam in inferiore non tantum crescit. 9. *Nec computatio — Nilus respondet* sc. terra, Aegyptus. Moneo, ne cum Gesn. ad Chrest. Cic. p. 454. *fertilitatem* emendes. Sermonem esse de Nilometris (Νειλοσκο-

ad mensuram fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso et sitienti solo et aquam inducit et terram. Nam quum turbulentus fluat, omnem in siccis atque hiantibus locis faecem relinquit, et quidquid pingue secum tulit, arentibus locis allinit: iuvatque agros duabus ex causis, et quod inundat, et quod oblimat. Ita quidquid non adiit, sterile ac squalidum iacet. Si crevit super debitum, nocuit. Mira aeque natura fluminis, quod quum ceteri amnes abluant terras et eviscerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, ut contra adiiciat vires; minimumque in eo sit quod solum temperet. Illato enim limo, f arenas saturat ac iungit. Debetque illi Aegyptus non tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, quum iam se in agros Nilus ingessit. Latent

f. *arenas saturat ac iungit.* Tingit multo verius, nisi si *iungit* ad sequentia censeas referendum, inquit Schottus. Neutrum: nam *iungit* est alligat, inter se cohaerere facit. Lucanus lib. X. *ne terras dissipet ignis, Nilus adest mundo.* Duo haec *saturat* et *iungit*, dicas licet, *pinguiter densas reddit.* Columell. lib. 2, 11. Nam *saturare* dicit Nilum, ut ager *saturatur* stercoratione. Gronov.

σκοπιαῖς) apparet. Auctus Nili per puteos mensurae notis deprehenduntur, ait Plin. N. H. V, 9. Egit de his Iablonsk. Panth. Aegypt. IV, 3, 4. p. 236 sq. *Ita quidquid — iacet.* Quarta fere Aegypti pars Nilo fertilitatem suam debet: reliquae tres partes sunt steriles. Cf. Heeren l. l. — 10. *Si crevit — nocet.* Hoc partim de noxa intelligi potest, quam urbes vicique nimia exundatione patiuntur, quae tamen rarissima fuisse videtur propter situs altitudinem, partim de nimia mora, quam aquae cubitis sedecim maiores faciunt. Plin. V, 9 ait: Iustum incrementum est cubitorum XVI. Minores aquae non omnia rigant, ampliores detinent, tardius recedendo. *Illa facies — ingessit.* Fit hoc Augusto ineunte.

11 Latent campi, opertaeque ſunt valles: oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per navigia commercium eſt. Maiorque eſt laetitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque quum ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcunque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud litus porrigit. Ceterum belluas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, edu-
12 cat. Et ex eo quantus ſit, aeſtimari poteſt, quod ingentia animalia, et pabulo ſufficienti, et ad vagandum loco, continet. [8] Balbillus, virorum optimus, in omni literarum genere rariſſimus, auctor eſt, quum ipſe praefectus obtineret Aegyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum a mari occurrentium, et crocodilorum a flumine adverſum agmen agen-
13 tium, velut pro partibus proelium: crocodilos ab anima-

8. *Balbillus.* Sic legendum coniecerat Lipſius ad Tacit. Annal. XIII, 22.: quam ſcripturam firmat Memmian. cod.: Gruteriani ſervant vulg. *Babillus* cum cuſis.

eunte. 11. *Oppida inſularum — exſtant.* Idem iam obſervavit Herodot. II, 97. αἱ πόλεις μοῦναι φαίνονται ὑπερέχουσαι μάλιστά κῃ ἐμφερέες τῇσι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πόντῳ νήσοισι· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς Αἰγύπτου πέλαγος γίνεται etc. *per ſeptena oſtia.* Plin. N. H. V, 10. nominat, qui et falſa oſtia ab Aegyptiis appellata praeter illa ſeptem fuiſſe refert: conſentit Herodot. II, 17. *Ceterum belluas — educat.* Crocodilos et Hippopotamos. Herodot. II, 68 ſq. 71. Plin. VIII, 26. — 12. Cai. *Balbillus* ſub imperat. Nerone rector Aegypti fuit. Tacit. Ann. XIII, 22. ibique Lipſius. Ipſum de rebus ad Aegyptum pertinentibus quaedam ſcripſiſſe veriſimile eſt. Ceterum eadem retulit Plin. VIII, 25. quae hic Balbillo auctore Seneca narrat. — 13. De *Crocodilo* Herodot. II, 68.

con-

animalibus placidis morsuque innoxiis victos. His
superior pars corporis dura et impenetrabilis est eti-
am maiorum animalium dentibus, at inferior mol-
lis ac tenera: hanc delphini spinis, quas dorso emi-
nentes gerunt, submersi vulnerabant, et in adver-
sum enisi dividebant. Recisis hoc modo pluribus, 14
ceteri velut acie versa refugerunt: fugax animal
audaci, audacissimum timido! Nec illos Tentyritae
generis aut sanguinis proprietate superant, sed con-
temtu et temeritate. Ultro enim insequuntur, fu-
gientesque iniecto trahunt laqueo: plerique per-
eunt, quibus minus praesens animus ad persequen-
dum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detu-
lisse, Theophrastus est auctor. Biennio continuo, 15
regnante Cleopatra, non ascendisse, decimo regni
anno et undecimo, constat. Significatam aiunt duo-
bus rerum potientibus defectionem. Antonii enim
Cleo-

conferri meretur. *dividebant,* secabant. Recentissimi viatores observant, nunc Crocodilos non amplius in mare prodire. Cf. Biblioth. der alten Literat. und Kunst VII. p. 36 sq. — 14. *Tentyritae.* Insula Nili Tentyra, nunc Denderah, haud procul a Thebis sita, ubi post multos alios Denon quoque nuper haud paucas antiquitatis reliquias vidit delineavitque in opere supra laudato. Tentyritae Crocodilorum acerrimi semper fuere inimici, iisque tanto fuerunt terrori, ut vocem adeo eorum fugerent Crocodili, referente Plin. XXVIII, 3. Aelian. Nat. Anim. X, 21. Apollonopolitanos, Tentyritarum partem, Crocodilorum odio insignes fuisse tradit Plin. VIII, 25, qui idem refert, olfactu hominum huius stirpis fugere Crocodilos, Seneca tamen iam antea hanc opinionem refutante. Eo enim verba *generis aut sanguinis propr.* spectant. *Theophrastus est auctor.* Locum non invenio. — 15. *Biennio continuo — constat.* Hoc factum esse videtur a. u. 711. 713. nam Cleopatra una cum Ptolemaeo puero regnare coepit a. u. 702. Aegypti fame afflictae meminit Appian. Bell. Civ. IV, 61. 63.

Cleopatraeque defecit imperium. Per novem annos non ascendisse Nilum superioribus seculis, Callima-
16 chus est auctor. Sed nunc ad inspiciendas causas, propter quas aestate Nilus crescat, accedam, et ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Aethiopiae iugis solutas nives ad Nilum usque decurrere. In eadem opinione omnis vetustas fuit. Hoc Ae-
17 schylus, Sophocles, Euripides, tradunt. Sed falsum esse, argumentis plurimis patet. Primo Aethio-
piam

63. 108. *Per novem — auctor.* Huc spectat Callimachi fragm. quod Etymol. M. servavit in voce Πόα· Αἴγυπτος προπάροιθεν ἐν ἐννέα κάρφετο ποίαις, h. e. Aegyptus olim per novem annos exarescebat. (Ποία enim annum quoque designat, H. Stephano in Thes. L. G. Vol. V. p. 1681. erudite docente: accedat Anal. poet. Graec. Brunck. II. p. 187. n. IX.) cf. Callimachi Hymn. etc. ex ed. Ernest. Vol. I. p. 357 et 509. Fragmentum hoc fortasse desumtum est ex Callim. libro De fluviis, quae est Io. Meursii opinio ad Hellad. p. 45. — 16. *Sed nunc — incipiam.* Iam antiquissimos naturae scrutatores in Nili adscensum inquisivisse patet, cum ex omnibus qui de hac re exposuere auctoribus, tam ex nostro. Herodotus multus est in hac lite dirimenda II, 20 sq. Collegit omnia vett. loca de Nilo post Gesner. ad Claud. p. 648. Henike in Commentat. de Geograph. Africae Herodotea (Gotting. 1788). cf. Heeren Ideen I. p. 337 sq. Mirum tamen est, quod Seneca tres tantum opiniones de Nili incrementis affert, optimam autem omittit, qua haec quaestio ad liquidum perducitur, iam ab Herodoto prolatam et probatam, postea vero ab Eratosthene et Agatharchide (cf. Diodor. Sic. I.) exornatam: quae nunc vulgata est de hac re sententia. *Anaxagoras — tradunt.* Huius opinionis Herodotus quoque II, 22. meminit. *Hoc Aeschylus — tradunt.* In eorum tragoediis nobis servatis, ubi huius rei mentio fit, eadem occurrit opinio, e. g. Aeschyl. Suppl. 574 sq. ubi λειμῶνα χιονόβοσκον memorat, Eurip. Helen. 3. cf. Valcken. Diatrib. p. 30 sq. et Henike commentat. laud. 17. Argumenta, quibus falsam esse hanc Anaxagorae opi-
nionem

piam ferventiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus
color, et Troglodytae, quibus ſubterraneae domus
ſunt. Saxa velut igni ferveſcunt, non tantum me-
dio, ſed inclinato quoque die: ardens pulvis, nec
humani veſtigii patiens: argentum replumbatur:
ſignorum coagmenta ſolvuntur: nullum materiae
ſuperadornatae manet operimentum. Auſter quo- 18
que, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus
eſt. Nullum ex his animalibus, quae latent bruma,
unquam reconditur. Etiam per hiemem in ſummo
et aperto ſerpens eſt. [h] Alexandria quoque longe
ab huiusmodi immodicis caloribus eſt poſita: nives
non cadunt: ſuperiora pluvia carent. Quemadmo-
dum ergo regio tantis ſubiecta fervoribus duraturas
per totam aeſtatem nives recipit? Quas ſane ali- 19
qui montes illic quoque excipiant: nunquam ma-
gis quam Alpes, quam Thraciae iuga aut Cau-
caſus.

h. *Alexandria quoque longe — poſita: n. n. c.* Sic omnes codd. et edd. Fortunatus tamen emendabat, *Alexandriae quoque, quae* etc. Sed vulgata nec opus habet hac mutatione, nec illa, qua Fortunat. mutavit: *ſuperiora etiam p. c.* Mox *numquam magis* e codd. reſcripſi, qui *tamen* excludunt. Deinceps, *Quippe vernis temporibus* vulg. emen-

nionem evictum it Seneca, ferme ſunt eadem, quae Herodot. II, 22. contra eam movit. Fortaſſe ex iis, quos Nero ad illas regiones explorandas miſerat, haec eadem reſciviſſe poterat, quae Herodoti argumentationem noſtro non incognitam confirmabant. Omnino quidem falſa ea eſt, ſed argumenta ad illam refutandam adhibita non usquequaque nobis accuratius doctis ſatisfacient. Situs contra iſtius regionis, montibus altiſſimis ad nivem excipiendam aptis carentis, atque coeli temperies docent, nivem ibi locum habere non poſſe ad Nili adſcenſum vel gignendum vel invandum. *argentum replumbatur* i. plumbum ardore ſolis ab argento ſeparatur. Nemo tamen, quod ſciam, praeter noſtrum hanc famam

casus. Atqui horum montium flumina vere et prima aestate intumescunt, deinde hibernis minora sunt. Quippe vernis temporibus imbres nivem diluunt: reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus
i subiacent malo: aestate proveniunt. Altissimae sunt
20 et in illis septemtrionalibus iugis nives. Phasis quoque per id tempus et Borysthenes cresceret, si nives flumina possent contra aestatem magna producere. Praeterea si haec causa attolleret Nilum, aestate prima plenissimus flueret. Tunc enim maximae et integrae adhuc nives, ex mollissimoque tabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, et
21 illi aequalis accessio est. Si Thaleti credis, Eteliae descen-

emendat Gronov., *Q. vernis teporibus.* Sed sequens *primus calor* non favet. i. *subiacent malo: aestate proveniunt. Altissimae sunt et in illis septemtrionalibus iugis nives.* Sic Muretus. Differunt tamen primae edd., et codd. pars omittit *proveniunt*, exhibetque *aestate. Sunt et illis altissimae in sept. iugiter nives;* pars, *proveniunt et illis altissimae in sept. iugis nives sunt.* Illud, *Caystrus,* quod omnes codd. exhibent, vix sanum puto. Cilbiana iuga, unde Plinio auctore N. H. V, 29. oritur Caystrus (cf. Mannert. VI, 3. p. 305 s.) nec sunt septemtrionalia, nec Caystrus tantus est fluvius, ut cum praegressis confamam prodidit parum verisimilem. — 19. *Caystrus,* fluvius Ioniae in Cilbianis iugis Mysiae ortus notusque satis ex Il. Hom. *β*, 461. Terram agris ingerere solet observante Strab. XIII. p. 446. XIV. p. 540. lips. cf. Mannert VI, 3. p. 305 sq. At quomodo Caystri h. l. mentio iniiciatur, haud video, quum iuga Cilbiana, unde ortum suum habet, nec altissima sint, nec septemtrionalia satis bene dici possint. *subiacent malo,* ut scil. hiberno tempore intumescant. — 20. *Phasis* Armeniae (Strab. XI. p. 583.) et Colchidos fluvius, qui in Pontum Euxinum influit. *Borysthenes,* quem nunc Dnepr vocamus, Büsching I. p. 774. *contra aestatem* circa aestatis tempus. 21. Altera sententia, quae *Etesiis* adscensum Nili tribuit, nar-

ꝛ descendenti Nilo resistunt, et cursus eius acto contra ostia mari sustinent: ita reverberatus in se recurrit: nec crescit, sed exitu prohibitus resistit, et quacunque mox potuit, inconcessus erumpit. Euthymenes Massiliensis testimonium dicit: „Navigavi, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Etesiae tempus observant: tunc enim eiicitur mare instantibus ventis. Quum resederint, et 22
pelagus conquiescit, minorque descendenti inde vis

Q 2 Nilo

coniungi recte possit. Mox *adhuc nives* Pinc. emend. *a. nivis*. k. *descendenti* et §. 22. *descendenti* optimi codd. praestant. Sic infra §. 23. *Nilus descendit*, ubi nulla lectionis varietas notatur. Olim *discedenti*.

narratur et confutatur: eodem fere modo, quo Herodotus eam refellit II, 20. Omittit noster argumentum herodoteum: si Etesiae in causa essent, cur Nilus adscenderet, etiam alios fluvios idem cum Nilo pati oportebat eo magis, quo maiores sunt in Syria, Libya, in quibus tamen nihil tale observatur. *Thaletis* fuisse hanc opinionem certum est. Cf. Wesseling. ad Diod. Sic. I. p. 38, 46. Anal. Brunck. III. p. 130. nr. 7. not. Diog. Laert. I, 37. Fortasse sumsit noster haec e libro Thaleti tributo De principiis. Cf. Fabric. Bibl. Gr. lib. I. c. 35, 3. Ceterum verbo monemus, Etesias (i. e. annuos) ventos, *τοὺς ἐτησίας ἀνέμους* Herodot. l. l., boreales, per quadraginta dies continuos flare in mari mediterraneo, a Iulio medio incipientes, les vents alisés, the monsoons. Aristot. Meteorol. II, 5. flare, ait, eos incipere *μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς καὶ κυνὸς ἐπιτολὴν — καὶ τὰς μὲν ἡμέρας πνέουσι, τὰς δὲ νύκτας παύονται:* quocum Plin. l. l. consentit. *Euthymenes Massiliensis.* Eadem affert Plut. Plac. Phil. IV, 1. p. 439. Vol. XII. Hutt.: Εὐθυμένης ὁ Μασσαλιώτης ἐκ *τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς ἔξω θαλάσσης γλυκείας κατ' αὐτὸν* (e regione Nili) *οὔσης νομίζει πληροῦσθαι τὸν ποταμόν:* ubi, obiter moneo, posteriora verba *γλυκ. — οὖσ.* male pro spuriis haberi, locus noster docet. Ceterum de hoc Euthymene Mass. nihil nobis innotuit. Artemidorum Ephesium, modo scimus e Mar-

Nilo est. Ceterum dulcis maris sapor est, et similes Niloticis belluae." Quare ergo, si Nilum Etesiae provocant, et ante illos incipit incrementum eius, et post eos durat? Praeterea non fit maior, quo illi flavere vehementius. Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, si
23 illorum viribus cresceret. Quid, quod Etesiae litus Aegyptium verberant, et contra illos Nilus descendit, inde venturus, unde illi, si origo ab illis esset? Praeterea ex mari purus et caeruleus efflueret, non ut nunc turbidus venit. Adde, quod testimonium eius testium turbâ coarguitur. Tunc erat mendacio locus, quum ignota essent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc vero tota exteri maris ora mercatorum navibus stringitur: quorum nemo narrat [1] nunc caeruleum Nilum, aut mare saporis alterius.

1. *nunc caeruleum Nilum*, est ex emendatione Fortun., cuius codd. habebant, *nunc Zeum Nilum*, ut et reliqui. Vetustae edd. *mincium Nilum.* Praegressa confirmant Fortun. emendationem.

e Marciano, eius epitomatore, Euthymenis fuisse epitomatorem. Marciani verba attulit Fabric. Bibl. Gr. lib. IV, 2, 10. p. 614. Vol. IV. ed. Harles. Is autem Artemidorus vixit ol. 169. i. e. circiter C annis ante Chr. nat. Fragmentum autem hoc unicum ex Euthymene, qui apud Marcian. Εὐθυμένης ὁ Μασσιλιώτης audit, nemo, quod mireris, adduxit, quod tamen eo mirabilius est, quia inde videmus; opus hoc Euthymenis fuisse περίπλουν τοῦ πελάγους τοῦ ἀτλαντικοῦ. Si omnia Massiliensium itineraria his duobus fuerint similia, quae nobis innotuerunt, (Pytheas enim etiam Massiliensis fuit) fide haud digna fuerint necesse est. 22. *Quare — durat?* Idem iam obiecerat huic opinioni Herodotus II, 20. 23. *Tunc erat — mittere.* Poetas et itinerariorum auctores Pytheam, nuper a Gosselino male exceptum, Damasten, similesque, quos Strabo I. p. 126 Lips. perstrinxit, Senecae animo obversatos fuisse apparet. —

24. *quod*

terius. quod et natura credi vetat, quia dulciſſi- 24
mum quodque et leviſſimum ſol trahit. Praeterea quare hieme non creſcit? et tunc poteſt ventis concitari mare, aliquando quidem maioribus. Nam Eteſiae temperati ſunt. Quod ſi e mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Aegyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem 25
ſub terris contineri: ideo et ſpecus calidos eſſe, et tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuvetur, tenuari, deinde creſcere per aeſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, et redit rigor fontibus. Quod ſi verum eſſet, aeſtate flumina creſcerent, 26
omnesque putei aeſtate abundarent. Deinde non calorem hieme ſub terris eſſe maiorem. Aqua et ſpecus et putei tepent, quia aëra rigentem extrinſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſa aeſtate refrigeſcunt, quia illo remotus ſeductusque aër cale-

 factus

24. *quod et — trahit.* Hoc argumentum leviſſimum e ſchola Stoae eſt. *et tunc — temperati ſunt.* Hieme mare ventis aliquando vehementioribus concitari poteſt, quam Eteſiis, quippe qui temperati ſunt. Ariſtot. tamen Meteorol. II, 5. poſt Eteſias flare ait incipere Ornithias, quos debiles vocat Eteſias. 25. *Oenopides Chius* in antiquiſſimis naturae ſcrutatoribus celebritatem adeptus vel Anaxagorae fuit aequalis, vel non multum poſt eum vixit. Plato certe in Ἐρασαῖς Vol. II. p. 30 bip. eum cum Anaxagora coniungit: etiam Proclus ap. Fabric. Bibl. Gr. lib. III, 19. Vol. IV. p. 85. Cur Pythagoreis adſcribamus, nulla cauſa eſt. Ceterum mireris, Oenopidem, quem et ipſum adiiſſe Aegyptum tradunt, hanc opinionem tam facilem refutatu excogitare maluiſſe, quam ex Aegyptiorum ſacerdotibus aliisque peritioribus, quibus vera adſcenſus Nili cauſa non latuit, veritatem diſcere.

27 factus non pervenit. Diogenes Apolloniates ait: „Sol humorem ad se rapit: hunc exsiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non potest, ut una sicca sit tellus, alia abundet. Sunt enim perforata omnia, [m] et in itinera pervia. Sicca ab humidis sumunt aliquando. Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo undas sol trahit: sed ex his, quae premunt, maxime haec me-
28 ridiana sunt. Terra quum exaruit, plus ad se humoris adducit: ut in lucernis oleum illo fluit, ubi exuritur; sic aqua illo incumbit, quo vis caloris et terrae aestuantis arcessit. Unde ergo trahitur? ex illis scilicet partibus semper hibernis, Septemtriona-
29 libus, unde exundat. Ob hoc Pontus in infernum mare assidue fluit rapidus, non ut cetera maria, alterna-

m. *et in itinera.* Sic emend. Gronov. e mss. qui dabant, *in itinere.* Omnia, inquit, terrae sunt perforata et pervia in itinera. Confert III, 5. 15, 3. VI, 20, 4. Itinera sunt spiramenta, foramina. Pinc. emendabat *et invicem pervia.*

scere. — 27. *Diogenes* Nachytennus fil. *Apolloniates* Anaximenis auditor, ideoque ionicae scholae assecla, plures de rerum natura libros composuit, unde haec desumta esse videntur. Sententiam eius de Nili incremento memorat auctor quoque incertus libri de Nilo Aristoteli adscripti. Brucker. I. p. 514. Fabric. Bibl. Gr. III. p. 280. Ceterum ionicam scholam haec sapere patet. Cf. Aristot. Meteorol. II, 7. Seneca infra VI, 9. Toto autem coelo ab ista sententia distat, quae Herodoto placuit II, 24 sq., et postea ab Eratosthene, Agatharchide et aliis probata est. *Sed ex his* locis, *quae premunt*, vexant, instant, ideoque exsugunt undas. — 29. *Ob hoc Pontus — torrens*, Confirmat haec Strabo I. p. 148. qui tamen ex Hipparcho refert, hunc effluxum e pontico mari, s. e ponto euxino per bosporum thracicum in Propontidem aliquando etiam substitisse (μονάς ποτε ἐποιεῖτο). Diogenes autem nec reputavit, pontum euxinum nonnisi id undarum in Propontidem

ternatis ultro citro aeſtibus, in unam partem ſemper pronus et torrens. Quod niſi faceret, hisque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; iam aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata." — Interrogare Diogenem libet, quare, quum pontus et amnes cuncti invicem commeent, non omnibus locis aeſtate maiora ſunt flumina? Aegyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus ſit adiectio. Deinde quare ulla pars terrae ſine humore eſt, quum omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit, eoque magis, quo calidior eſt? Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi e mari unda eſt? Nec enim ulli fluminum dulcior guſtus.

tidem et mare mediterraneum effundere poſſe, quantum ad id per fluvios influentes ſufficiat, nec obſervavit, aut obſervatis uti non potuit, refluere amnes per bosporum thracicum in pontum euxinum: quod Plin. II, 97. extr. negavit, Marſiglius (Hiſtoire phyſiq. de la mer. Amſtelod. 1725. fol.) autem egregie obſervavit atque demonſtravit, hydraulices, quam vocant, legibus non vetantibus. Ceterum in cauſis explorandis, quo fiat, ut tot tantisque fluviis pluviisque e. c. in mare mediterraneum cadentibus, illud tamen non ultra menſuram ſolitam adſcendat, itinera quoque ſubterranea a viris doctis quibusdam, e. c. a Kirchero aſſumta ſunt: quibus tamen bene ſuperſedemus. — 30. *Aegyptum — adiectio.* Diogenes reſpondet: *ſed in ceteris — adiectio:* quae tamen liqueſcenti nivi tribuenda ſit. *Deinde quare Nilus — eſt?* Eadem auctoritate erat Nili aqua in antiquitate, et hodieque apud Aegyptios, Perſas aliosque, qua Gangis aquam etiamnunc in India orientali eſſe perhibent. Sic ad Perſarum reges Nili aquam et ſalem Ammonium ex Aegypto mitti oportebat, Dinone auctore ap. Athenae. II. p. 67. b. cf. Iablonsk. Pantheum Aegypt. IV, 1. p. 164 ſq.

III. Grandinem hoc modo fieri, si tibi affirmavero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me testibus [a] numero secundae notae, qui vidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historici faciunt, et ipse faciam. Illi quum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam aliquam rem nolunt spondere,
2 sed adiiciunt: Penes auctores fides erit. Ergo si mihi parum credis, Posidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod praeteriit, quam in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa, et iam in humorem versa, sic affirmabit, tanquam inter-

a. *numero.* Sic omnes codd. et edd. praeter Mureti, qui dedit *numera.*

C. 3. Grandinis origo. Egit de grandine Aristot. Meteorol. I, 12. qui unius Anaxagorae de ea exponentis mentionem fecit. Noster sequitur *Posidonium,* Stoicum, qui in Meteorologicis s. in octavo de natura rerum libro (Diog. Laert. VII, 153.) ad Aristotelis exemplum compositis, etiam de grandine egerat. Phaenomenon hoc etiamnunc non usquequaque explicatum esse notum est. Cf. Gehler sub voc. Hagel. — 1. *Grandinem — fecero.* Anaxagorae sententia haec fuisse videtur, si Aristotelem l. l. recte interpretor, qui hoc capite Anaxagoram eiusque asseclas confutatum it. *secundae notae,* pretii, dignitatis. Metaphora sumta de modo amphoras signandi. Cf. Duker. ad Flor. II, 16. p. 403. *Aut quod historici — fides erit.* Sic Herodotus, Ctesias, Hellanicus, Indicarum rerum scriptores et ipse Theopompus fabulas inseruerant suis historiis, addito saepe dicto, penes auctores etc. sed figmenta ac mendacia ab ipsis sponte efficta esse noli credere. Scimus hoc ex ipsa Herodoti lectione: confirmat de ceteris Strabo I. p. 116. Exemplum praebet Sallust. Bell. Iug. 17. extr. 2. Posidonii sententia de grandinis origine haud multum distat ab ea, quam Aristoteles protulit, sive eadem est. Nam Aristot. l. l. aquam, ait, in superiore coeli parte esse non

interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, quum adnotaveris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod et in ſpe- 3
culis apparet, quae humorem halitu colligunt, et in poculis ſparſis, aliaque omni laevitate: nam et in herbarum vel arborum foliis, ſi quae guttae adhaeſerunt, in rotundum iacent.

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius unda?
Dura tamen molli ſaxa cavantur aqua.

aut, ut alius poëta ait:

Stillicidi caſus lapidem cavat.

et haec ipſa excavatio rotunda fit. Ex quo apparet, 4
illud huic quoque ſimile eſſe quod cavat. Locum enim ſibi ad formam et habitum ſuum exſculpit. Praeterea poteſt, etiamſi non fuerit grando talis, quum defertur, corrotundari, et toties per ſpatium aëris denſi devoluta aequabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt; quia non eſt tam ſolida, immo quia tam fuſa eſt, et non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium eius eſt. Ita non longius illi per aëra, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non et ego idem mihi permittam, quod 5
Anaxagoras, quum inter nullos magis quam inter philoſophos eſſe debeat aequa libertas? Grando

Q 5 nihil

non poſſe, nubem aquoſam verti in humorem, id eſt, guttas, et tali modo gelari. *Quare — autem rotunda — conglomerari.* Plerumque rotunda eſt, ſed ſaepe in alias formas vertitur: quod iam Ariſtoteles l. l. obſervaverat. 3. Verſus ſunt Ovidii Art. am. I, 475 ſq. et Lucretii I, 314. 5. *Quare — libertas?* Diſcedenti ab Anaxagorae, qui non ſolum contrarium ſtatuerat, ſed haud ſemel etiam a Thalete et Anaximene praeceptore diſceſſerat, ſententia, haec interpretanda eſſe, videntur. Ceterum Ariſtoteles Meteorol. I, 11. idem ferme docuit.

nihil aliud est quam suspensa glacies. [b] Nix, in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam et rorem interest, hoc inter pruinam et glaciem, nec non inter nivem et grandinem interesse.

IV. Poterام me, peracta quaestione, dimittere: sed bene emensum dabo: et quoniam coepi tibi molestus esse, quidquid in hoc loco quaeritur, dicam. Quaeritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: et vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam ut fallar tibi, verum mihi quidem persuadetur, qui me usque ad mendacia haec leviora, in quibus os [a] praecidi, non oculi erui solent, cre-
2 dulum praesto. Hieme aër riget: et ideo nondum in

b. *Nix, in pruina p. c.* Hanc ab omnibus codd. et edd. firmatam lectionem emendabat Pinc. qui mallet, *Nix et pruina pendens cong.*, quia sequatur, *hoc inter pruinam et glaciem* etc. Ergo, inquit, iungit Seneca nivem et pruinam. Sed vulgata bene se habet, qua explicatio nivis continetur.

a. *praecidi.* Tres Grut. codd. *percidi*, quod probat Gruterus, qui ita ap. Martial. 2, 72. cum Turnebo Adversar. VII, 12. legi vult. Ubique *perc.* et *praec.* *os* dubia est lectio, os obturare, ad silentium redigere. *Percidi* tamen praetulerim cum Gesnero in Thes. L.-L. voc. *Percido.*

C. 4. Nivis caussa. 1. *Bene emensum* vocat ἐπίμετρον, auctarium, corollarium: ut, quum multis modis tritici pugillos aliquot pro cumulo adiiciant. Muretus. *Quaeritur — cadat.* Aristot. Meteorol. l. 1. has quaestiones iam peregit. *Nam ut fallar tibi.* Nam licet in gratiam tuam fallar. Fromondus sensum hunc inesse putabat: Licet opinione tua falsum afferam. *Os praecidi.* Plaut. Cas. II, 6, 52. praecide os, i. e. pulsa os, ut taceat. Muretus notavit haecce ad hunc locum: Praecidere, aut fortassis praecludere os audientibus videntur, qui ita mentiuntur, ut contradici non facile possit: at oculos eruere, qui non verentur ea pro veris affirmare, quae adspectu ipso mendacii coargui possunt. Excaecare enim eos qui audiunt, quantum in ipsis est, videntur. 2. *Hieme*

in aquam vertitur, sed in nivem, cui aër propior est. Quum ver coepit, maior inclinatio aëris sequitur, et calidiore coelo maiora fiunt stillicidia. Ideo, ut ait Virgilius noster,

— — *quum ruit imbriferum ver,*

vehementior immutatio est aëris, undique patefacti et solventis se, [b] ipso tepore adiuvante. Ob hoc nimbi graves magis vastique quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluvias habet et tenues: qua- 3
les saepe solent intervenire, quum pluvia rara et minuta nivem quoque admixtam habet. Dicimus nivalem diem, quum altum frigus, et triste coelum est. Praeterea Aquilone flante, et suum coelum habente, minutae pluviae sunt: Austro imber improbior est, et guttae pleniores sunt.

V. Rem a nostris positam nec dicere audeo, quia infirma videtur, nec praeterire. Quid enim mali est, aliquid et faciliori iudici scribere? Immo si omnia argumenta ad obrussam coeperimus exigere,

b. *ipso tepore adiuvante.* Sic dedi e codd. Nicot. et Memm. ap. Obsopoeum: probaverat Gronovius quoque in nota ad c. 2. not. i., et magnus Bentleius ad Horat. Od. 4, 4, 7. sic coniecerat. Olim: *tempore.*

me — est. Hanc eandem sententiam habet Aristot. Meteorol. I, 11. ὅταν γὰρ παγῇ τὸ νέφος, χιών ἐστι. Hoc sequutus etiam est auctor libri De Mundo Aristoteli falso adscribi soliti, quem Io. Stob. Ecl. phys. p. 666. exscripsit. Ait enim: χιὼν δὲ γίνεται κατὰ νεφῶν πεπυκνωμένων ἀπόθραυσιν πρὸ τῆς εἰς ὕδωρ μεταβολῆς ἀνακοπέντων. Haud multum distant ab hac nivis explicatione recentiores. Cf. Gehler, Schnee. 3. De terris clementiore coelo utentibus h. l. cogitandum esse, verbo monemus. Nam apud nos in his rebus haud exiguam diversitatem esse constat.

C. 5. Continuatio. 1. *Rem a nostris*, stoicis. *Immo si — indicetur.* Si omnia tam severe examinentur, quasi aurum *ad obrussam* explores,

re, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine adverſario. Cetera etiam ſi vincunt, litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam et Pontum et Septemtrionalem plagam glaciatum et adſtrictum eſt, vere relaxari: tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes nivem ſolvere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri, [a] et verno coelo remi-
2 ſceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verum exquirere, nivem [b] ita cave experiaris.

a. *et verno coelo rem.* Sic optimo ſenſu omnes codd. et edd. Britannicus tamen codex exhibet, *et imo coelo remiſceri*, probante Gronovio, qui ait: Recte, nempe in quo tumultus et inconſtantia temperiei. Addit hoc vocabulum, quia dicturus erat non *aëri*, ſed *coelo*. Nam *vere* id fieri ſatis ex praecedentibus intelligitur. Verbum autem ſic formant et Pal. unus et Gallici. Horatius: *ſic veris falſa remiſcet.* Huic Gronov. argumentationi lubenter accederem, niſi me hic retineret, quod cauſa redditur, cur ver frigidos habeat ſpiritus, atque adeo de imo coelo ſermonem eſſe non poſſe putandum ſit. b. *ita cave exp.* Sic Erasmus, Muretus aliique. Codices diſcedunt. Palat. tert. *nivem in cane exp.* quart. et Col. *incave exp.* Gronovius in brit. et caſaubon. invenerat, *in cane.* Scribe, ait, *nivem*

res, i. e, ad auri experimentum, quod igne admoto fiebat et hodieque fit: cf. Salmaſ. ad Solin. p. 1079 ſq., qui temere a βρύζειν, ebullire, deduxit: nullas cauſas ſatis ſufficientes proferre poſſumus. Quam recte haec dicta ſint, compraeſertim iſto, quo vivebat Seneca, tempore, quivis harum rerum peritior intelligit. *Pauca — litigant.* Pauca argumenta certiſſima ſunt, cetera adhuc ſub iudice iacent, etiamſi vim perſuaſionis habeant. *Aiunt — remiſceri.* Hanc frigoris cauſam ſolummodo Stoicis inventam credas: apud Ariſtotelem nullum eius veſtigium invenire licuit, nec inveniri credo, ſi quae de frigore e. c. de Gener. et Corrupt. II, 3. dixit, comparaveris. Noſtri quidem phyſici obſervationis huius veritatem non oppugnant, etſi alias quoque frigoris cauſas, quae loco ſituque, radiorum ſolis reflexione, aëriſque natura diverſa etc. nituntur, non praetermittendas cen-

ris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam et duram nivem calcant, quam eorum, qui teneram et labefactam. Ergo, si non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis, iam disturbata nive, et glacie frangente se fertur, id meridianae partis tepentem iam humidumque aëra alligat, et perstringit. Itaque quum pluvia futura erat, grando fit, iniuria frigoris.

VI. Non tempero mihi, quo minus omnes nostrorum ineptias proferam. Quosdam peritos observandarum nubium esse affirmant, et praedicere, quum grando futura sit, [a] et hoc intelligere usu ipso,

vem in Care experiaris. Intellexit vilissimum mancipium, et alludit proverbium Graecum, ἐν Καρὶ τὴν πεῖραν. Enimvero illud: *quoque* non ad mancipium vilissimum, quo in hac re experienda utatur, mentem admovet, sed ad experimentum hocce aeque devitandum, ac noster devitasset. Magis itaque inclino ad Erasmi lectionem amplectendam, quamquam mallem, ut Erasmus lectionis originem docuisset. Mox *disturbata* e cod. brit. et casaubon. restituit Gronov., quum antea esset, *distributa*, sine sensu.

a. *et hoc intelligere usu ipso.* Sic cum Grutero scribendum duxi. E Fortunati coniect. dederat Erasmus, *ipso potuisse*, quum

censeant. 2. *Minus algere — labefactam.* Vereor, ut haec observatio omnibus platitura sit. Nam fixam et duram nivem frigus, teneram et labefactam tepor aëris comitari solet. Attamen illud dici pro ea potest, quod nivem liquescentem exhalatio s. evaporatio comitatur, quae raro sine frigore esse solet. Ceterum ingeniosius quam verius grandinis origo explicatur. Vix dubitari potest, quin, quod egregie b. Lichtenbergius ad Erxleben. compend. phys. §. 736. docuit, ad grandinem gignendam electricitas, quam vocant, necessaria sit. Aquosas itaque particulas, quae pluviae modo cadere debuissent, processu illo chemico ita affectas esse credas, ut in grandinem versae decidant in terram.

C. 6. De praedictione grandinis et tempestatis. 1. *Non tempero — proferam.* Itaque et illam, quam cap. praeced. dederat de ortu grandinis explicationem, ineptiis adnumerat? *Quosdam —*

ipso, quum colorem nubium notassent, quam grando toties insequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuisse publice praepositos χαλαζοφύλακας, speculatores futurae grandinis. Hi quum signum dedissent, adesse iam grandinem, quid exspectas? ut homines
a ad penulas discurrerent, aut [b] ad scorteas? Immo pro se quisque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illae nubes alio declinabant, quum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides? Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pul-

quum alii codd. haberent, *potuerunt*, alii, *potuere*, qua quidem voce bene caremus.

b. *ad scorteas.* Sic Erasmus et edd. vett. At Fortunati mss. *Scorti.* Recte tamen Salmasius ad Scriptt. Hist. Aug. To. I. p. 26. (ad Ael. Spart. Adrian. c. 3.) vulgatam lectionem tuetur. Mox Erasmus e coniect. Fortun. habet, *imo pro se quisque album agnum* etc. Sed omnes codd. agnoscunt *alius agnum* —. Etiam sequentia docent, τὸ *album* locum non habere. Fortun. e Virgilii versu, Nigram hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam, nostrum profecisse putabat.

dam — insequebatur. In his nullum ineptiarum vestigium inest. Nam nubes grandinis adventum indicare posse et solere, neminem latet. — *Illud incredibile — grandinis.* Horum speculatorum futurae grandinis meminit et Plutarchus lib. VII. Symposiorum cap. 2. Et ne tota res, quae alioqui primo adspectu ridicula est, fabulosa existimetur, gravis et sanctus scriptor, Clemens Alexandrinus, putat magos fuisse, qui longa eorum, quae in sublimi fierent, observatione grandinem imminentem praenoscerent, et illis impiis sacrificiis aut sanguinis e digito effusione populum in impietate ac superstitione retinerent. Vide eum lib. VI. p. 631. Stromatum. Muretus. Pausaniae adhuc tempore hoc in usu ibi erat. Ait enim II, 34. χάλαζάν γε ἤδη θυσίαις εἶδον καὶ ἐπῳδαῖς ἀνθρώπους ἀποτρέποντας. Cf. Hesych. Ἀνεμοκοίτας. *Cleonae* (Κλεωναί) urbs Peloponnesi in Argolide, cuius iam Homerus Il. β. 570. meminit. Strabo VIII. p. 256 sq. *Paenulis scorteisque* utebantur vestibus superiniiciendis adversus imbrem et coeli iniurias se munientes. Egit de his nuper Mongesius Comment. Institut. nat.

pullum habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat. Et ne tu avidas aut crudeles existimes nubes, digitum suum bene acuto graphio pungebat, et hoc sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se avertebat, quam ab illo, in quo maioribus hostiis exorata erat.

VII. Rationem huius rei quidam quaerunt. Alteri, ut homines sapientissimos decet, negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur, et tempestates munusculis redimat, quamvis munera etiam deos vincant. Alteri suspicari ipsos aiunt, esse in ipso sanguine vim quandam potentem avertendae nubis, ac repellendae. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse vis tanta, ut in altum penetret, et eam sentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium et fabula est? At * Cleonae iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura providendae tempestatis: quod negligentia eorum

a. *Cleonae.* Sic optimis codd. et edd. postulantibus cum Erasmo rescripsi. Antea *Cleonis.*

C. 7. Continuatio. 1. *Quidam,* stoici: nam c. 5. rem a nostris positam notare voluit. *Alteri ut — fieri.* In his Horat. Od. III, 29. extr. *quamvis — vincant.* Nam Tempestates Deorum numero adscriptas esse constat vel ex Horat. Epod. X. extr. Respicit ad illud Homericum: Δῶρα θεὰς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας. Muretus. *Alteri suspicari — repellendae.* Fuere in stoicis haud pauci, qui re non inquisita, sed statim pro vero adsumta causas exquisitum irent: vera haec fuit petitio, ut aiunt, principii. Sed hoc proh dolor vereor, ne in omni cum hominum, tum philosophorum turba acciderit. Stoicos autem inprimis hoc vitio interdum laborasse, docet, ut reliqua mittam, studium eorum allegorice s. symbolice mythos explicandi notissimum. — 2. *quibus delegata — tempestatis,* οἱ χαλαζοφύλακες. *quod negligentia — procidissent.* Spectant huc quae Pausan. l. l. nar-

rum vineae vapulassent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cavetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebat et attrahi imbres cantibus, et repelli: quorum nihil posse fieri, tam palam est, ut huius rei causâ nullius philosophi schola intranda sit.

VIII. Unam rem adhuc adiiciam, et favere ac plaudere te iuvabit. Aiunt nivem in ea parte aëris fieri, quae prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis. Una, quod omnis terrarum evaporatio, quum multum intra se fervidi aridique habeat, hoc est calidior, quo recentior. Altera, quod radii solis a terra resiliunt, et in se recurrunt. Horum duplicatio proxima quaeque a terris calefacit, quae ideo plus habent teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora perflantur: at quaecunque depressa sunt, minus ventis verberantur.

IX.

1. narrat de oppido Methonis in isthmo Troezeniorum: Africo flatu e sinu saronico ingruente vineis duos viros gallum gallinaceum albis alis discerptum circa vineas currendo circumtulisse, et ubi excurrissent, infodisse. Superstitiones huius generis in toto illo tractu eaedem viguisse videntur, et fortasse, quum incolae Dores essent, etiam in Thessalia, unde eorum maiores in Peloponnesum migravisse constat. 2. *Et apud — excantassit.* Cf. Plin. N. H. XXVIII, 2. Has ἐπῳδὰς, s. incantationes, apud quasvis nationes viguisse noli mirari, si reputaveris, ignorantiam naturae rerum coniunctam cum rudioribus de Diis notionibus ansam huic superstitioni dedisse. Sed de tota hac re egregie exposuit Tiedemannus in Disput. de quaestione: quae fuerit artium magicarum origo, 1788.

C. 8. In qua regione aëris nix oriatur. Haec Stoici ab Aristot. Meteorol. I, 3. 9. 11. acceperant. Nam rem ipse ita posuit, nec causas addere neglexit. *minus ventis verberantur.* Nubes enim agi non raro videmus, nullo apud nos flatu.

IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo ſolidius eſt, hoc calorem citius concipit, et diutius ſervat. Itaque ſi in ſole poſueris aeneum vas et vitreum et argenteum, aeneo citius calor accedet, diutius haerebit. Adiice deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quae duriora, et preſſiora denſioraque ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, et tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur ut quemadmodum minora balnearia et minora miliaria citius calefiunt, ſic haec foramina occulta et oculos effugientia, et celerius fervorem ſentiant, et propter easdem anguſtias quidquid receperunt, tardius reddant.

X.

C. 9. Continuatio. *Democriti* Abderitae, qui floruit circa ol. 70. inſigni naturae ſtudio, mortuus ol. 94, 1, nonagenarius ſenex. Cic. de N. D. 1, 43. ait: Democritus vir magnus in primis, cuius fontibus Epicurus hortulos ſuos irrigavit. Similibus laudibus eum extulit Ariſtotel. De Gener. et Corrupt. 1, 2. Multa ſcripſit Democritus, omnia nunc deperdita, praeter multa et ea egregia fragmenta, quae colligi merentur. Cf. Fabric. Bibl. Graec. lib. II, 24. Vol. II. p. 628 ſq. Harleſ. Ceterum Democriti ſententiam fecit ſuam Ariſtot. de Part. Anim. II, 4. Τὰ δὲ ϛερεὰ θερμανθέντα μᾶλλον θερμαίνει τῶν ὑγρῶν. Problem. Sect. I, 36. ἐν τοῖς ϛερεωτέροις πλείων ἡ θερμότης. *His inquit — ſpiritum.* Spectant haec ad Leucippi et Democriti doctrinam de vacuo, qua etiam poroſitas continebatur. Cf. Bayle et Brucker I. p. 1177 ſq. 1187 ſq. *miliaria* lebetes alti et anguſti, cf. ad III, 24, 1. Quo tenuior ſit ſpiritus, eo minus calori intranti obſtare is poteſt, ideoque eo magis calor cum corporibus communicatur. Haec Democriti ſententia continetur materia calorifica, le caloriqué, quae atomis conficiebatur. Eo ſpectabat Ariſtot. de Coelo III, 4 et 8 extr. ſententiam iſtam refutans. Nos quidem nunc poſt Franklini, Achardi, Thompſoni al. obſervationes et experimenta, nobis perſuaſum habemus, corpora, quae optime materiam electricam conducant, idem quoque prae-

X. Haec longe praeparata ad id perducunt, de quo nunc quaeritur. Omnis aër quo propior est terris, hoc crassior. Quemadmodum in aqua et in omni humore faex ima est: ita in aëre spississima quaeque desidunt. Iam autem probatum est, omnia quo crassioris solidiorisque materiae sunt, hoc fidelius custodire calorem receptum: sed quo editior est aër, et quo longius a terrarum colluvie recessit, hoc sincerior puriorque est. Itaque solem non retinet, sed velut per inane transmittit; ideo minus calefit.

XI. Contra autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora esse debere, quo soli propiora sunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum, et Alpes, et alios notos ob eximiam altitudinem montes in tantum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis viciniam possit. Excelsa sunt ista, quamdiu nobis comparantur; at vero ubi universum respexeris, manifesta est omnium humili-

praestare in calore propagando: quare explicamus, cur metalla hoc ipso a Democrito observato ordine citius calescant et frigescant, quam ligna, vitra et bitumina.

C. 10. Continuatio. *Iam autem — receptum* — Recentiorum experimenta et obss. docent, non omnino referre, qua densitate et soliditate corpus sit, sed quam facultatem aut capacitatem habeat, calorem conducendi. Lana, e. c., lecti plumei culcitaeque calorem male conducunt, qui propterea in his corporibus cumulatur. *sed quo — puriorque est.* Hoc haud dubie verum est: quamquam Saussurius (Voyages dans les Alpes II. p. 517.) eudiometri ope contrarium reperisse sibi visus est.

C. 11. Continuatio. 1. *Contra — sunt.* Hoc Anaxagoras et eius asseclae putasse videntur, quippe qui (Arist. de Coelo I, 3 extr. Meteorol. I, 3. teste) contenderunt,

militas. Inter se vincuntur, et vincunt. Ceterum 2
in tantum nihil attollitur, ut collatione totius nulla sit vel maximis portio: quod nisi esset, non diceremus, totum orbem terrarum pilam esse. Pilae proprietas est, cum aequalitate quadam rotunditas: aequalitatem autem hanc accipe, quam vides in lusoria pila. Non multum illi commissurae et rimae earum nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur. Quomodo in hac pila, nihil illa intervalla 3
officiunt ad speciem rotundi, sic nec in universo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altiorem montem, quia solem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere potest, longiorem hominem citius quam pusillum debere calefieri, et citius caput eius quam pedes. At quisquis mundum 4
mensura sua aestimaverit, et terram cogitaverit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut coelestia magis sentiat, velut in propinquum illis accesserit. Montes isti quos suspicimus, et vertices aeterna nive obsessi, nihilominus in imo sunt: et propius quidem soli est mons, quam campus aut vallis, sed sic, quo modo est pilus pilo

R 2 cras-

runt, superiora igne plena esse. 2. *Ceterum in tantum* etc. Hanc eandem rationem a recentioribus quoque adhiberi solere ad orbis terrarum rotunditatem et aequalitatem tuendam constat. Plinius tamen II. N. H. 64. absoluti orbis formam negat in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie; addit interim terrae amplexum, si capita linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficere. 4. *At quisquis mundum mensura sua,* propria, iusta et vera, absoluta quam vocamus, non relativa, *aestim.* *Mundus* h. l. omnes planetas aliasque stellas complectitur, quae in sensum cadunt et observantur, itaque systemata omnia, quae vocamus coelestia.

[a] craſſior, arbor arbore, et mons monte maior eſſe dicitur. Iſto enim modo, et arbor alia magis quam alia dicetur vicina coelo: quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum discrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Ubi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt, quanto alterum altero ſit maius: quia etiamſi magno discrimine, tamen minima vincuntur.

XII. Sed ut ad propoſitum revertar, propter has quas retuli cauſas, plerisque placuit, in ea parte aëris nivem concipi, quae vicina terris eſt: et ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër et plus habet frigoris, quam ut in aquam et imbrem transeat, et minus, quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento nives fiunt coactis aquis.

XIII. Quid iſtas, inquis, ineptias, [a] quibus nec literatior ſit quisquam, nec melior, tam operoſe per-

a. *craſſior, arbor arbore, et mons monte maior eſſe dicitur.* Sic cum codd. mſſ., Erasmo et Fortunato repoſui. Muretus enim temere illa, *arbor — dicitur,* reſecuerat, quippe haud ſincera eſſe autumans: qua in opinione fuit Gruterus quoque, ſine ulla tamen cauſa luculenta.

a. *quibus nec literatior ſit quisquam, nec m.* Duo palatini hac vulgata repudiata dant, *quibus literatior eſt quisque, non m.* Quae quidem lectio ſpecie ſua non caret, quum haud dubie, qui his quaeſtionibus occupetur, doctior fiat neceſſe ſit, melior non item. Sed vulgata defendi poteſt: qui enim ineptias ſcit, non eſt literatus. Mox Erasmus, *Ha, ha! iubesne cum l.:* mſſ. tamen refragantibus, qui illud, *ha, ha,* omittunt, et *mentem,* non, *me,* praeſtant, compendio τοῦ m̄ moti.

C. 12. Continuatio. *Plerisque,* inprimis ſtoicis et peripateticis. Cf. c. 3.

C. 13. Abuſus nivis occaſionem dat invectivae in luxuriam Roman. orationi. 1. *Quid iſtas — perſequeris?* Haec parum conveniunt cum iis, quae de magna harum disquiſitionum dignitate ſaepe in his libris iam exſequutus eſt. Nec eſſe eas revera ineptias cuique rem recte aeſtimanti facile eſt intellectu, modo

persequeris? Quomodo fiant nives, dicis: quum multo magis ad nos dici a te pertineat, quare emendae non sint nives. Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud et sine effectu iurgium est. Litigemus tamen: etiamsi superior futura est, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipsam inspectionem naturae nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Quum quaerimus, quomodo nix fiat, et dicimus illam pruinae similem habere naturam, plus illi spiritus quam aquae inesse, non putas exprobrari illis, quum emere aquam turpe sit, si nec aquam quidem emunt? Nos vero quaeramus potius, quomodo fiant nives, quam quomodo serventur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, 2

modo rite pertractentur. Aristoteles certe Meteorol. I, 12. non pro ineptiis habuit. Sed ipsius auctoris haec non fuit sententia; recte autem eam adscribit homini, qui bonorum morum amantissimus omnia ad ethicam, quam nos vocamus practicam, refert, omniaque susque deque habet, quae non statim ad eam ducant. Tales fuerunt suntque etiamnunc inter nos, qui bonis adeo literis atque scientiis in contemtum revocatis nihil nisi religionem bonosque mores crepent, non reputantes, sine iis ad suas delicias, quas tamen, ut quisque est optime eruditus, ita maximi facit, haud recto limite perveniri posse. Nec tamen negandum est, Senecae hoc quoque esse, ut quamcunque occasionem libentissime arripiat morales, ut ita dicam, excursus inserendi, in quibus temporis sui ineptias traducat. Ut proposito non usquequaque conveniant, tamen est laudanda voluntas optima. — 2. *si nec aquam quidem emunt!* quandoquidem plus illi spiritus i. aëris inest. Ne aqua quidem pura est secundum nostrum, cap. sup. *vina diffundere veterana* h. e. ex doliis, quando vinum deferbuerat et defaecatum erat, in amphoras et cados transfundere ad veterascendum, *veterana* (cf. Ep. CXIV, 25): vina enim sapore, a loco aut anno felice et uvas permite coquente, praecipua sive in testas i. e. amphoras cadosque sive in utres, quorum locum

terana, et per sapores aetatesque disponere, invenimus quomodo stiparemus nivem, ut ea aestatem evinceret, et contra anni fervorem defenderetur lo-
3 ci frigore. Quid hac diligentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod spiritum, quod solem emere non possumus, quod hic aër etiam delicatis divitibusque ex facili nec emtus venit. O quam nobis male est, quod quidquam a rerum natura in medio relictum est! Hoc quod illa fluere et patere omnibus voluit, cuius haustum vitae publicum fecit; hoc quod tam homini, quam feris avibusque, et inertissimis animalibus, in usum large ac beate profudit, contra
4 se ingeniosa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil

locum apud nos lagenae obtinent, persusa, in plurimos annos servare solent vinitores et nostri, uti veteres. Sed nota sunt haec e Plin. XIV. Scriptorib. de Re Rust. etc. *invenimus — loci frigore.* Mos nivem potandi, ut Plinii N. H. XIX, 4, verbo utar, apud antiquos aeque viguit ac apud eorum posteros etiamnunc viget. Primum quidem huius luxuriae vestigium occurrit, quod sciam, in Prodici eleganti narratione de Hercule apud Xenoph. Memor. II, 1. In Sicilia, Italia, insulis mature hic mos obtinuisse videtur, ubi et etiamnunc floret. Alexander M. in India foveas nive impleri, et ut conservaretur, ramis querceis, quibus aër arceretur, tegi iussit, Charete mitylenaeo auctore ap. Athenae. III. p. 123 f. Plutarch. Sympos. VI, 6. p. 259. Vol. XI. Hutt. paleis et vestibus (ἀχύροις καὶ ἱματίοις ἀγνάπτοις) nivem intectam conservasse narrat, Seneca infra §. 8. confirmante. Simili ratione hodieque in foveis glaciei servandae apud nos paratis nix stipata habetur. Cf. Burmann. ad Petron. c. 31. et Io. Beckmann Beyträge zur Geschichte der Erfindungen IV, 2. p. 161 sq. Colo autem nivario, s. sacco nivario usos esse, quod etiamnunc fit, ad paleas seponendas, natura docuit. vid. Stephani Thes. L. L. voc. nivarius. — 3. *nempe ut — aquam,* ut aquam etiam, gratis alioqui habendam, venalem faciamus et pretiosam.

4. *fo-*

hil potest illi placere, nisi carum! Unum hoc erat, quod divites in aequum turbae deduceret, quo non possent antecedere pauperrimum. Illi cui divitiae molestae sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Unde ad hoc perventum sit, ut nulla nobis aqua satis frigida videretur quae flueret, dicam. Quamdiu sanus et salubris cibi capax stomachus est, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. Ubi quotidianis 5
cruditatibus non temporis aestus, sed suos sentit, ubi ebrietas continua visceribus insedit, et praecordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid necessario quaeritur, quo aestus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remediis incitat vitium. Itaque non aestate tantum, sed et media hieme nivem hac causa bibunt. Quae huius rei causa est, nisi intestinum malum, et luxu corrupta praecordia, quibus nullum intervallum unquam quo interquiescerent, datum est, sed prandia coenis usque in lucem perductis ingesta sunt, et distentos copia ferculorum ac varietate comissatio altius mersit? Deinde nun- 6

4. *fomentis,* alimentis, quae et fovent, exhilarant recreantque, non solum alunt. Cf. Ep. LI, 5. CII, 26. De Benef. III, 29, 5. E quibus locis Horatius Epist. I, 2, 52. Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagrum — contra Buherium ad Anthol. Lat. Burmann. II. p. 485. *tomenta* emendantem, et Wakefieldium, bene defenditur. Podagricum enim abstinentia decet. — 5. *coenis — perductis:* coenas a nona vel decima diei hora (Horat. Epp. I, 7, 71.) usque ad lucem perductas, antelucanas, intempestivas, male audiisse, constat, v. c. e Senecae De Ira II, 28. et multis Ciceronis locis: quo spectat epulari vel vivere de die, et comessatio post coenam (Cic. Clav.), compotatio, ἀφ' ἡμέρας πίνειν ap. Polyb. VIII, 29, 6. Schweigh. Cf. Io. Toup. Emendatt. Suid. P. 3. p. 495. ed. angl. (Vol. II. p. 267 Lips.) — 6. *Deinde numquam — accen*

quam intermissa intemperantia, quidquid ante decoxerat, efferavit, et in desiderium semper novi rigoris accendit. Itaque quamvis coenationem velis ac specularibus muniant, et igne multo doment hiemem, nihilominus stomachus ille solutus, et aestu suo languidus, quaerit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupentesque frigidâ spargimus, ut ad sensum sui redeant: ita viscera istorum vitiis torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa vehemen-
7 tiore [b] perusseris. Inde est, inquam, quod nec nive contenti sunt, sed glaciem, velut certior illi ex solido rigor sit, exquirunt, ac saepe repetitis aquis diluunt: quae non e summo tollitur, sed ut vim maiorem habeat, et pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne unum quidem est pretium: sed habet institores aqua, et annonam, pro pudor! variam.

b. *perusseris.* Ita Erasmus aliique. Fortunati tamen mss. *persuderis*, et Pinciani mss. *percusseris.* Sed prius est magis proprium rei et doctius. Mox *quidem* post verba, *nec nive*, Muretus ex ingenio intulit.

accendit. Cibos antea in stomachum demissos novi excitant et ita fervefaciunt, ut infrigidatione nova egeant. Sic fit, ut languor stomachum occupet, qui frigore erigendus est. *coenatio* i. coenaculum, diaeta, *velis* ianuarum loco: nam cubicula interiora in domibus nobiliorum ianuis carere solebant, velis plerumque pretiosis et, frigori arcendo, densis instructa. Hinc servi ostiarii et velarii memorantur. Cf. post Lipsium ad Tacit. Annal. XIII, 5. Boettigeri Sabina p. 327. ed. 1. *Specularibus* loco nostrarum fenestrarum, s. vitrearum. Cf. De Providentia IV, 9. not. — 7. *quae* glacies *ex abdito* i. e. ex infima fovea glaciei conservandae destinata. *sed habet institores* —. Aqua adeo, sic e diluta glacie facta, diverso pretio venditur. *Institores* enim, qui proprie negotio gerendo instabant, aut servi aut homines vilioris conditionis fuere, qualis C. Terentius Varro ap. Livium XXII, 25. ad merces singulas vendendas a mercatoribus ad-

variam. Unguentarios Lacedaemonii urbe expulerunt, et propere cedere finibus fuis iufferunt, quia oleum disperderent. Quid illi feciffent, fi vidiffent 8
reponendae nivis officinas, et tot iumenta portandae aquae deservientia, cuius colorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant? At dii boni, quam facile est exstinguere sitim sanam! Sed quid sentire possunt emortuae fauces, et occallatae cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est. Sed ardentes bo- 9
letos, et raptim condimento suo mersatos, demittunt paene fumantes, quos deinde restinguant nivatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, et palliolo focalique circumdatos, pallentes et aegros, non sorbere solum nivem, sed etiam esse, et frusta eius in scyphos suos deiicere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam esse putas? Febris est: et quidem eo acrior, quod 10
non tactu venarum, nec in cutem effuso calore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria, invictum malum, et ex molli fluidoque durum atque

 patiens.

adhibiti. Cf. Ruperti ad Iuvenal. VII, 222. *Unguentarios — disperderent.* Idem narrasse Chrysippum testatur Athenae. XV. p. 686 f., quo quidem loco omisso Casaub. ad Theophrast. p. 89. ed. Fisch. nostrum locum laudaverat. E Chrysippo autem locum nostrum expressum esse, patet: *Λακεδαιμόνιοί τε ἐξελαύνουσι τῆς Σπάρτης τοὺς τὰ μύρα κατασκευάζοντας, ὡς διαφθείροντας τοὔλαιον.* Lacedaemoniis hoc mandatum dignum fuisse manifestum est, et similibus rigoris disciplinae veteris exemplis illustrari posset, nisi res nota esset. Similia narrat Plin. XIII, 3. de Romanis. — 9. *palliolo focalique*, quae sunt proprie vestimenta aegrotantium ad corpus faucesque velandas apta. Cf. Quintil. XI, 3. Horat. Sat. II, 3, 255. *ne tepescant*, sc. scyphi. — 10. *et ex molli fluidoque — patiens.* Luxuriosi enim mol-

patiens. Non intelligis, omnia consuetudine vim suam perdere? [c] Itaque nix ista, in qua etiamnunc natatis, eo pervenit usu, et quotidiana stomachi servitute, ut aquae locum obtineat. Aliquid adhuc quaerite illi frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor!

c. *Itaque nix ista, in qua etiamnunc natatis, eo pervenit* etc. Sic Erasm. e Fortun. coniectura. Olim impressi: *Itaque* etc. *etiam iam natatis:* assentientibus palatinis codd. Sed codd. Fortun. *Nix inquam ista eo assiduitate pervenit usu* etc. Et in seqq. magna varietas est: alii, *usu ad quotidianam stomachi consuetudinem:* alii, *eo perv. usque ad cotidiana stomachi servitute* s. *eo assiduitate perv. usu et quotidiana stomachi servitute.* Sed nostrum est ex divinatione Fortunati, a qua non abit codex bonae notae, coloniensis. Gruterus locum non sanum esse putat, sed, ut mihi quidem videtur, sine ratione. Vulgata haud dubie omnibus se probabit. Non diversae codicum familiae h. l. deprehendendae sunt, sed varietates satis vulgares, ut in libro quacunque aetate a docentibus, discentibusque teri manibus solito atque multoties describi. Denique *quaerite illi* praeferendum est haud dubie lectioni s. coniecturae *illa. Illi* sc. stomacho.

molles et fluxi, sed duri tamen ac pertinaces adversus medicinam et remedia, quibus reduci se ad sanam mentem non sinunt. Fromondus.

In qua etiamnunc natatis: ita natabant in piscinis sive in balneis nivatis. Sueton. Ner. 17.

L.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER QUINTUS.

IN QUO DE VENTIS ET AERIS MOTU AGITUR.

Argumentum.

Disserit, quid ventus. Democritum refellit, qui censet ventum esse, cum multae et confertae atomi in angusto inanitatis se comprimunt, ut superfundantur. Igitur ventum fieri potius, partim aëre a sole extenuato ac diffuso, partim, quia aër animal est, et vim se movendi ac flabellandi habet. Tota deinde doctrina ventorum, tam communium XII, quam provincialium. Declinat denique sub finem suo more in hominum mores, qui ventis ad custodiendam coeli terrarumque temperiem, ad prudentiam comparandam et noscenda transmarina a Deo datis, ad bella, ambitionem, et avaritiam abutimur. Unde in incerto ponit, an nasci magis ventos, quam non nasci, profuerit: quod de Iulio Caesare Livius olim dixit.

CAPUT

CAPUT I.

Ventus est fluens aër. Quidam ita definierunt:
Ventus est aër fluens in unam partem. Haec definitio
videtur diligentior: quia nunquam aër tam
immobilis est, ut non in aliqua sit agitatione. Sic
tranquillum mare dicitur, quum leviter commovetur,
nec in unam partem inclinatur. Itaque si legeris,

Quum placidum ventis staret mare:

2 scito illud non stare, sed succuti leviter: et [a] dici
tranquillum, quia nec huc nec illo impetum capiat.
Idem et de aëre iudicandum est, non esse unquam
immobilem, etiamsi quietus sit. Quod ex hoc intelligas
licet. Quum sol in aliquem clausum locum
infusus est, videmus corpuscula minima in adversum
ferri, alia sursum, alia deorsum, varie concursantia.
Ergo parum diligenter comprehendet quod
3 vult, qui dixerit, Fluctus est maris agitatio: quia
tranquillum quoque agitatur. At ille abunde sibi
caverit, cuius haec definitio fuerit: Fluctus est maris
in unam partem agitatio. Sic in hac quoque
re, de qua cum maxime quaerimus, non circumscribetur,
quia ita se gesserit, ut dicat: Ventus est
fluens

a. *dici.* Sic boni codd. At antiquiss. edd. et duo palat. exhibent, *et duci tr.* Utrumque bonum est: nec multum refert, mare dicas tranquillum, an pro tranquillo habeas.

Lib. V. C. 1. Quid est ventus? 1. *Ventus est fluens aër.* Sic primus Anaximander ventum definivit, auctore Plutarch. Placit. Phil. III, 7. p. 427. XII. Hutten. Sequuti eum sunt omnes reliqui, Aristoteles Meteorol. II, 4—6, Stoici etc. Vitruv. I, 6. init. Ventus, ait, est aeris fluens unda, cum incerta motus redundantia. Versus est Virgil. Ecl. II, 26. ubi recte argutantis philosophi sequentia verba esse declarat Heynius. 2. *Quum sol — concursantia.* Simile exemplum Lucret. II, 24 sq. habet.

fluens aër in unam partem: aut, Ventus aër eſt fluens impetu, aut vis aëris in unam partem euntis, aut curſus aëris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid ne- 4
ceſſe eſt adiicere te, in unam partem fluens aër? Utique enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe movetur, ſed ſi aliquo fertur. Poteſt ergo aliquid moveri, et non fluere: at e contrario non poteſt fluere, niſi in unam partem. Sed ſive haec brevitas ſatis a calumnia tuta eſt, hac utamur: ſive aliquis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cuius adiectio cavillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formula diſputatum eſt.

II. Democritus ait, quum in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quae ille atomos vocat, ſequi ventum. At contra, quietum et placidum aëris ſtatum eſſe, quum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: ubi turba

habet. — 4. *formula*, definitione, definiendi ratione. Sic utuntur et Iuriſconſulti rom. e. c. ap. Cic. de off. III, 13. formulae Aquillii de dolo malo ſunt definitiones et verborum ſollennium praeſcriptiones.

C. 2. Continuatio. Democriti ſententia exponitur. *Democriti* hoc fragmentum inſigne uni Senecae acceptum referimus, ſervatum ex atomiſtico, quod vocant, ſyſtemate, cuius inventores, Leucippus et Democritus, ab Ariſtotele paſſim ſub nomine phyſiologorum, e. c. Phyſ. IV, 6—9. celebrantur: Epicurum autem hanc doctrinam atomis ſ. figuris (Ariſtot. de Gener. et Corrupt. I, 6. σώματα ἀδιαίρετα vocat) nixam imitatum eſſe conſtat, Lucretio apud Romanos interprete. Pulſu, mixtura, ſitu, et poſitione atomorum ventos oriri demonſtratum iverunt, tam infelici

turba in angustum concurrit, aliorum in alios inci-
2 dentium rixa fit: sic in hoc quo circumdati sumus spatio, quum exiguum locum multa corpora impleverint, necesse est alia aliis incidant, et impellantur ac repellantur, implicenturque et comprimantur, ex quibus nascitur ventus, quum illa quae colluctabantur, incubuere, et diu fluctuata ac dubia inclinavere se. At ubi in magna laxitate corpora pauca versantur, nec arietare possunt, nec impelli.

III. Hoc falsum esse, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus est, quum aër nubilo gravis est. Atqui tunc plurima corpora se in angustum

felici tamen successu, ut Arist. ne verbo quidem opinionis absurdae meminisse opera dignum censuerit, ubi de ventis l. l. exposuit. Ceterum *Cartesii* verticibus praelusisse iam Leucippum eiusque asseclas, monuere Huetius et Baelius, observante Bruckero Hist. cr. phil. I. p. 1176. In refutatione huius sententiae non alienum fuerit, monere, Democritum saepe male intellectum esse; quapropter cautio non est dimittenda. Quam infeliciter et iniuste, ut hoc utar, Plinius N. H. VII, 55. Democritum exagitarit, notum est: quum in eo esset Plin., ut Democriti dogma, corpora quae secundum formam externam, formaliter, ut nunc loquuntur, perieriat, revivifcere, irrideret: quum tamen de atomis nulli corruptioni et deletioni expositis sermonem fuisse in loco nunc deperdito, totum Democriti systema docere debuisset. Similiter videndum est, ne Seneca subtilitatem Democriti non recte ceperit, quippe qui non solum motum, sed situm quoque et positionem (θέσιν καὶ τάξιν) suis atomis tribuerit. Aristot. de Gener. et Corrupt. I, 1. Phys. I, 5. Respondere forsan potuisset Democritus, at in nebula etiam motum aliquem observari, quem quidni ventum vocare velis? et similia. — 2. *corporibus*, istis atomis, σώμασι ἀδιαιρέτοις. Vix dubitari potest, hanc Democritum refutandi rationem e Posidonii, aut certe Stoicorum Meteorologia sumtam esse, utpote quos plus minus cum Peripateticis sensisse constat.

gustum [a] contulere, et inde spissatarum nubium gravitas est. Adiice nunc, quod circa flumina et lacus frequens nebula est, arctatis congestisque corporibus, nec tamen ventus est. Interdum vero tanta caligo effunditur, ut conspectum in vicino stantium eripiat: quod non eveniret, nisi in parvum locum corpora se multa compellerent. Atqui nullum tem- 2
pus magis, quam nebulosum, caret vento. Adiice nunc, quod e contrario venit, ut sol matutinum aëra spissum et humidum ortu suo tenuet. Tunc surgit aura, quum datum est laxamentum corporibus, et stipatio illorum, ac turba resoluta est.

IV. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non uno modo. Alias enim terra ipsa magnam vim aëris eiicit, et ex abdito spirat: alias quum magna et continua ex imo evaporatio [a] in altum egit quae emiserat, immutatio ipsa halitus

a. *contulere.* Vulgata est, et ea haud mala. Fuit quum arbitrarer legendum esse, *contudere;* nam de impetu, quo illa corpora coarctantur, sermo est. *Se conferre* occurrit c. 12 fin., et quidem sine impetu. Sed vulgatum bene tenebimus. Mox *spissatarum* e cod. Fortun. receptum est, Gronovio comprobante. Alii *spissarum.* Deinceps mutat Gronov. vulgatam *effunditur* in *offunditur.* Sed quidni *caligo effunditur,* sc. ex ista frequenti nebula, dici possit, quum *tenebras effundere* in usu fuerit, v. c. ap. Valer. Flacc. VII, 566, ubi Heinsius quoque titillatione critica motus vulgat. *effudere* mutatum ibat in *offudere,* Burmanno tamen recte refragante.

a. *in altum egit quae emiserat.* Sic codd. obtemperans probavit Gronovius. Vetustae edd. *in a. agit quae merserat.* Pin-

C. 4. Continuatio, de ventorum origine. 1. *Alias enim — spirat.* Iam supra III, 20 sq. vidimus, terram aeque ac aquam ventis esse perviam, et magnas specus ab iis occupari. Ἀναφυσήματα vocat hos ventos Auctor anonymus De mundo (in Aristot. Opp. T. II. p. 1209. E. lugd.) cap. IV. *alias — vertitur:* haec est Aristotelis Meteorol. II, 4—6. sententia. *halitus mixti,* humidi

tus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec ut credam, mihi persuaderi potest, nec ut taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quae non sine magna narium iniuria emittitur, et ventrem interdum cum sono exonerat, interdum se-
2 cretius: sic putant et hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere spiritum. Bene nobiscum agitur, quod semper concoquit: alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius est, dicere, multa ex omni parte terrarum et assidua ferri corpuscula: quae, quum coacervata sint, deinde extenuari sole coeperint, quia omne quod in angusto dilatatur, spatium maius desiderat, ventus exsistit?

V. Quid ergo? hanc solam esse causam venti existimas, aquarum terrarumque evaporationes? Ex his gravitatem aëris fieri, deinde solvi impetu, quum quae densa [a] stent, ut est necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero et hanc iudico. Ceterum illa est longe verior causa, valentiorque,

Pincian. emendabat, *quae mersa erant*. In his vocibus saepe librariorum calamos vagari constat.

a. *stent*. Reducendum hoc e codd. putavi cum Grutero, qui recte improbabat, quod Fortunatus *steterat* ex ingenio mutaverat: unde *steterant* omnes edd. invaserat. Mox *et inagi-*

midi et sicci, sed ita, ut copia sicci maior sit: hanc exhalationem siccam ventorum principium esse putabat Aristoteles, Stoicis sequacibus. *Illud — taceam:* Stoae sententia est: secundum quam rerum naturam pro animali habebat: Seneca autem deridendam Lucilio recte propinat. 2. *Nunquid — ventus — existit?* Sic opinatus est Aristoteles quoque Meteorol. II, 6. *quae ventus existit*, ex quibus ventus fit.

C. 5. Continuatio. Aer naturalem vim movendi se habet. 1. *Ceterum illa — potentiam.* Aer enim est elemen-

que, habere aëra naturalem vim movendi se: nec aliunde concipere, sed inesse illi ut aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc existimas, nobis quidem datas vires esse, quibus nos moveremus; aëra autem inertem et inagitabilem relictum esse? quum aqua motum suum habeat, etiam ventis quiescentibus: nec enim aliter animalia edere posset. Muscum quoque innasci aquis, et herbosa quaedam videmus summo innatantia.

VI. Est ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia consumit, quaedam etiam creat: et quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne [a] generari. Habet ergo aliquam vim talem aër, et ideo modo spissat se,

inagitabilem Grutero suadente e codd. palat. aliisque restitui, quum alibi copula neglecta esset.

a. *generari* omnes codd. mss. et primae edd., non, *generentur*, quae est vulgata, quam Erasm. e Fortunati libris assumsit. Infinitivus pendet a *verum est*. Ibi *sed tamen* sollicitari non debet.

elementum. Cicero, ut Stoicus, Academ. I, 7. Aer et ignis, ait, movendi vim habent et efficiendi; reliquae partes accipiendi et quasi patiendi, aquam dico et terram —. cf. Lipsii Manuduct. II, 11. 15. 16. — a. *Muscum — innatantia.* Vides hic generationem quam vocant aequivocam aquae vi adiutam: quae tamen recentioribus observatis, atque adeo rationi tantopere adversatur, ut eam, unde nata est, in regnum fabularum dimittere possimus, quamquam hodieque non desint, qui tueantur, e. c. generatione vermium, quae sub nomine hydatidum veniunt, in cerebro. Sed nemini harum rerum perito, opinor, persuaserunt.

C. 6. Continuatio. Aeri hanc qualitatem, *ποιότητα*, esse tribuendam docet. *et quod videri — generari* probat Plin. N. H. VIII, 36; nostris tamen historiae naturalis auctoribus talia, e. c. de salamandra narrata, ut fabulas reiicientibus.

se, modo expandit et purgat: alias contrahit, alias diducit, ac differt. Hoc ergo interest inter aëra et ventum, quod inter lacum et flumen. Aliquando per se ipse sol causa venti est, fundens rigentem aëra, et ex denso coactoque explicans.

VII. In universum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortasse apparebit quemadmodum fiant, si apparuerit, quando et unde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex convallibus, aut ex aliquo sinu feruntur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole: nec fertur ultra terrarum adspectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec ultra aestatem durat. Et inde maxime venit, ubi aquarum plurimum et montium est. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura: hac dico, quae pro vento valet.

VIII. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Graeci [a] ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex se paludes et flumina emittunt, id autem et multum est, et assiduum, per diem solis alimentum est: nocte

a. ἐγκολπίαν. Sic Fortunatus primus restituit, h. e. ventus qui e sinibus flat, quem sinualem dicas. Codd. mss. eurolpiam, eucolpiam latinis literis praestant. Prius publicabatur

C. 7. Varii venti, eorumque causae. *Antelucanos flatus*, qui in meridiem durant, auctor opusculi De Mundo c. 4. p. 1208. memorat, vocatque ventos, qui e terra uliginosa et humefacta (ἐκ νενοτισμένης γῆς) prodeunt, *Apogaeos*, qui e sinibus prosiliunt, Encolpias etc. Egerunt cum de ventis omnino, tum vero maxime de his ventis Muschenbroekius Introduct. ad Philosoph. nat. T. II. §. 2558 sq. et Dalembertus in Reflexions sur la cause générale des vents etc. *Plane licet — valet.* Idem observavit iam Herodot. de Nilo II, 27.

C. 8. Ventus encolpias. 1. *per diem solis alimentum*

cte non exhauritur, sed montibus inclusum, in unam regionem colligitur. Quum illam implevit, et iam se non capit, sed exprimitur aliquo, et in unam partem procedit: hic ventus est. Itaque eo incumbit, quo liberior exitus invitat, et loci laxitas, in quam coacervata incurrant. Huius rei ar- 2
gumentum est, quod prima noctis parte non spirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quae circa lucem iam plena est, et onerata quaerit quo defluat: et eo potissimum exit, ubi plurimum vacui est, et magna ac patens area. Adiicit autem ei stimulos ortus solis, feriens gelidum aëra. Nam etiam antequam appareat, lumine ipso valet: et nondum quidem aëra radiis impellit, iam tamen lacessit et irritat, luce praemissa. Nam quum ipse 3
processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non ultra matutinum illis datur [b] fluere. omnis illorum vis conspectu solis exstin-

tur εὐκοπίαν eo imperitius, quo apertius tam auctor incertus opusculi de Mundo c. 4. Tom. II. p. 1208. F. ed. Laemar. Opp. Aristotelis, quam qui hoc opusculum in latinum sermonem converterat, Appuleius de Mundo To. II. p. 258. bip. eius meminerunt. b. *fluere* ex omnibus codd. reduxi prob. Grutero. Fortunatus suo periculo posuerat *flare*. De ventis in usu fuisse docet e. c. Lucret. I, 281: venti fluunt.

tum est. Stoae hanc sententiam fuisse heracliteam iam supra ab Aristotele derisui propinatam vidimus. Cf. Meteorol. II, 2. Arist. Ibi ait: διὸ καὶ γελοῖοι πάντες, ὅσοι τῶν προτέρων ὑπέλαβον, τὸν ἥλιον τρέφεσθαι τῷ ὑγρῷ etc. Ceterum rationem, qua illud ventorum genus explicat, naturae convenire, etiam recentiores harum rerum arbitri existimant. Solis enim calore et solis radiis libramentum aëris tollitur, sive existit loci laxitas, in quem coacervati per noctem incurrunt, donec meridie fere illud aëris libramentum restituitur. Nec ignoravit haec Aristoteles, a quo Stoici tamquam a fonte perenni plurima, quae ad hanc doctrinam spectant, depromserunt, non-

guitur: etiamsi violentiores flavere, circa medium tamen diem relanguescunt: nec unquam usque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac brevior est, prout valentioribus minoribusve collecta causis est.

IX. Quare tamen tales venti vere et aestate validiores sunt? Levissimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, surgunt. Quia ver aquosius est, et ex plurimis aquis, locisve ob humidam coeli naturam saturis et redundantibus, maior evaporatio est. At quare aestate profunditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, et magna noctis parte perdurat: qui evocat exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his sponte reddi solet: deinde non tantum habet virium, ut quod evoca-
2 vit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula, emanare solita et efflari, terra ex se atque humor emittit. Facit autem ventum sol ortus, non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim, ut dixi, quae solem antecedit, nondum aëra calefacit, sed percutit tantum: percussus autem in latus cedit. Quanquam ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, quum ex calore fiat. Non habet forsitan

nullis tamen, quorum systema fuit tenacius, firmiter obtentis atque defensis, quamquam Aristoteli haud placere postea intelligebant.

C. 9. Continuatio. 1. *Quid — evaporatio est.* Humidam evaporationem comitatur etiam sicca, quae fumo similis est, tempore quo tepor ingruit. Sol enim ἐξατμίζει aquam, ut voce Diog. Laert. VII, 152. utar. Iam solis lux calorve dilatant loca adiacentia, unde ventus existit. Sic Aristoteles quoque Meteorol. II, 4. p. 770. D., ubi ait, evaporationem (τὴν ἀναθυμίασιν) a sole et caliditate, quae terrae insit, differri (διαφέρεσθαι). *qui evocat exeuntia* corpuscula, i. e. evaporationes. — 2. *Quamquam — ex calore fiat.* Vides hic, nisi fallor, primum vestigium

san tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen suum facit, et densa diducit ac tenuat. Praeterea loca, quae aliqua iniquitate naturae ita clausa sunt, ut solem accipere non possint, illa quoque nubila et tristi luce calefiunt, et per diem minus quam noctibus rigent. Etiamnunc natura calor omnis abigit nebulas, et a se repellit. Ergo sol quoque idem facit. Et ideo quibusdam videtur, inde flatus esse, unde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, et contra ortum plenis [a] ventis navigatur. Quod non eveniret, si semper ventus ferretur a sole.

a. *ventis.* Sic reposui codd. omnibus suadentibus. Fortunatus autem, qui non meminisset forsan, dici quoque ventis et iis plenis navigare, coniecit *velis*, quippe quod usitatius est. Sed plenis ventis melius est h. l. quam plenis velis.

stigium opinionis de affinitate lucis et caloris; qua de re etiam recentiores physici fere omnes Senecae assentiuntur. Aristoteles de Anima II, 7, loco perquam memorabili, lumen et ignem accurate distinguit separatque. Fortasse tamen lucem tantum a solis radiis Seneca separaverit, etsi actu idem valent: hoc colligas e sequentibus, ubi ait, loca quae solem, i. e. solis radios, accipere non possint, tamen luce, i. e. calore solis disseminato ac propagato calefieri. 3. *Et ideo quibusdam —sol.* Haec fuit Aristotelis, quem fortasse Stoici quidam sequuti sunt, sententia, si Diogeni Laert. VII, 152. fidem habeas. Cf. Meteorol. Arist. II, 4 sq. Nec infitiandum est, primo obtutu, Senecae rationem esse praeferendam: sed si reputes, atmosphaeram a sole in regione tropica ab oriente ad occidentem currente calefieri, ideoque laxari, et inprimis versus orientem moveri, atque aërem inferiorem et eum frigidiorem, ut aequilibritas servetur, in loca laxata versus occidentem succedere; vix ab Halleio (An historical account of the Tradewinds and Monsoons) discedas, quum doceat, necessario sic contra solis ortum plenis ventis navigari etc. Hoc ipsum sequitur etiam ex iis, quae noster cap. X. docuerat.

X. Etesiae quoque, qui in argumentum a quibusdam advocantur, non nimis propositum adiuvant. Dicam primum, quid illis placeat: deinde, cur displiceat mihi. Etesiae, inquiunt, hieme non sunt: quia brevissimis diebus sol desinit, priusquam frigus evincatur. Itaque nives et ponuntur et durantur. Aestate incipiunt flare, quum et longius extenditur dies, et recti in nos radii diriguntur. Veri ergo simile est, concussas calore magno nives plus humidi efflare. Item terras exoneratas nive,
2 retectasque spirare liberius. Itaque plura ex septemtrionali parte coeli corpora exire, et in haec loca, quae submissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetum Etesias sumere: a et ob hoc a solstitio illis initium

a. *et ob hoc a solstitio illis initium est.* Recedit ab hac vulgata codex brit. Gronovii et exhibet: *et ob hoc solstitium*

C. 10. Etesiae. Hi venti (οἱ ἐτησίαι ἄνεμοι), quorum Herodotus II, 20. primus meminit, in ventorum numero sunt, motiones vocat Muschenbroekius l. l. les vents alisés, the monsoons, tradewinds, Passatwinde, qui e certa coeli plaga per anni partem flare solent. Sunt stati venti, quibus venti liberi, vagantes, opponuntur. Caniculae exortum, sole primam Leonis partem ingrediente, qui dies XV. ante Calend. Aug. est (d. 18. Iulii), secundum Plin. N. H. II, 47. coll. XVIII, 28. 31., sed secundum Columell. XI, 2, 52. hoc fit XIII. Calend. Aug., diebus ferme octo aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Columella tamen auctore l. l. hi prodromi sexto Id. Iul. (10. Iul.) flare incipiunt. Post biduum autem exortus (d. 20. Iul.) iidem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Differentia, quae apud Herodotum l. l. est, vix in censum venit. Etesiae igitur flare desinunt Septembre ineunte. Ex opposita coeli parte flare incipiunt Ornithiae, s. Λευκόνοτοι, quo tempore desinunt Etesiae. Cf. Aristotel. Meteorol. II, 5. p. 774. confirmante Iac. Brucio in itineris descriptione ad Aethiop. II, c. 4. — 2. *corpora,* evapo-

initium est, ultraque ortum Caniculae non valent: quia iam multum e frigida coeli parte in hanc egestum est. At sol mutato cursu in nostram rectior tenditur: et alteram partem aëris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Etesiarum flatus aestatem frangit: et a mensium ferventissimorum gravitate defendit.

XI. Nunc, quod promisi, dicendum est, quare Etesiae illos non adiuvent, nec quidquam huic conferant causae. Dicimus autem luce auram incitari, tandem subsidere, quum illam sol attigit. Atqui Etesiae ob hoc somniculosi a nautis, et delicati vocantur, quod, ut ait Gallio, mane nesciunt surgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura est. quod non accideret, si ut auras,

S 4 ita

tium illis initium est, probante ut multo elegantius Gronovio. Sensus est idem. In seqq. *At sol mutato cursu in nostram rectior tenditur.* Pincianus queritur, vitiosissimum esse locum, putatque igitur castigandum: *at sol mutato cursu nostra regione cedit.* Sed vulgata bene habet. Cf. not.

evaporationes. *ultraque ortum — non valent.* Septimo Cal. Aug. Canicula apparet (d. 26. Iul.) teste Columell. XI, 2, 53. Idem refert §. 56. Calendis Augustis Etesiae flant. Addit §. 58. Etesiae desinunt flare. Hinc et ex locis Plin. laudatis apparet, ultra Caniculae ortum omnino valere. Quid igitur Senecae faciamus? Respondendum esse videtur, laxius haec eius verba interpretanda esse: non ultra ortum Caniculae vim Etesiarum tantam esse, quam antea: in qua re Aristoteles l. l. expressisse videtur.

C. 11. Continuatio. *Dicimus autem — sol attigit.* A tertia diei hora oriri Etesias tradit Plinius N. H. II, 47. *Gallio*, frater Senecae, fortasse ille, cuius mentio facta est libr. IV. praef. §. 9., ubi cf. not. *quo ne — aura est.* Auram distinguit noster a vento ita, ut aura sit aër gelidus. Cf. c. VIII. et IX. Hoc ipsum, quod aura desiit esse pertinax, in causa est, quod Etesiae prodeant. Cf. ad cap. IX, 5.

Cete-

ita illos sol comminueret. Adiice nunc, quod si causa illis flatus est spatium diei ac longitudo, etiam ante solstitium flarent, quum longissimi dies sunt, et cummaxime nives tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc sub nive.

XII. Sunt quaedam genera ventorum, quae ruptae nubes et in pronum solutae emittunt. Hos Graeci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc, ut puto, modo fiunt. Quum magna inaequalitas ac dissimilitudo corporum, quae vapor terrenus emittit, in sublime eat, et alia ex his corporibus sicca sint, alia humida; ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, quum in unum conglobata sunt, verisimile

Ceterum obiectio a Seneca h. l. proposita haud indigna est attentione.

C. 12. Venti e nubibus ruptis emergentes. *Hos Graeci — vocant.* Aristot. Meteorol. II, 6. fin. eorum meminit. Putat autem, evaporationes, partim siccas, partim humidas, ex Aristotelis praecepto, conglobatas, sed secum luctantes, primum spatia, sive intercapedines, intervalla creare: spiritu sive aëre haec spatia impleta esse conveniat, quia, quum vacuum non statuat, nulla alia re compleri possint. Iam quum lucta illa continuetur, adeoque aër ille inclusus frictionem patiatur, tum incalescit, tum erumpit; unde ventus procellosus, aliis accedentibus, oriri debet. Similiter Aristoteles rem expedit: ἐκκρίνεται συνιόντων τῶν νεφῶν. Cf. III. Meteorol. 1. init. Addit praeterea l. l. gigni maxime autumno, tum vere, et inprimis aparctiam, thrasciam et argesten: illos boreales, hunc australem. Theophrastus idem docuit. Eandem cum Seneca habet sententiam auctor anonymus, stoicus, ut mihi quidem videtur, De Mundo c. 4. p. 1208 sq. οἱ δὲ κατὰ ῥῆξιν νέφους γινόμενοι καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πάχους πρὸς ἑαυτοὺς ποιούμενοι ἐκνεφίαι καλοῦνται. Plin. N. H. II, 48. consentit. Ceterum vim electricam his ventis procellosis non deesse, verbo monendum esse videtur, quare ipse auctor, cui haec quidem vis nondum innotuerat, addit, eos aliquando non sine igne ac coeli sono venire.

simile est quasdam cavas effici nubes, et intervalla inter illas relinqui fistulosa, et in modum tibiae angusta. His intervallis tenuis includitur spiritus, 2
qui maius desiderat spatium, quum everberatus cursu parum libero incaluit: et ob hoc amplior fit, scinditque cingentia, et erumpit in ventum, qui fere procellosus est, quia superne demittitur, et in nos cadit vehemens et acer: quod non fusus, nec per apertum venit, sed laborat, et iter sibi vi ac pugna parat. Hic fere brevis flatus est. Quia re- 3
ceptacula nubium per quae ferebatur, ac munimenta perrumpit; ideo tumultuosus venit aliquando non sine igne ac sono coeli. Hi venti multo maiores diuturnioresque sunt, si alios quoque flatus ex eadem causa ruentes in se abstulere, et in unum confluxere plures: sicut torrentes modicae magnitudinis eunt, quamdiu separatis fnus cursus est: quum 4
vero plures in se aquas convertere, fluminum iustorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile est fieri et in procellis, ut sint breves quamdiu singulae sunt: ubi vero sociavere vires, et ex pluribus coeli partibus elisus spiritus eodem se contulit, et impetus illis accedit, et mora.

XIII. Facit ergo ventum resoluta nubes: quae pluribus modis solvitur. Nonnunquam conglobationem illam spiritus rumpit, inclusi et in exitum nitentis luctatio: nonnunquam calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio [a] magnorum inter se

 corpo-

a. *magnorum.* Sic Gruteri codd., et Gronovii britann., qui vocula *ut* carent, quam edd. ante *magnorum* habent.

C. 13. Turbinis et vorticis origo. Addit caussam alteram antea non memoratam, solem, cuius calor et attritus *magna corpora* i. e. nubes disrumpunt. Vicina quaestio est de turbine, qui ab Aristot. Meteorol. III, 1. ὁ τυ-

corporum, et attritus. Hoc loco, si tibi videtur, quaeri potest, cur turbo fiat. Evenire in fluminibus solet, ut, quam diu sine impedimento feruntur,
2 simplex et rectum illis iter sit: ubi incurrere in aliquod saxum ad latus ripae prominens, retorqueantur, et in orbem aquas sine exitu flectant, ita ut circumlatae in se sorbeantur, et verticem efficiant. Sic ventus, quamdiu nihil obstitit, vires suas effundit. Ubi aliquo promontorio repercussus est, aut vi locorum coeuntium in canalem devexum tenuemque collectus: saepius in se volutatur, similemque illis, quas diximus converti, aquis facit verticem.
3 Hic ventus circumactus, et eundem ambiens locum, et se ipsa vertigine concitans, turbo est. Qui si pugnacior est, ac diutius volutatur, inflammatur, et efficit quem πρηστῆρα Graeci vocant. Hic est igneus turbo. [b] Hi fere omnia pericula venti erupti de

b. *Hi fere.* Ita ex suis Fortunatus, ut presteras intelligamus. Alii, *Hic fere*, *haec vere*, *hoc fere*, *haec fere*, *hinc fere*. Vetustae edd., *Sed fere*. Quae varietas Fortunati coniecturam probare videtur, fuisse hic vocem graecam, e. c. Typhones. Nam presteris mentionem statim subsequitur apud alios Typho quoque, quem praecipuam navium pestem nominat Plin. N. H. II, 48. Cf. Aristoteli tributum opusc. de Mundo p. 1210. B. et Appulei. de Mundo p. 262, Vol. II. bip. Accedit, quod presteris non est armamenta rapere etc.

ὁ τυφῶν vocatur, et ὁ πρηστήρ; quos utrosque explicat eodem fere modo, quem noster sequutus est. 3. *Turbo* etiam est ἐκνεφίας, sed quoniam nubes, in quibus inclusus tenetur, perrumpere non potest, circumagitur in nubibus illis eundemque semper ambit locum, dum in terram descendat. Clarior est Aristot. l. l. in describenda turbinis natura et effectione: quaedam etiam huc spectantia in libro De Mundo c. 4. reperiuntur. *Hic est igneus turbo.* Cf. Aristot. Meteorol. III, 1. et Gehler sub vocc. *Wind, Wasserhose, Typhon. Etiamnunc,* praeterea. — Observavit haec iam Aristoteles et Theo-

de nubibus produnt, quibus armamenta rapiantur, et totae naves in ſublime tollantur. Etiamnunc quidam venti diverſos ex ſe generant, et impulſum aëra in alias quoque partes, quam in quas inclinavere, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi 4
occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamvis iam inclinent ſe et labantur, nondum tamen effecere lapſum, ſed ubi plura coiere et turba vires dedit, tunc fluere et ire dicuntur: ſic quamdiu leves ſunt aëris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus eſt; tunc eſſe incipit, quum omnes illos miſcuit, et in unum impetum contulit. Spiritum a vento modus ſeparat. vehementior enim ſpiritus ventus eſt; invicem ſpiritus leviter fluens aër.

XIV. Repetam nunc quod [a] in primo dixeram, edi e ſpecu ventos, receſſuque interiore terrarum. [b] Non tota ſolido contextu terra in imum usque fundatur, ſed multis partibus cava,

— — *et caecis ſuſpenſa latebris.*

a. *in primo.* Optime Gronov. praepoſitionem *in* repoſuit e tribus codd. Grut., et veneta editione. Erasmus et ſequutae edd. male omiſerant. Cf. ad Epiſt. 108. §. 26. not. i.
b. *Non tota ſol. cont. ter. in imum usque f.* Grutero commendante recepi, quum ſic quoque codd. Pinciani et Colon.

Theophraſtus: poetas ſub imagine luctae rem extuliſſe conſtat.

C. 14. Venti ſubterranei.
1. *Repetam — terrarum.* Antiquiſſimos homines hoc una cum recentiſſimis obſervaſſe conſtat, de illis quidem ex Homero aliisque poetis ſubſequutis. Etiam Ariſtot. Meteorol. II, 8. aliquatenus aſſenſus eſt, terram quippe comparans cum corpore humano, addensque, terram eſſe σομφὴν καὶ ὕπαντρον. Sed priſcum illud, philoſophema dicam an inventum, de magna in terrae viſceribus abyſſo et aquarum receptaculo, de quo Plato To. I. p. 253 ſq. bip. ſecundum antiquiores expoſuit, Ariſtoteles non agnovit Meteorol. II, 2. Verſum Ovidii Metamorph. I, 388. *caecis obſcura latebris* conſilio ſuo

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiamſi nulla lux diſcrimen aëris monſtrat, dicam tamen nubes
2 nebulasque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hae quidem ſupra terras, quia videntur, ſunt: ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id ſunt, quod non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leviter ducta, alia in confragoſis locis praecipitando ſonantia. Quid ergo? non illud aeque dabis, eſſe aliquos et ſub terra la-
3 cus, et quasdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quae ſi ita ſunt, neceſſe eſt et illud, aëra onerari, oneratumque incumbere, et ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, quum tantum virium fecerint, quanto aut terrae obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, et
4 per hanc cavernam in noſtras ſedes efferantur. Illud vero manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, et aliorum non minus ignem alentium. Per haec loca quum ſe, exitum quaerens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo affrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiamſi quid ignavi aëris erat, extenuatum moveri, et viam cum fremitu vaſto atque impetu quaerere. Sed hoc diligentius perſequar, quum quaeram de motibus terrae.

XV.

lon. habeant. Erasmus: *Non t. ſ. e. t. in unum u. ſ.* Illud, *in unum*, ne auctor continuo idem repetat, ſtare nequit. Optimum eſt haud dubie *in imum*, quocum et *usque* et *fundatur* conveniunt.

ſuo accommodaſſe videtur ſententia paſſim. — 4. *Sed* Seneca. — 2. *Flumina — hoc — terrae.* Fecit hoc li-
ſonantia. Cf. III, 8 ſq. Nec bro VII. ſatis accurate.
abhorret Ariſtoteles ab hac

XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam! Asclepiodotus auctor est, demissos quam plurimos a Philippo in metallum antiquum olim destitutum, ut explorarent quae ubertas eius esset, qui status, an aliquid futuris reliquisset vetus avaritia: descendisse illos cum multo lumine, [a] et multos duraturos dies: deinde longa via fatigatos, vidisse flumina ingen-

a. *et multos duraturos dies.* Sic feci ex illo, quod Gronovii britann. opportune obtulit *duraturo*, quod Gron. adeo in

C. 15. Confirmatur narratione ex Asclepiodoto petita. Metallifodinae veterum reclusae. 1. Narrat *fabulam* i. e. traditionem, fando acceptam, Asclepiodoti. Falsam aut fictam eam esse neque credidit, neque dicere voluit. Asclepiodotus autem fide dignus fuit auctor, et res ipsa fide non indigna. Cf. ad II, 26, 5. Sine his et reliquis duobus Senecae locis ne sciremus quidem, Asclepiodotum has αἰτίας φυσικὰς, e quibus Seneca hanc narrationem hausit, composuisse. *a Philippo*, Alexandri M. patre, quippe quem scimus *metallis*, auri argentique fodinis antea tum destitutis tum recens inventis magnam sibi vim pecuniae parasse ad bella gerenda et consilia sua inceptaque exsequenda Graecorum subiugandorum, verbo ad magnum imperii fastigium adscendendi. Cf. Strabo VI, p. 453 lips. Diodor. Sic. XVI, 88. Wessel. ad ol. 105, 3. Iustin. VIII, 3., ubi Pomp. Trogus cum Diodoro eundem consectatus auctorem Theopompum melius cum Diodoro conciliari potest, quam b. Meiners Geschichte der Wissensch. II. p. 577. opinabatur. Ceterum Asclepiodotum illud philosophema platonicum l. l. ab Aristotele l. l. refutatum ante oculos habuisse, recte statuit Heynius ad Virgil. T. I. p. 552. ed. II., quamquam vera illi exploratores retulerint. Nam quum maiores Philippi meatus satis altos et longos depressisse in his metallis appareat, et iis destitutis desertisque omnes machinas et corrugos s. canales, quibus aquae deducebantur, neglexisse, facile est ad intelligendum, exploratores omnia sic invenisse, uti postea reduces traderent. *Lumen* illud, cuius meminit, fuere haud

ingentia, et conceptus aquarum inertium vastos, pares nostris, nec compressos quidem terra superimminente, sed liberae laxitatis, non sine horrore visos. Cum magna haec legi voluptate: intellexi enim seculum nostrum, non novis vitiis, sed iam inde antiquitus traditis laborare: nec nostra aetate primum avaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris male abstrusa quaesisse. Illi quoque maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti montes ceci-

in textum recipi iussit. Duo codd. Grut. habebant *duram*. Facile autem est intelligere, *τὸ lumine* nulla amplius adiectione indigere, homines vero apprime dici, iussos esse multos dies durare, i. e. in hoc metallo commorari tantisper, dum explorassent eius ubertatem etc. Sane putidum est, adiicere, multum eos olei secum tulisse, quum *multo lumine* iam dixisset. Sic intellexit locum Erasmus quoque et alii, quippe qui ex illo siglo perperam fecerunt, *durasse*. Quum haec scripsissem, vidi Vincent. bellovacens. in Spec. Historial. V, 20. etiam *duraturos* exhibuisse. Bene mox correxit Gron. *superimminente* pro *supereminente*, h. e. et quidem, quibus terra non de proximo incumberet, sed ingenti et alto fornice super suspenderetur. Recepi. b. et

haud dubie lampades pectori aut fronti, sicut hodieque fit, adaptatae. Cf. Florencourt über die Bergwerke der Alten, Götting. 1785. sub init., qui tamen Philippi nullam fecit mentionem. 2. Senem nostrum Senecam rursus in vitia hominum invehentem videmus, quum alia omnia, quae ad quaestiones naturales propius spectant, exspectasses. Sed quaevis occasio ei sufficit ut stoico ethices amantissimo ad hominum improbitatem exagitandam: quamquam haud pauca adsint, quibus hac quidem in re defendi homines possint. Sed noster abusum taxat, usum non damnat. *Illi quoque maiores — nos esse.* Iam ex Homero Il. ε, 304. ubi vid. Heynii Obss. scimus, hanc opinionem fuisse antiquissimam, priores homines excelluisse posteros omni virtutum genere et corporis et animi: testatur quoque illa apud Hesiodum et insequutos poetas celebratissima quatuor

ceciderunt, et ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecu- 3
niam in altiſſimis usque latebris ſequerentur, [b] et relicto ſpiritu libero in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumque perveniret diſcrimen, et a tergo lucem relinquerent. Quae tanta ſpes fuit? Quae tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incurvavit, et defodit, et in fundum telluris intimae merſit, ut erueret aurum, non minore periculo quaerendum, quam poſſidendum? Propter 4
hoc cuniculos egit, et circa praedam lutulentam incertamque reptavit, oblitus dierum, oblitus naturae melioris, a qua ſe avertit. Nulli ergo mortuo terra tam gravis eſt, quam iſtis, ſupra quos avaritia urgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit coelum, quos in imo, ubi illud malum virus latitat, infodit. Illo deſcendere auſi ſunt, ubi novam rerum poſitionem, terrarumque pendentium habitus, ventosque per coelum inane experirentur, et aquarum nulli fluentium horridos fontes, et altam perpetuam-

b. *et relicto ſpiritu libero.* Sic recte repoſuit Fortunatus, quem Erasmus aliique ſequuti ſunt. Nam primae edd. et omnes Gruteri codd. exhibebant, *et recto ſpiritu liberoque*, ubi non ſine duritie ſupplendum erat, a recto, i. e. poſt. Recto in codd. eſt relicto. Nec ſequentia, *et a tergo lucem relinquerent,* impediunt. Mox §. 4. *et aquarum nulli fluentium,* i. e. in nullius commodum fluentium, amplexus ſum cum Gronovio ſcriptam lectionem apud Gruterum, olim probatam doctis. cf. VI, 7, 5.

tuor aetatum generis humani fictio. Nec infitias ire poſſumus, non usquequaque falſa eſſe, quae eo ſpectent, falſis tamen, ut fit, multis adiunctis. Sed confer. Wieland. Opp. T. XIV. p. 351 ſq. ubi egregie de hac re expoſuit. 4. *Nulli — gravis eſt.* Spectant haec ad illa celebrata: ſit tibi terra levis, ſepulchris communia. *et aquarum nulli fluentium,* i. e. neminis uſui fl. Laudat Gronovius VI, 7, 5. Nec enim video, quid prohibeat vel obſtet, quo minus illic habeatur etc.

petuamque noctem. Deinde quum ista fecerint, inferos metuunt!

XVI. Sed ut ad id, de quo agitur, revertar, venti quatuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septemtrionemque divisi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabathaeaque regna recessit,
Persidaque, et radiis iuga subdita matutinis.
Vesper et occiduo quae litora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro. Scythiam septemque triones
Horrifer invasit Boreas. contraria tellus
Nubibus assiduis, pluvioque madescit ab Austro.

2 Vel, si brevius illos complecti mavis, in unam tempestatem, [a] quod fieri nullo modo potest, congregentur.

Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus: — — —

et

a. *quod fieri nullo modo potest.* Sic omnes codd. et edd. Heynius tamen, praeceptor olim meus, quem parentis carissimi loco veneror, Exc. III. ad Virgil. Aen. I. p. 133. ed. II. veretur, ne haec verba ab alio assuta sint.

C. 16. Venti cardinales et principales. 1. Versus sunt Ovid. Metamorph. I, 61 sq. Virgilii Aen. I, 85. ubi cf. Heynii Excursum doctissimum. 2. *quod fieri nullo modo potest.* Si verba haec a Seneca sunt, sensus est: in unam tempestatem congregari non possunt illi quatuor venti, quippe qui ut contrarii in eadem regione simul flare nequeunt. Confirmat Aristoteles quoque Meteorol. II, 6. p. 778. B. δῆλον ὅτι ἅμα πνεῖν τοὺς μὲν ἐναντίους οὐχ οἷόν τε· κατὰ διάμετρον γάρ· ἅτερος οὖν παύσεται ἀποβιασθείς. Poëtae tamen hanc regulam non curant, excusandi quidem, quod de subitis ventorum conversionibus ac procellarum ab omnibus plagis circumagentium

et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim coeli partes in ternas dividunt, et singulis ventis binos suffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos 3
ordinat: nec sine causa. Non enim eodem semper loco sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occasusque aequinoctialis, bis autem aequinoctium est, alius solstitialis, alius hibernus. Qui surgit ab oriente aequinoctiali, subsolanus apud nos dicitur: Graeci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem nostri vocavere Vulturnum. Et Livius hoc illum nomine appellat, in illa pugna 4
Romanis parum prospera, in qua Hannibal et contra solem orientem exercitum nostrum, et contra ventum constituit: quum venti adiutorio ac fulgoris praestringentis oculos hostium vicit. Varro quoque hoc nomen usurpat. Sed et Eurus iam civitate donatus est, et nostro sermoni non tanquam alienus

tium se vicissitudine ibi cogitandum est, recte observante Heynio. *et qui locum — Aquilo* i. e. cui poeta in isto quem describit ventorum concursu locum dare neglexit. *Quidam — faciunt* e. c. Aristoteles Meteorol. II, 6, quem Varro et Seneca sequuti sunt. cf. Koeleri Allgemeine Geographie der Alten I. p. 286, ubi loca class. collecta exhibentur, addita tabula, ubi venti duodecim designati sunt. M. Terent. *Varro.* Optime haec posita esse videntur in eius libris navalibus. Cf. Schneider. de vita et scriptis M. Terent. Varronis in Scriptor. Rei Rust. Tom. II. p. 226 sq. 3. *Subsolanus* ap. Aristot. l. l. et Aul. Gell. II, 22. ἀπηλιώτης audit: Εὖρος est etiam ap. Aristot. Vulturnus. 4. *Livius* XX, 43 et 46. extr. Nos vocamus Südost. Favorinus Gellii l. l. ait, plerique Graeci mixto nomine, quod inter Notum et Eurum sit, Εὐρόνοτον appellant. *in illa* celeberrima *pugna* ad Cannas a Livio l. l. descripta. *fulgoris* solis: hoc tamen Livius non memorat, quippe qui solem ait opportunum

5 nus interverit. Ab oriente solstitiali excitatum, Graeci Καικίαν appellant: apud nos sine nomine est. Aequinoctialis occidens Favonium mittit, quem Zephyrum esse dicent tibi, etiam qui Graece nesciunt loqui. A solstitiali occidente Corus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis est, et in unam partem rapax; Argestes fere mollis est, et tam euntibus communis, quam redeuntibus.
6 Ab occidente hiberno Africus furibundus et ruens, apud Graecos λίψ dicitur. A septemtrionali latere summus est Aquilo, medius Septemtrio, imus Thrascias. Huic deest apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus est. deinde Notus, Latine Auster. deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est.

XVII. Placet autem duodecim ventos esse: non quia ubique tot sint, quosdam enim inclinatio terrarum excludit, sed quoniam plures nusquam sunt. Sic

opportune utrique parti obliquum fuisse. 5. *Ab oriente — est.* In villa Albana marmor vetus habetur duodecim-laterum, nominumque XII ventorum, in quibus et Καικίας est, qui Vulturnus ibi vocatur, sed perperam, si Livium contenderis. *Argestes — redeuntibus,* quatenus serenitatem affert. Si tamen frigidi simul sunt, serenitatem secum non habent, teste Aristotele l. l.

C. 17. Venti duodecim. 1. *Placet* Stoicis mihique. Hi et posteris haud paucis placuere, Favorino, cui octo placebant, non refragante ap. Aul. Gell. II, 22: quamquam octo venti plerisque placuisse videantur. Cf. Vitruv. I, 6. Plin. II, 47. *quosdam enim inclinatio — excludit:* climata s. plagae quatuor non eundem ventorum numerum habent: exortus enim et occasus sex habent, meridies et septemtriones tantummodo duos: illi mobiles et varii sunt, hi flatu perpetuo stant et manent Favorino iudice. Aliam rationem affert Aristot. Meteorol. II, 6. p. 777. extr. Argumentum, tamen quo probatum it Seneca, plures nusquam

Sic casus sex dicimus: non quia omne nomen sex
recipit; sed quia nullum plures quam sex. Qui duo-
decim ventos esse dixerunt, hoc secuti sunt, toti-
dem ventorum esse, quot coeli discrimina. Coe-
lum enim dividitur in circulos quinque, qui per
mundi cardines eunt. Est septemtrionalis, est sol- 2
stitialis, est aequinoctialis, est brumalis, est contra-
rius septemtrionali. His sextus accedit, qui supe-
riorem partem mundi ab inferiore secernit. Ut scis
enim, dimidia pars mundi semper supra, dimidia
infra est. Hanc lineam, quae inter aperta et oc-
culta est, Graeci ὁρίζοντα vocant: nostri finitorem
dixere, alii finientem. Adiiciendus est ad hunc me- 3
ridianus circulus, qui horizonta rectis angulis se-
cat. Ex his quidam circuli in transversa currunt,
et alios interventu suo scindunt. Necesse autem
est, tot aëris discrimina esse, quot partes. Ergo
horizon sive finiens circulus quinque illos orbes,
quos modo dixi fieri, secat, et efficit decem par-
tes, quinque ab ortu, quinque ab occasu. Meri-

 dianus

quam esse ventos quam duodecim, vereor ut cuiquam placuerit: refutatur certe nostra rosa nautarum (cadran des vents). *Sic casus — sex.* De lingua latina tantum sermo est: Graeci enim tantum quinque, et Slavi (Poloni et Russi) septem habent casus, Francogalli et Itali omnino casibus carent. — 2. *Est — secernit.* Breviter haec exponit de circulis Geographiae mathematicae, ut notissima. Agitur autem de circulis parallelis (cf. Macrob. I, 15.), de aequatore, quem Graeci ἰσημερινὸν, Romani circulum aequinoctialem vocabant; de circulis tropicis, arctico et antarctico. Cf. Koeler Allgemeine Geographie der Alten I. p. 218 sq. *nostri* Stoici. *alii,* Cic. Divin. II, 44. 3. Quae ad demonstrandum duodecim ventorum numerum afferuntur, per se clara sunt. Monendum tamen est, ventos non satis accurate separari a circulis, quos a Geographis egregie excogitatos in

dianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones
4 duas adiicit. Sic duodecim aër discrimina accipit, et totidem facit ventos. Quidam sunt quorundam locorum proprii, qui non transmittunt, sed in proximum ferunt. Non est illis a latere universi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Cataegis, Galliam Circius: cui aedificia quassanti, tamen incolae gratias agunt, tanquam salubritatem coeli sui debeant ei. Divus certe Augustus templum illi, quum in Gallia moraretur, et vovit et fecit. Infinitum est, si singulos velim persequi. Nulla enim propemodum regio est, quae non habeat aliquem flatum ex se nascentem, et circa se cadentem.

XVIII. Inter cetera itaque Providentiae opera hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione, suspexerit. Non enim ex una causa ventos, aut invenit, aut

in coelo constat, haecque figmenta non spectare ad aeris discrimina, sed ad rationes astronomicas et geographicas, quibus nihil commune est cum istis. Latitudo enim et longitudo locorum, adeoque eorum situs proprie his circulis constituuntur. — 4. *Non est illis — impetus* i. e. non ab ortu etc. proficiscuntur. *Atabulus*, ferventissimus, calamitosus ap. Horat. Sat. I, 5, 78. vocatur. cf. Plin. XVII, 25. ubi eum coniungit cum Euboeae vento Olympia. Hic Olympias auctore Aristotele Met. II, 6. ab occidente aestivali flat. Idem est apud Atticos *Sciron* Aristot. l. l. *Iapyx* quoque est occidentalis, quem cum Cauro comparat Aul. Gell. II, 22. *Cataegis, καταιγίς*, flatus ingruens subito superne ap. Auctorem De Mundo c. 4. p. 1209 D. Appulei. II. p. 259. bip. qui graeca in latinum sermonem vertit. *Circius* ab occidenti brumali flat. cf. A. Gell. l. l. ibique Henr. Vales. Plin. II, 47.

§. 18. Ventorum usus et abusus in rebus humanis. Eodem fere modo etiam Chrysostomus in Psalm. CXXXIII. p. 362. de hac re expo-

aut per diversa disposuit: sed primum ut aëra non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione utilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde ut imbres terris subministrarent, iidemque nimios compescerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, ut 2
per totum orbem pluviae dividi possent. In Italiam Auster impellit, Aquilo in Africam reiicit: Etesiae non patiuntur apud nos nubes consistere. Iidem totam Indiam et Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non possunt, nisi flatu supervacua admixta servandis ventilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, et latentem frugem, ruptis velamentis suis, quae folliculos agricolae vocant, adaperiret? Quid, quod 3
omnibus inter se populis commercium dedit, et gentes dissipatas locis miscuit? Ingens naturae beneficium, si illud in iniuriam suam non vertat hominum furor! Nunc quod ᵃ de Caesare maiore vulgo

a. *de Caesare maiore.* Sic optimi codd. Antea: *de Caesare olim maiore.* Cur enim illud *olim* repetatur, quum T. Livii

exposuit. 1. *aut per diversa* loca, ut ex quaque coeli regione flarent: *invenit* quasi iam materiae proprios providentia nacta est, itaque creari non oportuit hos ventos. 2. *Auster* quare pluvius apud Ovid. Metam. I, 66. vocatur. Ab Horatio I. Od. 7, 16. imbres perpetuos parturire dicitur. Isidor. Origg. XIII, 11. auster ab hauriendo aquas vocatus, unde et crassum aërem facit et nubila nutrit. Oppositus est *Aquilo,* ad quem Etesiae pertinent Aristot. Meteorol. II, 5. *Iidem totam — irrigant.* Herodotus verisimilius hoc tribuit austro et africo II, 25. Molas autem pneumaticas ignorasse Senecae aetatem ex silentio colligit Io. Beckmann in Gesch. der Erfind. II, 1. p. 32., quamquam talis collectio ex silentio alioqui haud magni pretii esse solet. 3. *Nunc quod de Caesare maiore — positum.* Locus hic solum a nostro

vulgo dictatum est, et a Tito Livio positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci reipublicae profuerit, an non nasci; dici etiam de ventis potest: adeo quidquid ex illis utile et necessarium est, non potest his repensari, quae in perniciem suam generis humani dementia excogitat.
4 Sed non ideo non sunt ista natura sua bona, si vitio male utentium nocent. Nimirum in hoc Providentia, ac dispositor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, et illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidum, effudit: non ut nos classes partem freti occupaturas compleremus milite armato, et hostem in mari aut post mare inquireremus. Quae nos dementia
5 exagitat, et in mutuum [b] componit exitium? Vela ventis damus bellum petituri, et periclitamur periculi causa. Incertam fortunam experimur: vim tempesta-

Livii mentio fiat? b. *componit* e duobus palat. et Obsopoei codd., Grutero suadente, recepi. Antea: *compellit.*

nostro servatus est, libro Histor. Titi Livii CXVI, nisi fallor, quo haec continebantur, nunc deperdito. Freinshemium hic locus in Supplementis fugisse videtur. Gronovii nota ad verba: *Nasci reipublicae — nasci*, haec est: Hoc ob oppressam libertatem, illud ob auctum Gallia imperium: non enim, quod sub eo occasio fuerit rempublicam transferendi in monarchiam pacatiorem (si Diis placet) et feliciorem, ut loquitur Fromondus. 4. *Providentia ac Deus* non separantur a Stoicis, sed deum et conditorem et dispositorem potentissimum et benignissimum esse docuerunt. Cf. Cic. de N. D. II, 30 sq. Diog. Laert. VII, 138. Egregie de hoc Stoae dogmate exposuit D. Lennep. ad Phalarid. Epist. XL. p. 142 sq. *Non ut nos classes* etc. Non ad bellum exercendum. — *post mare*, in litore, continenti. — 5. *periculi tamen — causa:* argute dictum est. Periculi, quod experimur in mari, iam satis est, sed hoc ipso periculo utimur, ut aliud incurramus, hostem in terra petituri.

pestatum nulla ope humana superabilem; mortem
sine spe sepulturae. Non erat tanti, si ad pacem
per ista veheremur. Nunc autem quum evaserimus
tot scopulos latentes, et insidias vadosi maris; quum
effugerimus procellosos desuper montes, in quos
praeceps navigantes ventus impingit; quum involu- 6
tos nubilo dies, et nimbis ac tonitruis horrendas
noctes, quum turbinibus divulsa navigia: quis erit
huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tot
malis portus excipiet? Bellum scilicet, et obvius
in litore hostis, et trucidandae gentes tracturae
magna ex parte victorem, et antiquarum urbium
flamma. Quid in arma cogimus populos? quid
exercitus scribimus, directuros aciem in mediis flu-
ctibus? quid maria inquietamus? Parum videlicet 7
ad mortes nostras terra late patet! Nimis delicate
fortuna nos tractat: nimis dura dedit nobis corpo-
ra, felicem valetudinem. Non depopulatur nos ca-
sus incurrens: emetiri cuique annos suos ex com-
modo licet, et ad senectutem decurrere. Itaque
eamus in pelagus, et vocemus in nos fata cessan-
tia. Miseri, quid quaeritis? mortem, quae ubique
superest? Petet illa vos et ex lectulo; sed utique

 inno-

turi. Caeterum ingeniosius quam verius haec dicta esse apparet: quis enim finis modusque alius bellicorum periculorum et ipsorum bellorum fuerit quam pax, quam tamen istorum ope tandem expugnari oportet? — 6. *Bellum scilicet — flamma.* Bella Romanorum in Africa, Hispania etc. gesta exemplis sint, Carthago, Corinthus etc. eversae! 7. Quamvis nobis tam felicibus esse licet, ut bona semper valetudine utamur, tamen pericula appetimus. *ex commodo*, i. e. commode. Proprium enim est Senecae et sequenti saeculo adverbiorum loco usurpare adiectiva cum praepositionibus, praesertim ex, composita. Sic ex facili, ex aequo, ex affluenti, ex contrario,

innocentes petat: occupabit vos in vestra domo;
8 sed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam, circumferre pericula, et ruere in ignotos iratum, sine iniuria occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morsus est: nos sine ulla parsimonia nostri alienique sanguinis, movemus maria, et navigia deducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum felicitas est ad bella perferri. Quousque nos malos mala no-
9 stra rapuere? Parum est, intra orbem suum furere. Sic Persarum rex stolidissimus in Graeciam traiicit, quam exercitus non vicit, quum impleverit. Sic Alexander ulterior Bactris et Indis volet quaerere, quid sit ultra magnum mare, et indignabitur aliquid esse ultimum sibi. Sic Parthis avaritia Crassum dabit. Non horrebit revocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem
10 praesaga fulmina, et deos resistentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito

trario, ex diverso, ex iniquo etc. utuntur, graeca forma loquendi. — 9. *Sic Persarum — impleverit.* Xerxis copiae, quas secum duxisset in Graeciam, numerum fecerunt decies septies centenorum millium militum, auctore Herodot. VII, 60. *Sic Alexander sibi.* Cf. ad VII. De Benef. 2, 6. *Non horrebit* etc. Trib. pl. Atteius Metellus retinendi Crassi causa ab hac expeditione focum ante portam incendit, suffitibusque iniectis factisque libaminibus diras capiti eius atroces et horrendas imprecatus est. Plutarch. T. III. p. 447 sq. Reisk., qui nec prodigia ominaque omisit, quae postea evenisse dicebantur, o. c. fulmen deiecit pontem, quo Crassus Euphratem iunxerat. Ceterum avaritia Crassum ductum eamque caedis causam fuisse, notissima res est, vel ex Plutarcho. — 10. *Ergo — nasceretur.* Has ὑπερβολὰς Stoi-

rito quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos flare vetuisset, et inhibito discursu furentium, in sua quemque terra stare iussisset. Si nihil aliud, certe suo quisque tantum ac suorum malo nasceretur. Nunc parum [c] mihi domestica, externis quoque laborandum est. Nulla terra tam longe remota est, quae non emittere aliquo suum malum possit. Unde scio, an nunc ali- 11
quis magnae gentis in abdito dominus, fortunae indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota moliens? Unde scio, hic mihi, an ille ventus bellum invehet? Magna pars erat pacis humanae, maria praecludi. Non tamen, ut paulo ante dicebam, queri possumus de auctore nostri Deo, si beneficia eius corrumpimus, et ut essent contraria, efficimus. Dedit ille ventos 12
ad custodiendam coeli terrarumque temperiem, ad evocandas supprimendasque aquas, ad alendos satorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis caussis adducit ipsa iactatio, attrahens ci-

 bum

c. *mihi*. Sic primae edd. et codd. quidam: et hoc convenit orationi Senecae. Muretus aliique: *Nunc parum vi domestica.* Mox *emittere* optimi dant codices, non, *mittere*.

Stoico nostro Senecae austero corruptelaque hominum sui aevi praesertim iracundo, magis honori quam dedecori esse apparet. *Nulla terra — aliquo malum suum*, i. e. avaritiam, cupiditatem alienas nationes invadendi, praedandi ac sub iugum mittendi, quin adeo iis ipsis ad alias ex aliis bello subiugandas. 11. *Unde scio — moliens?* Facile hinc vaticinium de populis aliquando migraturis, quod tribus quatuorve saeculis post expletum, erueris. Haec autem migratio Senecae tempore non magis evenire potuisset, quam illa, quae Hunnorum motibus a saeculo tertio quartove usque ad saeculum sextum medium, Alarico, Genserico, Attalo al. ducibus orbem terrarum occidentalem inquietabat devastabatque. 12. *attrahens*

bum in summa, et ne torpeant, movens. Dedit ventos ad ulteriora noscenda. fuisset enim imperitum animal, et sine magna experientia rerum homo,
13 si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit ventos, ut commoda cuiusque regionis fierent communia: non ut legiones equitemque gestarent, nec ut perniciosa [d] gentium arma transveherent. Si beneficia naturae utentium pravitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui videre expedit? cui loqui? Cui non vita tormentum est? Nihil invenies tam manifestae utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura [e] bono futuros invenerat: ipsi illos contra-
14 rios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem est his et illis causa solvendi: sed

d. *gentium.* Sic omnes codd. et edd. praeter Mureti, qui dedit, *gentibus.* Gronovius observat, in codd. brit. haberi, *civium*, quod verum esse putat. Mihi quidem glossema τῦ *gentium* esse videtur. Universe loquitur h. l. Seneca, nullo ad res patrias et in primis ad bellum siculum et achaicum respectu habito. e. *bono futuros* est ex emendatio-

trahens cibum in summa, non valet consequentia. *Sic* aristas in summis culmis collocando cibis, σίτοις deinde adaptandas. — 13. *Si beneficia — accepimus.* Notionem hanc, quae Senecae animo inprimis obversabatur, recurrere et repeti (§. 3. extr.) non mirandum est: quamquam vereor, ut, vel ipsa multorum (nam de omnibus quis hoc contenderit?) ab utentium pravitate concessa, haec sententia cuiquam se sit probatura. Ab uno paucisque ad omnes plurimosve non valet consequentia. *Sic ventos — fecimus.* Similia Plato T. IX. p. 248. bip. habet: ἀλλ᾽ ἐπεὶ παρὰ ταῦτα γίγνεται πρὸς τὸ φλαῦρον, οὐ τὴν θείαν, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην αἰτιᾶσθαι χρὴ φύσιν, ὐκ ἐν δίκῃ διανέμουσαν τὸν αὐτῶν βίον. — 14. *Omnes venti — ducunt.* Verum est, omnes in aliquod malum nos ducere *posse;* sed si hoc auctor posuisset, sententia fuisset tritior: quin potius dicit, homines esse tam malos, ut qui navigatione vento-

ſed iuſta nulli: diverſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Utique alicui vitio navigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt: f minima eſſe quae homines emant vita. Immo, Lucili cariſſime, ſi bene furorem illorum aeſtimaveris, id eſt, noſtrum, in eadem enim turba volutamur, magis ridebis, quum cogitaveris, vitae parari, in quae vita conſumitur.

datione Gronovii, quum antea eſſet, *bonas f.* f. *minima.* Gronovius emendat *minimi.* Ingenioſe quidem, et egregie, ſed vulgata ferri poteſt. Senſus tamen idem manet. Bene feciſſet, ſi locum Platonis indicaſſet: nam niſi hunc attuleris, cave emendes. Mox, *vitae parari, in quae vita conſumitur.* Sic codex Nicot. apud Obſopoeum, et ſic iam antea Pincianus egregius coniecerat. Haud multum abludit codex Colon. Antea: *vita parari ea, quibus vita conſumitur.*

torum ope utantur, ſuo id faciant malo. *ſed iuſta nulli.* Abuſus cogitatio tantopere animum Senecae occupavit, ut videre negligeret, multas eſſe navigandi cauſas iuſtas, e. c. ſi quis ad officii ſui munera obeunda, quae multa ſunt, mittatur et navigeт, ſi quis, quod ipſe ſupra §. 13. poſuit, ad ulteriora noſcenda, ad commoda cuiusque regionis exploranda bono publico ſolveret etc. 14. *Egregie Plato — vita.* Sententia haec ſaepe ap. Platonem occurrit: ſed verba iſta, quae Seneca laudat, nondum reperi, bonas licet aliquot horulas iis quaerendis inſumſerim.

L.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER SEXTUS.

IN QUO DE TERRAE MOTU AGITUR.

Argumentum.

Naturam et causas terrae motus docte et explicate enarrat. Ipso iam sene sub Imperio Neronis, Pompeii celebre Campaniae oppidum terrae motu desedit; in iuventute eius et Imperio Tiberii, XII urbes Asiae perditae. Non metuendus tamen terrae motus; quia magnificum a tam magna causa perire. In causas deinde terrae motus inquirit. Thales terram, ceu navigium, aqua ferri et fluctuari, alii aquarum sub terra latentium fluctu agitari crediderunt. Hac occasione ad quaestionem famosam digreditur, de Origine Nili. Aristoteles, Theophrastus, Callisthenes (aeternum Alexandri crimen, a quo iniuriose necatus) spiritum terrae motorem faciunt: quibus noster accedit. Ex motu Campano pestilentia orta, quae ovium ibi greges exanimavit: quidam etiam terrore lymphatici erravere. Denique in mores relapsus, non terrae motus, non fluctus, non arma metuenda docet; quia rem pusillam, hominis vitam tantum petunt, quam auriculae dolor, aut pes leviter offensus, auferre potest.

CAPUT

CAPUT I.

Pompeios, celebrem Campaniae urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumque litus[a], ab altera Herculanense conveniunt, mareque ex aperto[b] reductum amoeno sinu cingunt, desedisse terrae motu, vexatis quaecunque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audivimus: et quidem diebus hibernis: quos vacare a tali periculo maiores nostri solebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic, Regulo et Virginio Consulibus, qui Campaniam nunquam securam huius mali, indemnem tamen, et toties defunctam metu, magna stra-ge

a. *Stabianumque.* Hanc vulgatam et eam optimam lectionem corruperat Muretus, *Sabianumque*, etiam contra Plin. N. H. 32, 2. b. *reductum.* Sic omnes codd. mss. Sed Fortun. coniecit, *ex aperto conductum am.*, quia *conductum* magis convenire putabat, ut ingenii, non naturae opus intelligeremus. Optime tamen Gronovius veterem lectionem reposuit. *Reductus* est sinuatus, interior, abditus etc. Sed haec nunc vel e Virgilio nota sunt. Cf. Lexica.

C. I. *Pompeios — promittere.* Factum hoc est a. u. 817., post Chr. nat. 64. Sed si Taciti Annal. XV, 22. sequaris, factum est a. 816. Is ait: Et motu terrae celebre Campaniae oppidum, Pompeii, magna ex parte proruit. — Funditus autem sedecim annis post (a. 79 post Christ. nat.) mersum esse repetito terrae motu novimus e Dione Cass. LXVI, 23. ubi cf. not. Nostro demum aevo ex alta voragine, in quam motus terrae condiderant, resuscitatos esse Pompeios, Herculanum et Stabias, et harum urbium antiquitates sub titulo Pitture d'Ercolano inde ab a. 1757 edi coeptas esse constat. Winkelmanni enim literae ad Comit. de Brühl, Murr, Martini, Hamilton, Barthelemy al. ubertim de iis exposuerunt. — Muretus notat: Aristoteles quidem auctor est (Meteorol. II, 8. p. 782. init.), vere, et autumno saepius terram moveri, aestate et hieme rarius: sed tamen nullam esse anni partem ab hoc mali genere tutam, experimenta docuerunt.

ge vastavit. Nam et Herculanensis oppidi pars ruit, dubieque stant etiam quae relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ut sine clade, ita non sine querela est. Neapolis quoque privatim multa, publice nihil
3 amisit, leviter ingenti malo perstricta. Villae vero praeruptae passim sine iniuria tremuere. Adiiciunt his sexcentarum ovium gregem exanimatum, et divisas statuas: motae post hoc mentis aliquos atque
a impotentes sui errasse. Quorum ut caussas excutiamus, et propositi operis contextus exigit, et ipse in hoc tempus congruens casus. Quaerenda sunt trepidis solatia, et demendus ingens timor. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse concutitur, et partes eius solidissimae labant?
4 Si, quod unum immobile est in illo fixumque, ut cuncta in se intenta sustineat, fluctuat: si quod pro-

a. *impotentes* reduxi ex antiqq. edd. et omnibus codd. mss. Fortunatus e coniectura, *impotes*. Impos est antiquior sed mox obsoleta forma vocis, melioribus ling. lat. auctoribus *impotens* praeferentibus. Hoc mutandi studium debetur amori archaismorum, qui multos et eos egregios viros doctos saeculi decimi quinti et sexti invaserat: nec Gronovium ipsum hoc vitio caruisse scimus. Sed Senecam parum

runt. — 3. *Villae — tremuere.* In vicinia Neapolis, haud dubie propter regionis amoenitates, multas fuisse villas in collibus aedificatas apparet: hinc Strabo V. p. 197 sq. lips. lucem accipit. *Adiiciunt — exanimatum,* haud dubie halitu teterrimo. *divisas,* disiectas et fractas statuas. *motae — errasse.* Similem casum de terrae motu insularum liparaearum narrat Strabo VI. p. 281 sq. ex Posidonio. — 4. *Si quod — fluctuat,* i. e. terra, circa quam stantem omnes stellas astraque moveri credebant. Infra c. VII, 2. dubius noster est. Sequitur ergo Aristotelem Stoa, quippe qui de Coelo II, 14. demonstratum it, terram non habere motum, sed stare, *μένειν*. Pythagorei tamen et Plato oppositam tenuere opinionem, terram non stare, sed volvi et moveri circum axem proten-

proprium habet terra, perdidit, ſtare: ubi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum invenient? quo ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, et funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, ubi tecta crepuere, et ruina ſignum dedit: tunc praeceps quisque ſe proripit, et penates ſuos deſerit, [d] ac ſe publico credit. Quam la- 5
tebram proſpicimus? quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod urbes ſitae ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilii, ſed ſolatii poteſt, ubi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: praeruptae altitu- dinis

rum aut nihildum his archaismis, quibus A. Gellii et Apuleii opera abundant, tribuiſſe conſtat. d. *ac ſe publico credit.* Delicata inprimis lectio britannici regii, *ac ſe publico condit.* Quaſi diceret, coelum habet pro ſuffugio. Tale eſt illud, *coelo tegitur, qui non habet urnam.* Gronov. Elegantiam lectionis lubenter agnoſco, ſed aberrationi calami librarii tribuere pronior ſum, quam Senecae. Nec locum Lucani VII, 819. a Gron. adductum huc traxerim: non enim de inhumato funere ſermo eſt, ſed de ſtudio vitam conſervandi fuga. Vulgatam itaque non deſeram.

tenſum, quod Ariſtot. docet de Coelo II, 13. ſpectans ad Platon. Tim. IX. p. 323. bip. cf. Ruhnk. ad Lexic. plat. Timaei p. 69 ſq. ed. II. Sed Boeckh. in programmate de platonico ſyſtemate coeleſtium globorum, 1810. doctiſſime explanatum ivit, Platonem quoque docuiſſe, terram ſtare. Sed Ariſtotelis teſtimonium graviſſimum eſt obſtaculum. — 5. *quod fundamentum — dixerunt.* Haec omnium, qui terram ſtare, et locum univerſi medium fixumque tenere ſtatuerent, ſententia fuit: quod colligas v. c. ex Ariſtot. de Coelo II, 13 et 14. de Gener. Anim. I, 2. coll. Auctore de mundo, quem exſcripſit Io. Stobaeus p. 642. Heer. Stoae hoc quoque placuiſſe patet e Cic. de N. D. II, 36. Diog. Laert. VII, 155. not. — 6. *Ignis*

dinis castella vel magnos exercitus difficultate adi-
6 tus morabuntur. A tempestate nos vindicant portus: nimborum vim effusam, et sine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non sequitur incendium: adversus tonitrua et minas coeli, subterraneae domus, et defossi in altum specus, remedia sunt. Ignis ille coelestis non transverberat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Nunquam fulmina populos perusserunt. Pestilens
7 coelum exhausit urbes, non abstulit. Hoc malum latissime patet, inevitabile, avidum, publice noxium. Non enim domos solum, aut familias, aut urbes singulas haurit, sed gentes totas, regionesque subvertit: et modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse: sed supra nobilissimas urbes, sine ullo vestigio prioris habitus, solum extenditur. Nec desunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, et e vivorum numero vivi auferuntur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum ve-
8 niat. Hoc habet inter cetera iustitiae suae natura praecipuum, quod quum ad exitum ventum est, omnes

6. *Ignis — retunditur.* Recte observarunt veteres, terram aquamve ultimam fulguris metam esse, ultra quam non penetret, omni quippe eius effectu tunc cessante, quandoquidem fulgur, uti recentiores, docente inprimis Reimaro, exponunt, humore conducente, clam sensimque dissipatur. 7. *Hoc malum,* sc. terrae motus, *sed supra nobilissimas urbes.* Exempla sunt hae ipsae urbes, quae huic disputationi ansam dederunt, Pompeii, Herculanum, Stabiae et duodecim Asiae urbes Tiberii Caesaris principatu una nocte prostratae (Plin. N. H. II, 84.): nostro aevo Lima, Lisboa, Guatimala etc. Cf. Gata-

omnes in aequo ſumus. Nihil itaque intereſt, utrum me lapis unus elidat, an monte toto premar: utrum ſupra me domus unius onus veniat, et ſub exiguo eius tumulo ac * pulvere exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc et in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar.
9 Nihil intereſt mea, quantus circa mortem meam tumultus ſit: ipſa ubique tantundem eſt. Proinde magnum ſumamus animum adverſus iſtam cladem, quae nec evitari, nec provideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniae renuntiavere, qui-

* *pulvere.* Omnes codd. et edd. praeter Gronov., qui in brit. regio ſuo inventum, *ſub exiguo eius tumulo ac pulvere* in textum immittere non dubitavit. Hinc Londinenſes, qui Stephani Theſ. L. L. anno 1735 auctum edidere, perperam loco laudato VIII, 1, operi iſti intulerunt: unde etiam Geſnerus ſumſit, qui tamen locum noſtrum reperire non potuit. Sed primum vox *complanatio*, etſi analogia defendit, quandoquidem *complanare* et *complanator* bonae latinitatis ſunt, nusquam tamen occurrit niſi in hoc codice: deinde *tumulus* et *complanatio* ibi non tam bene ſibi reſpondent, quam *tumul.* et *pulvis*, quin adeo ſibi adverſantur. E margine itaque, ubi haec explicandi gratia appicta fuerint, perperam in textum immigraſſe potius putaverim. Quidquid ſit, nulla cauſa ſatis luculenta adeſt, cur vulgatam deſeram. Reduxi proinde *pulvere*, voce *complanatione* expulſa, unde pedem intulerit. — Mox *ſe ipſos* cum Erasmo et plerisque codd. amplexus ſum, Mureto Curionem perperam ſequuto, vocem *ipſos* expellente.

Gatacker ad M. Antonin. IV, 48. — 8. *Omnes in aequo loco ſumus.* Mors omnes aequat. Exitu aequantur. Cf. Ep. XCIX. et multis aliis locis. Spectant huc Anaxagorae et Diogenis Sinopenſis dicta celeberrima, quorum Cic. Tuſc. I, 43. meminit: praeſertim illius, undique ad inferos tantumdem viae eſt. — 9. *ipſa ubique tantumdem eſt,* ubique eiusdem eſt pretii. *Deſinamus — acceſſuros:* ſpectant haec fortaſſe ad illos, qui in his regionibus aeſtivare et otio frui volebant ſolebantque in villis

quique post hunc casum emigraverunt, negantque se ipsos unquam ipsam regionem accessuros! Quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc
10aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, et, si nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, haec nox, aut hic ante noctem dies scindet. Unde scies, an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam vires suas fortuna consumsit, [f] an quae in futuram ruinam suam fulta sunt? Erramus enim, si ullam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacent lege.
11Nihil ita, ut immobile esset, natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in urbibus magnis, nunc haec domus, nunc illa suspenditur:

f. *an quae in futuram ruinam suam fulta sunt?* Recepi hanc optimam cod. brit. regii lectionem, Gronovio egregie prodente et probante, nec codice pal. quarto olimque impressis, qui habent, *et quae in futuram ruinam suam f. s.*, multum abludentibus: quum Fortun. et alii codd. haberent, *et quae in futurum ruina sua f. s.?* Postulat nostram lectionem sententiarum quoque nexus. Indicatum enim it Seneca, nec illa loca, quae terrae motum nondum passa sint, securitatem praebere. Neque loca malum hoc passa, neque adhuc consistentia, meliore gaudent conditione. Fortasse praestitisset, si Seneca posteriorem enuntiationem priore loco posuisset, sed hoc naturalem loquendi ordinem invertendi more noster interdum uti solet. Mox §. 12. *Nos tamen* vulgata et bona est lectio, quam tamen Gron. prae amore codicis brit., qui dabat, *Quo ergo nobis*, relinquendam duxit. Idem codex mox habet: *Neque Campaniae, neque* villis suis, aut Neapoli Tarentive. Etenim indigenas neque istis neque nostris temporibus ex ista regione hoc malo afflicta emigrasse, nemo, quod sciam, tradidit. — 10. Refellit in his opinionem eorum, e. c. Aristotelis Meteor. II, 8. qui statuerent, insulas huic malo multo minus esse expositas, quam continentem (ἐν δὲ ταῖς νήσοις ταῖς ποντίαις ἧττον γίγνεται σεισμὸς τῶν προσγείων). — 11. *Et quemadmodum — suspenditur,*

l. ex-

ditur: ita in hoc orbe terrarum nunc haec pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim urbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam et Macedoniam quaecunque eſt iſta vis mali, quae incurrit, nunc Campaniam laeſit. Circuit fatum, et ſi quid diu praeteriit, repetit. Quaedam rarius ſolicitat, ſaepius quaedam. 12
Nihil immune eſſe et innoxium ſinit. Non homines tantum, qui brevis et caduca res naſcimur; urbes oraeque terrarum et litora, et ipſum mare in ſervitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunae, et felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt levitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus! Perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non 13
venit, id ipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniae iſtud, neque Tyri, nec Achaiae, ſed omnis ſoli vitium eſt, male cohaerere, et ex cauſis pluribus reſolvi; [s] et ſummâ manere, partibus ruere.

U 2 II.

neque Tyri, nec Achaiae, ſed omnis ſoli vitium hoc eſt, male cohaerere. Recepi, Gronovio quoque probante. — s. *et ſummâ.* Sic omnes codd. et priſcae edd. *ſummam* invexerat Curio, ſequaci Mureto, al.

l. extra perpendiculum inclinata in ruinam. *Tyros — ruinis fuit.* Crebris enim terrae motibus cultores iſtius regionis ita fatigati eſſe traduntur, ut nova et ea externa domicilia armis ſibi quaerere cogerentur. Acceſſit, quod propter aedium altitudinem ex terrae motu maximam labem acceperit oportet Tyrus: nam tremores Syriae non infrequentes. Cf. Iuſtin. XL, 2, 1. Curtii IV, 4, 20. ibique Rader. et Freinſhem. Diu tamen hoc malum ibi deſiiſſe videtur, quia addit *aliquando*. *Aſia — perdidit.* Memorat Tacitus quoque Ann. II, 47. res anni 770 narrans, ibique Intpp. Gatacker ad M. Antonin. l. I. et Schneider Anal. crit. p. 17. *Achaia et Macedo-*

II. Quid ago? Solatium adversus pericula dare promiseram: ecce undique timenda denuntio. Nego quidquam esse quietis aeternae, [a] quod perire possit, et perdere. Ego vero hoc ipsum solatii loco pono, et quidem valentissimi, quandoquidem sine remedio timor stultus est. Ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captivitate inter ignes et hostem stupentibus dictum est,

Una salus victis, nullam sperare salutem.

2 Si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda: circumspicite, quam levibus causis discutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non somnus, sine mensura quadam, salubria sunt. Iam intelligetis nugatoria nos esse corpuscula, et imbecilla, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unum periculi satis esset, quod tremunt terrae, quod subito dissipantur, ac superposita di-
3 ducunt. Magni se aestimat, qui fulmina et motus terrarum hiatusque formidat: [b] vult ille imbecillitatis

a. *quod perire possit, et perdere.* Hanc omnium codd. et edd. lectionem mutavit Muretus: *quod et perire non possit et p.* Mox *magna* in vitii suspicionem vocabat Gruterus, pronior in *magis.* b. *vult ille.* Fromondus rescribi

cedonia saepe huic malo expositae, iam observante Aristot. Meteorol. II, 8. p. 785. E. Senec. Epist. XCI, 9. not.

C. 2. Sed quum humanae res sint incertae, mors viro forti et sapienti non est extimescenda — 1. *Nego quidquam — perdere.* Mobilia esse omnia aio, cum mundum terramque, quibus est etiam facultas perdendi, tum homines omnesque in mundo res. Versus est Virgilii Aen. I, 354, ubi sermo est de Aenea timente, ne subito captivus fiat, et eo quidem cum Troianis in Graecos Troiam tenentes irruente. 3. *vult ille*

tis ſuae ſibi conſcius timere pituitam? ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, et in hanc magnitudinem crevimus, et ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi coelum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus! Unguiculi nos, et ne 4
totius quidem dolor, ſed aliqua a latere eius ſciſſura conficit: et ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliva ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, et ne aeſtus, maiore quam ſolet curſu, plus aquarum trahens ſuperveniat; quum quosdam ſtrangulaverit potio, male lapſa per fauces. Quam ſtultum eſt, mare horrere, quum ſcias, ſtillicidio perire te poſſe! Nullum eſt maius ſolatium mortis, 5
quam ipſa mortalitas: nullum autem omnium iſtorum quae extrinſecus terrent, quam quod innume-

ſcribi iubet: *non vult*, ſenſu tamen refragante, qui quidem eſt: poteſtne ille induci, poteſtne recordari, ſibi pituitam eſſe pertimeſcendam? Scilicet ille neſcit, multo minora mala ſibi pernicioſa et formidanda eſſe. Nam per apoſtrophen dixiſſet: Vis tu imbecillitatis tuae tibi conſcius timere pituitam? Haec Gronov., qui laudat Horat. II. Sat. 6, 92, in nota ad IV praef. §. 12. egregie obſervavit.

ille — pituitam? Κατάῤῥους innuitur. Deſtillationes vocantur Epiſt. LXXVIII, 1. Graecorum medici diſtinxere κόρυζαν, ἀντιάδας, βρόγχους, σταφυλάς: de quibus cf. Foëſii Oecon. Hipp. his vocc. 4. *quum quosdam — fauces.* Si nempe contraria via in aſperam arteriam, inter edendum bibendumve epiglottide (appoſita lingula) opertam atque protectam, praeterlabatur, quum in ventriculum potius labi debuiſſet. cf. Aul. Gell. XVII, 11. Plutarch. Sympoſ. VII, 1 ſq. Vol. XI. Hutt. — *Quam ſtultum — te poſſe.* Gutta unica, ſeu modico humore in fauces deciduo. Et ut intelligeremus, quam ex levibus cauſis exanimari poſſimus, Fabius ſenator praetorius, ait lib. VII, 7. Plinius N. H., in lactis hauſtu uno pilo ſtrangulatus eſt, Anacreon poeta acino uvae paſſae (Val. Max. IX, 12. Extr. 8.), Niger nobilis in Galatia orator tempore Plutarchi (VII. p. 393. Hutt.) ſpina

rabilia pericula in ipso sinu sunt. Quid enim dementius, quam ad tonitrua succidere, et sub ter-
5 ram correpere fulminum metu? Quid stultius, quam timere nutationem aut subitos montium lapsus, irruptiones maris extra litus eiecti, quum mors ubique praesto sit, et undique occurrat; nihilque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis valeat? Adeo non debent nos ista confundere, tanquam plus in se mali habeant, quam vulgaris mors: ut contra, quum sit necessarium e vita exire, et aliquando emittere animam, maiore
6 perire ratione iuvet. Necesse est mori ubicunque, quandoque. Stet licet ista humus, et se teneat suis finibus, nec ulla iactetur iniuria: supra me quandoque erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cuius mali: rumpitur, et me in immensam altitudinem abducit. Quid porro? Mors levior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura non vult me iacere in ignobili loco? si mihi
7 iniicit sui partem? [c] Egregie vero Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum est, inquit, *mihi, coelo cecidisse velim.*

Idem

c. *Egregie vero.* Rescripsi e cod. Nicotiano, ceteris τὸ *vero* omittentibus. Ille *Vagellius meus* non eadem ratione a codd. mss. exhibetur: nonnullis *Vagelius*, et *Vagellis*, aliis *Nagellius*, Nicotiano autem *Agellius* praestantibus. Sed

piscis unica et tenui suffocatus. — 5. *ut contra — iuvet.* Maior ratio est, e. c. illa nutatio subitusque montium lapsus, terrae motus, quo quis intereat. Sunt tamen ista non eiusmodi, ut nos debeant possintque *confundere*, turbare. 7. *Egregie vero Vagellius meus* etc. Quis hic Vagellius sit, exputare non possum. Cf. Var. Lect.

idem licet dicere. Si cadendum est, cadam orbe concusso: non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terram quoque videre mortalem.

III. Illud quoque proderit praesumere animo, nihil horum deos facere, nec ira numinum aut coelum [a] converti, aut terram. Suas ista causas habent: nec ex imperio saeviunt, sed ex quibusdam vitiis, ut corpora nostra, turbantur: et tunc, quum facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis

U 4 autem

Sed in poetis istius aevi, qui inclytum carmen scripserint, neque Vagellius, neque Nagellius, nec Agellius splendet. Proinde in suspicionem vitii locus merito vocandus est. An fuit T. *Valgius*, cuius Tibull. IV, 1, 180. ubi cf. Heynius, meminit? Is T. Valgius Rufus celeberrimus aevi Augustei fuit poeta, ab Horatio quoque Sat. I, 10, 82. cum laude memoratus. Etiam de *Saleio* Basso cogitavi, de quo multus est Wernsdorf. P. L. M. Vol. IV, 1. p. 43 sq. aliisque locis Indice III. Operis p. 772 sq. indicatis. Sed multo pronior sum ad suspicandum, in corrupta lectione *Vagellius* s. *Agellius* latere nomen fratris Annaei Gallionis, quem quidem doctum et eo ipso poetam celebravit Martialis. Facile autem ex *A. Gallio* fieri potuit *Agellius*, siquidem Agellii nomen librariis, qui ita auctorem Noctt. Atticc. nominare solebant (cf. Fabric. Bibl. Lat. libr. III. c. 1. init.) notius erat, quam A. Gallionis. Fortasse e particula quoque *vero* in plurimis codd. omissa depravatio nominis ortum duxisse potuit. Sed meliores codd. exspectandi sunt. Mox variant codd. *quandoque* et *quoque:* posterius praetuli.

a. *converti.* Omnium codd. et edd. lectio est, a Fortunato tamen mutata in *concuti.* Sed vulgata bene habet. Zeugmate ad terram trahitur verbum, quod proprie ad coelum spectat.

Lect. Nullum aliud eius carminis inclyti vestigium mihi reperire licuit. Similis sententia est ap. Horat. Od. III, 3, 7. *Sed quia — mortalem.* Hoc noster statuebat Ep. LXXI, 11 sq., Stoa non refragante.

C. 3. Continuatio. Indages potius causas rerum et vanos deorum metus excutias. 1. *nec ex imperio — turbantur.* Ut mundus, sic terra animalis modo omnes habet affectus, quibus corpora censentur. Cf. III, 15, 2.

Egre-

autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt,
2 utpote quorum metum raritas auget. Levius accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quidquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus, quid illa facere poſſit, ſed tantum, quid fecerit. Damus itaque huius negligentiae poenas, tanquam novis territi: quum illa non ſint nova, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, et quidem publice, ſive deficere ſol viſus eſt, ſive luna, cuius obſcuratio frequentior, aut
3 parte ſui, aut tota, delituit? longeque magis illae actae in transverſum faces, et coeli magna pars ardens, et crinita ſidera, et plures ſolis orbes, et ſtellae per diem viſae, ſubitique transcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? Nihil horum ſine timore miramur: et quum timendi ſit cauſa neſcire; non eſt tanti ſcire, ne timeas. Quanto ſatius eſt, cauſas inquirere, et quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quidquam inveniri

Egregie haec dicta eſſe, unusquisque fatebitur: e ſequentibus intelliges, haec fieri ideoque emendari a natura, i. e. providentia divina, quippe quae nihil quoad materiam interire ſinit; ſed ſi noſtra opinione pereunt, in aliam transeunt formam. Perire enim eſt mutari, ἀλλοιοῦσθαι. Cf. Cic. de N. D. III, 39. Gatack. ad M. Antonin. X, 7. XI, 35. — 2. *non religionem — delituit.* Quid, quod apparitiones haud rarae *religionem,* metum terroremque creare, incutere ſolent, et non ſolum huic illive, ſed adeo *publice,* omnibus, magiſtratibus. Cf. Plin. II, 9 ſq. intpp. 3. *longeque — trahentium.* De his meteoris, cometis etc. dixerat noſter libro primo, qui eſt de Ignibus. *et quum — timeas,* et quum ignorantia timoris ſuperſtitionisque mater ſit, nonne ſcientia res eſt graviſſima, qua timorem dimoveas deleasque

veniri dignius potest, cui se non tantum commodet, sed impendat.

IV. Quaeramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moveat, quid tanti molem ponderis impellat; quid sit illa valentius, quid tantum onus vi sua labefactet: cur modo tremat, modo [a] laxata subsidat, nunc in partes divisa discedat: et alias intervallum ruinae suae diu servet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notae convertat introrsus, nunc novos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret:
ignesque nonnunquam per aliquod ignotum antea 2
montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos et per secula nobiles comprimat. Mille miracula movet, faciemque mutat locis, et [b] defert montes, subrigit plana, valles extuberat, novas in profundo insulas erigit. Haec ex quibus caussis accidant, digna res est excuti. Quod, inquis, erit pretium operae?
quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim 3
quid-

a. *laxata* e pluribus codd. praetuli lectioni, quam Erasmus dedit, *luxata*. Illud magis convenit τῷ *subsidat*.

b. *defert.* Sic plurimi codd. Nicotianus codex praestat *differt*, quod et ipsum defendi potest, non tamen assumendum est in textum. Noster τῷ *differre* alio sensu utitur, e. g. cap. 9. extr. Confusio horum verborum facilis est.

que funditus? *cui rei — impendat* animus.

C. 4. Caussae terraemotus. 1. Varia terraemotus genera afferuntur, quorum nomina servavit Auctor de Mundo c. 4. p. 1211. D. sq. Enumerantur ibi ἐπικλίνται, qui ad angulos acutos in obliquum quatiunt, βράσται, qui sursum deorsumque ad angulos rectos iactant terram, χασματίαι, hiatus in terra facientes, ῥῆκται, qui hiatus aperiunt, terram eructando, ὦσται, qui uno obnixu subvertunt, quod impulerunt, παλματίαι, qui quassabundi atque utroque declinantes vibrantesque, quod moverint, semper erigunt, μυκῆται, terram cum mugitu quatientes.

quidquam habet in ſe huius materiae tractatio pulchrius, quum multa habeat futura uſui, quam quod hominem magnificentia ſui detinet, nec mercede, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo, quid ſit, propter quod accidant haec: quorum eſt adeo mihi dulcis [c] inſpectio, ut quamvis aliquando de motu terrarum volumen iuvenis ediderim, tamen tentare me voluerim, et experiri, an aetas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

V. Cauſam, qua terra concutitur, alii in aqua eſſe, alii in ignibus, alii in ipſa terra, alii in ſpiritu putavere: alii in pluribus, alii in omnibus his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſam eſſe dixerunt; ſed non liquere, quae eſſet. Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veteres parum exactas eſſe, et rudes. Circa verum adhuc errabatur. Nova omnia erant primo tentantibus, poſt eadem illa limata ſunt: et ſi quid inventum eſt, illis nihilominus referri

c. *inſpectio.* Sic Fortunati codd. et Gruteri. Occurrit II, 53. extr. inſpectio fulminis. Reduxi. Erasmus: *inſpectatio.*

tientes. De reliquis vide Plin. N. H. II, 79 ſq. — 3. *ut quamvis — ediderim.* Volumen illud quidem periit, ſed quum auctor ſecundis curis correctum et expolitum ſervaverit poſteritati, iactura prioris facile ferri poteſt. Ceterum hunc librum in iis eſſe, qui retractati et ſecundis curis elaborati ſ. διεσκευασμένοι dicebantur, in propatulo eſt: qua re dramatibus quibusdam, Platonis optimis dialogis, Apollonii Rhodii Argonauticis, Ciceronis nonnullis libris etc. merito annumerari meretur. Cf. Valcken. Praef. ad Eurip. Hippol. p. XVIII. et Wolfii Prolegom. ad Homer. p. CLII. n. 14.

C. 5. Continuatio. 1. *alii in pluribus* h. e. uno alterove ex his quatuor cauſis coniunctis, e. c. aqua cum igne. cf. infra c. XI. Perſequitur has

ferri debet acceptum. Magni animi res fuit, re- 2
rum naturae latebras dimovere, nec contentum exteriori eius conſpectu, introſpicere, et in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inveniendum contulit, qui ſperavit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque involutiſſima, in qua etiam quum multum actum erit, omnis tamen aetas quod agat inveniet; ſed in omni alio negotio longe ſemper a perfecto fuere principia.

VI. In aqua cauſam eſſe, nec ab uno dictum eſt, nec uno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari et innatare: ſive illud oceanum vocas, ſive magnum mare, ſive alterius naturae ſimplicem adhuc aquam et humidum elementum. Hac, inquit, unda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande navigium et grave his aquis, quas premit. Supervacuum eſt reddere cauſas, propter 2
quas exiſtimat, graviſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu

has cauſas in ſequentibus. 2. *et in deorum ſecreta deſcendere:* nam mundus, qui eſt divinus, habet mentem. Cic. Acad. IV, 34. Tiedemann Syſtem der ſtoiſch. Phil. II. p. 116 ſq.

C. 6. An in aqua cauſa terraemotus ſit? 1. *Thales Mileſius — premit.* Eadem iam occupavit Seneca ſupra III, 13, 2. ubi cf. not. 2. *ſupervacuum — geſtari.* Hinc patet, Senecam eandem elementorum conſecutionem, et, ut ita dicam, gradationem, iam apud illum ſcriptorem, unde hanc Thaletis ſententiam hauſerit, inveniſſe: Thaletem enim nullum librum ſcripſiſſe conſtat, etſi fuerunt, qui tribuerent. Ariſtoteles ſemper ait *Φασὶ*, de eius ſyſtemate loquens. Stoicis autem fuit familiaris haec ſententia. Docuit, ex aqua aut humore (ὕδωρ hoc principium vocavit) omnia cetera elementa, aerem, ignem, terram, orta eſſe, rarefactionis et condenſationis ope. Quae ſententia, etſi parumper

spiritu tam tenui fugacique gestari: non enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt fere novi fontes: sicut in navigiis quoque evenit, ut, si inclinata sunt et abiere in latus, aquam sorbeant, quae in omni onere eorum quae vehit, si immodice depressa [a] sunt, aut superfunditur, aut
3 certe dextra sinistraque solito magis surgit. Hanc opinionem falsam esse, non est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, [b] et ea aliquando concuteretur; semper moveretur, nec agitari illam miraremur, sed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim navis dimidia iactatur. nunc vero non terrarum universarum, sed ex parte motus est. Quomodo ergo fieri potest, ut quod totum vehitur, totum non agitetur, si eo quo
4 vehitur, agitatum est? At quare aquae erumpunt? Pri-

a. *sunt.* Recte se habet. Noli *fuerit* depravare. Coniungas: *quae* aqua *in omni — sunt* navigia, *aut superf.*
b. *et ea a.* Sic omnes codd. et edd. Fortunatus tamen coniicit: *tota aliq. c.* Recte vulgata habet. Sermo est de concussione: qua quidem facta aliquando, sempiternus foret motus. Hinc demum colligit, totam concuti. Mox restitui, Grutero iam monente, vulgatam Mureti licentiosa manu mutatam, *eo quo vehitur.* Muretus: *id quo v.*

per mutata, Ionicae philosophiae propria fuit. Democritus discessit, quippe qui sententiam a Thalete refutatam imitus est. Cf. Aristot. de Coelo II, 13. ubi tum hanc Thaletis opinionem, tum illam Democriti, quae et Anaximeni Anaxagoraeque placuit, memorat refutatque. *non enim — agitur.* Idem observat Aristot. l. l. Thales comparat motum terrae, cui ovi formam tribuebat, cum navigii motu. 3. Aristotelem l. l. non inspexisse videtur, qui alio modo hanc opinionem falsam esse collegit. Aqua, ait, levior est quam terra, itaque eam gestare nequit, nec videmus, quidni tota terra immergatur.

Primum omnium, saepe tremuit terra, et nihil humoris novi fluxit. Deinde si ex hac caussa unda prorumperet, a lateribus terrae circumfunderetur: sicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquarum, quoties navigia desidunt, in lateribus maxime appareat. Ad ultimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore, et ferente universa.

VII. Quidam motum terrarum aquae imputavere: sed non ex eadem caussa. Per omnem, inquiunt, terram multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum navigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per aestatem ingentes aquas invehit: hinc qui medius inter pacata et hostilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, [a] et Europam Asiamque disterminans, alter Germanos, avidam

a. *et Europam Asiamque disterminans.* Haec verba aliena et adulterina esse suspicabatur Gruterus atque Fromondus. Sed cf. nott.

C. 7. Continuatio. An aqua subterranea caussa sit terrae motus? 1. *Quidam — caussa.* Auctor huius opinionis fuit Democritus Abderita. Cf. Aristot. Meteorol. II, 7. Seneca coniunxit illam Anaximenis sententiam, ab Aristot. l. l. relatam. Nili, Danubii et Rheni exempla parum valent: sibi tamen constat. Cf. IV, 2, 1. 19. *et Europam — disterminans.* Seneca probe quidem noverat, mari mediterraneo Europam ab Africa, Nilo Africam ab Asia, ex adverso latere Asiam ab Europa Tanaide dispesci: vide Lucan. III, 273 sq.: quid, quod vix credam, eum et alteram orbis terrarum dividendi rationem latuisse, qua duas eius partes nonnulli faciebant, Asiam et Europam: cf. Schäferi Meletem. crit. I. p. 36: sed loquitur h. l. de Danubio Europam Asiamque disterminante ita, ut de Rheno. Uti Germanos coerceri dixit Rheno,

2 dam gentem belli, repellens. Adiice nunc patentissimos lacus, et stagna populis inter se ignotis circumdata, et ineluctabiles navigio paludes, nec ipsis quidem inter se pervias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos, et ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quam repentinae, tam breves. Omnis haec aquarum, et-
3 iam intra terram, natura faciesque est. Illic quoque aliae vasto cursu deferuntur, et in praeceps volutae cadunt: aliae languidiores in vadis refunduntur, et leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget, vastis illas receptaculis concipi, et cessare multis inertes locis? Non est diu probandum, ibi multas aquas esse, ubi [b] omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex re-
4 posito multoque funderet. Si hoc verum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, et relictis ripis violentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, et quam,

b. *omnes.* Sic omnes edd. et codd., evincitque lectionis veritatem Stoae dogma. Noli proinde ex Auctore carminis Aetna inscripti vers. 120. colligere, h. l. esse legendum, *amnes.*

Rheno, ita Sarmatas ab Europa humanitatis cultu expolita propelli ait Danubio, qui eatenus utramque orbis terrarum partem dividat. Ceterum ex hoc loco colligas, tunc temporis ultra Rhenum nullasdum Germaniae possessiones retinuisse Romanos; consentit Tacit. Mor. Germ. c. XXXIII. Dio Cass. LX, 30. — 2. *Adiice — incoluntur.* Fortasse de palude maeotica, mari caspio, stagnis aethiopicis (c. VIII, 4.) et simil. noster cogitavit. *Deinde tot fontes — vomentia:* exemplo est Timavus. cf. Heynii Excurs. VII. ad Virgil. Aen. I. — 3. *quis autem — sunt.* Quatenus aqua alimentorum unum est. Cf. III, 26. Idem expressit auctor Aetnae 115 sq. in Werns-

quam, donec decrescat, verberabit. Potest fieri, ut aliquam regionem rivus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molem: qua lapsa, superposita quatiantur. Iam vero nimis oculis permittit, nec ultra 5
illos scit producere animum, qui non credit esse in abscondito terrae sinus maris vasti. Nec enim video, quid prohibeat vel obstet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito litus, et per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quod superiora cum tot animalibus erant dividenda: abstrusa enim, et sine possessore deserta, liberius undis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, et 6
ventis, quos omne intervallum terrarum, et omnis aër creat, impelli? Potest ergo maior solito exorta tempestas aliquam partem terrarum impulsam vehementius movere. Nam apud nos quoque multa, quae procul a mari fuerant, subito eius accessu vapulavere; et villas in conspectu collocatas, fluctus, qui longe audiebatur, invasit. Illic quoque potest accedere pelagus infernum: quorum neutrum fit sine motu superstantium.

VIII. Non quidem existimo diu te haesitaturum, an credas esse subterraneos amnes et mare absconditum. Unde enim ista [a] prorumpunt, unde ad

a. *prorumpunt.* E brit. reg. Gronovius ut suavius praefert *prorepunt.* Sed lectio nostra sana est; nam praeter consen-

Wernsdorf. Poet. min. lat. IV, 1. p. 112 sq. — 4. *Potest fieri — quatiantur.* Haec fuit Anaximenis opinio, referente Aristot. Meteorol. l. l. — 5. *Iam vero — vasti.* Etsi non negandum est, esse aquam in abscondito terrae, quandoquidem metalla hoc confirmant et testantur, tamen nunc illa aquae nimia copia, litus sinusque nemini se probaturi sint. *quod superiora — dividenda,* multae enim lacuum partes exsiccatae et habitationibus hominum aptatae sunt.

ad nos veniunt, nisi quod origo humoris inclusa est? Age, quum vides interruptum Tigrim in medio itineris siccari, et non universum averti, sed paulatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde consumi: quo illum putas abire nisi in obscura terrarum; utique quum videas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat? 2 Quid quum vides Alpheum, celebratum poëtis, in Achaia mergi, et in Sicilia rursus transiecto mari effundere amoenissimum fontem Arethusam? Nescis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili aestiva inundatio, et hanc asse, a terra illum erumpere, et augeri non supernis aquis, sed ex intimo redditis? 3 Ego quidem centuriones duos, quos Nero Caesar, aut aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantissimus, ad investigandum caput Nili miserat, audivi narrantes, longum illos iter peregisse, quum

sensum omnium reliq. codd. et edd., noster hac in re semper hoc verbo utitur. Sic statim de Nilo §. 2. extr. habes, a terra illum erumpere: Cap. 6, 4. At quare aquae violenter in conspectum prodeunt, ut h. l. Tigris etc.

C. 8. Continuatio. 1. De *Tigri* cf. III, 26, 2. ibique not. Plin. II, 103. 2. *Quid quum — Arethusam.* Cf. III, 26, 4. et ibi not. Quod ibi tantummodo opinionis loco ponitur, h. l. pro certo affirmari merito mireris. *Nescis autem — redditis?* cf. IV, 11, 1. not. — 3. Primus Seneca huius legationis a *Nerone Caesare* missae ad investigandum Nili caput meminit. Plinius quoque N. H. VI, 29. rem retulit, qui milites praetorianos cum tribuno eo missos (haud dubie ex Aegypto) a Nerone tradit, inter reliqua bella et Aethiopicum cogitante. Laus autem h. l. Neroni tributa ad illud tempus, quo hanc explorationem iusserit fieri, referri par est: quamquam eo quidem tempore, quo Seneca haec composuerit, duobus ante mortem suam annis, Nero non eo licentiae et corruptionis progressus erat, ut hac laude omnino indignus, ideoque Seneca adulationis insimulandus esset,

quum a rege Aethiopiae inſtructi auxilio, commen-
datique proximis regibus, [b] penetraſſent ad ulte-
riora. Equidem, aiebant, pervenimus ad immen- 4
ſas paludes, quarum exitum nec incolae noverant,
nec ſperare quisquam poteſt, ita implicitae aquis
herbae ſunt, et aquae nec pediti eluctabiles, nec
navi-

b. *penetraſſent ad ulteriora. Equidem* etc. Una quidem literula addita, nullo quamvis codice iuvante, manum auctoris reſtituiſſe ſpero. Olim enim omnes edd. lectio haud latina et ea ſalebroſa invaſerat: *penetraſſent. Ad ulteriora quidem* etc. Quum enim τὸ *penetrare* numquam niſi loco atque perſona, quo pertineat, additis, in uſu fuerit, quam quidem regulam Seneca quoque religioſe obſervat; etiam hoc loco ſequentia *ad ulteriora* cum τῷ *penetraſſent* coniuncta fuerint neceſſe eſt. Deinde ſalebroſam quidem orationem nemini obſcuram fore confido. Itaque e vocula *quidem* feci: *equidem*, cuius cum prima pluralis numeri perſona coniunctionis nunc quidem ſatis notae ignoratio librarios ad corrumpendum locum perpuliſſe videtur. Sed nunc demum, his ſcriptis, video, Gronovium iam eidem vitio ingenium adhibuiſſe. In eo tamen diſcedit, quod obſervat, *Qui, dein, aiebant*, emendandum eſſe. Mox emendat, *ita implicitae aquis herbae ſunt et herbis aquae*: ingenioſe quidem, ſed non neceſſarie.

ſet. Ceterum Plinius in libro de rebus Neronis deperdito uberius haec tractaverit, quae Tacitus tamen commemorare omiſit. Expeditionis igitur praetextus fuit exploratio Nili capitis, vera cauſa belli cogitatio, ſi Plinium ſequaris. Sed hanc h. l. evulgaſſe nihil attinuit. *Reges* Aethiopum XLV hodieque traduntur, ait Plin. N. H. II, 29. extr. Plura et ea optima de Aethiopia dedit Heeren amiciſſ. in Ideen I. p. 225 ſqq. ed. I. 4. *Equidem, aiebant* etc. Immenſas quidem paludes eſſe in his regionibus nonniſi tempore pluvioſo et haud multo poſt, nunc ſatis conſtat: ſed ultra nullae a quoquam recentiorum memorantur. Herodotus tamen II, 29 et 32. paludum et ſtagnorum Africae mentionem ab aliis acceptam repetivit. Conſentit quoque Agatharchides (Hudſon. Geograph. minor. I. p. 37 ſq.) et Strabo p. 1134. Almelov., qui narrat, e duobus lacubus Nilum prodire. Penetrarunt itaque hi exploratores ultra Meroen ad ulteriora, ubi et Naſamones Herodoti II, 32. paludum

 (τῶν

navigio, quod niſi parvum et unius capax, limoſa et obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſive caput illa, ſive acceſſio eſt Nili, ſive tunc naſcitur, ſive in terras ex priore recepta curſu redit: nonne tu credis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, et in imo coactum, ut eructare tanto impetu poſſint.

IX. Ignem cauſam motus quidam, et quidem non eandem iudicant. Inprimis Anaxagoras, qui exiſtimat, ſimili paene ex cauſa et aëra concuti, et terram, quum in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, et in nubes coactum, eadem vi, qua apud nos

(τῶν ἑλῶν) meminerant. *Duas petras* memoravit Seneca IV, 2, 7., ſed diverſas ab his, quarum centuriones mentionem feciſſent: illae enim in Aegypto, hae in Aethiopia eminebant. Nec Iacob. Brucium has petras memorare memini. Comparavit autem hanc exploratorum narrationem Iablonsk. in Panth. Aeg. P. II. p. 162. cum narrationibus Petri Pais, Luſitani, et Gregorii Habeſſinii. — 5. *ſive in terras — redit.* h. e. ſive illa ingens vis fluminis e vaſtis illis receptaculis infernis, ubi diu in abſcondito fluxerit, in terras, in lucem prodiit.

C. 9. An ignis cauſa terraemotuum? 1. *Anaxagorae* ſententiam expoſuit Ariſtoteles Meteorol. II, 7. tali modo: Ἀναξαγόρας μὲν οὖν φησι τὸν αἰθέρα πεφυκότα φέρεσθαι ἄνω, ἐμπίπτοντα δ' εἰς τὰ κάτω τῆς γῆς καὶ τὰ κοῖλα, κινεῖν αὐτήν etc. Locus hic ex I, 3. p. 731 E. et De coelo I, 3. lucem accipit, ubi ait, Anaxagoram id nominaſſe αἰθέρα, quod antiquiores ignem appellaverint. Ammianus Marcellin. XVII, 7, 11. ed. Wagner. ait: Anaxagoras affirmat, ventorum vi ſubeuntium ima terrarum (accidere terrae pulſus): qui quum ſoliditatibus concruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli convibrant, quas ſubrepſerint humidi. *quum in inferiore parte* terrae: haec innuit Ariſtot. l. l. hisce verbis:

nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit, et ignis ex hoc colliſu nubium, curſuque eliſi aëris, emicuit. Hic ipſe in obvia incurrit, exitum quaerens, 2
ac divellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad coelum, aut vi atque iniuria fecit. Alii in igne cauſam quidem eſſe, ſed non ob hoc, iudicant: ſed quia pluribus [a] obvius locis ardeat, et proxima quaeque conſumat. Quae ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, quae ſubiectis adminiculis deſtitutae labant, donec corruere: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus vaſti 3
aperiuntur: aut quum diu dubitaverunt, ſuper ea ſe, quae ſuperſunt ſtantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quoties incendio pars civitatis laborat: quum exuſtae trabes ſunt, aut corrupta quae ſuperioribus firmamentum dabant; tunc diu agitata faſtigia concidunt, et tam diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt.

X. Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſam motus, nec extrinſecus incurrere quod illam im-

X 2

a. *obvius.* Sic omnes codd. et edd. praeter Fortun., qui *obrutus* ex ingenio invexit: perperam. Ignis, aiunt, multis locis adeſt, ibique ardet, donec omnia conſumta ſunt. *Obrutus* quidem defendi poteſt, intrudi tamen non debet, quum vulgata multo melior ſit.

bis: τὸν αἰθέρα πεφυκότα etc. *Hic ipſe — fecit.* Ignem cum aëre coniunctum, nedum usquequaque liberum animo ſibi informaſſe Anaxagoram hinc patet. *iniuria,* damno et iactura. Recepit haec Epicurus. Cf. Lucret. VI, 576 ſq. — 2. *Alii — conſumunt.* Fortaſſe Epicuri haec fuit opinio. Cf. Lucret. VI, 680 ſq. — 3. *quae ſuperſunt ſtantque,* i. e. quae igne nondum ſunt correpta.

C. 10. An terra ipſa ſibi cauſa motus ſit? 1. *Anaximenes.* Memorat haec Ariſtot.

impellat: sed intra ipsam et ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor solverit, aut ignis exederit, aut spiritus violentia excusserit. Sed his quoque cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut revellatur. Nam primum omnia vetustate labuntur, nec quidquam tutum a senectute est. Haec solida quoque et magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in aedificiis veteribus quaedam non percussa tamen decidunt, quum plus
2 ponderis habuere quam virium: ita in hoc universo terrae corpore evenit, ut partes eius vetustate solvantur, solutae cadant, et tremorem superioribus afferant: primum dum abscedunt, nihil enim utique magnum sine motu eius, cui haesit, abscinditur, deinde quum deciderunt, solido exceptae resiliant, pilae more; quae quum cecidit, exsultat, ac saepius pellitur, toties a solo in novum impetum missa. Si vero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus vicina concutit fluctu, quem subitum vastumque illisum ex alto pondus eiicit.

XI. Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam quum pluribus locis ferveant,

stot. quoque Meteorol. II, 7. Ἀναξιμένης δέ φησι, βρεχομένην τὴν γῆν καὶ ξηραινομένην ῥήγνυσθαι καὶ ὑπὸ τούτων τῶν ἀποῤῥηγνυμένων κολωνῶν ἐμπιπτόντων σείεσθαι. Unde patet, ex Aristotele Senecam sua non desumsisse. De vetustate enim nullum ap. Aristot. l. l. apparet vestigium, neque de spiritus violentia. — 2. Explicasse videtur rem ipse Seneca: nulla tamen alia observatione sua adiuncta, nec refutatione quidem repetita, quam Aristot. attulerat. Si vel maxime terrae motus ita fieri posse concedamus, tamen ideo solum reiicienda videtur, quod alia motum terrae comitantia ex illa Anaximenis hypothesi explicari non possunt. Fortasse hinc colligamus necesse est, Anaximeni solummodo motum terrae innotuisse, igne tamen omni liberum. Epicurus hac Anax. ratione usus est. Cf. Lucret. VI, 542 sq.

veant, necesse est ingentem vaporem sine exitu volvant, qui vi sua spiritum intendit: et si acrius institit, opposita diffundit: si vero remissior fuit, nihil amplius quam movet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa et angusta, multo magis illum facere credamus, quum violentus ac vastus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quidquid pulsaverit, agitat.

XII. Spiritum esse qui moveat, et plurimis et maximis auctoribus placet. Archelaus, antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concava terrarum defe-

X 3 run-

C. 11. An spiritus inclusus? Quibus haec sententia tribui debeat, non succurrit. Nec tamen omni veritate eam destitutam esse, quivis animadvertet. Fromondus ait: Omnium probabilissimi sunt, et exemplis ac rationibus affirmavimus lib. 4. cap. ult. art. 1 et 3. Meteorol. Nulla enim loca saepius moventur et tremunt, quam ubi montes ignivomi, et suppositi solo ignes.

C. 12. Continuatio. 1. *Archelaus.* An Ionicae philosophiae assecla, patria Milesius, discipulus Anaxagorae, et praeceptor Socratis, qui a magistri disciplina haud discessisse videtur? Cf. Fabric. Bibl. graec. lib. II. c. 24, 10. Vol. II. p. 652 sq. Harles. Haec Archelai opinio fuit eadem, quam magistri Anaxagorae fuisse vidimus supra c. IX.: praeterquam quod Archelaus ignem excluserit. Sed cur *antiquitatis diligens,* i. e. historiae antiquae accuratus scrutator dicatur, difficile est ad dicendum. Nam hunc Archelaum — plures autem eiusdem nominis Archelaos fuisse vel e Baelio notum est — historicum fuisse, nemo, quod sciam, prodidit memoriae: quare non illum Ionicum, sed illum, qui, Harpocratione teste, Euboica scripsit, h. l. esse intelligendum putem, quippe quem in ista insula describenda facillimam et opportunissimam huius rei occasionem nactum de terrae motibus, quibus Euboeam laborasse constat, cf. e. c. Aristot. Meteorol. II, 8., exposuisse par est. Post Aristotelem autem hunc vixisse vel inde patet, quod Meteorol.

runtur: deinde ubi iam omnia ſpatia plena ſunt, et in quantum aër potuit, denſatus eſt, is qui ſupervenit ſpiritus, priorem premit et elidit, ac frequen-
2 tibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quaerens locum, omnes [a] anguſtias dimovet, et clauſtra ſua conatur effringere. Sic evenit, ut terrae, ſpiritu luctante, et fugam quaerente, moveantur. Itaque quum terrae motus futurus eſt, praecedit aëris tranquillitas et quies: videlicet, quia vis ſpiritus, quae concitare ventos ſolet, in inferna ſe-
3 de detinetur. Nunc quoque quum hic motus in Campania fuit, quamvis hiberno tempore, [b] tamen quietus per ſuperiores dies a coelo aër ſtetit. Quid ergo? Nunquam flante vento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flavere ſimul venti. Fieri tamen et poteſt, et ſolet. quod ſi recipimus, et conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quidni accidere poſſit, ut alter ſuperiorem aëra agitet, alter inferum?

a. *anguſtias.* Silent alii. Britann. cod.: *omnia obſtacula dimovet.* Gronov. Equidem pro gloſſemate vulgatae lectionis, quam omnes reliq. codd. et edd. cuſtodiunt, habuerim. b. *tamen quietus per ſuperiores dies a coelo aër ſtetit.* Sic Fortunatum ſequutus edere malim, quam corruptam Mureti lectionem, *et inquieto per ſ. dies aër ſtetit*, redhibere. Erasmus, *inquieto — dies a coelo a. ſt.* In margine tamen probavit Fortunati emendationem. Niſi forte Fortunatus verba ſincera exſculpſerit, ſententiam tamen bene expreſſit, quae in Erasmi et Mureti lectione non apparet.

rol. II, 7. ait, ante ſe tantummodo tres, Anaximenem, Anaxagoram et Democritum de terrae motu ſententias ſuas evulgaſſe. Cf. Voſſ. de hiſtor. Graec. p. 328 ſq. 2. *Spiritus* h. l. eſt evaporatio, *ἀναθυμίασις*, unde exiſtit aër: ſic definit Ariſtot. Meteor. II, 8. Sunt autem, quae hoc capite ſequuntur, maxime ab Ariſtot. l. l. mutuata. Videmus, ait Ariſtot., interdum plures ventos flare, quorum ſi alter in terram penetrat, erit terrae motus, ſed exiguus, quoniam motus principium et cauſa ſeparatur et dirimitur.

XIII. In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem, et diſcipulum eius Theophraſtum, non, ut Graecis viſum eſt, divini, tamen et dulcis eloquii virum, et nitidi ſine labore. Quid utrique placeat, exponam. Semper aliqua evaporatio eſt e terra, quae modo arida eſt, modo humido mixta. Haec ab infimo edita, et in quantum potuit, elata, quum ulteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in ſe revolvitur: dumque rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, et ſive interclusus, ſive per anguſta enixus eſt, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem phi- 2

 loſo-

C. 13. Continuatio. 1. *Ariſtoteles* Meteorol. II. 7. 8. hanc ſententiam ſuam latius expoſuit. Locus *Theophraſti* periit: de hoc inſigni philoſopho, Ariſtotelis diſcipulo et amico, cf. Fabricii Bibl. gr. lib. III. c. 7. Vol. III. p. 408. Harles. Eius nomen fuit Tyrtamus, deinde ad facundiam eius deſignandam Theophraſtus ab Ariſtot. nominatus eſt. Cic. in Orat. c. 19. Theophraſtus, ait, divinitate loquendi nomen invenit: quocum conſentiunt Plin. Nat. Hiſt. praef. libri I. Quintil. Inſtit. orat. X, 1, 83., qui eius nitorem divinum eloquendi laudat. Talia loca reſpiciens Seneca, ſuum ſenſum ſequutus dixit *non — labore*. Nitidus autem ſine multo labore eſt *εὐπινής, πεπινωμένος*: qui priſca cum elegantia et docte componit ſcribitque, nec nimium laborem adhibet oſtenditque, ut oratio fiat comtior et politior. *Evaporatio*, *ἀναθυμίασις*, illa ab infimo loco terrae ad ſolem usque ſi prodire non poteſt, in ſe *revolvitur*, reprimitur a ſole, ut in terram redire cogatur (*ὁ γὰρ ἥλιος, ὅταν μάλιςα κρατῇ, κατακλείει τὴν ἀναθυμίασιν εἰς τὴν γῆν* etc. Meteorol. Ariſt. II, 8. p. 781. D.) unde vis ſpiritus, aëris motus exoritur, evaporationibus humidis et aridis ſecum luctantibus. — 2. *Straton*, Lampſacenus, Theophraſto ſucceſſit anno circa ante Chriſt. nat. 281., et Ptolemaei Philadelphi praeceptor fuit. Illa parte philoſophiae, quae poſita eſt in virtute et in moribus, relicta, totum ſe ad inveſtigandam naturam contulit, et in ea ipſa plurimum

losophiae maxime coluit, et rerum naturae inquisitor fuit. Huius tale decretum est: Frigidum et calidum semper in contraria abeunt, et una esse non possunt: eo frigidum confluit, unde vis calida discessit: et invicem ibi calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico verum est: sed utrum-
3 que in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, quum supra terram frigus est, calent putei, nec minus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens: qui quum in inferiora pervenit, et eo se quantum poterat ingessit, quo densior, hoc validior est: huic alius supervenit, cui necessario congregatus ille iam et in angustum pressus, loco cedit. Idem e contrario evenit, quum
4 vis maior frigidi illata in cavernis est. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, et magno impetu agitur: quia non patitur utriusque natura concordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo, et omni modo cupiens excedere, proxima quaeque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra

mum dissedit a suis. In hac fuisse magnum, consentiunt veteres, e. c. Cic. De finib. V, 5. cf. Fabric. Bibl. gr. lib. III. c. 8. Vol. III. p. 506. Harl. Stratonis principia physica fuere frigus, calor, gravitas et levitas, e quibus omnia, Deo non operante, effecta putabat. Sed quae veteres de eius dogmatibus memoriae prodiderunt, sive ad nos pervenerunt, ea neque sufficiunt ad eius doctrinam expediendam (cf. Tiedemann et Tennemann in Histor. philos.), neque ad fontes, unde haec Seneca hauserit, indicandos. Hoc tamen decretum non multum dissidet ab illo Archelai et Aristotelis: in eo differunt, quod Straton clarius exposuit illam evaporationem, quod mox premens sit vis frigida, pressum autem vis calida, mox vice versa. — 3. *Hiberno* etc. Simili hoc argumento, quamquam alia in re, utuntur Cleanthes Ciceronis

terra moveatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus. nec enim aliter poſſet, ut ait noſter Virgilius:

Sub pedibus mugire ſolum, et iuga celſa moveri:

niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde huius pugnae ſunt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur et ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, et ultro citroque ſpiritus commeat, concutitur.

XIV. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, et nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſa, quam Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum et ſanguine irrigatur, et ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quaedam anguſtiora animae receptacula, per quae nihil amplius quam meat: quaedam

nis De Nat. D. II, 9. etc. — 5. *Virgilii* verſus exſtat Aen. VI, 256. Stratonem tantum ad terrae motum reſpexiſſe, omni reliquarum rerum, quae eum haud raro comitari ſolent, mentione neglecta, in aprico eſt.

C. 14. Spiritu terra concutitur, quomodo? Comparatio a Stoicis inprimis inſtitui coepta terrae cum corpore noſtro hanc opinionem creaſſe videtur, quae, niſi ſtatueris, terram eſſe animal, omni fundamento ſuo privatur et concidit. Auctorem opinionis ignoramus: ſtoicum fuiſſe vix dubitaverim.

1. *Sunt qui — placuit.* Ariſtoteles quidem comparat Meteorol. II, 8. terram cum corpore ita, ut tremores febris et pulſus corporis, quos a ſpiritu derivat, conveniant cum terrae motibus, quos et ipſos ventis acceptos refert. Diſcedunt tamen huius ſententiae auctores in eo, quod et in terra meatus, quaſi dicas venas, ſtatuant, per quas aqua et ſpiritus, quemadmodum ſanguis et ſpiritus per corporis venas, permeet: quorum meatus ſi turbatus fuerit, ſequitur terrae motus. *Anguſtiora animae receptacula* ſunt venae et arte-

patentiora, in quibus colligitur, et unde dividitur
2 in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, et aquis, quae vicem ſanguinis tenent, et ventis, quos nihil aliud quis, quam animam vocaverit, pervium eſt. Haec duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſervat; ubi aliquid adverſi eſt, micat crebrius, et ſuſpiria atque anhelitus laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terrae quoque, dum
3 illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſae manent. Quum aliquid peccatur, tunc velut aegri corporis motus eſt, ſpiritu illo, qui modeſtius perfluebat, icto vehementius, et quaſſante venas ſuas: nec, ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota vexationem ᵃ parem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moratius impellit, ſed per omnes
4 pari aequalitate discurrit. Vide ergo, numquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aëre: qui quamdiu habet exitum, ſine iniuria labitur: ſi offendit aliquid, et incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe a tergo aëre. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, et hoc acrius fertur, quo

a. *parem* aſſumſi e cod. brit. apud Gronovium. Quod ſequitur *moratius* edd. vett. et codd. quidam ap. Grut. dabant. Quod, ſi displicuit, ait Gronov., Fortunato et Mureto, patiantur aequo animo Senecae placuiſſe, quod ipſis displicuit. Nempe quidquid vi et cum tumultu repentino fit, antiquis dicitur fieri *ſine more, οὐ κατὰ κόσμον.* Antea: *moderatius.*

arteriae. *patentiora,* v. c. pectus, pulmones etc. 3. *nec, ut — terram.* In hoc libro nondum hanc Stoicorum opinionem memoravit: attigit tamen in antegressis, e. c. III, 15. 4. *Vide — in illam* terram. *Si offendit* etc. Concinunt cum his quae iam aliquoties vidimus in hisce

quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quam effluat invenit, conglobatus ille furit, et huc atque illo circumagitur, aliaque deiicit, alia intercidit: quum tenuissimus, idemque fortissimus, et irrepat quamvis in obstructa, et quidquid intravit, vi sua diducat et dissipet; tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum discedit; aut quum dedit, in ipsam, qua illum emisit, cavernam fundamento spoliata considit.

XV. Quidam ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantum primos illos aditus habet, quos velut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illic casus imposuit. Alicubi [a] deduxit, quidquid superne terreni erat, aqua: alia torrentes exedêre, illa aestibus magnis dirupta patuere. Per haec intervalla intrat spiritus: quem si inclusit mare, et altius adegit, nec fluctus retro abire permisit,

a. *deduxit.* Sic omnes codd. et edd. Sed Pincian. mutaverat, *diduxit:* sine causa. Confundi quidem haec verba constat: sed h. l. quidni vulgata bene habeat? Mox *torrentes exedêre* e coniectura Pinciani est, quum omnes codd. et edd. haberent, *cecidere*, nullo sensu; etiamsi a *caedo* ducas. Molestum tamen est, antegressa iam aquae mentione. Ultimam capitis vocem *diverberat* e bonis codd. brit. et memmiano reposuit Gronovius, pulso verbo, *reverberat.*

ce hypothesibus, e. c. cap. XIII. 5. *Quum tenuissimus — iactatur.* Haec in hanc hypothesin derivata sunt ex Aristot. Meteorol. II, 8. init. *Aut — aut — considit.* Aut disruptione aut casu partium disruptarum facit terra motum et tremorem.

C. 15. Continuatio. Per foramina spiritus intrat, inclususque motum terrae excitat. *Quidam — imposuit.* Ionicos, e. c. Diogenem Apolloniatem IV, 2, 27. innuit, a quibus Stoici hoc mutuati esse videntur. Hi quidem coniunxerunt Anaximenis et Anaxagorae opinionem. Quibus accessit Epicurus Lucretii VI, 551 sq. *imposuit*, addidit.

ſit, tunc ille, exitu ſimul redituque praecluſo, volutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, et terram prementem diverberat.

XVI. Etiamnunc dicendum eſt, quod plerisque auctoribus placet, et in quod fortaſſe fiet discesſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu, palam eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuisque corporibus: ſed illo dico vitali, et vegeto, et alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum in-

C. 16. Terra ſpiritu vitali gaudet movetur que. Recentiores hinc finxiſſe videntur Archaeum, naturam plaſticam et ſpiritum materialem, verbo, qualitatem occultam. Cf. Buffon Hiſt. nat. gener. T. I. p. 77 ſq. 1. *Etiamnunc*, praeterea. *plerisque auctoribus*, i. e. Stoicis, quos multa ad phyſicas res ſpectantia Heraclito accepta retuliſſe conſtat: Ariſtotelis quippe libris acroamaticis Zenonis tempore Scepſide adhuc latentibus, quibus itaque nondum uti poterat. Nec poſtea, his dogmatibus toti ſyſtemati arctius aptis nexisque, rixaque cum Peripateticis Stoicorum mentibus nimis abalienatis, Ariſtotelem ſequi placuit. *et in quod — discesſio*, i. e. quod fortaſſis plurimi amplectentur ut ſuum. Locutionem autem a ratione ſuffragia ſententiasve in ſenatu romano ferendi deſumtam eſſe apparet. *Non eſſe — eſt*. Spiritus diverſa vi apud vett. occurrit aëris, flatus, potentiae moventis, rei motae et movibilis, interdum motus ipſius. Hoc loco intelligit, ut Stoicus, mentem mundi omnia pervadentem, τὴν τῶν ὅλων ψυχὴν, cuius partes ſunt ſpiritus, qui omnes mundi partes animaſſe putantur. Cleanthes Ciceron. De Nat. D. II, 9. per *vim caloris*, qua omnia alantur et creſcant, et ſine qua neque ali neque creſcere poſſint, interpretatur ſpiritum Seneca. Ex quo, deinde addit, intelligi debet, eam caloris naturam habere in ſe vim vitalem per omnem mundum pertinentem. *Hunc niſi haberet* terra. Mox appellat animam, quod nunc ſpiritum nomi-

infunderet, non aliunde viventibus, et tot satis? Quemadmodum tam diversas radices, aliter atque 2
aliter in se mersas foveret, quasdam summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animae, tam multa, tam varia generantis, et haustu atque alimento suo educantis? Levibus adhuc argumentis ago. Totum hoc coelum, quod igneus aether, mundi summa pars, claudit, omnes hae stellae, quarum iniri non potest numerus, omnis hic coelestium coetus, et, ut alia praeteream, hic tam prope a nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitu non semel maior, alimentum ex terreno trahunt, et inter se partiuntur, nec ullo alio scilicet, quam halitu terrarum sustinentur. Hoc 3
illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa, tantaque, et seipsa maiora, terra nutrire, nisi plena esset animae, quam per diem et noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim non potest, ut non multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur: et ad tempus quidem, quod exeat, nascitur. Nec enim esset perennis illi 4
copia suffecturi in tot coelestia spiritus, nisi invicem ista excurrerent, et in aliud alia solverentur.

Sed

nominavit. 2. Haec pure stoica esse, proprie ab Heraclito inventa, saepe iam monuimus. Memorare quoque meminimus Aristotelis Meteorol. II, 2. p. 761. A. vituperationem Heraclitici istius dogmatis, a Zenone tamen propter libros Aristotelis acroamaticos tunc nondum editos non in usum conversam. *sol — non semel* pluries *maior.* Cf. VII, 1, 3. — 3. *Fieri — nascatur.* Fromondus locum pro corrupto habet. Sed sensus bonus est: nascitur ex terra tantum huius spiritus, quantum satis est ad exeundum. 4. *Nec — solverentur.* Sicut terra istos spiritus in altum mittit, sic coelestia illa astra quoque evaporationes emittunt, secumque communicant.

Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, et ex condito proferat. Non est ergo dubium, quin multum spiritus interlateat, et caeca sub terra spatia aër latus obtineat. Quod si verum est, necesse est id saepe moveatur, quod re mobilissima plenum est. Numquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietum quam aër, et tam versabile et agitatione gaudens?

XVII. Sequitur ergo, ut naturam suam exerceat, et quod semper moveri vult, aliquando et alia moveat. Id quando fit? Quando illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: quum offenditur et retinetur, insanit, et moras suas abrumpit, non aliter, quam ille

— — *Pontem indignatus Araxes.*

2 Quamdiu illi facilis et liber est alveus, primas quasque aquas explicat. Ubi saxa manu vel casu illata pressere venientem, tunc impetum mora quaerit: et quo plura opposita sunt, plus invenit virium. Omnis enim illa unda quae a tergo supervenit, et in se crescit, quum onus suum sustinere non potuit, vim ruinâ parat, et prona cum ipsis quae ob-
3 iacebant fugit. Idem spiritu fit: qui quo valentior agiliorque est, [a] eo citius rapitur, et vehementius septus omnes disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. Quod dicitur, verum esse ex illo probatur: saepe enim quum terrae

a. *eo citius rapitur.* Sic Fortunati codd. Alii omittunt *rapitur*, alii edunt *eripitur.* Erasmus sine *eo* edidit: *citius rapitur.* Mox *in his ipsis quaestionum.* Grutero monente reduxi e codd. duobus palat. *τὸ his.* Asclepiodotus similes quaestiones iis, quas Seneca componebat, scripserat, fortasse sub titulo: *τὰ αἴτια τῶν φυσικῶν ζητημάτων.*

C. 17. Continuatio. Versus Virgil. Aen. VIII, 728.

1. 2. *Ubi — pressere v.*, impedire, morari solent cursum huius

rae motus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta est, inde ventus per multos dies fluxit: ut traditur 4 factum eo terrae motu, quo Chalcis laboravit: quod apud Asclepiodotum invenies, auditorem Posidonii, in his ipsis quaestionum naturalium caussis. Invenies et apud alios auctores, hiasse uno loco terram, et inde non exiguo tempore spirasse ventum: qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

XVIII. Maxima ergo caussa est, propter quam terra moveatur, spiritus natura citus, et locum e loco mutans. Hic quamdiu non impellitur, et in vacanti spatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Ubi illum extrinsecus superveniens caussa solicitat, compellitque et in arctum agit, scilicet, adhuc cedit tantum, et vagatur. [a] Ubi erepta discedendi facultas est, et undique obsistitur, tunc

— — magno cum murmure montis
Circum claustra fremit. — —

quae

a. *Ubi erepta.* Sprevit hanc omnium codd. et edd. scripturam Gronov. prae ea lectione, quam codex brit. praestabat, *exemta.* Sed non opus mutatione. Utrumque bene poni

huius fluvii Armeniae. 4. *ut traditur — laboravit.* Chalcis, primaria Euboeae urbs, metropolis insulae quodammodo fuit, narrante Strabone X. p. 23., qui p. 26. addit, Euboeam esse terrae motibus obnoxiam (*ἔςι δὲ καὶ ἅπασα μὲν ἡ Εὔβοια εὔσειςος, μάλιςα δ᾽ ἡ περὶ τὸν πορθμόν*). Sed de Chalcidis motu nihil attulit. De *Asclepiodoto* cf. ad II, 26, 5. V, 15, 1. De terrae motibus eum egisse in illis *αἰτίαις Φυσικαῖς*, quem quidem libri huius titulum fuisse credam, ex hoc quoque loco clarum est. *Invenies et apud — auctores:* e. c. Aristotel. Meteorol. II, 8. p. 782. F. etc.

C. 18. Continuatio. 1. *Ubi — scilicet, adhuc — vaga-*

2 quae diu pulsata convellit ac iactat: eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus est. Deinde, quum circa perlustravit omne quo tenebatur, nec potuit evadere, inde quo maxime impactus est, resilit: et aut per occulta dividitur, ipso terrae motu raritate facta, aut per novum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non potest cohiberi, nec ventum tenet ulla compages: solvit enim quodcunque vinculum, et omne onus fert secum, infususque per minima laxamentum [b] superat, indomita naturae potentia li-
3 ber, utique concitatus, sibi ius suum vindicat. Spiritus vero invicta res est: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premat, ac vinclis et carcere fraenet.

Sine dubio poëtae hunc voluerant videri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc ventum: nec id quod ventus est, posse iam claudi. Nam quod in clauso est, quiescit, et aëris statio
4 est. omnis in fuga ventus est. Etiamnunc et illud acce-

poni potuit: illud posuisse nostrum, omnium librorum, praeter brit., consensus monet. b. *superat.* Hanc omnium codd. lectionem mutavit Pincian.: *sibi parat.* At non viderat vir egregius, *illa minima* esse *laxamentum*, quod superet. Nec Scaliger ad Aetnae vers. 381. haec verba laudans a vulgata discedere conatus est.

vagatur. *Scilicet,* i. e. hoc tunc scito, vel hoc scias licet. Cf. Gronov. Obss. III, 9. p. 388. lips. Versus Virgil. Aen. I, 55. 56. — 2. *ipso terrae motu raritate facta,* quum aëris subtilitas aucta sit, ideoque facilius evadere possit per occulta, per terrae rimas. 3. Versus Virgil. Aen. I, 53. 54. A poëta Seneca, qui tamen nunc poësi relicta philosophum agit, hanc in poëtas iaci potuisse vituperationem refutatu facillimam, noli mirari. Hoc saepe fieri solet. Mirationis tamen h. l. causa non iniusta est, quum Seneca ipse aërem sic inclusum haud semel ventum

accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici ſpiritu, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quam ſi ſpiritum aliqua cauſa conturbat: cum timore contractus eſt, cum ſenectute langueſcit, et venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo deiicitur. Nam quamdiu ſine iniuria perfluit, et ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. quum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quae ſuo vigore tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat.

XIX. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiae loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones praeterire, quas improbo: quum ſatius ſit omnium copiam fieri, et quae improbamus, damnare potius, quam praeterire. Quid ergo dicit? [a] Quomodo in

a. *Quomodo in dolio cantantis vox per totum.* Ita codd. Fortunati. Prius impreſſi: *Q. cum in dolio cauſatur vox illa per t.*, ut et eſt in pal. quart. et Colon. At tert. *Q. c. i. d. c. vox illa p. t.* Laudat illam lect. var. Claud. Salmaſ. ad Scriptt. H. A. Vol. II. p. 821., qui emendat: *Q. q. in d. cantatur* etc. Schneiderus Vir Cl. inde legendum eſſe cenſuit (Anmerk. zu den Eclogis phyſ. p. 182.): *Q. quum in dolio clauditur vox, illa:* quo retulit ſequentia: *quo incluſa eſt.* Sed vulgata bona eſt. E *cantantis* librarii compendiorum ſcribendi fortaſſe haud gnari fecere *cauſatur.* Τῷ *illa* tamen carere nolumus.

tum vocaverit. 4. *aut ſub acceſſionem* febris. Niſi ſpiritum h. l. de illa vi caloris aërea intelligas, vix bonum ſenſum extundas.

C. 19. Metrodori Chii ſententia. 1. *Metrodorum Chium* fuiſſe Democriti diſcipulum conſtat. Cf. Fabric. Bibl. Graec. lib. II. cap. 24, 22. Vol. II. p. 660. Harles. Quae hic afferuntur, ea deſumta ſunt ex eius libro De Natura (Περὶ Φύσεως), cuius Cicero Acad. IV, 23. meminit. *Quomodo — ſonuerunt.* Locum per ſe haud difficilem explicavit Salmaſius ad Scriptt. Hiſt. Aug. Vol. II. p. 821. Obſervaverat hoc quoque, Metrodoro praeeunte, Ariſtoteles Problemat.

in dolio cantantis vox illa per totum cum quadam discussione percurrit ac resonat, et tam leviter mota, tamen circuit, non sine tactu eius tumultuque, quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendentium vastitas habet aëra suum; quem simul alius superne incidens percussit, agitat non aliter, quam illa, de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonuerunt.

XX. Veniamus nunc ad eos, qui omnia ista quae retuli, in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque: et id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terrae concava est, et in hanc aquae magna vis confluit. Ex hac est aliquid tenue, et ceteris liquidius. Hoc quum supervenientе gravitate reiectum est, terris illiditur, et illas movet. Nec enim fluctuari potest

blemat. XXV, 2., ubi tumultum infernum, qui *βούμυκοι* appellabatur, explicaturus, ait: *κλυζόμενον τὸ ὕδωρ ἀπωθεῖται τὸν ἀέρα διὰ ϛενοῦ εἰς εὐρυτέραν κοιλίαν· οἷον εἴ τις εἰς ἀμφορέα κενὸν κατὰ τὸ ϛόμιον ποιεῖ ψόφον, μυκήματι ὅμοιον γίνεται.* Sequentia tamen corrupta sunt. Cf. Schneideri Anim. ad Eclog. phys. p. 182 sq. Male Metrodori sententiam exposuit Plutarchus Eusebii Praeparat. Evangel. III. c. 15. *inania* non aëre sed vino similique re dolia. Sicut aër, qui in doliis est, voce, *indito clamore* percutitur, ut sonitus oriatur, ita aër speluncarum alio insuper incidente agitatur, tumultumque excitat.

C. 20. Democriti et Epicuri sententiae. 1. *Democritum*, narrat Aristot. Meteorol. II, 7. p. 780. B. C. hanc solummodo opinionem fovisse, quam Seneca primo loco posuit. De spiritu silet. Epicurus tamen, qui, vel maxime repugnans, pleraque physica sua sumsit a Democrito, plura ex his in causa terrae motuum esse contendit. Cf. Lucret. VI, 534 sq. *Ex hac est — liquidius.* Aristoteles explicat l. l. *Δημόκριτος δέ φησι πλήρη τὴν γῆν ὕδατος οὖσαν καὶ*

potest sine motu ejus, in quod impingitur. Etiam- 2
nunc quod modo de spiritu dicebamus, de aqua
quoque dicendum est. Ubi in unum locum con-
gesta est, et capere se desiit, aliquo incumbit, et
primo viam pondere aperit, deinde impetu. Nec
enim exire nisi per devexum potest, diu inclusa;
nec in directum cadere moderate, aut sine concus-
sione eorum, per quae et in quae cadit. Si vero, 3
quum iam rapi coeperit, aliquo loco substitit, et
illa vis fluminis in se revoluta est, in occurrentem
terram repellitur, et illam, qua parte maxime pen-
det, exagitat. Praeterea aliquando madefacta tel-
lus, liquore penitus accepto altius sidit, et fundus
ipse vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam ma-
xime aquarum vergentium pondus inclinat. Spiri-
tus vero nonnunquam impellit undas; et si vehe-
mentius institit, eam [a] scilicet terrae partem movet,
in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in ter- 4
rena itinera coniectus, et exitum quaerens, movet
omnia: terra autem penetrabilis ventis est, et spi-
Y 2 ritus

a. *scilicet terrae.* Gruterus monuit, se haec verba cum Obsopoeo esse ab interprete putare. Fieri tamen potest, utrumque vim particulae, quae non semper explicat, nondum recte perspexisse, quippe qui et cap. 18, 1. τὸ *scilicet* delebant. Significat autem, hoc scito, vel hoc scias licet. Cf. Gronovii Obss. III, 9. p. 387 sq. Ceterum omnes codd. et edd. exhibent.

καὶ πολὺ δεχομένην ἕτερον ὄμβριον ὕδωρ, ὑπὸ τούτου κινεῖσθαι. Liquidior itaque est aqua pluvialis quae supervenit. 2. *Etiamnunc,* adhaec, deinde. *quod modo.* cap. XVIII. *et capere se desiit* vertit Democriteam locutionem, qua etiam Aristot. l. l. utitur: διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δέχεσθαι, quia abundat. 3. *Si vero, quum — coeperit,* si vero, quum impetum iam ceperit, progredi impeditur. Auget deinde vim aquae spiritus. 4. *terrena itinera* sunt meatus, per quos venti spirare solent, in terra ipsa: cana-

Digitized by Google

ritus ſubtilior eſt, quam ut poſſit excludi, et vehementior, quam ut ſustineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: et alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe affirmaverunt, corripit, quum ſit arduum, de iis quae coniectura ſequenda ſunt, aliquid certi
5 promittere. Ergo, ut ait, poteſt terram movere aqua, ſi partes aliquas eluit, et abraſit, quibus deſiit poſſe extenuatis ſustineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram movere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim aër extrinſecus alio intrante aëre agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, et inde motum capit. Fortaſſe aliqua parte terrae velut columnis quibusdam ac pilis ſustinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus im-
6 poſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, et fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres et iacentes aquas aliquis flatus impellit, et inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, et ſe incitans, ab imo in ſumma usque perfertur: nullam tamen illi placet cauſam motus eſſe maiorem, quam ſpiritum.

XXI.

canales ſubterranei. Conſentit Gronov. *Omnes iſtas* a Democrito aliisque prolatas et hisce libris pertractatas *cauſas Epicurus ait*. cf. Lucret. VI, 534 ſq. Epicurum haec dixiſſe ſine dubio eſt, tum in libris De natura nunc deperditis, niſi forte, quod narrant, ex latebris herculanenſibus nunc cum maxime ad lucem ab Anglo Haitero denuo bonis literis lucique redditi ſint, tum in Epiſtola ad Pythoclem apud Diogen. Laert. X, 105. 106. Quum tamen Epicurus nihil novi attulerit, qui quidem eius mos fuit, antiquis quippe ſemper mixtis invicem, conceſſeritque, omnes illas cauſas non reiiciendas eſſe, parum utilitatis ex eius probatione redundat.

XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quae vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquae, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, quum illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, et novos montes [a] ſubiectos extollere, et in-
ſulas non ante viſas in medio mari ponere. The- 2
ren, et Theraſiam, et hanc noſtrae aetatis inſulam, ſpectantibus nobis in Aegaeo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt, ut Poſidonio placet, quibus movetur

a. *ſubiectos.* Sic omnes codd. Erasmus tamen et reliqui eum ſequuti editores, *ſubrectos*. Illud reſtitui. Mox egregie reſtituit Fortunatus et eum ſequutus Gronovius, *Theren et Theraſiam et hanc noſtrae aetatis*, codd. addicentibus, qui praeſtant, *Theren et Themam*, alii, *Therriam*, cod. memmian. *Therytheraam et hanc n. ae.* Recte iudicat Gronov. ex compendioſa ſcriptura *Therādm* reliquas varietates ortas eſſe. Tertia inſula eſt *Thia*, quae tamen nomine non expreſſa eſt a Seneca: proinde non eſt in textum immittenda, non magis, quam τὸ *ſpectantibus nautis*, quae fuit Pinciani coniectura, recepta a Mureto, etſi codd. dabant *ſp. nobis*. Erasmus ediderat, *Therem et Thercam hanc noſtrae ae.*, in margine tamen notaverat: *forte Theraſiam ſive Thiam.* Muretus: *Ponere. Theraſiam n. ae.*,

C. 21. Stoicorum ſententia. 1. *Nobis* i. Stoicis: quos omnino hac in re Ariſtoteli et Theophraſto adhaerere conſtat. Ille docuit ſententiam ſuam in Meteorol. II, 8. integro. 2. *Theren — inſulam.* Rem noſcas e Plin. N. H. II, 87. Accedit IV, 12. Thera quum primum emerſit, Calliſte dicta. Ex ea avulſa poſtea Theraſia atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera, et in noſtro aevo Thia iuxta eandem Hieram nata." *Spectantibus* nobis, noſtra memoria, ſpectantibus noſtri ſaeculi, aevi, hominibus. *Poſidonius*, cuius egregii Stoici ſaepe mentio facta eſt in his libris, duo tantum genera terrae motus agnovit, τοὺς βράσας et ἐπικλίντας. Cf.

terra: utrique nomen est proprium. Altera succussio est, quum terra quatitur, et sursum ac deorsum movetur: altera inclinatio, qua in latera nutat na-
3 vigii more. Ego et tertium illud existimo, quod nostro vocabulo signatum est: non enim sine causa tremorem terrae dixere maiores, qui utrique dissimilis est. nam nec succutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, [b] nec vibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longe perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter et ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur. Quum dissimiles ii motus inter se sint, causae quoque eorum diversae sunt.

XXII. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera [a] per vices vehiculorum plurium tracta sunt, et rotae maiore nisu in salebras inciderunt, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, quum petra e latere montis abrupta ceci-

ae., sed legendum coniecit: *Inter Theram et Therasiam hanc n. ae.* b. *nec vibrantur.* Immo *sed vibrantur.* Gronovius. Vulgata tamen defendi potest. Vibratio a motu differt, sive species motus est: quare bene cum antegressis iungitur. In fine capitis *causae quoque eorum* ex Gronov. coniectura dedi: brit. reg. enim exhibebat, *causaeque eorum.*

a. *per vices.* Bene se habet haec lectio vulgata, nec opus est, ut cum Th. Creechio ad Lucret. VI, 547. emendemus, *per vicos*

Cf. ad cap. IV, 1. et Schneider. ad Eclog. phys. Annotatt. p. 111 sq. — *Ego et tertium* etc. Iam Aristoteles Meteorol. II, 8. indigitavit hunc terrae tremorem, quum eum compararet cum τρόμῳ corporis humani. Observavit haec Schneiderus quoque l. l.

C. 22. Motus terrae quatiens. *Prius — dicamus.* βρασμὸν, σεισμὸν βράστην, βρασματίαν intelligit: comparavit Aristoteles l. l. cum σφυγμῷ s. venae pulsu in carpo. *Si quando — senties.* Cf. Lucret. VI, 547. qui eodem exemplo in eadem re utitur. *Asclepiodotus.*

cecidisset, aedificia vicina tremore collapsa [b] sunt.
Idem sub terris fieri potest, ut ex his quae impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac
sono in subiacentem cavernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis venit, aut altius. Et
sic commovetur omne tectum cavatae vallis. Nec 2
tantum pondere suo abscindi saxa credibile est, sed
quum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, et quotidie his ad quae
religatus est aufert, et illam, ut ita dicam, cutem
qua continetur, abradit. Deinde longa per aevum
diminutio usque eo infirmat illa, quae quotidie attrivit, ut desinant esse oneri ferendo. Tunc saxa 3
vasti ponderis decidunt, tunc illa praecipitata rupes, quidquid ab imo repercussit, non passura consistere,

— *sonitu venit, et ruere omnia visa repente:*

ut ait Virgilius noster. Huius motus succutientis terras haec erit causa. Ad alteram transeo.

XXIII. Rara terrae natura est, multumque habens vacui: per has raritates spiritus fertur: qui ubi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Haec placet et aliis, ut paulo ante retuli, causa: si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam

vicos veh. plurium ordine tracta s. cf. not. b. *sunt* addunt omnes mss. et edd. praeter Muret. qui demsit.

dotus. cf. ad II, 26, 5. *per vices vehicul.* i. e. per ordinem se deinceps sequentium vehiculorum. Sic pugnae vices VI, 13, 5. sunt quae sequuntur in pugna. 3. *Virgilius* Aen. VIII, 525. *Ad alterum — transeo* i. e. ad inclinationem, ἐκτιναγμὸν Posidonii.

C. 23. Continuatio. Callisthenis et Posidonii sententia. 1. *Rara — natura est,* multas habens cavitates speluncasque, quae multum habent *vacui,* quatenus non implen-

etiam Callisthenes probat, non contemtus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, et furibundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen aeternum, quod
2 nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, Occidit Persarum multa millia: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat; opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Omnia Oceano tenus vicit, ipsum quoque tentavit novis classibus, et imperium ex angulo Thraciae usque ad Orientis terminos protulit: dicetur,
3 Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his quae fecit, nihil tam magnum erit, [a] quam scelus Callisthenis.

a. *quam scelus Callisthenis.* Sic Erasmus. Retineo hoc, ut sit, ' scelus contra Callisthenem. Haud pauci codd. excludunt vocem *Callisthenis*. Mox *Burisque* omnium codd. et edd. est lectio, quamquam apud reliquos auctores tum romanos

implentur terra saxisque, sed canales meatusque praestant spiritui. *Callisthenes* olynthius adoptavit hanc sententiam haud dubie ab Aristotele, cuius consobrinus fuit. Commendatus ab Aristotele Alexandro M. primum ei percarus fuit, deinde propter ingenium veritatis libertatisque amantius interfici iussus sub specie insidiarum. Cf. Curt. VIII, 5 sq. not. Freinsh. De hoc Callisthene, historico non incelebri antiquitatis, qui bellum troianum, historiam Graecorum ab ol. 98, 2. usque ad ol. 105 extr. et Alexandri M. historiam composuit, cf. Fabric. Bibl. Gr. III, p. 36. Harles. Contendi meretur Sevini commentat. de vita et scriptis Callisthenis in Mémoir. de l'Acad. des Inscript. T. VIII. p. 126 sq. convers. in Hissmann. Magazin. I. p. 277 sq. — 2. Excursus hic rhetoricus in Alexandri iram et crudelitatem bonae quidem Senecae menti honori est, ingenio ac iudicio non item, quippe qui iusto longius petitus nec suo loco collocatus. Ceterum hic locus inter nos celebritatem adeptus est, egregie ab historico nationis germanicae in Palmii morte

nis. Hic Callisthenes in libris, quibus describit
quemadmodum Helice Burisque mersae sunt, quis
illas casus in mare, vel in illas mare immiserit, di-
cit id quod in priore parte dictum est. Spiritus in-
trat terram per occulta foramina, quemadmodum
ubique, ita et sub mari. Deinde quum est obstru- 4
ctus ille trames, per quem descenderat, reditum au-
tem illi a tergo resistens aqua abstulit, huc et illuc
fertur, et sibi ipse occurrens terram labefactat. Id-
eo frequentissime mari opposita vexantur, et inde
Neptuno haec assignata est [b] maris movendi poten-
tia.

manos tum graecos *Bura*, Βοῦρα vocatur. Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. in Del. 100. p. 463. et Gatack. ad M. Antonin. IV. p. 131. Nisi memoriam haec Senecae fugisse credamus, statuere licet duplicem nominis terminationem fuisse.

b. *maris movendi potentia.* Sic Fortun. et boni alii codd. Erasmus tamen aliique omittunt vocem *maris*. Mox brit. et alter gallicus: *graecorum didicit.* Sic interdum amare Latinos probavit Gronov. Porro, ait Gronov., et britannicus: *scit illum apud eos Mesiptone vocari*, sine mentione Homeri. Apparet autem Graecam vocem esse debere σεισίχθονα. Reliqui codd. praestant, *sibithona*, *sibichana*, *sibiphthona*, μεσιπτονα, *mesiptone*. Iam quum σεισίχθων apud Homerum non occurrat, monente iam Mose Solano ad Lucian. Vol. IX. p. 511. bip., haec autem vox sine controversia a Seneca profecta sit, lectionem a brit. cod. oblatam et a Gronovio commendatam recipere non dubitavi. Antea: *Quisquis pr. literas Graecas didicit, scit illum apud Homerum* ἐννοσίγαιον *vocari.*

morte exponenda atrocissima adhibitus. 3. *Hic Callisthenes — dictum est.* Occurrerunt haec in Hellenicis, opere eius historico, ubi harum urbium in Achaia ad sinum Corinthiacum Peloponnesi sitarum interitum, qui biennio (Strab. VIII. p. 294.) ante cladem leuctricam i. e. ante ol. 102, 4. accidit, memoraverat. Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Del. 100 sq. p. 465 sq. Rudera harum urbium in mari conspici licebat Ovidii tempore Metamorph. XV, 294. et adhuc ostendere nautae Inclinata solent cum moenibus oppida. Consentiunt recentiores, qui illa loca adierunt, e. c. Scrofani aliique. 4. *Ideo frequentissime — potentia.* Desumta

tia. Quisquis primas literas Graecorum didicit, ſcit illum apud eos σεισίχθονα vocari.

XXIV. Spiritum eſſe huius mali cauſam, et ipſe conſentio: de illo disputabo, quomodo intret hic ſpiritus: utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia; an per maiora ac patentiora: et utrum ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem a nobis
2 receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim

ſumta haec eſſe videntur ex Ariſtot. Meteorol. II, 8. p. 781. E. F. *Antiquis — vocari.* Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Del. 31. p. 403 ſq. qui uberius hoc expoſuit, et locis vett. poett. confirmavit. Rem attigit Aul. Gell. II, 28. Agathias Hiſt. II. p. 52. eadem in re ait: Aegyptios οὐ γαιηόχου, ἀλλὰ ἐνοσίχθονος πειρᾶσθαι τοῦ Ποσειδῶνος.

C. 24. Senecae ſententia, huius mali praecipuam cauſam eſſe ſpiritum. 1. *Hoc incredibile eſt.* Discedit itaque Seneca ab Ariſtot. II, 8. Meteorol., quippe qui etiam per ſumma terrarum intrare putabat ſpiritum. Nec cauſa, quam noſter addit de cute corporis humani ſpiritum reſpuente, deque pulmonibus tantummodo ſpiritum trahentibus, ſatis firma et idonea intelligentibus viſa fuerit: quippe quibus de vaſis reſorbentibus in cute latentibus nulladum dubitatio eſt. Vaſa enim exſorbentia ἐξατμίζοντα, ἐξικμαζόμενα vocat Ariſtot. Hiſt. Anim. III, 11. De Gener. Anim. V, 3. p. 1337. D. De part. Animal. IV, 4: ſed de vaſis reſorbentibus nullam apud veteres mentionem reperire licuit, etſi Hippocrates exſorbentia et reſorbentia vaſa intra corpus memoravit, qui quidem una cum Galeno inhalationem et exhalationem ſpiritus per totum corpus (ὅλον τὸ σῶμα) crediderunt. cf. Cruikſhank Geſchichte und Beſchreibung der einſaugenden Gefäſse p. 13 ſq. (verſ. germ. Ludwig. Lipſ. 1789). Si recentiores Leeuwenhoekii ſpecillis caruiſſent, nec illis tam felicibus eſſe licuiſſet, ut haec vaſa, quae facillima repertu videntur, invenirent: unde veteres excuſari debent. —

2. pul-

enim inter nervos pulpasve, ſed in viſceribus et patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc, quod motus non in ſummo terrae, circave ſumma eſt, ſed ſubter et ab imo. Huius indicium eſt, quod altitudinis profundae maria iactantur, motis ſcilicet his, ſupra quae fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram 3
ex alto moveri, et illic ſpiritum in cavernis ingentibus concipi. Immo, inquit, ceu quum frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſa in horrorem agit. Accidere autem terrae ſimile quiddam noſtrae 4
affectionis, ſed non ex ſimili cauſa, conceſſerim. Illam interior et altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quod quum vehementi motu adapertum ingenti ruina ſolum eſt, totas nonnunquam urbes et recipit hiatus ille, et abſcondit. Thucydides ait, circa Pelopon- 5
neſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certe maxima ex parte [a] ſuppreſſam. Idem Sidoni

a. *ſuppreſſam.* Sic omnes codd. et a Pinciano revocatum. Tamen neſcio, cur editores tantum ſibi permiſerint, ut hac ſincera lectione omiſſa *ſuperfuſam* praetulerint. Sequentia autem

2. *pulpasve,* quos muſculos vocamus. Omnes itaque motus, quos ſaepe in ſumma corporis parte obſervare licet, ab imo profectos eſſe putavit. Etiamſi quae de terrae mariſve motibus affert, concedantur, tamen de corporis motibus haud facile quisquam conceſſerit.

3. *Immo, inquit,* e. c. Ariſtoteles, qui terrae motum cum τρόμῳ et σφυγμῷ, tremore hoc et pulſu comparavit l. l. 5. *Thucydides* III, 89. Factum hoc eſt anno ſexto belli peloponn. ol. 88$\frac{3}{4}$. cf. ibi not. *Idem Sidoni — crede,* qui in libris De Natura hoc ipſum narraſſe videtur.

doni accidisse, Posidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim, terris interno motu divulsis, loca disiecta, et campos interisse. Quod iam dicam, quemadmodum existimem, fieri.

XXV. Quum spiritus magnum et vacuum terrarum locum penitus opplevit, coepitque rixari, et de exitu cogitare; latera ipsa intra quae latet, saepius percutit, supra quae urbes interdum sitae sunt: haec nonnunquam adeo concutiuntur, ut aedificia superposita procumbant: nonnunquam in tantum, ut parietes quibus fertur omne tegimen cavi, decidant in illum subtervacantem locum, totaeque urbes in
2 immensam altitudinem vergant. Si velis credere, aiunt, aliquando Ossam Olympo cohaesisse, deinde terrarum motu recessisse, et scissam unius magnitudinem

autem docent, nostram lectionem esse sinceram. Mox *Sidoni* a Pinc. est: at mss. Fortunati *Sidone*, quod confirmat unus pal. Caeteri et edd. veteres, *Sidoniae*. Eadem varietas apud Iustin. II, 10, ubi inter *Sidoniae* et *Sidone* fluctuant codd. Gronovius iudicat posterius utrobique esse forte restituendum. Equidem nihil decidam.

detur. Strabo I, 3. p. 155. lips. Posidonium ait narrasse, in Phoenicia terrae motu facto urbem absorptam fuisse supra Sidonem sitam, ipsiusque Sidonis corruisse duas fere partes etc. *Meminimus — interisse;* fortasse de Campaniae clade cogitavit.

C. 25. Quomodo spiritus repercussio fiat. 1. *Quum spiritus — vergant.* Hanc eandem sententiam amplexus est, praeter caeteros, auctor Aetnae poematis apud Wernsdorf. Poet. min. lat. IV. p. 120 sq. 2. *aiunt* poetae — *Ossam — aquis.* Idem narrat ex traditione Thessalorum Xerxi de hac re exponentium Herodot. VII, 129. not., unde Strabo IX, 5, 2. p. 576. lips. hausisse videtur idem tradens. Thessaliam enim cingunt quatuor quinqueve montes, Pelium, Ossa, Olympus, et Pindus Othrysque, ut craterem, in quem ex illis fluvii quinque defluunt, Peneus, Apidanus, Onochonus, Enipeus et Pamisus, qui terrae motu olim facto per Tempe in mare con-

dinem montis in duas partes. tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccavit, abductis in ſe quae ſine exitu ſtagnaverant aquis. [a] Ladon flumen inter Elim et Megalenopolin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid
probo? In laxos ſpecus, quid enim aliud appellem 3
loca vacua ſub terris? ſpiritum convenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commoverentur, et una multa titubarent. Nunc exiguae partes laborant, nec unquam per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui implevit fabulis orbem, non tranſcen-
dit Campaniam. Quid dicam, quum Chalcis tremuit, 4
Thebas ſtetiſſe? quum laboravit [b] Aegium, tam propinquas.

a. *Ladon flumen, inter Elim et Megalenopolin medius eſt, quem terrarum motus effudit.* Sic omnes libri et ſcripti et editi praeſtant. Sed dubito de lectionis ſinceritate. Quaenam ſingularis fluvii Ladonis declaratio eſt, quum Megalopolis tanto diſcrimine diſtet ab Elide! Deinde quaenam barbara nominis urbis Megalopoleos formatio, quae ferenda eſſet, ſi haberemus Megalenpolin, nam ſic quoque ap. Graecos haec urbs interdum ſcribitur: cf. Tzſchucke ad Strabon. IX. p. 316 ſq. Tum ſenſus haud clarus eſt. Nam ſi Strabonem IX. p. 322. lipſ. audias, terrae motus usque ad fontes fluvium obſtruxit, non effudit: quamquam huius mali facilis occurrit medicina, *offudit.* Sed totus locus emblematis habet ſpeciem.

b. *Aegium.* Ita egregie emendavit Pincian., Mureto probante. Eſt autem urbs Peloponneſi haud procul remota Patris.

coniuncti ſub Penei nomine exeunt, relictis duobus lacubus, Neſſonide et Boebeide. *Ladon* fluvius eſt Arcadiae, de quo Strabo IX. p. 322 ſq. idem tradit, ſed dubitanter. Pauſanias, qui huius fluvii aliquoties meminit, rem ignoraſſe videtur. Sed cf. Lect. var. 3. *per ducenta milliaria* i. e. per L mill. german. Recentiores tamen obſervationes hanc ſententiam ſatis refutarunt, quippe quibus docemur, per multo amplius terrae ſpatium extendi motum: e. c. anno MDCCLVII. die V Nov. per totam fere Europam terrae motus qui Lisboam tam atroci clade proſtravit, ſentiebatur. 4. *Chalcis* urbs Euboeae:

pinquas illi Patres de motu solum audisse? Illa vasta concussio, quae duas suppressit urbes Helicen et Burin, citra Aegium constitit. Apparet ergo, in tantum spatium motum protendere, quantum illa sub terris vacantis loci inanitas pateat.

XXVI. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Aegyptum nunquam tremuisse tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreverit. Tantum enim, si Homero fides est, aberat a continenti Pharos, quantum navis diurno cursu metiri plenis lata velis potest: sed continenti admota est. Turbidus enim defluens Nilus, multumque secum limum trahens, et eum subinde apponens prioribus terris, Ae-
2 gyptum annuo incremento semper ultra tulit. Inde pinguis et limosi soli est, nec ulla intervalla in se habet, sed crevit in solidum arescente limo: cuius pressa erat et sedens structura, quum partes glutinarentur, nec quidquam inane intervenire poterat, quum solido liquidum ac molle semper accederet. Sed

tris. *Aegina* vero, uti antea legebatur, insula in sinu saronico sita est. *de motu solum* (antea: *nihil) audisse* e cod. brit. Gronovius merito reduxit: i. e. non sensisse, sed ex narratione percepisse.

boeae: e regione sunt *Thebae* Boeotiae. *Aegium* in Achaia ad sinum Corinth.

C. 26. Aegyptus numquam tremuit. 1. *Poteram — tradunt.* Hanc eandem vulgarem opinionem affert Agathias quoque Histor. II. p. 52. et refutat. Plin. N. H. II, 80. Galliae ait et Aegyptus minime quatiuntur, quoniam hic aestatis causa obstat, illic hyemis. *Tantum — est.* Homerus Odyss. IV, 354 sq. His Senecae claris vestigiis Robert. Woodium nostra memoria egregie institisse, fidemque Homeri, quam tum veteres tum recentiores interpretes in dubium vocaverant, vindicasse constat. Cf. Ej. Originalgenius of Homer p. 120 sq. vers.

Sed movetur et Aegyptus et Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit:

Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, credula natio, dixerunt non moveri, auctore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes et alio tem- 3
pore ait hoc accidiſſe: Inter multa, inquit, prodigia, quibus denuntiata eſt duarum urbium Helices et Buris everſio, fuere maxime notabilia, columna ignis immenſi, et Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concavas rupes et ſaxa pervia, quae dent deprehenſo aëri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris 4
ſoli, urbesque eo tutiores, quo propius ad mare acceſſerunt. Falſa haec eſſe, Pompeii et Herculaneum ſenſere. Adiice nunc, quod omnis ora maris obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit:

verſ. germ. 2. *Virgilius* Aen. III, 77. Αἴγυπτος enim proprie, uti apud Homer., eſt Nilus. Delta autem Homeri tempore nondum tanta incrementa ceperat, quanta nunc novimus. *credula natio.* Plerumque enim non tam, verum ſit aliquid, nec ne ſit, quam quod, poſito verum eſſe, cauſas cur ita fiat, inquirunt. Muretus. Locus *Pindari* eſt apud Strabon. X. p. 313. lipſ., et in fragmm. T. III. p. 44 ſq. et 162 ed. Heyn. Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Del. 11. p. 380. *Thucydides* II, 8. ubi narrat, illum Deli motum inter prodigia fuiſſe numeratum, quibus bellum peloponn. denuntiatum eſſet. — 3. *Calliſthenes.* cf. ad cap. XXIII, 1 ſq. Acciderint haec neceſſe eſt circa ol. 102, 1: nam *Helices et Buris everſio* accidit ol. 102, 2. anno ante Chr. nat. 370. Diſceſſit itaque in his Calliſthenes ab Ariſtotele, quippe qui Meteorol. II, 8. fin. conſiderate ſtatuit, in inſulis mari alto ſitis minus fieri terrae motum, quam in iis quae ſunt iuxta continentem, ἐν δὲ ταῖς νήσοις ταῖς πελαγίαις ἧττον γίγνεται σεισμὸς τῶν προσγείων. 4. *Sic Paphos* urbs Cypri.

ruit: sic nobilis et huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare, et agitatur. Tyros et ipsa tam movetur, quam diluitur. — Hae fere causae redduntur, propter quas tremit terra.

XXVII. Quaedam tamen propria in hoc Campano motu accidisse narrantur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim sexcentarum ovium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non est quare hoc putes ovibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarum motus pestilentiam fieri: Nec id mirum est: multa enim mortifera in alto
2 latent. At aër ipse, qui vel terrarum culpa vel pigritia, et aeterna nocte torpescit, gravis haurientibus est: vel corruptus internorum ignium vitio, quum est longo situ emissus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, insuetumque ducentibus spiritum, affert nova genera morborum. Quid, quod aquae quoque inutiles pestilentesque in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunquam
3 aura liberior [a] everberet? Crassae itaque, et gravi cali-

a. *everberet.* Melius, ait Gronov., britannicus: *numquam liberior aura everberat.* Lib. V, 12 etc. Mox §. 4. *correptus* habet brit. quoque, non, *corruptus.*

Cypri. Senec. Epist. XCI, 9. Cyprum quoties vastavit haec clades? quoties in se Paphos corruit? Dio Cass. LIV, 23. cf. Meursii Cyprus c. XVIII. *Nicopolis* urbs Epiri satis celebris ab Augusto condita et Epicteto ibi commorato nobilitata. *Tyros — agitatur.* vid. c. I, 11. not. XXIV, 5.

C. 27. Propria quaedam in Campaniae motu explicantur. 1. *Aiunt — regione.* cf. c. I, 3. *Diximus — fieri.* Nunc demum dicit. 2. *At aer — est.* Corruptum eum dicit vel partibus terrae noxiis in eum resolutis, vel quiete situque proprio. Recte causas affert, quibus oves absumtas putet. Easdem similesve rationes allatas videmus ab iis, qui docturi sunt, cur lues animalia domestica occupare soleat, quarumque usus est in expli-

caligine sempiternaque tectae, nihil nisi pestiferum in se et corporibus nostris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus est illis, quique inter illas paludes iacet, quum emersit, late vitium suum spargit, et haurientes necat. Facilius autem pecora sentiunt, in quae pestilentia incurrere solet, quo avidiora sunt: aperto coelo plurimum utuntur, et aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oves vero mollioris naturae, quo propiora terris 4
ferunt capita, correptas esse non miror, quum afflatus diri aëris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille et hominibus, si maior exiisset: sed illum copia aëris sinceri exstinxit, antequam, ut ab homine posset trahi, surgeret.

XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena nascuntur, non manu sparsa, sed sponte: solo scilicet habente, ut boni, ita mali semina. Quid, quod pluribus Italiae locis per quaedam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non ferae tutum est? Aves quoque si in illum inciderint, antequam

coelo

plicando loco satis celebri Hom. Il. *α*, 50. cf. Ovid. Metam. VII, 536 sq. 4. *Nocuisset — exiisset.* Sic interemit haud ita longe post Senecam illa causa C. Plinium Secundum. Cf. Plinii jun. Epist. VI, 16.

C. 28. Continuatio. 1. *Venena,* ut in herbis, e. c. aconitum, Plin. XXIV, 5. Sic in quolibet naturae regno res se habet. Egregius Plinii II, 63. N. H. locus contendi meretur. *Quid — est.* Notus est fons Latii Albunea, quae saevam exhalat opaca mephitim, Amsancti valles, nunc Lago di Muffeti dicti, ap. Virgil. Aen. VII, 84. 563 sq. ibique Heyn. Cf. Plin. N. H. II, 93. Lacus Avernus eandem mephitim exhalasse dicebatur: cf. Virg. Aen. VI, 237 sq., qui tamen antiquiorem de eo traditionem sequebatur, e. c. de avibus, quae volantes super illum mortuae deciderent: nam Strabo V. p. 191 sq. lips. nar-

coelo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt, liventque corpora, et non aliter quam per vim elisae fauces tument.
2 Hic spiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiae habet, quam ut despectantia et ultro sibi illata conficiat. Ubi per secula conditis tenebris ac tristitia loci crevit in vitium, ipsâ ingravescit morâ; peior, quo segnior. Quum autem exitum nactus est, aeternum illud umbrosi frigoris malum, et infernam noctem solvit, ac regionis nostrae aëra infuscat.
3 Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille

narrat, nunc, i. e. Strabonis tempore, silva ab Agrippa excisa circa Avernum locisque istis aedificiis occupatis, omnes illas narrationes apparere fabulas esse. Ceterum cf. Heynii Excurs. II. ad Aeneid. Virg. (ed. 1787.) ubi tamen Strabonis nulla est habita ratio, nec Ephorus ad partes vocari debebat, quippe cuius auctoritas de hisce regionibus *nulla* fuit. — Spectant eo etiam campi phlegraei et cavernae ac spiramenta huius generis circa Neapolin. Cf. Büsching. IV. p. 450 sq. 2. *Hic spiritus — ex tenui for. fluens,* terram relinquens — *despectantia — illata* animalcula, e. c. oves. — 3. *Vincuntur enim* tum *meliora*, melius coelum, melior aër, *peioribus,* malo hoc aëre, nisi ventus disturbat, secernit, et meliorem adiungit aërem. Recentiores de aëre eiusque speciebus melius instructos, quam veteres, in hoc spiritu diversas aëris species illas, quae sub nomine gas veniunt, detexisse, et hinc effectus hos spiritus egregie declarasse constat. Sic noxios effectus cavernae, quae nomen a cane gerit, circa Neapolin (la grotta del cane) recte ab illo spiritu diversimode nato, mutato, diluto iunctoque deduxerunt. Seneca autem, si nostri aevi hac de re luce uti licuisset, mephitim s. aërem inflammabilem hic facile agnovisset, quippe qui modice aëri atmosphaerico admixtus exhilarat, nimium ei additus deliquium animi aut mortem affert, morbosve gignere solet. Hinc illa morborum genera haud temere aëris atmosphaerici in peius mutati naturae interdum adscribi vide-

ille ſpiritus purior transit in noxium. Inde ſubitae continuaeque mortes, et monſtroſa genera morborum, ut ex novis orta cauſis. Brevis aut longa clades eſt, prout vitia valuere. Nec prius peſtilentia deſinit, quam ſpiritum illum gravem exercuit laxitas coeli, ventorumque iactatio.

XXIX. Nam quod aliquot, inſanis attonitisque ſimiles, diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, ubi privatus ac modicus eſt: [a] qui, ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra concutitur; quid mirum eſt, animos inter dolorem et metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna mala non deſipere. Itaque leniſſima fere ingenia in tantum venere formidinis, ut ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua iactura ſanitatis ex- 2
pavit; ſimilisque furenti, quisquis timet: ſed alios cito timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, et in dementiam transfert. Inde inter bella errave-

a. *qui, ubi.* Obſopoeum ſequor e veteri libro gall. reſtituentem. Repetas, excutit mentes. Antea: *quid ubi.* Mox *inter magna mala non deſipere* omnes fere codd. praeſtant, quod ſequi malo, quam ex uno gall., qui habet *mala conſpicere*, aut ex brit. Gron. *mala concipere*, lectionem quae Gronovio comprobata eſt exſculpere, *mala conſipere*; archaismorum tamen Senecam haud tenacem fuiſſe conſtat.

videmus, quibus genus humanum ſaepe ſcimus affectum, e. c. peſtilentiam a Thucydide et Lucretio deſcriptam et contagioſam febrem ſ. luem quae totam fere Europam ſub nomine l'influenza anno 1782 contriſtavit etc. Exempla quaedam ex aëre malo ſpiritu infecto factorum vide in Heynii Opuſc. acad. III. p. 108 ſq. 121. de Babylone, quae fomite peſtilenti ex abdito loco in aërem protracto labem in Parthos vulgaverat.

C. 29. Continuatio. 1. *Nam quod — aberraſſe.* Cf. I, 3. ubi exemplum, quod Strabo de Liparaeorum inſularum incolis ex Poſidonio attulit, conferri meretur. 2. *Inde inter — percuſſit.* Exempla dedit Veſpaſiani et

re lymphatici: nec usquam plura exempla vaticinantium invenies, quam ubi formido mentes religione mixta percussit. Statuam [b] divisam non miror, quum dixerim montes a montibus recessisse, et ipsum disruptum esse ab imo solum.

3 *Haec loca, vi quondam et vasta convulsa ruina,*
Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas,
Dissiluisse ferunt, quum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, et undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes
Litore diductas, angusto interluit aestu.

Vides totas regiones a suis sedibus revelli, et trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides et urbium fieri gentiumque discidium, [c] quum pars naturae

b. *divisam.* Britann. *diffusam,* unde parum aberat quin Gronov. faceret, *diffissam:* et sic quoque legendum esset cap. 1. §. 3., ubi tamen nulla lectionis varietas notatur, *et diffissas statuas.* Horatius: *diffissa rate.* Tolerari tamen potest vulgata; ipso Gron. iudice. c. *quum pars naturae concita est de se, vel aliquo mare, ignis, spiritus im-*

et Titi oppugnatio Hierosolymorum, referente Iosepho, et ipsa historia romana tempore belli punici II. cf. Liv. XXV, 1. 3. Versus sunt Virgilii Aen. III, 414—419. Nemo ex veteribus de veritate huius a Virgil. relatae cladis dubitavit: eorum loca vid. ap. Cluver. Sicil. I, 1. e. c. Plin. N. H. II, 88. Avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Euboeam Boeotiae, Euboea Atalantam et Macrin etc. coll. IV, 12. Ceterum per se manifestum est, totas has regiones non e sedibus suis recessisse revulsas, quod cogitarunt nonnulli, sed terram inter utramque continentem mediam terrae motu desedisse, atque vim aquae viam sibi munisse, ut, ubi olim terra esset, nunc mare s. fretum pateret. Exemplo sit bosporus thracicus, propontis et Hellespontus, tum ille canalis, qui nunc Britanniam et Galliam, tum ille, qui Hispaniam et Africam disterminat, fortasse etiam Africa Americaque olim continentes etc. *quum pars naturae — se* terrae pars

turae concita eſt de ſe, vel aliquo mare, ignis, ſpiritus impegit, quorum mira, ut ex toto, vis eſt. Quamvis enim parte ſaeviat, mundi tamen vi- 4
ribus ſaevit. Sic et Hiſpanias a contextu Africae mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reſecta eſt. [d] Aliquanto autem plus impetus habent, quae ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt, quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ii terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint, ſatis dictum eſt.

XXX. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quod aes unius ſtatuae, ne ſolidum quidem, ſed concavum ac tenue, diruptum eſt; quum fortaſſe in illud

impegit. Sic Gronov. Veterum librorum ductus ſequens reſtituit. Quas nonnulli ſingulas agnoſcunt, eas agnoſcit Seneca omnes tremoris cauſas. Antea: — *excitata ex ſe vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit.* *Aliquo impegit*, ad aliquam terrarum partem offendit, eam obſtantem ſenſit et dimovere conatur, explicante Gronovio. d. *Aliquanto.* Meliorem hanc lectionem eſſe quam alteram, *Aliquando*, a Curione Secundo primum invectam, facile quivis intelliget, qui ſententiam auctoris reminiſcitur, et vim τοῦ *aliquanto*, i. e. multo, longe, v. c. e Clave. Cic. Erneſt. probe tenuerit. Mox delevi praepoſitionem *in* ante *quibus niſus*, auctoritate codd. memmian. et nicot. ap. Obſopoeum.

pars deſedit motu. Mundum autem eſſe animal, quod ſe a ſe moveat, Stoici credunt. Fromondus. — 4. *poëtarum maximi*, Aeſchylus Strabonis VI. p. 229. lipſ. Virgil. l. l. Ovid. Metam. XV, 290 ſq. Cf. Geſner. ad Claudian. p. 532 ſq.

C. 30. Continuatio. 1. *quod aes — tenue.* Omnes enim ſtatuae ita conflari ſolitae in forma, λίγδῳ, ut cavitatem haberent. Ad exemplar enim pictum artifex fabricabat opus figlinum, quod cera obductum inſtruxit obtexitque forma (λίγδῳ ſ. χώνῳ) perforata, per quam cerae illius liquefactae locum obtenturum aes deinde fundebatur, ut ſtatua fieret. Tali modo ſtatuae recentiores quoque Ludovici XIV., XV.,

ſe ſpiritus, quaerens fugam, incluſerit? Illud vero quis neſcit? Diductis aedificia angulis vidimus moveri, iterumque componi. Quaedam vero parum aptata poſitu ſuo, et a fabris negligentius ſolutiusque compoſita, terrae motus ſaepius agitata compe-
2 git. Quod ſi totos parietes et totas findit domos, et latera magnarum turrium, quae ſolida ſunt, ſcindit, et pilas operibus ſubditas diſſipat; quid eſt, quare quisquam dignum adnotari putet, ſectam eſſe aequaliter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam?
3 Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſidue tremere Campania, clementius quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa et quaſſa quatiebat: quibus ad cadendum male ſtantibus, non erat impelli, ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exierat, ſed adhuc omiſſa parte maiore oberrabat.

XXXI. Inter argumenta quibus probatur, ſpiritu iſta fieri, non eſt quod dubites et hoc ponere. Quum

XV., regum Daniae, Sueciae, Petri M., Ioſephi al. confectae ſunt. Cf. Nicolai Beſchreibung von Berlin etc. 2. B. Append. IV. p. 75. ed. 2. (nam tertia editio hac appendice caret). Una quidem fuſura conſtabat ſtatua, ſed propterea non erat ſolida, quod cavitatem et tenuitatem habebat. 2. *pilas* quidem de columnis, quibus fulcrorum loco uti ſolebant, interpretari licet, ſed addita vox *operibus* hanc interpretationem reddit dubiam: quare magis inclino, ut credam, eſſe h. l. ſermonem de ſubſtructionibus ſatis amplis, quarum uſus in aedificiis marinis, v. c. ad Baias ex Virgilii Aeneid. IX, 711. et Senec. Ep. LXXVII, 1. notus eſt. Vitruv. V, 12. vocat eas pilas in arca, et Francogalli les encaiſſements, quibus in portu Caeſaris Burgi (Cherbourg) reſtaurando uſos eſſe conſtat anno 1786. 3. *clementius quidem* quam initio. *non erat* ſc. opus, neceſſe. Cf. ad libr. I. praef. 3. Var. lect.

C. 31. Spiritu terrae motus fieri, aliter demonſtrat. 1. Si ſemel poſueris pro vero,

Quum maximus editus tremor est, quo in urbes terrasque saevitum est, non potest par illi subsequi alius, sed post maximum leves motus sunt, quia a vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiae deinde residui spiritus non idem possunt, nec illis pugna opus est: quum iam viam invenerint, sequanturque ea qua prima vis ac maxima evasit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab a eruditissimo et gravissimo viro cognitum; forte enim quum hoc evenit, lavabatur. Vidisse se affirmabat in balneo tessellas, quibus solum erat stratum, alteram ab altera separari, iterumque committi: et aquam modo recipi in commissuras, pavimento recedente; modo, compresso, bullire et elidi. Eundem

a. *vehementius — fecit.* sc. maximus motus. Igitur nec Pinciani *vehementissimus*, nec Fromondi *vehementior* desideratur. Mox e multis codd. addidi *opus* post: *nec illis pugna*, ne auctor idem statim repetere videatur. Residui spiritus, ait, nec luctantur, nec pugna hac iis opus est. Mox, *ab eruditissimo — viro:* noli putare hic nomen viri cuiusdam, quem coniectando reperire nihil attinet, excidisse: non posuisse videtur ideo, ut eius etiam viventis parceret modestiae.

ro, spiritum solum in causa terrae motus esse, etiam hoc concedas necesse est, quod Seneca inter argumenta valida hic memorat. Sed saepe observatum est, terrae motum satis magnum haud ita longe post alium subsequi haud debiliorem, unde colligi licet, spiritui aliud quid accedere et iungi, cuius in hac terrae motus explicandi ratione nulla mentio facta est. 2. Vides hic observationem haud contemnendam in balneo factam esse, etsi non aequalem isti celeberrimae ab Archimede factae itidem in balneo, qua gravitatem specificam cuiuslibet corporis invenit. Vitruv. IX, 3. *tessellas* i. crustas marmoreas et laminas aut lapidum secturas, plerumque quadratas, quibus diversae formae et figurae exprimebantur: quare Graeci ψηφολόγητον ἔδαφος vocabant. Cf. Intpp. ad Sueton. Caes. 46. cum Ernest. Excurs. et Salmas. ad Scriptt. H. Aug. I. p. 657 sqq.

dem audivi narrantem, vidiſſe ſe, molles materias mollius crebriusque tremere, quam natura duras.

XXXII. Haec, Lucili virorum optime, quantum ad ipſas cauſas. Illa nunc quae ad confirmationem animorum pertinent, quos magis refert [a] noſtra, fortiores fieri, quam doctiores! Sed alterum ſine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quam a bonis artibus, quam a contemplatione naturae. Quem enim non hic ipſe casus adverſus omnes firmaverit et erexerit? Quid eſt enim, cur ego hominem aut feram, quid eſt, cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula

a. *noſtra.* Haud dubie ſincera eſt lectio: nec *veſtra* codd. Fortun., nec *natura* priſcarum edd. et codd. Grut. expellere eam valent. *Natura* recte iudicat Grut. a compendiaria ſcribendi ratione ortum duxiſſe. Mox, *fulminibus*, lectionem memmian. cod. praefero vulgatae: *fluminibus*, etiam propter §. 9. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus et fulmina: et deinceps *magnis* quorundam codd. ſcripturae, *magnae*. Omnes vel minimae res ſunt partes magnae naturae, ſed non ſunt magnae quoque partes, de quibus tamen hic ſermo eſt. §. 3. *contemtus animae.* Vincent. Bellov. Spec. Hiſt. 9, 110. habet: *cont. vitae*, ex interpret.

C. 32. Cohortatio ad fortitudinem et conſtantiam contra mortis metum. 1. *Sed alterum — fit.* Veriore enim rectioreve cauſarum rerum ſcientia, quae ſine animi cultura ideoque ſine doctrina quadam fieri nequit, fortitudo illa animi comparatur, quam commendat noſter. Utinam hoc ſibi dictum putaſſent putarentve, qui liberiore omni doctrina abiecta cum literis omnibus tum vero maxime bonis artibus literisque bellum indicendum ducebant, nihilque niſi quod praeſentis ad religionem bonosque mores, aut ad utilitatem praeſentem momenti eſſet, in bonis numerabant! *bonas artes:* intelligit ſtudium omne literarum, inprimis philoſophiae. Cf. Senec. Epiſt. LXXIII, 4. not. *Quem enim — erexerit,* ſi qui talem caſum perpeſſus aequo fortive animo fuerit. Reliqui enim caſus ſunt minimi ad illum momenti.

a. ma-

ricula exſpectant. Fulminibus et terris, et magnis naturae partibus petimur. Ingenti itaque animo mors provocanda eſt, ſive nos aequo vaſtoque impetu aggreditur, ſive quotidiano et vulgari exitu: nihil refert, quam minax veniat, quantumque ſit, quod in nos trahat: quod a nobis petit, minimum eſt. Hoc ſenectus a nobis ablatura eſt, hoc auri- 3
culae dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes leviter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima: ſed ingens res eſt contemtus animae. Hanc qui contemſerit, ſecurus videbit maria turbari: etiamſi illa omnes excitaverint venti, etiamſi aeſtus, aliqua perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adſpiciet fulminantis coeli trucem 4
et horridam faciem; frangatur licet coelum, et ignes ſuos in exitium omnium, in primis ſuum, miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur, ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: et fortaſſe quo debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quam ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec 5
hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari,

2. *magnae naturae partes* ſtoice hic nominantur, quippe natura unum totum conſtituente. *exitu* e vita. *quod in nos trahat,* quo nos obruat. 3. *Hoc* i. e. vitam, animam. Sapientis notio Senecae animo hic obverſabatur, de quo Horat. Od. III, 3, 7. illud: illabatur orbis etc. celeberrimum eſt. Hoc Horatii carmen conferri meretur, ubi Mitſcherlich. noſtrum comparare non oblitus eſt. 4. *Illa licet — intrepidus.* Egregia hac imagine poſt Homerum Il. XX, 60 ſq. multi poëtae uſi ſunt, e. c. Virgil. Aen. VIII, 243. Nec noſter hoc phantasmate male uſus eſſe dicendus eſt, quamquam Plato de Rep. III. princ.

si despicere Fortunam supervacua promittentem, levia minitantem, si volumus tranquille degere, et ipsis Diis de felicitate controversiam facere, anima in expedito est habenda. Sive illam insidiae, sive morbi petent, sive hostium gladii, sive insularum cadentium fragor, sive ipsarum ruina terrarum, sive vasta vis ignium, urbes agrosque pari clade com-
6 plexa, [b] qui volet, illam accipiat. Quid aliud debeo, quam exeuntem hortari, et cum bonis ominibus emittere: *Vade fortiter, Vade feliciter!* Nihil

b. *qui volet, illam accipiat.* Sic omnes fere codd. Mutabat tamen Muretus: *quum libet illi, eam accipiat.* Quoniam duo codd. praestabant, *illam eam ac.*, Gruterus maluit, *qui volet illam, a me accipiat.* Sed non opus est emendatione. Mox, *cum bonis ominibus*, quae est Fortunati lectio, praeferenda est alteri, *cum bonis omnibus.* Formula illi in hac re sollennis est. Ceterum, *omnia, omina, omnibus, ominibus* saepe confundi in codd. notissima est res, vel e Tibull. III, 4, 9. ubi cf. Heynii Obss.

princ. haud usquequaque probaturus fuisset. 5. Omnia haec stoica esse constat. Sic non fortunae, sed virtuti vivendum esse docebant, fortunam quippe ut volubilem atque fallacem repraesentantes (M. Antonin. III, 6. 2, 17.) Horatio Od. III, 29, 41 sq. sequace. Sic adeo ipsis Diis de felicitate controversiam facere non dubitabat sapiens qua talis: quae quidem sententia minus mira videbitur reputantibus, animum humanum secundum Stoam esse divinitatis particulam, θείαν ἀπόμοιραν (cf. Gatacker. ad M. Anton. II, 1. p. 48.), et cum Deo eadem natura et conditione gaudere, sed uno corpore, cui insit, impediri, quominus praestantia debita, i. e. illa felicitate divina potiatur fruaturque: quippe qua nonnisi sapientem frui putabant. Cf. Epist. CII. 21 sq. not. *insularum*, νήσων: moneo, ne de aedibus pluribus Romae iunctis unius domini et ab omni parte seiunctis liberisque cogites: nam de insulis (Aristot. saepe vocat τὰς νήσους τὰς ποντίας) marinis, s. in alto mari sitis, h. l. sermo esse debet, tum quia in eas inprimis terrae motus cadit, tum quia ipsarum terrarum ruina hoc suadet. 6. *Quid — exeuntem*

hil dubitaveris reddere. Non de re, sed de tempore est quaestio. Facis quod quandoque faciendum est. Nec rogaveris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quae genuit, exspectat, et locus melior ac tutior. Illic non tremunt terrae, nec inter 7
se venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones urbesque vastant, non naufragiorum totas classes sorbentium metus est, non arma contrariis disposita vexillis, et in mutuam perniciem multorum millium par furor, non pestilentia, et ardentes promiscue, communes populis cadentibus rogi. Istud leve est: quid timemus? Grave est: potius semel incidat, quam semper impendeat. Ego autem perire timeam, quum terra ante 8
me pereat, quum ista quatiantur quae quatiunt, et in iniuriam nostram non sine sua veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de uno corpusculo timeam? Supra oppida duo navigatur: duo autem, quae novimus, quae in nostram notitiam memo-

tem animum *hortari* facis nunc, *quod quandoque* i. e. aliquando. *Rerum natura — tutior.* Animae immortalitatem, saltem continuatam vitam hinc colligere licet: quamquam non satis expositam sententiam vides. Permanebitne animus, ex hac sententia, separato loco, an redibit ad divinitatem, unde profecta erat? Nihil Seneca definit. 7. *non pestilentia — rogi.* Pestilentia quadam populos exstinctos esse, historia, quantum quidem sciam, non memorat. Sed rhetorice hoc malum extulisse Seneca putandus est. — 8. *Helicen — accepit.* Cf. c. XXIII, 3. not. *Supra oppida — navigatur:* vel ideo, quod veteres navigando oras legere solebant. *duo autem.* Particula transitus est τὸ *autem*, interdum confirmandi et exaggerandi vim habens, quid, quod adhaec. Attigit hanc voculae vim Goerenzius ad Cic. De

memoria literis servata perduxit. Quam multa alia aliis locis mersa sunt? quot populos aut terra, aut
9 [c] intra se mare inclusit? Ego recusem mei finem, quum sciam me sine fine non esse? immo quum sciam omnia esse finita? Ego ultimum suspirium timeam? Quantum potes itaque, ipse te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic est qui nos humiles facit: hic est qui ipsam vitam, cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarum motus, et fulmina. Quae omnia feres constanter, si cogitaveris nihil interesse inter exiguum
10 tempus et longum. Horae sunt quas perdimus. Puta dies esse, puta menses, puta annos: [d] perdimus illos nempe perituros. Quid, oro te, refert, nunc perveniam ad illos? fluit tempus, et avidissimos sui deserit. Nec quod futurum est meum est, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo:

c. *intra se* optimis codd. suadentibus atque Grutero probante reduxi. Antea: *aut terra in se aut mare inclusit?*

d. *perdimus illos nempe perituros.* Ita e suis codd. Pincianus: consentiunt duo pal., nec discedunt Erasmus cum Fortunato, nisi in eo, quod dant, *perdidimus.* Unus dedit, *perdituros.* Hoc usus est Gronovius, cuius codex brit. reg. praebebat: *perituri sunt,* ut hanc lectionem, viro ingeniosissimo dignissimam, extunderet: *perdidimus illos nempe, perdituri.* Si citius, addit, moriamur, horae sunt, quas perdimus. Fac tamen dies esse, fac menses, fac annos: nihil novi est: nempe iam ante perdidimus illos (sive sit, consumsimus, solum, sive potius, male consumsimus) et perdituri sumus, etiamsi novos nanciscamur. Enimvero vulgata codicum fide nisa bonum sensum exhibet. Perdimus illos: at manifesto (nempe) illi quoque nobis dati erant, ut perirent. Mox *amissos* egregie restituit Gronov. ex edd. venet. et Erasm., quum aliae vulgares edd. haberent, *omissos.*

De Legg. I, 17. p. 75. *Quam multa — inclusit?* Hoc factum esse supra conclusimus, quum de maris eruptione et terrarum separatione sermo esset. Etiam nostrae tum historiae tum observationes geologicae tales rerum conversiones in qualibet ora fuisse docent.

10. C.

deo: et magni est, modicum fuisse. Eleganter Laelius ille sapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis sexaginta, quos non ha- 11
bes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehensibilis vitae conditionem et sortem temporis semper alieni, quod annos annumeramus amissos. Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus: Moriendum est. Quando? Quid tua? Mors naturae lex est, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium est. Optabit illam, quisquis timet. Omnibus omissis, hoc unum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem: ut, si ita tulerit, possis illi vel obviam exire.

10. *C. Laelius,* fil. C. Laelii socii rerum gestarum ab Africano maiore: vel e Cicerone, qui librum suum de amicitia huius praestantissimi viri nomine inscripsit, notissimus, et cognomine sapientis. Sic Cicerone De amicit. c. 2. auctore iam Africani mortis tempore, h. 6. a. u. 624. Fannius ait: unum te sapientem et appellant et existimant. Cf. Cic. De offic. II, 11. III, 4 etc. Plut. in Gracch.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER SEPTIMUS.

IN QUO AGITUR DE COMETIS.

Argumentum.

Liber hic totus in Cometarum pertractatione consumitur, pleraque ab Aristotele mutuatus. Sententiam tamen eius, uti Democriti, Epigenis, Apollonii Myndii, Callisthenis, Artemidori, Ephori, immo Zenonis sui refellit: ac tandem in opinionem veterum Chaldaeorum discedit. Cometam verum sidus esse ex illis aeternis, ex altitudine aetheris ingenti in oculos mortalium submitti, deinde rursum recipi. Motus quidem Cometarum nondum satis certos et comprehensos esse, sed futurum olim auguratur tempus, quo posteri tam aperta maiores suos nescivisse mirentur. Quaedam etiam ex duobus aevi sui Cometis discit, quorum prior sub Claudio, alter sub Nerone effulsit. Denique solemni more cum vitiis in rixam descendit. Non mirum ista et plura alia nesciri, cum nemo nisi libidini, ganeis, histrionibus et pantomimis studeat, vacuis et desertis philosophorum scholis.

CAPUT

CAPUT I.

Nemo usque eo tardus, et hebes, et demissus in terram est, ut ad divina non erigatur, ac tota mente consurgat: utique ubi novum aliquod e coelo miraculum fulsit. Nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, ut nos quotidiana, etiamsi admiratione digna sunt, transeant: contra minimarum quoque rerum, si insolitae prodierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaque coetus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum non convocat. At quum aliquid ex more [a] mutatum

a. *mutatum e.* Gronovius e cod. brit. reg. laudat lectionem var. *innovatum est*, cuius illud scholion putat. Neque

C. 1. Nova et insolita; magna et quotidiana non miramur, licet mira. 1. *Divina* sunt opposita humanis, et inprimis apud Stoicos coelum et quae in coelo apparent, astra etc.; quid multa? omnia physica, quae sub sensus cadunt, designare solent. Hinc notam philosophiae definitionem fluxisse constat: divinarum et humanarum rerum eam esse cognitionem: i. e. physicam, quae et theologiam naturalem complectebatur, s. de natura: deinde dialecticam, s. artem sensa et cogitationes animi verbis prudenter enuntiandi: tandem de moribus, s. ethicam. Pars itaque prior constituebat res divinas, duae posteriores autem res humanas. Cf. Ernesti Clav. Cic. v. Divinus. *Solita* astra, quae miraculorum quoque loco sunt, sed nos non advertunt. *Ita enim — dulce fuit.* Idem iam Cic. De N. D. II, 38. bene observaverat. — 2. *immensi corporis,* i. e. mundi: nam, ut supra vidimus, Stoici docebant, *ἕνα εἶναι τὸν κόσμον καὶ τοῦτον πεπερασμένον καὶ ἡνῶσθαι* (Diog. Laert. VII, 140.): explicatius Cic. De N. D. II, 32. continentem mundi unamque naturam appellat. Proinde facilis erat transitus ad declarationem, mundum esse animal, corpus. Cf. supra III, 15, 2. — *At quum aliquid ex more mutatum est,* i. e.

tum est, omnium vultus in coelo est. Sol spectatorem, nisi quum deficit, non habet. Nemo observat lunam, nisi laborantem. Tunc urbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana tre-
3 pidat. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidem, ut ita dicam, gradus, quot dies habet, et annum circuitu suo claudit: [b] quod a solstitio ad minuendos dies vertitur, quod a solstitio statum inclinat, et dat spatium noctibus: quod sidera abscondit: quod terras, quum tanto maior sit illis, non urit, sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperando fovet: quod lunam nunquam implet,
4 nisi adversam sibi, nec obscurat. Haec tamen non anno-

que enim *novare* tantum est, ait, instaurare, sed et mutare; et *nova* non modo recentia, integra, sed etiam insolita. Probat hoc exemplis probis. Attamen a vulgata discedere non ausus sum. b. *quod a solstitio ad minuendos dies vertitur, quod a solstitio statum incl.* Sic omnes edd. et codd. mss. Muretus tamen pro lubitu Senecam mutans aut, ut ipse credebat, emendans, non librarium, multas rescidit voces, et edidit: *quod a solstitio statim inclinat:* in quo temerario conatu omnes post eum editores asseclas habuit. Enimvero hic non de eo agitur, annon brevior esse potuerit auctor, sed an sententiam suam his verbis extulerit. Miror, Gronovium hanc Mureti licentiam ne verbo quidem tetigisse. Reduxi veterem lectionem, probe quidem intelligens, quasdam voces hic deesse posse, sed meum non esse, auctorem in ordinem cogere.

i. e. non solito, sed quum aliquid morem, consuetudinem deseruit, a more discessit. Mutare enim proprie est se movere, dimoveri. Alias autem *ex more* est solito, vulgo, e. c. ap. Horat. Sat. II, 3, 280. *Sol — laborantem.* De populo hic sermonem esse per se patet: nam astronomis etiam aliis temporibus haec astra observata esse constat. 3. *Sol totidem, ut ita dicam, gradus habet.* Sol enim movetur, secundum Stoam, circa terram, ascendit itaque facitque gradum quotidie, donec terram circumierit. *solstitium* aestivum. *quod sidera abscondit:* vocant occasum heliacum. Cf. Plin. N. H. II, 15. XVIII, 25. *quod terras — illis.* cf. VI, 16, 2: magnitudi-

annotamus, quamdiu ordo ſervatur. Si quid turbatum eſt, aut praeter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt, magis nova, quam magna mirari. Idem in *Cometis* fit. Si rarus et inſolitae figurae ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: et oblitus aliorum, de adventitio quaerit; ignarus, utrum de-
beat mirari, an timere. Non enim deſunt qui ter- 5
reant, qui ſignificationes eius graves praedicent. Sciſcitantur itaque, et cognoſcere volunt, prodigium ſit, an ſidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quaeſierit, aut didicerit utilius, quam de ſtellarum ſiderumque natura: utrum flamma contracta, quod et viſus noſter affirmat, et ipſum ab aliis fluens lumen, et calor inde deſcen-
dens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quae- 6
dam terrenaque corpora, quae per igneos tractus labentia inde ſplendorem trahant, coloremque, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, et ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, et a

quo

tudinem ſolis numquam definit. 5. *Non enim — praedicent.* Antiqua haec fuit perſuaſio ſuperſtitioſa, quae ne noſtris quidem temporibus ceſſavit: quamquam multi poſt Baelium alia et quidem meliora docuerant. *utrum flamma.* Hanc ſententiam inveniſſe et foviſſe Heraclitus et Xenophanes dicuntur apud Plutarch. De placit. Philoſ. II, 20, 24 etc. Diog. Laert. IX, 9 ſq. Sed cf. Meiners Geſchichte der Wiſſ. I. p. 618 ſq. 627 ſq. Nec multum disſentit ab his Ariſtot. Meteorol. I, 7. Poſidon. ap. Diog. Laert. VII, 152. 6. *an non ſint — clara.* Hanc ſententiam inchoaverant Pythagorei: cf. Ariſtot. Meteorol. I, 6. expolivit Diogenes Apolloniides. Plut. De placit. phil. III, 2. Olympiod. ad Ariſt. Meteorr. p. 11. a.

quo teneretur; conglobatamque nec ſtabili inditam corpori profecto iam mundus turbine ſuo diſſipaſſet.

II. Ad haec inveſtiganda proderit quaerere, num Cometae eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quaedam habere communia, ortus et occaſus, ipſam quoque, quamvis ſpargantur et longius exeant, faciem. aeque enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena
2 ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si vero nihil aliud ſunt quam purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos converſio mundi ſolvit et velocitas: illa quoque poſſunt et tenui conſtare materia, nec hoc diſcuti aſſiduo coeli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, ut ſciamus, utrum mundus terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, nec coeli motu fieri ortus et occaſus, [a] ipſos oriri et occidere.

a. *ipſos oriri.* Sic reſtituendum ratus Gronov. e membranis britannicis: et illud *ſed* ſaepe allitum eſſe ab iis conſtat, qui Senecam more ſuo hanc particulam intellectam velle ignorarunt. Alii: *ſed ipſos oriri.* Lipſius emendaverat: *ſed ipſos nos or.* At Gronoviana ratio ſine controverſia eſt tuenda.

C. 2. Quae ad hanc de Cometis quaeſtionem pertineant. 1. *ſuperiora* aſtra ſtellaeque. *quamvis ſpargantur — exeant.* Spectant haec ad radiorum ſparſionem et ad crines nucleum comitantes. 2. *Si vero nihil — velocitas.* Hoc multi opinati ſunt, e. c. Ionici aliquot, Anaximander, Anaximenes, tum Xenophanes etc. Stob. Ecl. phyſ. I, 15. Plut. de Plac. phil. II, 14. *Illo — vertatur:* utrum terram in medio collocandam ſtatuas, *mundo* i. e. coelo cum aſtris ſtelliſque circumeunte, an vice verſa. *Fuerunt — oriri.* Pythagoram, ſ. Pythagoreos huius ſententiae nunc poſt Copernicum communis auctores fuiſſe conſtat. Cf. Koeleri

dere. Digna res est contemplatione, ut sciamus, in 3 quo rerum statu simus: pigerrimam sortiti, an velocissimam sedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Necessarium est autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum cursus adhuc non potest, nec explorari, an vices servent, et illos ad suum diem certus ordo producat. Nova haec coelestium observatio est, et nuper in Graeciam invecta.

leri Allgem. Geograph. der Alten. Th. I. p. 412 sq. — 3. *Necessarium — producat.* Recentioribus erat servatum hanc veterum nonnullorum ortuum cometarum collectionem facere, quam apud Pingreum (Cométographie, à Paris 1785. II. Voll. 4.) reperire licet. Ex quo enim Keppelius, Dörfelius, Neutonius aliique haud pauci tum de meatu tum de natura atque conditione cometarum observationes legesque fecerunt notas, accidit, ut etiam illos veteres cometas animadversione dignos iudicarent. Ceterum cometarum raritas aliaque manifesto impediunt observationes, etsi nunc nemo post Lambertum negaverit, multo plures per coelum ecliptica sua itinera emetiri cometas, quam a nobis observentur. Etiam in eo profecerunt recentiores, quod adeo accurate indicari possit tempus, quo ii, quorum itinera probe observata sint, regrediantur: sic Halleius, ut hoc exemplo utar, cometae, qui anno 1607 et 1682 apparuerat, reditum in annum 1759 praesagivit: eventus egregie respondit. Ipsa observandi ratio haud dubie in dies perfectior est reddita, docentibus astronomis, qui proximum cometam anni 1807 et 1808 observarunt, inprimis Bessellio, astronomo regiomontano. *Nova haec — invecta.* Fortasse haec ad Posidonium aliosque Stoicos recentiores spectant, quos in cometas inquisivisse constat e Diog. Laert. VII, 1. 81. Nam ante Aristotelem iam fuere, qui de cometarum meatu observando cogitarent, e. c. Hippocrates Chius, eiusque discipulus Aeschylus, Pythagorei, ipso Aristotele Meteorol. 1, 6. teste: fortasse haec quoque ad Charimaudrum spectant c. IV. De Democrito autem et Anaxagora cogitasse, cum Fromondo

III. Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quae currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina, nondum comprehenſis quinque ſiderum curſibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Graeciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Aegyptios quidem, quibus maior coeli cura fuit, hanc 2 partem elaboratam. Conon poſtea diligens et ipſe in-

mondo haud ſtatuerim. Illud: *nuper* tunc ſpatium annorum quingentorum complecteretur: quod fieri non poteſt, quamquam probe ſciam etiam de tempore remotiori ſumi poſſe: nec mentio Democriti ſtatim ſequens hoc permittit. Sed Fromondus in idem incidit. Rudimenta illos, putat recte, tantum et primas lineas duxiſſe. Vultque Seneca, addit, exactiorem quamdam, opinor, obſervationem novam et nuperam eſſe. At nulli dubitationi expoſitum eſſe videtur, quin ad Apollonium Myndium reſpexerit, quem ait a Chaldaeis, apud quos ſtuduerit, illam doctrinam de Cometis retuliſſe adeoque *invexiſſe*, ut alienum quid importaſſe in Graeciam, capite ſeq.

C. 3. Democriti, Epigenis et Apollonii Myndii de cometis ſententiae. 1. *Democritus* abderita eandem cum Anaxagora ſententiam ſequutus eſt, teſte Ariſtot. Meteorol. 1, 6. init. Cometas, aiebant, eſſe coniunctionem planetarum, ſi quando propter appropinquationem videantur tangere ſeſe invicem (εἶναι τὲς κομήτας σύμφασιν τῶν πλανητῶν ἀςέρων, ὅταν διὰ τὸ πλησίον ἐλθεῖν δόξωσι θιγγάνειν ἀλλήλων). Accuratius haec expoſuit Ariſtoteles quam Seneca. *Eudoxus* Cnido in Caria oriundus, auditor et amicus Platonis, cui in Aegyptum proficiſcenti comes fuit. Floruit circa ol. CIII. ante Chriſt. nat. 360. Cf. Fabric. Bibl. Graec. lib. III. c. 5. Vol. IV. p. 10 ſq. *hos motus* quinque ſtellarum ſ. planetarum, motuum hypotheſes. Cf. Koeler Allgemeine Geogr. der Alten. I. p. 432 ſq. — 2. *Conon* ſamius, haud incelebris Mathematicus, vixit Alexandriae ol. CXXX. ante Chr. 252. Is fuit, qui comam Berenices reginae inter ſidera referret. Cf. Fabric. Bibl.

inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſervatas ab Aegyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non praetermiſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certe, qui apud Chaldaeos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes et Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum [a] natalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in 3
numero ſtellarum errantium poni a Chaldaeis, tenerique curſus eorum. Epigenes contra ait, Chaldaeos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati et intorti.

IV. Primum ergo, ſi tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum

 virium

a. *natalium.* Sic egregie emendavit Schottus, probante Gronovio, quum ante legeretur, *naturalium.* Gronovius laudat Marc. Senecae Suaſor. 4.: Qui vero in media ſe, ut praedicant, fatorum miſere pignora, natales inquirunt. Accedit, quod de Chaldaeorum, qui natalium inſpiciendorum e ſtellis earumque ortu, progreſſu et ordine eliciendorum ſtudio occupabantur, diſcipulis h. l. ſermo ſit. Fabricio quoque una cum Harleſſio hanc Schotti emendationem placuiſſe video, Fabric. Bibl. Gr. Vol. IV. p. 152.

Bibl. Graec. lib. III. c. 5. Vol. IV. p. 25. *Epigenes et Apollonius Myndius.* Si verum eſt, quod ſupra ad cap. II. fin. monuimus, uterque haud multo ante Senecae tempora vixit, quin adeo eius aequalis fuit, cf. c. XVII. aliunde enim nihil de iis conſtat. Fuiſſe autem aſtronomos, inprimis vero aſtrologos, quippe qui apud Chaldaeos, i. aſtrologos illos, γενεθλιακούς, ſtuduiſſe, eorum diſcipulos fuiſſe ſe dicebant, exploratum habemus. 3. Diſſidium Chaldaeorum illud fortaſſe ita componi poteſt, ut ponamus, ut, Chaldaeis inter ſe ipſos diſſentientibus, eorum ſcholae aliae alia dogmata de cometis docuerint. Epigenis memor fuit Plin. N. H. VII, 56: Epigenes, ait, apud Babylonios DCCXX annorum obſervationes ſiderum coctilibus laterculis inſcriptas docet, gravis auctor inprimis.

C. 4. Epigenis opinio ponitur. 1. *Huius.* Epigenis.

Haec

virium habere, ad omnes sublimium motus, stella Saturni. Haec quum proxima signa Marti premit, aut in Lunae viciniam transit, aut in Solis incidit radios, natura ventosa et frigida contrahit pluribus
2 locis aëra, conglobatque. Deinde si radios Solis assumsit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque consentientem habet, fulminat. Praeterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim et omnis humidi evaporatio, splendores tantum coeli citra ictum minaces movet: illa autem calidior sicciorque terrarum exhalatio, ful-
3 mina extundit. Trabes vero et faces, quae nullo alio inter se quam magnitudine distant, hoc modo fiunt. Quum humida terrenaque in se globus aliquis aëris clausit, quem turbinem dicimus, quacunque fertur, praebet speciem ignis extenti, quae tam diu durat, quamdiu mansit aëris illa complexio, humidi intra se terrenique multum vehens.

V. Ut a proximis mendaciis incipiam, falsum est, faces et trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbusta radicitus

Haec — conglobatque. Antiquius igitur systema de planetarum cursu circa terram sequutus erat Epigenes. Lunam excipiunt Sol, Mercurius, Mars, Iupiter, Saturnus. Hic *premit,* vim habet in Iovem, Mercurium Veneremque, aut adeo Lunam Solemque, i. e. in eius viciniam venit. Habes hic phrases quasdam, quibus stellarum coniunctio exprimitur: nam premere, in viciniam venire et consentientem habere idem sonant. Astrologum autem facile hic agnosces praesertim a Manilii lectione non prorsus alienus. 3. *Trabes et faces.* De his meteoris iam supra lib. I. c. 1 sq. egit Seneca.

C. 5. Refutatur. 1. *mendacia,* falso dicta, errores. Ceterum lib. I. c. 1. diversa tradidisse videtur. Si enim aere vehementius trito trabes nascuntur, ventum quoque oriri necesse est, nec trabes commorari possunt, sed

citus vellit, et quocunque incubuit, ſolum nudat:
ſilvas interim et tecta corripiens, inferior fere nu-
bibus, utique nunquam altior. At contra trabes
editior coeli pars oſtentat. Ita nunquam nubibus
obſtiterunt. Praeterea turbo omni nube velocior
rapitur, et in orbem vertitur. Super iſta velociter 2
deſinit, et ipſe ſe ſua vi rumpit. Trabes autem non
transcurrunt, nec praetervolant, ut faces, ſed com-
morantur, et in eadem parte coeli collucent. Cha-
rimander quoque, in eo libro quem de Cometis
compoſuit, ait, Anaxagorae viſum grande inſolitum-
que coelo lumen magnitudine amplae trabis, et id
per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi
fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin et Heli-
cen mare absconderet. Ariſtoteles ait, non trabem 3
illam, ſed Cometam fuiſſe: ceterum ob nimium ar-

ſed transcurrere debent. Sed cf. I, 15, 4. ubi docet, trabes interdum commorari, raro tamen viſas. Recentiores bolidibus ſ. globis ardentibus, quos editior coeli pars oſtentat, annumerant et diverſimode explicant. Cf. Gehler ſ. v. Feuerkugel. 2. *Charimander.* Nihil de eo conſtat. Pappus lib. VII. p. 247 etiam eius meminit, nulla tamen aetatis mentione adiecta. Ex hoc loco diſcimus eum de cometis ſcripſiſſe, et quidem poſt Ariſtotelem; quin etiam poſt Sullam, utpote quem Ariſtotelis libros ſecum in Italiam retuliſſe et publici iuris feciſſe conſtat e Strabone et Plutarcho. Fortaſſe ex hoc loco apparet, *Anaxagorae* librum Senecae aetate non amplius exſtitiſſe. De *Calliſthene, Buri* et *Helice* cf. ſupra ad VI, 23, 2. — 3. *Ariſtoteles* Meteorol. I, 6. p. 738 ſq. ὅ, τε γὰρ μέγας κομήτης ὁ γενόμενος περὶ τὸν ἐν Ἀχαΐᾳ σεισμὸν καὶ τὴν τοῦ κύματος ἔφοδον. Globos ardentes, et eos in editiore coeli parte viſos, interdum tantae magnitudinis eſſe conſtat, ut cometis ſimiles appareant: quare confundi cum cometis facile poſſunt: id quod a recentioribus quibusdam philoſophis factum eſt, e. c. ab Hartſoekero et Pringlio. Cf. Gehler l. l. *Ceterum — faciem.*

dorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore, quum iam minus flagraret, redditam ſuam Cometae faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quae notarentur: nihil tamen magis, quam quod, ut ille fulſit in coelo, ſtatim ſupra Bu-
4 rin et Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habet is differentiam, quod iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam aequalem habent, nec ullo loco intermiſſam aut languidam, in ultimis vero partibus coactam, qualem fuiſſe illam, quam modo retuli, Calliſthenes tradit.

VI. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alii ardorem undique effundunt, nec locum mutant: alii in unam partem ignem vagum, in modum comae, porrigunt, et ſtellas praetermeant: quales duo aetate noſtra viſi ſunt. Illi priores criniti undique [a] et immoti, humiles fere ſunt, et eisdem cauſis

a. *et immoti.* Sic optimi codd. Grut., non, *etiam imm.* Mox *refluat rurſus* pal. tert. dedit, qui confirmat Eraſmi, qui in textu cum aliis *curſus* habet, coniecturam.

faciem. Ariſtotelis quidem haec eſt ſententia (Meteor. I, 6.) ſed de hac clade loquens iſta non attulit. 4. *Numquid — credebat?* Si accuratius perpenderis Ariſtot. Meteor. I. c. 7. cum c. 4. comparans vix dubites hanc quaeſtionem affirmare.

C. 6. Epigenis cometarum diſtinctio. 1. *alii in unam — praetermeant:* hi veri et ingenui cometae ſtellas alias tegunt, curſum ſuum per iter aliorum planetarum dirigunt, ſplendore a ſole accepto in unam partem miſſo, non ſparſim. Quoniam de Epigenis aetate non ſatis certo conſtat, nec de illis duobus cometis obſervationes ſuperſunt, quales Apianus recentioribus facere poterat temporibus, in illos nemo inquirere poteſt. *illi priores — verſantis.* Epigenes globos ardentes cum cometis confudit: illos enim ita

causis quibus trabes facesque conflantur, et ex intemperie aëris turbidi, multa secum arida humidaque terris exhalata versantis. Potest enim spiritus 2
per angusta elisus accendere supra se positum aëra, plenum alimentis idoneis igni: deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat rursus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere, et eundem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad constitutum redire. Pluviae quoque, et alia tempestatum genera, ad praescriptum revertuntur. Ut breviter 3
autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas existimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc unum interest, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in superiora elevantur.

VII. Adversus haec multa dicuntur. Primum si ventus in causa esset, nunquam Cometes sine vento appareret. nunc autem et quietissimo aëre apparet. Deinde si vento fieret; cum vento caderet: et si vento inciperet, cresceret vento; eoque esset ardentior; quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes impellit, Cometes in uno loco apparet: ventus in sublime non pervenit,

ita comparatos esse, uti h. l. describuntur, notum est. — 2. *Potest enim spiritus*, non quilibet, sed qui inflammandi habet potestatem. *ex nitido* loco, ubi aer nitorem et splendorem incensus peperit. Evanescit autem hic aer incensus, materia sive alimento idoneo igni cessante atque absumto.

C. 7. Refutatio. 1. *Deinde si — incitatior.* Hoc argumentum non omnino verum esse satis constat. Nam incendium illud etiam vento factum eo incitatius continuari potest, quo magis alimentum igni idoneum est: nec cessare nisi materia absumta. Fortasse Epigenes, quem graece scripsisse nullus dubi-

venit, Cometae autem visuntur supra quam ventis
2 ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarum speciem, qui et procedunt, et signa praetereunt. Hos ait ex iisdem caussis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. hoc tantum interesse, quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, et in editiora coeli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper agerentur, quo ven-
3 tus hic nititur. Atqui varie concurrunt, alii in ortum, alii in occasum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde si aquilones illos impetus a terris in altum levaret, aliis ventis non orirentur Cometae. atqui oriuntur.

VIII. Illam nunc rationem eius, utraque enim
1 utitur, refellamus. Quidquid humidi aridique terra efflavit, quum in unum coit, ipsâ discordiâ corporum, spiritum versat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra se comprehendit, cursu suo accendit, et levat in altum: ac tam diu manet splendor ignis expressi, quamdiu alimenta
2 sufficiunt: quibus desinentibus, et ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat, qualis sit turbinum cursus, et qualis

dubito, voce πνεῦμα usus est, quam noster vento verterit, quamquam illa significantior est. — 2. *Aquilone.* Haec fuit Aristotelis l. l. sententia, quam Epigenes ab illo mutuatus esse videtur. *Deinde si.* Refellentis Senecae sunt. Quodsi autem, enimvero si.

C. 8. Continuatio. 1. *Quidquid — turbinem.* Regula haec inde nata est, quod, antiquis physiologis, e. c. Empedocle (cf. Empedocles Sturzii p. 338.) iam observantibus, ventus e pugna corporum seu atomorum originem ducere putabatur: animadvertisse enim videntur, lignum viride ab igne correptum cremare et cum sonitu spiritum emittere. Nec Aristoteles ab hac regula discessit,

qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, et ipsis ventis citatior est: Cometarum lenis: ª et qui, per diem et noctem quantum transierint, abscondat. Deinde turbinum motus vagus est et disiectus, et, ut Sallustii utar verbo, verticosus: Cometarum autem compositus, et destinatum iter carpens. Num quis nostrûm crederet, aut lunam, aut quinque sidera rapi vento, aut turbine rotari? Non, 5
ut puto. Quare? quia non est illis perturbatus et impotens cursus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuse nec tumultuose eunt, ut aliquis credat illos caussis turbulentis et inconstantibus pelli. Deinde etiamsi vertices isti comprehendere terrena humidaque, et ex humili in altum exprimere possent: non tamen supra lunam efferrent. Omnis illis usque in nubilum vis est. Cometas autem immixtos stellis videmus per superiora labentes. Ergo verisimile non est, in tantum spatium perseverare

a. *et qui, per diem noctemque quantum transierint, abscondat.* Cod. col. non habet, *quod:* memmianus, *et qui.* Brit. Gronov. *et per quem d. n. quum transieris, abscondit.* Emendavit Gron. *et quo*, vel, *et qui — transierint, abscondant*, vel, *absconditur.* Equidem his Viri praestantissimi vestigiis insistens dedi: *et qui — transierint, abscondat.* Cursus cometarum, est lenis, ut is — abscondat. Mox Nicotian. codicem sequor, *ut Sallustii utar verbo,* quum antea vulgaretur, *verbis.*

cessit, Meteorol. II, 9. quem Epigenes sequutus est. 2. *Sallustii,* cuius praecipuus liber, Historia romana, periit, auctoritas etiam in Linguae romanae proprietate tuenda apud multos (cf. Epist. CXIV.), qui antiquiora amabant, φιλαρχαίους, haud exigua fuit. Quin etiam eius formulae loquendi magis aestimabantur, Senecae quidem aevo, quam Ciceronis. Sic loquutio, cum cura, a nostro aliquoties ut Sallustiana laudata est. Utroque in genere clarus fuit Sallustius, tum archaismorum amore, tum novandorum verborum studio. Cf. Aul. Gell. I, 15.

rare turbinem: qui quo maior est, maturius corrumpitur.

IX. Utrumlibet itaque eligat: [a] aut vis levis tam alte pervenire non poterit, aut magna et concitata citius ipsa se franget. Praeterea humiliores illi Cometae ob hoc, ut putant, non exeunt altius, quia plus terreni habent. Gravitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est, his Cometis diuturnioribus et celsioribus, plenior materia sit. Neque enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sus-
2 tinerentur. Dicebam modo, non posse diu verticem permanere, nec supra lunam, aut usque in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbinem plurium ventorum inter ipsos luctatio. Haec diu non potest esse. Nam quum vagus et incertus spiritus [b] convolutatus est, novissime uni vis omnium cedit.
3 Nulla autem tempestas magna perdurat. Procellae quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti quum ad summum venerunt, remittuntur omni violentia. Necesse est ista concitatione in exitium sui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, et mira brevitas

a. *aut vis levis tam alte p.* Ita ed. rom. Mureti: at aliae, ut Erasmus in tert. editione, *aut vis levis inde p.* Palat. tert. *aut levis vis tm̄ p.* Unde vulgata nostra venerit, e manuscr. an ex ingenio Mureti, nondum liquet. Optima tamen est, et nisi a Seneca fuerit, digna tamen est, quae ab illo profecta sit. b. *convolutatus.* Sic Muretus, nescio, unde. Nam prius cusi libri et nonnulli codd.: *spiritus certi volatus est.* At Fortunati codd. et pal. tert., *certi volutatus est.* Unde non male Fortunatus fecit: *cum ceteris volutatus est.* Requiritur autem hic verbum luctationi proprium.

C. 9. Continuatio. 1. *eligat* Epigenes. *Praeterea — habent.* cf. c. VI, 1. *plenior materia* i. e. arida. c. VII, 2. — 2. *aut usque — locum crescere.* Exprimit haec postea §. 4. ubi sideribus iter est. Terra multa enim hic in centro cogitatur, circaque eam sidera volvi.

vitas est. Praeterea violentius celeriusque in terra 4 circaque eam volvitur: quo celsior, eo solutior, laxiorque est, et ob hoc diffunditur. Adiice nunc, quod etiamsi in summum pertenderet, ubi sideribus iter est, utique ab eo motu, qui universum trahit, solveretur. Quid enim est illa conversione mundi citatius? hac omnium ventorum in unum coniecta vis dissiparetur, et terrae solida fortisque compages, nedum particula aëris torti.

X. Praeterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile est, quam in turbine longior mora? Utique motus motu contrario vincitur: habet enim suam locus ille vertiginem, quae rapit coelum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et ut det eis aliquam advocationem, quod fieri nullo modo potest: quid de his Cometis dicetur, qui senis mensibus apparuerunt? Deinde duo debent esse 2 motus

C. 10. Continuatio. 1. Versus est Ovidii Metam. II, 71. *Et ut det — advocationem* i. e. moram ac auxilium. Aliquoties Seneca hoc verbo e consuetudine forensi posito usus est: et huic Senecae aevo sollenne verbum fieri coepit hoc sensu. *quid de his — senis mensibus app.?* Si Aristoteli haec nota et observata fuissent, sententiam haud dubie suam mutasset. Simile quid Plinius quoque N. H. II, 25. notaverat, si quidem in eius verbis: Brevissimum quo cernerentur spatium septem dierum annotatum est, longissimum octoginta, Mureti coniecturam sequaris, *longissimum*, legentis, *centum octoginta,* facili quippe omissione τοῦ C. Hi CLXXX dies efficerent senos menses, annum dimidiatum. Etiam recentiores astronomi veram esse observationem docuerunt. Sic Cometa a Godofr. Kirchio et Dörfelio Coburgi observatus per quinque menses videbatur, et ille notissimus, qui anno 1807 et 1808 apparuit, conspiciebatur inde

motus eodem loco: alter ille divinus et assiduus, suum sine intermissione peragens opus: alter novus et recens, et turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque supra lunam meantium motus irrevocabilis est: nec haesitat usquam, nec resistit, nec dat ullam nobis suspicionem obiectae sibi morae.
3 Fidem non habet, turbinem, violentissimum et perturbatissimum tempestatis genus, in medios siderum ordines pervenire, et inter disposita ac tranquilla versari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, et hunc expulsum in sublime, praebere nobis opinionem speciemque sideris longi. At, puto, tale esse debet, quale est id quod ignem efficit.
4 Turbinis autem rotunda facies est. In eodem enim vestigio versatur, et columnae modo circumagentis se volvitur. Ergo ignem quoque qui inclusus est, similem esse illi oportet. Atqui longus est, et disiectus, minimeque similis in orbem coacto.

XI. Epigenem relinquamus, et aliorum opiniones persequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud inprimis praesumendum est, Cometas non

de a d. XXII Septembr. 1807 usque ad d. XXVII Mart. 1808, et saeculo XXXIV aerae nostrae, nisi fallimur, redibit in conspectum posterorum. Cf. F. W. Besselii Untersuchungen über die scheinbare und wahre Bahn des im Jahre 1807 erschienenen grofsen Kometen pp. 82. 4. 1810. Regiomont. ap. Frid. Nicolovium. Ceterum Seneca haec repetivit c. XII. et XXI, 2. — 2. *Alter ille divinus — illatus:* prior motus, quatenus errans est stella, posterior, quatenus turbine natus. *Atqui lunaris — morae.* Nunc constat, ellipticum esse cursum, cometasque turbationes a planetis illatas pati.

C. 11. Cursus et forma Cometarum. 1. *Cometas non — Septemtrionem.* Haec quoque Aristoteles Meteorol. I, 6. statuerat. Recentiorum observationes firmant. Cur-

non in una parte coeli adſpici; nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quam in occaſu, frequentiſſime tamen circa Septemtrionem. Forma eis non eſt una. Quamvis enim Graeci discrimina fe- 2
cerint eorum quibus in morem barbae flamma dependet, et eorum qui undique circa ſe velut comam ſpargunt, et eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamen omnes iſti eiusdem notae ſunt, Cometaeque recte dicuntur. Quorum quum poſt longum tempus appareant formae, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo 3
tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non convenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, et crines [a] aut in interiora deductos, aut in latera diviſos. Sed ſive ſint aliquae differen-

a. *aut in interiora deductos, aut in latera diviſos.* Sic Erasmus. At Fortun. et reliqui codd., *aut in latera demiſſos.* Brit. Gron., *aut in interiora demiſſos, aut in latera deductos.* Quia *deducti in interiora* latine non dicuntur breves et veluti circa caput accincti, Gronovius proponit ſcribendum, *reductos*, h. e. interius ſinuatos: cf. VI, 1. init. Sed fortaſſe ſignificat, addit Gron., britannicus, *aut in inferiora demiſſos, aut in latera diductos.* Equidem vulgatam deſerere hac varietate nolim. Crines deducti in interiora videntur aciei hebetiori, i. e. collecti.

Curſus eorum et rectus et retrogradus, diverſiſſimo modo circa ſolem conſtitutus, et inter ſolem ac Mercurium, inter Mercurium et Venerem etc. ductus eſt, ſeptemtrionis tamen non praecipua ratione habita. 2. *Quamvis — dicuntur.* Idem iam obſervaverat Ariſtot. Meteorol. I, 7. Nomina haec cometarum graeca annotavit Plin. N. H. II, 25. *Quorum — eſt.* Noſtros aſtronomos haec formae diverſitas non turbat: ſed alia ſunt, quae difficilem faciant computum, e. c. turbationes a planetis in cometarum curſu motae, elementorum conditio etc. — 3. *Illo tempore — diviſos.* Hae dubitationes poſt teleſcopiorum inventionem nullaedum ſunt. Simile quid attu-

rentiae illorum, ſive non ſint, eadem fiant ratione
4 neceſſe eſt Cometae. Illud unum conſtare debet, praeter ſolitum adſpici novam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum haec placet ratio: Quum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in unum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantum evenit, quum ſtella ſtellam attigit, ſed etiam quum appropinquavit. Intervallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab utraque, inflammaturque, et longum ignem efficit.

XII. His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore et has apparere, et Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium et ſui iuris eſſe. Etiamnunc frequenter ſtella ſub altioris ſtellae veſtigium venit: et Saturnus aliquando ſupra Iovem eſt, et Mars Ve-
2 nerem aut Mercurium recta linea deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, quum alter alterum ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquae ſtellae in eodem ſigno ſimul ſunt.

attulerat iam Ariſtoteles Meteorol. I, 6. p. 739. B. — 4. *Quibusdam antiquorum — ratio.* Sunt Anaxagoras et Democritus, qui Ariſtot. Meteor. I, 6. init. aiebant: *εἶναι τὲς κομήτας σύμφασιν τῶν πλανητῶν ἀςέρων, ὅταν διὰ τὸ πλησίον ἐλθεῖν δόξωσιν θιγγάνειν ἀλλήλων.* Appellat hos poſtea p. 739. B. *τοὺς τὴν σύναψιν λέγοντας.*

C. 12. Stellarum mobilium coitu cometas non fieri docetur. In hac opinione refellenda ſequitur noſter Ariſtotelem Meteorol. I, 6 ſq. — 1. *Etiamnunc*, praeterea. *frequenter — venit.* Pulchre Ariſtoteles de ſuopte experimento lib. I. c. 6. Meteor. *Αὐτοὶ ἑωράκαμεν τὸν τȣ̃ Διὸς ἀςέρα τὸν ἐν Διδύμοις συνελθόντα τινὶ δὶς ἤδη καὶ ἀφανίσαντα, ἀλλ᾽ οὐ Κομήτην*

ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellae superveniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas transeuntium eſt. Ideo omnis ſiderum defectio brevis eſt: quia cito illas idem curſus, qui admoverat, abstrahit. Videmus ſolem et lunam in- 3
tra exiguum tempus, quum obſcurari coeperint, liberari: quanto celerior debet fieri in ſtellis digreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometae ſenis menſibus manent: quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conventu gignerentur. Illae enim diu cohaerere non poſſunt, et neceſſe eſt, [a] ut illas lex cele-
ritatis ſuae ſemper agat. Praeterea iſta nobis vici- 4
na videntur, ceterum intervallis ingentibus disſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella usque ad alteram ſtellam ignem mittere, ita ut utraque iuncta videatur, quum ſint ingenti regione diductae? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, et praebet

a. *ut illas lex celeritatis ſuae ſemper agat.* Sic Gronovio ſuadente repoſui e cod. brit., quum antea eſſet, *et neceſſe eſt, illas lex celeritatis ſeparet.* Interpretatur Gronov.: promoveat, nusquam conſiſtere aut morari patiatur.

την γενόμενον. 3. *quanto celerior — digreſſio*, i. e. celerius digredi oportet et a coetu ſe expedire ſtellas tanto minores luminaribus, quae corpore in ſpeciem breviori et circumciſiori orbiculo ſunt, ideoque una alteram citius nudat deſinitque tegere. *Atqui — gignerentur.* Cf. ad c. X, 1. — 4. *Quomodo ergo — diductae.* Iuncta tamen ei apparere poteſt, obſervat Fromondus, quia radii eius limbum lunae aut Mercurii ita radunt aut diſtringunt, ut hi ab uno ſidere videantur in oculum mitti. Nec refert, ingenti regione utramque ſtellam diductam eſſe, quia intervallum illud non eſt transverſale, quale v. g. inter ſolem et lunam in plenilunio, ſed ſecundum lineam rectam, quae a ſtella fixa per corpus planetae in oculum deſcendit; ideoque nos e terra ſentire intervallum non poſſumus. *inquit* ad-

bet unius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina aut matutina flaveſcunt, [b] quemadmo-
5 dum arcus alterne nec niſi ſole pingitur. Haec omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum vicinia naſcitur. Superiora pura et ſincera ſunt, et coloris ſui ſemper. Praeterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed exſtingueretur cito: ſicut coronae, quae ſolem lunamve cingunt,
6 intra breviſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeverat. Si quid eſſet tale, quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur, aeque cito dilaberetur. Utique non in tantum maneret, quantum morari Cometae ſolent. Stellis intra Signiferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometae ubique cernuntur. [c] Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quam locus ullus, ultra quem non exeant.

XIII.

b. *quemadmodum arcus alterne nec niſi ſole pingitur.* Sic Gronov. emendavit duce cod. brit., qui praeſtitit, *q. arcus nec niſi ſole vincitur;* cf. I, 3. Lectio vetus erat: *q. arcum alterne ſol viſit.* Duo codd. Opſop.: *q. arcus aliter niſi ſole vincitur.* Opſopoeus aſſumta hac lectione dedit, *viſitur.* etc. Cf. not. c. *Non magis certum eſt illis tempus* etc. Luculentius britann. *Horum non magis certum eſt ulli tempus.* Gronov.

adverſarius. *veſpertina* aut *matutina* ſc. nubes. — 5. *Superiora — ſunt.* Nulla opacitate infuſcata, quae radium illapſum in varios colores permiſceat. — 6. *Stellis — premunt.* Planetis: nam fixae alios gyros premere poſſunt. *Non magis — exeant.* Egregie hoc obſervatum eſt. Nam facile fieri poteſt, quin adeo veriſimile eſt, quum cometarum circuitus centum, quin mille pluriumve annorum ſpatio contineatur, ut tantum abſit, ut tantummodo noſtro ſyſtemati ſolari illigentur, ut potius

XIII. Adverſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinque discurrere, ſed ſolas obſervatas eſſe. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, ut tunc demum, [a] quum ad extrema eorum venere; viſantur. Ergo intercurrunt quaedam ſtel- 2
lae, ut ait, nobis novae, quae lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, et maiorem quam ſtellis mos eſt, porrigant ignem. Hoc ex his quae mentitur, leviſſimum eſt: tota eius narratio mundi menda-

cium

a. *quum ad extrema eorum.* Sic omnes fere codd.: unus omittit *eorum*, probante Gron. Erasmus in tertia edit. *quum ad dextra e.* Lipſii et Gronov. edd. *quum ad extre-*

tius aliis quoque ſyſtematibus annumerandi ſint. Fortaſſe illi luminis ſphaera egregia illuſtres cometae fuerunt alienigenae, qui usque ad noſtrum ſolem iter multorum millium annorum emenſi erant.

C. 13. Artemidori opinio ponitur et refutatur. 1. *Artemidorus.* cf. ad I, 4, 3 not. Ex atomis, quae h. l. memorantur, non colligi poteſt, Artemidorum Epicuri fuiſſe aſſeclam, recte dubitante Gaſſendo T. V. p. 190. Opp. Eas etiam ab aliis, e. c. a Democrito mutuari potuit. Clarum tamen eſſe videtur, Artemid. poſt Democrit. et Ariſtot. vixiſſe, etſi eius opinio ab horum doctrina multum abhorreat. *non has — eſſe — viſantur.* Hoc prius illo tempore verum erat: ſole et luna excluſis, quinque planetae numerabantur, cf. Koeleri Allg. Geogr. der Alten, I. p. 403 ſq.: et poſterius non vanum eſſe conſtat: quot enim aſtra detecta nunc novimus nova per teleſcopia, et noſtra adeo memoria quinque planetas, Uranum, Cererem, Iunonem, Palladem et Veſtam, quos Piazzii, Herſchelii, Olberſii etc. diligentiae ingenioſae acceptos referimus! *quum ad extrema — viſantur.* Poſitio eſt haec in perigaeo, quae terris eſt maxime vicina. 2. Luminis ſtellarum mixtio, quae etiam Artemidoro placuit, eſt illa σύμφασις Anaxagorae et Democriti c. XI, 4. *mentitur,* fingit. *narratio,*

ex-

cium impudens est. Nam si illi credimus, summa coeli ora solidissima est, [b] in modum tecti durata, et alti crassique corporis, quod atomi congestae coacervataeque fecerunt. Huic proxima superficies est ignea, ita compacta, ut solvi vitiarique non
3 possit. Habet tamen spiramenta quaedam et quasi fenestras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque haec quae praeter consuetudinem apparent, influxerunt ex illa ultra mundum iacente materia. Solvere ista quid aliud est, quam manum exercere, et in ventum iactare brachia?

XIV. Velim tamen mihi dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit, quid sit quare credamus

tremiam e. b. *in modum tecti durata.* Cod. brit. *in modum testei.* Forte, *in modum testae durata.* Diogenes Laertius: τὸν δ' Ἀναξαγόραν εἰπεῖν, ὡς ὅλος ὁ οὐρανὸς ἐκ λίθων συγκέοιτο. Gron. Locus Diog. Laert. est II, 12. Sed *tecti*, quod nos dedimus, veram lectionem esse, docent capitis sequentis prima verba, ubi lacunaria magis tecti duritiei favere videntur, quam testae duratae. Mox illa, *ex illa ultra mundum iacente,* e coniect. Opsopoei et Gruteri sunt, quum codd. dent, *ex illa utraque mundum iacentem.* Erasmus: *ex illa utraque mundi iacente materia.*

explicatio. *summa coeli — fecerunt.* Similia praecepit Empedocles (Collect. a Sturz. fact. p. 321.). Poëtarum antiquissimorum sententiam ab Artemidoro esse expressam in aprico est, cuilibet notissimam, qui Homerum recte legerit. Cf. Voss. mytholog. Brief. XXVII. Opinionem hanc expolivisse philosophos, atomis suis tueri Artemidorum patet. Auctores opinionis appellat Plutarch. De plac. phil. II, 13. Empedoclem, Leucippum et Democritum. Vide Koeler Allg. Geogr. der Alten, I. p. 400 sq. — 3. *manum exercere — brachia.* Sumtum hoc a pugilibus, qui irrito ictu aera interdum pro adversario feriunt. Cf. Intpp. ad Pauli Epist. ad Corinth. I, 9, 26. οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων.

C. 14. Contin. 1. *Lacunaria,* quae supra *tectum* appellaverat.

mus illi tantam esse crassitudinem coeli. Quid fuit, quod illo tam solida corpora adduceret, et ibi detineret? Deinde quod tantae crassitudinis est, necesse est et magni ponderis sit. Quomodo ergo in summo manent gravia? Quomodo illa moles non descendit, et se onere suo frangit? Fieri enim non 2
potest, ut tanta vis ponderis, quantam ille substituit, pendeat, et levibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur. Nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnunc nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, et cadere quidem, sed non apparere, an cadat: quia praecipitatio eius aeterna est, nihil habens novissimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, 3
quum rationem nullam invenirent, propter quam

 pon-

verat. Vid. Epist. XC, 8 not. Ernesti Clav. Cic. h. v. *illo* in illum locum. Artemidorus autem hoc suum dogma posuisse videtur, nulla, qua fulciret, ratione adiuncta: unam poëtae et auctores, unde acceperat, opinionis probatione liberabant. *Quomodo — gravia? — frangit?* Si vim centrifugam et centripetalem, ideoque doctrinam de gravitate, quam Isaaco Neutono debemus, novisset, haec non contra Artemidorum adduxisset. Nec Lucretii sui I, 983 sq. memorem fuisse miror. Anaxagoras quoque ab hac sententia non distabat. — 2. *Fieri enim — fulciat.* Etsi doctrina nostra de gravitate his dubitationibus aliquatenus melius intelligendis servit, tamen mirabilia haec esse patet, nec, qua ratione eveniant, a quoquam explicari posse. *Illud — incurrat.* Dogma est stoicum, saepe a nobis expositum. 3. *Hoc quidam* Pythagorei, quin ipse Anaxagoras. Simile quid protulit Xenophanes, inferiorem terrae partem sine fine esse, et radicem in infinitam profunditatem proiecisse: irrisus propterea ab Aristotele de Coelo II, 12.: qui ait, istum hoc dixisse, ne causam aliam quaerendo nego-

pondus in aëre ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet, an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantum ſtellas moveri, ſed multas eſſe, et in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine ullo probabili argumento; licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut omnes ſtellas moveri, aut
4 nullam dicat? Praeterea nihil te adiuvat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quo plures fuerint, ſaepius in alias incident: rari autem Cometae, et ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quod teſtimonium dicet contra te omnis aetas, quae talium ſtellarum exortus et annotavit, et poſteris tradidit?

XV. Poſt mortem Demetrii Syriae regis, cuius Demetrius et Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius diſtricta eſt, et evanuit claritas. Noviſſime autem totus intercidit. Quot ergo

negotium ſibi faceſſeret. 4. *rari — ſunt.* Ideo illa luminis ſtellarum coniunctio cometas creare non poteſt: quo plures enim ſtellae, eo plures hae coniunctiones, ideoque et cometae. *Quid — tradidit?* nulla tamen cometarum, quos hinc exoriri oportebat, mentione iniecta.

C. 15. Continuatio. 1. *Poſt mortem Demetrii* I. Soteris, qui ol. 157, 2, ante Chr. nat. 151 mortuus eſt. Cf. Appian. Syr. c. 67. T. I. p. 637. Schwgh. Filii eius Syriam diviſam tenebant ut reges diverſi. *Bellum achaicum,* Corinthi excidio profligatum eſt ol. 158, 2, ante Chriſt. 146. Cometae huius nulla alibi, quod ſciam, mentio fit. *Magnitudo — diſtricta eſt.* Sic etiam ille nuperus anni 1618 et univerſi paene paullatim et particulatim diſtringuntur, carpuntur et tabeſcunt deinde, evaneſcuntque in aërem. Fro-

ergo coire ſtellas oportet, ut tantum corpus efficiant? Mille in unum licet congreges, nunquam a hunc [a] habitum ſolis aequabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſustulit ſe diffuditque, et usque in aequinoctialem circulum venit, ita ut illam plagam coeli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus aequaret. Quot ergo conveniſſe debent erraticae, ut tam longum coeli tractum occuparent igne continuo?

XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam

a. *habitum.* Mſſ. omnes *habitum.* Cf. V, 15, 4. terrarumque pendentium habitus. Valer. Max. 3, 7. habitum maris etc. Gruterus iam commendaverat. *Ambitum* Muretus dederat. Mox *Attalo regnante:* quidam codd. addunt, alius, *in Graecia*, alius, *vel in Graecia*, quas voces nil niſi interpretamenta, et ea perquam inſulſa atque indocta eſſe, in propatulo eſt.

Fromond. — 2. *Attalo* I., qui ol. 135, 2 regis titulo ſumto per 43 annos regnavit. Hunc autem a Seneca dictum inde patet, quod Attalus ille plerumque ſic nude vocatus intelligendus eſt. Reduces a ſole Cometae, quaſi male affecti, facie diminuta atque dilacerata apparere ſolent, quin etiam ita in nubes disſolvi, ut non amplius conſpiciantur. Sic Herſchelius (Philoſoph. Transact. Vol. LXXIX. P. II.) nullum nucleum in cometa, qui anno 1788 apparuit, teleſcopiorum vel maximorum uſu reperire potuit. Cf. Lichtenberg ad Erxleben. Anfangsgründe der Naturlehre, §. 644 ſq. *Deinde — aequaret.* Ariſtotel. Meteorol. I, 7 et 8. conferri meretur, ubi cometarum origo inprimis in via lactea ponitur.

C. 16. Teſtes refutantur. 1. *Nec magna — eſt.* De *Ephoro* non omnes critici antiqui cum Seneca conſentiunt: ab his laudatur, ab illis culpatur: qua in lite dirimenda nos ſedere iudices non valemus, omnibus eius ſcriptis iniuria temporis deperditis. Eius quidem fides neque ubique eadem eſt, nec eſſe potuit: multa fabuloſa tradidit, quippe quae fando acceperat; ſed quibus

dam incredibilium relatu commendationem parant, et lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt: quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non evitant, hi appetunt.
2 Et hoc in commune de tota natione: quae [a] approbari opus suum, et fieri populare non putet posse, nisi illud mendacio aspersit. Ephorus vero non religiosissimae fidei, saepe decipitur, saepe decipit.

a. *approbari* e msf. brit. reg. restituit Gronov., proprietate etiam sermonis postulante. Qui locant opus, probant, quod iis a conductoribus approbatur. Melius igitur, quam quod antea vulgabatur, *approbare*. Mox *discessisse* a Mureto est, praestatque lectioni codd. et edd. *descendisse*, ut sequentia docent.

bus ipse ut aequalis interfuit, in iis eius fides non labefactatur. Laudatur saepe a Polybio, e. c. V, 33., qui eum adeo omnibus historicis praeferre non dubitabat, nec Diodorus Siculus (cf. Heynii Commentat. III. p. 107 sq. de fontibus Diodori Sic.), Strabo aliique eum laude indignum aestimabant. Altera tamen ex parte Callisthenes et Theopompus eum culparunt, nec ipsi sine causa idonea. Caeterum fuit Cumanus ex Aeolide, qui Athenas se contulit ibique Isocratis se dedit in disciplinam, cuius hortatu historiae scribendae operam navavit. Composuit historicum opus universale, uti vocamus, quod exorsus est ab Heraclidarum reditu, a. 1091 ante Christ. nat. et deduxit usque ad ol. 109, 4, ante Chr. nat. 341. Cf. Fabric. Bibl. Gr. Vol. II. p. 355. 800. et Baelii Lexic. hist. v. Ephore, ubi et nostri loci mentio fit. *Quidam — excitant.* Aevum alexandrinum talibus historicis non caruit. Ipsum Theopompum mythis non abstinuisse constat. Nec postea hoc vitio historia libera mansit, Luciano De conscribenda historia aliisque testibus. — 2. *Et hoc — natione* historicorum. *quae — aspersit:* iam ab initio historiae conscribendae hoc observare licet. Primi enim mythos composuerunt, a mythis historias suas inceperunt, fabulosa historiis infarserunt, adulandi, imminuendi, variandi studio indulserunt omni tempore: quamquam in his haud pauci

cipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit eventus, quum Helicen et Burin ortu ſuo merſerit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod praeter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſervare illud 3
momentum, quo Cometes ſolutus, et in duas partes redactus eſt? Quomodo autem, ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas ſtellas diviſus ſit, quum aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

XVII. Apollonius Myndius in diverſa opinione eſt. Ait enim, Cometen non unum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, [a] ſpecies falſa, nec duarum ſtel-

a. *ſpecies falſa.* Sic omnes codd. et edd., praeter codicem brit., qui habet, *ſpecies fiſſa*, Gronovio, ut ſemper, ab eius

ci fuerunt, quibus fides a multis detracta, poſtea tamen a doctioribus reſtituebatur, e. c. Herodotus. 3. Nimio calore ſenem bonum h. l. ſe abripi pati apparet. Quidni autem nucleus Cometae in duas partes dirimi poſſit, quum tamen ſciamus, a ſole reducem Cometam malae ſaepe eſſe conditionis, et fere evaneſcere? Neque opus eſt, ut quod in duas partes dirimitur, antea ex duabus conflatum ſit, neque hiſtoricum culpare licet, quod traditionem attulerit. Sed de loco iudicare non poſſumus invidia temporis nobis erepto.

C. 17. Apollonii Myndii ſententia. 1. Ex hoc loco diſcimus, *Apollonium Myndium* Senecae aequalem fuiſſe. In Fabricii Bibl. Graec. lib. III. cap. 20. p. 152. Vol. IV. Harles., ubi eius mentio facta eſt, Apollonii aetas non additur, quae ibi ex hoc ipſo etiam ibi adducto loco apponi debet. Nam totum hoc caput eius ſententia afferenda continetur. *Sed multos — eſſe.* Diſtinxit itaque Apollonius cometas, alios innuens erraticos ſ. planetas eſſe, alios in nebulam diſſolvi, curſuque adeo firmo deſtitui. *Non eſt — extentus*: refutaverat itaque Anaxa-

larum confinio ignis extentus: ſed et proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunae. Talis forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior, et in
2 longum producta. Ceterum non eſt illi palam curſus: altiora mundi ſecat: et tunc demum apparet, quum in imum curſus ſui venit. Nec eſt quod putemus, eundem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Caeſare apparuit, [b] et Cometis detraxit infamiam, illi ſimi-

eius partibus ſtante. Scilicet, ait, habens intervallum: quod eſſet, ſi duarum ſtellarum confinio decepti oculi noſtri unum ignem putarent, qui duarum eſt, atque adeo inter ſe maxima intercapedine diviſus. Sed vulgata bona eſt, et cap. 30, 2. huius lectionis confutationem habet, ipſo indicante Gron. b. *et*, quod defuit in omnibus codd. et edd. inſeri recte iuſſit Gronov., ne hiet indecore oratio. Mox

Anaxagoram, Democritum et Ariſtotelem, tuitusque erat Pythagoreorum de Cometis periodice orientibus (*διά τινος ὡρισμένου χρόνου περιοδικῶς ἀνατέλλουσι.* Cf. Olympiod. ad Ariſtot. Meteorol. p. 11. a.) dogma. Cf. Ariſtot. Meteorol. I, 6. — 2. *quum in imum — venit*: In perigaeum epicyclii ſui aut eccentrici deſcendit. Fromondus. *ſub Claudio.* De eo Plin. N. H. II, 25. In noſtro aevo circa veneficium, quo Claudius Caeſar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, ſidus aſſiduum prope ac ſaevum. *ſub Auguſto.* Iſtud eſt, quod lib. I. c. 1. circa Divi Auguſti exceſſum vidiſſe ſe dicit. Unde Lipſius Senecam tunc grandiusculum et circiter annum aetatis quintum et decimum fuiſſe coniicit. *ſub Nerone Caeſare.* Ita tamquam praeſentem et adhuc in oculis Cometam illum appellat. De eo Tacitus ad a. u. 813. Inter quae et ſidus Cometes effulſit, de quo vulgi opinio eſt, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quaſi iam depulſo Nerone quisnam diligeretur, inquirebant. Is ergo quinquennio ſolum ante Senecae necem effulſit, qui anno u. c. 818. a Nerone mori iuſſus: unde libros iſtos Naturalium proxime vitae finem ſcripſiſſe manifeſte colligas. Fromondus. *et cometis detraxit — emerſit.* Hic nihil ultra minas et terrorem

similem fuisse, qui post necem divi Iulii, Veneris ludis Genetricis, circa undecimam horam diei emersit. Multi variique sunt, dispares magnitudine, dis- 3 similes colore, aliis rubor est sine ulla luce: aliis candor, et purum liquidumque lumen: aliis flamma, et haec non sincera, nec tenuis, sed multum circa se volvens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, [c] qui omen post se futuri sanguinis ferunt.

Mox *necem* a Fortunato est, qui putabat, in eam dictionem esse mutandum verbum *negans*, post, *similem fuisse*, olim in impressis alieno loco positum. Dio Cass. 45, 7. huius cometae meminit occasione ludorum post Iul. Caesaris mortem habitorum. *Veneris ludis Genetricis* omnes codd. et edd. Muretus mutavit ordinem, *ludis Veneris Genetr.* — c. *qui omen post se futuri sanguinis ferunt.* Vulgata haec bona est, quippe a codd. confirmata. Alii, *qui omen prae se ferunt* latinitate dubia. Britann. cod. *qui crimen post se,*

rorem attulit, ex vulgi opinione, Neroni: verum alius, qui quarto anno post emersit, innocentiam huius, sanguine Senecae et tot illustrium capitum, quae coniuraverant in Neronem, egregie pensavit, iudice Fromondo. Cf. Tacitus XV. Ann. c. 47. Post necem Iulii Caesaris stella crinita per septem dies continuos fulsit. Sueton. Iul. 88. Idem tradit Plin. II, 25 etc. Apparuit vesperi et occaso iam sole, *circa* undecimam horam diei. Solem igitur occidentem non longe sequebatur, caudamque versus Orientem effusam pone trahebat, gemellus illi anni 1577, de quo tam multa Tycho est commentatus. Fromond. Hic est ille Cometa, si Halleio fidem habeas, qui anno 1680 apparuit, et 1759 rursum in conspectum venit. Ceterum ex his facile est ad intelligendum, Apollonium Myndium statuisse, et cum eo totam antiquitatem, Cometarum cursum non commputari posse, saltem non computatum esse: quod tamen inde a Dörfelio, astronomo germanico; et Is. Neutono, philosopho illo britannico, saepissime factum esse constat, nuperrime a Besselio supra laudato. 3. *Aliis rubor.* Hos mathematici, i.e. astrologi, vocant martiales, uti candidos et digestae lucis, venereos, pallidos autem et plumbo similes, saturnios. Fromond. *fumidi ardoris.* Talis Plinio lampadias, qui, ut

hi minuunt augentque lumen suum, quemadmodum alia sidera: quae clariora, quum descendere, sunt, maioraque ex loco propiore visuntur; minora, quum redeunt, et obscuriora, quia abducunt se longius.

XVIII. Adversus hoc protinus respondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometae enim quo primum die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exstingui. Deinde quod adversus priores, etiam adversus hunc dicitur: Si erraret Cometes, essetque sidus, intra signiferi terminos moveretur, [a] intra quos omne sidus cursus suos
2 colligit. Nunquam apparet stella per stellam. Acies nostra non potest per medium sidus exire, ut per illud superiora prospiciat. Per Cometen autem non ali-

se, confusis inter scribendum vocibus *omen* et *crimen*. Gronovius tamen nescit, utrum vulgatam an hanc britannici lectionem magis probare debeat. Tunc sensus esset: quos criminantur tamquam praenuntios caedium et sanguinis postea futuri.

a. *intra quos* reduxi e cod. nicot. ap. Opsopoeum. Vulgatum fuit *quod*, nihil tamen habens, quo referatur, quum *signifer* sc. orbis neutrius loco esse nequeat. *Quos* sc. terminos. Mox *stella per stellam* vulgata bene habet. Britann. *stella super stellam:* quod rectius putat Gronovius: „nam alterum, ait, statim pro ratione huius dicturus est. Ubi idem, *ut per illud editiora prospiciat:* non, *superiora*. Praeclare profecto, et facile videas hoc illius interpretamentum esse. Hoc ipso libro c. 5, 1. *At contra trabes editior coeli pars ostentat.*“ Equidem tamen huic Gronovii sententiae adstipulari non possum: neque hoc neque illud praeferam. Tò *per* esse sinceram lectionem, ultima huius capitis verba docent, *Per Cometen* etc. et *superiora* idem fere est quod *ulteriora*.

ut ait II, 25., ardentes imitatur faces.

C. 18. Refutatio huius opinionis. 1. *in ceteris* stellis. *quo propius* visui nostro. *exstingui*, evanescere, ut non amplius conspiciantur. 2. *Per Cometen autem.*

aliter quam per nubem ulteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non eſſe ſidus, ſed levem ignem ac tumultuarium.

XIX. Zenon noſter in illa ſententia eſt: congruere iudicat ſtellas, et radios inter ſe committere: hac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellae longioris. Ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum, aut per coniunctionem cohaerentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem, ſed habere 2
curſus ſuos, et poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſiderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, et exigui temporis mora diſſipantur.

XX. In hac ſententia ſunt plerique noſtrorum; nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in

autem. Quandoque fortaſſis, non ſemper. Nam plurimi tam denſi aut opaci corporis, ut nulla oculorum acie penetrari valeant. Imo ipſe Seneca c. XXVI, 1. Per ſtellas — et in crines diſpergitur. Id eſt per barbae aut caudae crines, non per Cometae caput ulteriora poſſunt cerni. Quod etiam in cometa anni 1618 experimento didicimus: (per caudam fixas conſpici conſtat). Don Ulloa anno 1778 d. 24. Iun. foramen in Luna obſervabat. Cf. Lichtenberg ad Erxleben Anfangsgr. der Naturlehre §. 633.

C. 19. Variae ſententiae de Cometis. 1. *Zenon noſter,* Cittieus, conditor ſectae ſtoicae celeberrimus, de quo Brucker Hiſt. cr. phil. I. p. 895 ſq. aliique ſcriptt. hiſt. phil. videndi ſunt. Sententiam itaque Anaxagorae et Democriti ſuam fecit Zenon: σύμφασιν, σύναψιν appellat hanc ſtellarum congruentiam Ariſtot. Meteor. I, 6. — 2. *Quidam,* ut Pythagorei, Hippocrates et Aeſchylus ap. Ariſtot. l. l. et Apollonius Myndius. *quidam — diſſipantur,* ut Ariſtoteles, Epigenes, al.

C. 20. Sententia Stoicorum. 1. Stoici itaque Ariſtotelem hac in re ſequuti ſunt. Verſus eſt Virgilii Ge. I, 367., laudatus iam I, 14, 2. In

in sublimi varia ignium concipi genera, et modo coelum ardere, modo

Longos a tergo flammarum albescere tractus,

modo faces cum igne vasto rapi. [a] Iam ipsa fulmina, etsi velocitate mira, simul et perstringunt aciem, et remittunt, ignes sunt aëris triti, et im-
2 petu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidem, sed expressi fluunt, et protinus pereunt. Alii vero ignes diu manent: nec ante discedunt, quam consumtum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa a Posidonio scripta miracula, columnae, clypeique flagrantes, aliaeque insigni novitate flammae: quae non adverterent animos, si ex
3 consuetudine et lege decurrerent. [b] Ad haec stupent omnes, quae repentinum ignem ex alto efferunt, sive emicuit aliquid et fugit, sive compresso aëre et in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid

a. *Iam ipsa fulmina* etc. Gron. bene reposuit e britann. et gall. codd. Opsopoei, quum antea esset: *Ipsa etiam fulmina — relinquunt ignes, quos aëris.* In versu Virgil. nulla hic varietas lectionis enotata est. b. *Ad haec stupent omnes, quae* — e palatinis duobus optimis, qui habent *omnesque*, Grutero praeeunte feci. Codex quartus, qui non est optimae notae, praestat, *omnesque cum*, unde Gronov. iusto audacius fecit: *Ad haec stupent omnes, cum*

In Virgilio nunc legitur: flammarum longos a tergo albescere tractus. 2. *Posidonio.* Eius libri Περὶ μετεώρων celebres fuere in antiquitate, quorum Diog. Laert. VII, 144. librum decimum septimum laudat. Posidonii reliquias perquam opportune collectas illustravit Io. Bake, Lugd. Bat. 1810. Aristotele autem Meteor. III, 1. duce Posidonium haec tractasse apparet. *Clypeique flagrantes.* Plin. II, 34. Clypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcurrit, solis occasu L. Valerio, C. Mario Coss. — 3. *sive emicuit — fugit,* v. c. fulmen, traiectiones stellarum. *sive compresso — stetit.* v. c. trabes. Cf. I, 14. II, 54. Versus Virgil. Aen. IX, 20. 21.

Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro aetheris patuit, et vaſtum in concavo lumen? Exclamare poſſes: Quid eſt hoc?

— — medium video diſcedere coelum,
Palanteſque polo ſtellas. — —

quae aliquando non exſpectata nocte fulſerunt, et per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei 4
ratio eſt, quare alieno tempore apparent [c] in aëre, quas eſſe, etiam latentes, conſtat. Multos Cometas non videmus, quod obſcurantur radiis ſolis: quo deficiente, quendam Cometen apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Saepe autem quum occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, et ideo adſpici non poteſt: [d] comae autem radios ſolis effugiunt.

XXI.

cum quid repentinum ignem ex alto effert. c. *in aëre, quas eſſe, etiam latentes, conſtat.* Sic cum Gronov. e cod. brit., qui habebat *latenter*, dedi. Vulgata ap. Eraſm. etc. non habet *in aëre*, et pro *latentes* habet, *quum laterent.* Recte iudicat Gronov. hanc brit. lectionem potiorem eſſe variis in diverſis libris ſcripturis horum verborum ap. Grut. Palat. tert. *quare alio temp. apparent tempore aëre, etiam cum latent conſtant.* pal. quart. *q. a. tēp. app. in aëre, quas eſſe et cum late coruſcat.* Col. *quae alio temp. app. aëre, quas etiam cum latent praeſtant.* — d. *comae.* Sic egregie emendavit Gron. vulgatam: *Cometae*, quod hic locum habere nequit. Hos, ait recte Gron., vult Seneca, eſſe ipſos illos ignes, qui non procul a ſole videntur.

21. *Non exſpectata nocte fulſerunt.* Plin. II, 26. Emicant et faces non niſi quum deſidunt, viſae: qualis Germanico Caeſare gladiatorum ſpectaculum edente, praeter ora populi, meridiano tranſcurrit. *ſparſi ignes*, quos Seneca Cometae comam, aut caudam eſſe exiſtimat. Fromond. *ipſa ſtella* cometae caput nimis vicinum ſoli, ideoque cum ipſo occidens et oculos effugiens. *radios — effugiunt:* comae enim a ſole ſemper averſi conſpiciuntur.

XXI. Placet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut tubas, trabesque, et alia oſtenta coeli, denſo aëre creari. Ideo circa Septemtrionem frequentiſſime apparent, quia illic plurimum eſt aëris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimentum ſuum ſequitur; quamvis enim illi ad ſuperiora niſus eſt, tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcendit. In aëre quoque non dexteram laevamque premit par-
2 tem. Nulla enim illi via eſt: ſed qua illum vena pabuli ſui duxit, illo repit, nec ut ſtella procedit, ſed ut ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, et non cito exſtinguitur? Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu [a] laetiſſimo vidimus, ſpectandum ſe praebuit, in diverſum illi Claudiano circumactus. Ille enim a Septemtrione

a. *laetiſſimo.* Recte quorundam impetum corrigendi, *laetiſſimi*, retudit Gronov., qui, quod nunc notiſſimum eſt et cuiuscunque linguae proprium, docet, et res dici *laetas*. Servius ad Virgil. Georg. I, 102. laetum, ait, prout res fuerit, accipiamus: ut laetus homo, id eſt, hilaris, laetum pecus, id eſt, pingue, laetum legumen, id eſt, fertile, et ſic in reliquis. Sic *γελᾶν*, ridere, lachen, ſmile, rier etc. de rebus quoque in uſu ſunt: cf. Ruhnken. et Mitſcherlich ad Hy. Homeric. in Cerer. 13.

C. 21. Explicatur illa Stoicorum ſententia. 1. *Placet — noſtris*, ſtoicis recentioribus: nam Zenonem aliam de cometis ſententiam tuliſſe ſupra c. XIX, 1. vidimus. Hi recentiores Ariſtotelem ſequebantur: accedente opinione Stoae poſt alios propria, alimenta ſua quemque cometam quaerere ignium modo. Ipſe refellit tamen eos cap. XXV. ſq. ubi Cometas veris perpetuisque ſideribus adnumerat. 2. *Sex enim — circumactus* — cf. X, 1. not. Cometes hic effulſit a. u. 814, anno Chr. 61. Tacit. Ann. XIV, 22. Sueton. Ner. 36. *Claudiano.* Cf. Sueton. Claud. 46. vide ſupra c. XVII, 2. not. *Neronis principatus laetiſſimus* multis diſplicuit, qui adulationem hic apertiſſimam in Neronem viderunt. Quare

trione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper obſcurior: hic ab eadem parte coepit, ſed in Occidentem tendens, ad meridiem flexit, et ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, et 3
aptiora ignibus, quae proſecutus eſt: huic rurſus uberior fuit et plenior regio. Huc itaque deſcendunt, invitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectavimus, fuiſſe diverſum: quum hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eandem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu volvitur in occaſum; illae ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: ille quo eunt, et hic quo auferuntur.

XXII. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter aeterna opera naturae. Primum quaecunque [a] aër creat, brevia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci et mutabili. Quomodo poteſt enim in aëre aliquid idem diu permanere, quum ipſe aër nunquam idem maneat? fluit ſemper, et brevis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, ſtatum

a. *aër creat, brevia ſunt.* Brit. *creat habet breva.* Ut capite ſequenti: *Illis dico divinis, quos mundus habet aeternos.* Salluſt. Catil. in. Virtus clara aeternaque habetur. Haec Gronov. Nihil tamen cauſae video, cur mutem.

Quare Fromondus excuſatum it Senecam, de ſe ap. Tacit. Annal. XV, 61. affirmantem: non ſibi promtum in adulationes ingenium. Seneca ipſe de ſe: Non blandiar auribus tuis: nec enim hic mihi mos eſt. Maluerim veris offendere quam placere adulando. Recte tum quinquennio primo et eo laetiſſimo Neronis, tum ſolitudine, qua poſtremis annis Seneca vixerit, ad eius defenſionem uti licet.

C. 22. Refutatio. Egregie Senecae ceſſit haec refutatio Stoicorum, in qua re prae-

2 statum vertitur. Nunc pluvius, nunc serenus, nunc inter utrumque varius: nubesque illi familiarissimae, in quas coit, et ex quibus solvitur, modo congregantur, modo digeruntur, nunquam immotae iacent. Fieri non potest, ut ignis certus in corpore vago sedeat, et ita pertinaciter haereat, quam quem natura, ne unquam excuteretur, aptavit. Deinde
3 si alimento suo haereret, semper descenderet. Eo enim crassior aër est, quo terris propior: nunquam Cometes in imum usque demittitur, neque appropinquat solo. Etiamnunc ignis aut it quo illum natura sua ducit, id est, sursum: aut eo quo trahit materia, cui adhaesit, et quam depascitur.

XXIII. Nullis ignibus ordinariis et coelestibus iter flexum est. Sideris proprium est, ducere orbem. Atqui hoc an Cometae alii fecerint, nescio: duo

praelusit sententiae nunc tandem, saeculo uno alterove praeterlapso, vulgo acceptae ac stabilitae. 3. *numquam Cometes — solo.* Aristotelis auctoritas tantam vim in viros alioquin praestantissimos, Fromondum, Kepplerum aliosque exercuit, ut hi hanc Senecae sententiam verissimam, Cometas aeternis naturae operibus esse annumerandos et cursum suum aeque ac planetas tenere firmum et constitutum, repudiarent, et vel recenter nata meteora vel simile quid haberent: unde illa persecutio, qua *Baelius* munere et stipendio privabatur, orta est. Has tenebras diffudit tandem Isaacus Neutonus, quem Principiis suis meliora nos edocuisse constat.

C. 23. Continuatio. Sententia Senecae. 1. *Sideris — orbem.* Hoc verum esse patet, sive meatum circa stellam fixam, sive rotationem consideres. Veteres quoque hoc statuebant, quippe qui praeter Pythagoreos circa terram sidera iter suum facere putabant. *Atqui — nescio.* Itaque de itinere cursuque cometarum nihil certi attulerant, qui ante Senecam, quem eorum commentarios excussisse patet, hac de re exposuissent. Cf. c.

duo nostra aetate fecerunt. Deinde omne quod caussa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum transeunt: sic fulmina in unum valent ictum: sic quae transversae dicuntur [a] stellae et cadentes, praetervolant et secant aëra. Nullis 2 ignibus nisi in suo mora est: illis dico divinis, quos habet mundus aeternos, quia partes eius sunt, et opera. Hi autem aliquid agunt, et vadunt, et tenorem suum servant, paresque sunt. Nam alternis diebus maiores minoresve fierent, si ignis esset collectitius, et ex aliqua caussa repentinus. Minor enim esset ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo, nihil diuturnum esse, quod exarsit aëris vitio: nunc amplius adiicio. Mo- 3 rari ac stare nullo modo potest. Nam et fax et fulmen et stella transcurrens, et quisquis alius est ignis ex aëre expressus, in fuga est: nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem: et ideo non cito expellitur, sed emetitur spatium suum: nec exstinguitur, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis unum stellis limitem ponit? Quis in angustum divina compellit?

 Nem-

a. *stellae*. Hanc lectionem, quae Col. aberat, forsan recte abesse posse iudicat Gruterus. Sed ex illo codice librarii oscitantia excidisse, noli dubitare.

c. XVII. *duo — fecerunt*. Claudianus et Neronianus. cf. XXI, 2. 2. *Nullis ignibus — opera*. Stoici cum Academicis sidera ignea existimant, quod abnuunt Peripatetici. *In suo* munere et loco, et tenore. *paresque sunt*, ignium nostrorum more nec augentur nec detrectantur imminuunturve. — 3. *Si erratica, inquit* adversarius. — Egregia responsio est, recentiorum astronomorum inde a Neutono auctoritate optime firmata. Cursus enim Cometarum ellipsin eccentricam formare, nec signiferum curare, nunc satis constat.

4 Nempe haec ipsa sidera, quae sola moveri credis, alios et alios circulos habent. Quare ergo non aliqua sint, quae in proprium iter et ab istis remotum secesserint? Quid est, quare in aliqua parte coelum pervium non sit? Quod si iudicas, non posse ullam stellam nisi signiferum attingere: Cometes potest sic latum habere circulum, ut in hunc tamen parte aliqua sui incidat: quod fieri non est necessarium, sed potest.

XXIV. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, ut in multa itinera divisus sit, nec hanc unam deterat semitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo et pulcherrimo corpore, inter innumerabiles stellas, quae noctem decore vario distinguunt, quae aëra minime vacuum et inertem esse patiuntur, quinque solas esse, quibus exercere se liceat, ceteras stare, fixum et immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogaverit:
2 Quare ergo non quemadmodum quinque stellarum, ita harum observatus est cursus? huic ego respondebo:

C. 24. Continuatio. 1. *Credis — populum?* Haec sententia nostra quidem memoria optime confirmata est, quinque novis planetis, Urano, Cerere, Iunone, Pallade atque Vesta repertis in coelo, et quidem posterioribus quatuor inter Martem et Iovem, ubi propter spatium nimis vacuum a stellis Astronomi, et in his praestantissimus noster Bodenius, qui Berolino decori est, iam dudum illas coniectura affecuti erant: quorum planetarum, sive cum Herschelio asteroidia vocare malis, elementa Gaussius, profess. Goetting. celeb. praeclare invenit. *quinque,* sole quippe terraque exclusis. — 2. *Quare — cursus.* Praecipuo impedimento fuere tum remotior tectiorque cometarum cursus, tum inopia defectusque instrumentorum, quibus recentius aevum ad eos me-

debo: Multa ſunt quae eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio et impellimur, et revocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominusque noſtri, non magis tibi quisquam expediet, quam ubi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quendam, alius vim divinam et Dei partem, alius tenuiſſimum aërem, [a] alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non poteſt liquere de ceteris rebus, ut adhuc ipſe ſe quaerat.

XXV. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum finesque noteſcere, quorum ex ingentibus intervallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Graecia

— — *ſtellis numeros et nomina fecit.*

Cc 3 Mul-

a. *alius incorporalem potentiam.* Opſopoeus tria iſta verba valde ſuſpecta habet, tamquam ex Thomae potius vel Scoti ſchola, quam Senecae. Nec negandum eſt, illis philoſophiae ſcholaſticae magiſtris haec digna eſſe, Seneca non item. Codd. tamen omnes ſervant.

melius noſcendos uſum eſt. *quam ubi ſit.* Democritus et Plato in toto cerebro collocarunt, Parmenides in ſtomacho, Diogenes in ſinu cordis, Empedocles in ſanguine, Stoici in ſolido corde etc. Cic. Tuſc. I, 9. *alius — ſpiritum,* ut ſtoici, qui dicebant eſſe πνεῦμα θερμόν. *alius — quendam,* Plato et Dicaearchus. *alius — partem,* Stoici. *alius — aerem,* Anaxagoras. *alius — potentiam,* Ariſtoteles et alii. Cic. Tuſc. I, 10.

C. 25. Continuatio. Cometarum curſus certis, quamquam nondum inventis, legibus tenetur. 1. Praeclara ſunt haec dicta. *Nondum — fecit.* Verſus eſt Virgil. Ge. I, 137. ubi de aevo argenteo ſermo eſt, ideoque de aetate mythica, ubi Titan Hyperion (Diodor. Sic. V, 67.) et Prometheus (Serv. ad Virgil. Eclog. VI, 42.), Atlas

2 Multaeque hodie sunt gentes, quae tantum facie noverint coelum, quae nondum sciant, cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo ista quae nunc latent, in lucem dies extrahat, et longioris aevi diligentia. Ad inquisitionem tantorum aetas una non sufficit, ut tota coelo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter studia ac vitia non aequa portione dividimus? Itaque per succes-
3 siones istas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo posteri nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Harum quinque stellarum, quae se ingerunt nobis, quae

Atlas aliique stellas observasse et docuisse dicuntur (cf. Koeler Allg. Geogr. der Alten I. p. 396 sqq.). Iam quum satis constans Chronologorum sit coniectura, Atlantem cum Mose et Cecrope, primo Atheniensium rege, circa annum ab Orbe condito MMCCCL, id est MDC ferme ante Senecam annis vixisse, Senecam bene computasse apparet. — 2. *Multaeque — obumbretur.* Maiores nostri, i. e. Senecae aevo, et gentes quas vocamus barbaras ferasque Africae Americaeque. *Hoc apud — perduxit.* Cf. Plin. N. H. II, 12. Vox *nuper* lato h. l. sensu accipiatur; nam 221 anni exiguus numerus sunt ad magnum annorum spatium, quo terra creata sit. Spectat haud dubie ad Sulpicium Gallum, qui a. u. 587 de eclipsi in concione ante proelium cum Perseo ad Pydnam explicata volumen composuit. — 3. *Veniet* etc. Quam vere haec quasi vaticinatus sit Seneca, Keppleri, Neutoni, Herschelii, Cassini, Schroeteri, al. astronomorum recentiorum inventa testantur. Fromondus, qui saeculo decimo septimo medio his Naturalium libris explicandis bonam et eruditam operam navavit, ait ad h. l.: Numquam sane venit, nec illud umquam venturum autumo, quo posteris nostris, Cometas sideribus illis aeternis adnumerandos, certum et apertum sit: simii enim tantum siderum, non legitima sidera sunt, ut lib. 3. Me-

quae alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini veſpertinique ortus ſint, quae ſtationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo coepimus ſcire. Utrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet, nam hoc illi nomen impoſuere cedenti, ante paucos annos didicimus. Inventi ſunt qui nobis dice- 4
rent: Erratis, qui ullam ſtellam aut ſupprimere curſum iudicatis, aut vertere. Non licet ſtare coeleſtibus, nec averti: prodeunt omnia: ut ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc aeternum irrevocabiles habet motus: qui ſi quando conſtiterint, alia ex adverſo incident, quae nunc tenor et aequalitas ſervat.

XXVI. Quid eſt ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, et natura viarum circulorumque ſic poſitorum, [a] ut cer-

a. *ut certo tempore intuentes fallant.* Ita quidem Eraſmus, ſed e coniectura Fortunati, qui etiam interſerebat, *ut certo tem-*

Meteorol. diffuſe tractavimus. *qui matutini — ortus ſint,* e. c. Venus, ſolem praecedens Lucifer, eum ſequens Heſperus appellata. *quae ſtationes.* Planeta ſtare dicitur, quum motum proprium ab occaſu in ortum ſiſtere videtur. *modo coepimus ſcire.* Ante igitur Ptolemaeum, qui aliquanto poſt, ſub Antoninis principibus floruit, Planetarum illi luſus cogniti Romanis (quod etiam lib. II, 15. 16. 17. Plinius dicit), quos Ptolemaeus poſtea eccentricorum et epicyclorum ingenioſa imaginatione expedivit. — 4. *ut ſemel miſſa ſunt:* metaphora haud dubie petita eſt e circo, ubi praetor aut alius magiſtratus miſſa deorſum mappa, ludis circenſibus, ſignum currendi aurigis dabat. Ita Deus quoque ſidera in ſuum quodque circulum miſit.

C. 26. Continuatio. 1. *Solis occurſus.* Similem cauſam

certo tempore intuentes fallant. Sic naves, quamvis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometae partibus errent, cur tam ſeducti a ceteris eant, quanti qualesque ſint. Contenti ſimus inventis: aliquid veritati et poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, ulteriora non cernimus, per Cometas aciem transmit-
2 timus. Primum ſi ſit iſtud, non in ea parte ſit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, et in crines diſpergitur. Per intervalla ignium, non per ipſos vides. Stellae, inquit, omnes rotundae ſunt, Cometae porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, ut ceterorum ſiderum, globus eſt, ce-
te-

tempore vel intentius intuentes fallant. Nam ſcripti eius, *u. c. t. vel inventis intuens afflant.* Cod. Col. *u. c. t. intuens afrant.* Tert. pal. *u. c. t. vel inventis influens afflant.* Olim cuſi, *u. c. t. intuentes afflent*, conſentiente cod. quart., niſi quod is *afflant.* Sententiam Fortunatus conſequutus animo eſſe videtur, verba non item. Gronovius ſilentio ſuo Fortunato aſſenſus eſt. Meliores codd. exſpectemus.

ſam ſtationis et regreſſus planetarum imaginatus Plin. II, 16. Percuſſae (ſtellae errantes) in qua diximus parte et triangulo ſolis radio inhibentur rectum agere curſum et ignea vi levantur in ſublime. Hoc non protinus intelligi poteſt viſu noſtro, ideoque exiſtimantur ſtare, unde et nomen accepit ſtatio etc. *Erit qui — ſint.* Immortalis Neutonus iſte Prometheus fuit, qui opinionum commentis, quibus tunc temporis omnes harum rerum ſtudioſi obtemperabant, fortiter et ingenioſe expulſis, legeque ſua gravitatis etiam in Cometas adhibita, praeclare docere inſtituit, quae noſter hic adhuc ignorabat. *Per ſtellas — transmittimus.* cf. ad c. XVIII, 2. Adverſarium Apollonium Myndium rurſus oppugnat. 2. *Primum — diſpergitur;* non in nucleo, ſed in barba, cauda aut coma hoc fit.

terum fulgor extenditur. Quemadmodum ſol radios ſuos longe lateque dimittit, ceterum ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quam ceterorum ſiderum apparet.

XXVII. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, quum accipiat a ſole? quare modo rubeat, modo palleat? quare lividus illi et ater color ſit, quum a conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellae inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diverſiſſimam ſoli? Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamvis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas aeternos eſſe et ſortis eiusdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porro? mundus ipſe, ſi conſideres illum, nonne ex diverſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in 2 Leone ſemper ſol ardeat, et terras aeſtibus torreat: in Aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen et illud ſidus eiusdem conditionis eſt, quum effectu et natura diſſimile ſit. In-

C. 27. Continuatio. 1. *Quare luna — ſole?* Luna accipit a terra illud lumen ſuum, quod, recte obſervante Fromondo, longitudine ſpatii, qua it in lunam et deinde redit ad terram, laſſatum, debilitatum et languidius apparet, ipſa natura terrae atque lunae, terreſtris ſpeculi, poſcente. *quum a conſpectu — excluditur,* i. e. in deliquio lumine ſolis deſtituitur, et tunc eadem lunae facies eſt, quam oppoſita lunae pars ſemper habet, nullo quippe lumine gaudens. 2. *Leone,* quia propinquior vertici radios in ſe paene recurrentes in terram noſtram jacit ideoque pleniori lumine plus etiam ardoris fundit. Fromond. *Aquario:* obliquior tunc et invalidior cauſas frigorificas et adſtringentes non dis-

tra brevissimum tempus Aries extollitur, Libra tardissime [a] iungitur: et tamen hoc sidus et illud eiusdem naturae est: quum illud exiguo tempore ad-
3 scendat, hoc diu proferatur. Non vides, quam contraria inter se elementa sint? gravia et levia sunt; frigida et calida, humida et sicca. Tota huius mundi concordia ex discordibus constat. Negas Cometen stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exemplar, nec sit ceteris similis. Vides enim, quam simillima sit illa, quae tricesimo anno revertitur ad locum suum, huic quae intra annum revisit sedem suam! Non ad unam natura formam opus suum praestat, sed ipsa varietate se iactat.
4 Alia maiora, alia velociora aliis fecit; alia validiora, alia temperatiora: quaedam autem eduxit a turba, ut singula et conspicua procederent; quaedam in gre-

a. *iungitur.* Sic et pal. tert. atque brit. Gronov. cui scitissima et verissima videbatur lectio. *Iungitur* est, tota et iunctis lancibus integra exoritur. nam et iugum pars librae. Antea erat: *mergitur,* quod et retinebant tres Grut. codd.: hinc coniec. Fortunat. *emergit.*

dissolvit. *Libra.* In obliqua et romana sphaera Libra recte ideoque tarde, Aries oblique et idcirco brevi tempore supra finitorem totus emergit: quod ex flexura Zodiaci et inaequalitate angulorum cum finitore provenit. Nam Romae cum arcu librae, qui solum 30 gradus comprehendit, ascendunt interea 38 gradus et 27 minuta aequinoctialis, cum ariete vero soli gradus 17 et 21 minuta eiusdem aequinoctialis. Fromondus. — 3. *Vides enim — illa* stella Saturni — *suam.* Ironice haec dici de similitudine, quum magnitudine et luce sit dissimillima, recte observat Fromondus. Quid dixissent veteres, si septem Saturni lunas et eius annulum duplicem observassent, et tali doctore usi fuissent, quo nos in Herschelio al. gaudemus! 4. *quaedam eduxit a turba,* ut cometas. *quaedam in gregem misit,* sidera fixa, quae gre-

gregem misit. Ignorat naturae potentiam, qui illi non putat aliquando licere nisi quod saepius facit. Cometas non frequenter ostendit; attribuit illis alium locum, alia tempora, dissimiles ceteris motus. Voluit et his magnitudinem operis sui colere, quorum formosior facies est, quam ut fortuitam putes, sive amplitudinem eorum consideres, sive fulgorem, qui maior est ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet insigne quiddam et singulare, non in angustum coniecta et arctata, sed dimissa liberius, et multarum stellarum amplexa regionem.

XXVIII. Aristoteles ait, Cometas significare tempestatem, et ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas sidus esse, quod futura denuntiat? Non enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futurae pluviae.

Scintillare oleum, et putres concrescere fungos:

aut quomodo indicium est saevituri maris, si marinae

In sicco ludunt fulicae; notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem:

sed sic, quomodo aequinoctium in calorem frigusque flectentis anni, quomodo illa quae Chaldaei canunt, 2

gregatim eunt contexta et illigata suis imaginibus. Fromond. *dissimiles ceteris motus:* cursus enim est ellipticus, et saepe turbationes a planetis illatas patitur. *multarum — regionem* propter caudam s. comas.

C. 28. Quatenus futura denuntiet. 1. *Aristoteles* Meteorol. I, 6. 7. caussam anni sicci et ventosi copiam exhalationum habet, quibus suffectus est aer, et quarum coagulo concrescere putat Cometen. De *imbribus* vero ibi nihil. Versus sunt Virgilii Ge. I. 392. 363. 364. — 2. *Sed sic — flectentis anni:* aequinoctia enim sunt, observante Fromondo, veluti duo anni freta, quibus a frigore hyemis in calorem aestatis et retro ab isto in illud annus transit. *Chaldaei,* genethliaci, astrologi.

nunt, quid ſtella naſcentibus triſte laetumve conſtituat. Hoc ut ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos et pluvias minatur, ut Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quae in proximum daret, ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita et compreſſa legibus mundi. [a] Fecit is Cometes, qui Paterculo et Vopiſco conſulibus apparuit, quae ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt praedicta. Fuerunt enim ma-
3 ximae et continuae tempeſtates ubique. At in Achaia, Macedoniaque, urbes terrarum motibus prorutae ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt, graviores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi praeterea curſus; fere enim compelluntur in cardines.

XXIX. Utrumque falſum eſt. De priore dicam prius. [a] Quid? quae tardius feruntur, gravia ſunt? Quid

a. *Fecit is Cometas, qui Paterculo et Vopiſco conſulibus apparuit, quae ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt praedicta* etc. Locus hic ſuſpectus. Hi conſules non apparent apud Caſſiodorum, nec Theophraſti in antegreſſis fit mentio.

a. *Quid? quae tardius feruntur, gravia ſunt?* Gruteri eſt emendatio, confirmata a Gronovio, qui tamen obſervare oblitus eſt, Grutero eam deberi. Omnes omnino ſcripti: *Quia*

logi. De iis eorumque aſtrologica diſciplina conferas *Reimeri*, nunc profeſſ. Kilonienſ. cel., commentationem egregiam ad Horat. Carm. II, 17, 17. in Mitſcherlich. Ed. Tom. II. p. 696 ſq. *Fecit is — ubique — prorutae ſunt.* Locum eſſe ſuſpectum et alienae manui deberi ſuſpicatus ſum in Var. lect. Theophraſti enim mentio aeque ac conſulum horum defectus in Faſtis conſ. turbat locum. Nec ſatis bene congruunt haec antegreſſis. 3. *At in Achaia — ſunt:* ſpectant haec ad Buris et Helices cladem, ſupra memoratam c. V. *fere enim — cardines:* verſus mundi polos. Haec Ariſtotelis fuit ſententia l. l.

Quid ergo? Stella Saturni, quae ex omnibus iter ſuum lentiſſime efficit, gravis eſt. Atqui levitatis argumentum habet, quod ſuper ceteras eſt. Sed maiore, inquis, ambitu circuit, nec tardius it quam ceterae, ſed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt, ire eos tardius. Nam in- 2
tra ſextum menſem dimidiam coeli partem transcurrit hic proximus; prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graves ſunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus a Septemtrione motus ſui initium fecit, et per Occidentem in Meridiana pervenit, erigensque ſuum curſum oblituit. Alter ille 3
Claudianus a Septemtrione primum viſus, non deſiit in rectum aſſidue celſior ferri, donec exceſſit. Haec ſunt quae aut alios movere ad Cometas pertinentia, aut me. Quae an vera ſint, [b] discutiant, qui-

Quia quae — gravia ſunt? Hoc eſt, *numquid* quia tardius. Cod. Col. *quia tardius feruntur, graviora ſunt,* prob. Grutero. Simplicius eſt: *Quid? quae t. f. gravia ſunt.* Hoc recipere malui, ut codd. apicibus et conſuetudini Senecae in talibus propius, quam illa, quibus *gravia* in *graves* et *quia quae* in *quiane* mutaretur.

b. *discutiant.* Sic Fortunatus in ſuis mſſ., quod Erasmus aliaeque edd. receperunt. *Discutiant* haud dubie praeferendum.

C. 29. Tarditas cometarum negatur. 1. *Atqui levitatis — eſt.* In ſententia Stoicorum, qui ſtellas igneas et in nullo ſolido orbe defixas, ſed pendulas in ſummo et liquido aethere exiſtimant. Fromondus. cf. c. XXVII, 3. — 2. *Nam intra ſextum menſem* (cf. ad c. X, 1.) — *hic proximus* ſub Nerone, *prior* ſub Claudio. *erigensque — oblituit,* ab occidente verſus meridiem: evanuit haud dubie curſu ſuo in itinere parabolico poſt ſolem directo. — 3. *in rectum aſſidue celſior ferri.*

quibus est scientia veri. Nobis rimari illa et coniectura ire in occulto tantum licet, nec cum fiducia inveniendi, nec sine spe.

XXX. Egregie Aristoteles ait, nunquam nos verecundiores esse debere, quam quum de diis agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiae fingimur: quanto hoc magis facere debemus, quum de sideribus, de stellis,

rendum erat lectioni vulg. *Dii sciunt*, consentientibus duobus codd. pal. et gall. ap. Opsopoeum. Sermo est de sapientibus, quibus se tamen noster non adiungit: hos autem esse scientia veri praeditos e doctrina Stoae, constat. Nec de Diis sic loqui poterat Seneca, quum Deos et ipsa sidera esse Stoae placuisse notum sit. Τὰ *dii sciunt* a librariis Christianismi quam Stoae peritioribus profecta putes, quo et literarum similitudo eos perducere potuit. Accedit, quod saepe ad sapientiores provocat noster, nec de ampliore scientia harum rerum desperat: quod tamen haud dubie fecerit, si τὰ *Dii sciunt* ab eo profecta fuerint. Monui haec, ne quis haec *Dii sciunt* cum Grutero praeferenda ducat.

ferri. Nempe quia a Septemtrione in verticem surgebat, ut cap. XXI. dixit, quamquam addat, sub finem orientem petivisse et sic a linea recta excidisse. Sic enim solent fere Cometae notante Fromondo.

C. 30. Sed coniecturae tantum sunt sententiae de Cometis. Verecundia commendatur. 1. *Aristoteles* ubi hoc praeceperit, invenire in eius operibus servatis non potui. Egregia tamen sunt et philosopho dignissima. Iam Pythagoras dixit: tum maxime et pietatem et religionem versari in animo, quum rebus divinis operam daremus, ap. Cic. De Legg. II, 41. ubi cf. Goerenz. *Si intramus — compositi* ad gravitatem et venerationem. *vultum submittimus*, qualis, laudante Fromondo, Turnus ap. Virg. Aen. XII, 220. *togam adducimus* ad omnem superbiam supprimendam atque evitandam, quae vestibus tractatis per publicum indicatur. Modestiae est amictum ad legem compositum, ut verbis Senecae de Ira

lis, de deorum natura diſputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, 2
quae tam alte iacent. Panaetio, et his qui videri volunt, Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter [a] tractatum eſt, an neque omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis coeli regio idonea, in qua creentur: an quacunque ire, ibi etiam concipi poſſint: et cetera, quae univerſa tolluntur, quum dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto movet. Quam 3
multa praeter hos per ſecretum eunt, nunquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus homini fecit. Quota pars operis tanti nobis committitur? Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa ſe, maiorque eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.

XXXI.

a. *tractatum eſt.* E brit. recepit Gronov., expulſa vetere lectione, *tractandum eſt.* Nam providum Panaetium, quae interrogari poſſet, ea exſequutum ſignificat.

Ira II, 35, 3. utar, rite adhibere. 2. *Panaetio* (Scipionis min. Polybii, Catonis mai. aequalis. Fabric. Bibl. Gr. Vol. III. p. 567 ſq.) — *volunt*, recentioribus Stoicis, quos ſupra c. XXI. memoraverat. Recentiores aſtronomi huc Senecae prudenter de cometis dicta confirmant: etiam illa: *quae non frequenter — movet,* recte ſe habent, modo, quod ſequentia poſtulant, explicentur, qui raro in conſpectum noſtrum producuntur. Diligentia enim inveſtigandi multos detexit, qui alioqui oculos effugiſſent: ſic Meſſierus ſeptem annis ſeptem cometas invenit, et Lambertus (cosmologiſche Briefe) quatuor millia cometarum noſtro ſyſtemati ſolari eſſe illigata computat. Sequentia tam praeclara ſunt, ut pauca ſciam, quibus comparem.

XXXI. Multa praeterea cognata numini ſummo, et vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros et implent et effugiunt: ſive illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſive in ſanctiore ſeceſſu máieſtas tanta delituit, et regnum ſuum, id eſt, ſe, regit, nec ulli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: et miramur, ſi quos ignieulos parum novimus, quum
2 maxima pars mundi Deus lateat? [a] Quam multa animalia hoc primum cognovimus ſeculo? et quidem multa venientis aevi populus ignota nobis ſciet. Multa ſeculis tunc futuris, quum memoria noſtri exoleverit, reſervantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quaerat omnis mundus habeat. Non ſemel quaedam ſacra traduntur! [b] Eleuſin ſer-

a. *Quam multa animalia hoc — ſeculo? et quidem multa venientis aevi populus ignota nobis ſciet.* Sic Muretus, ut videtur, e codice. Qua re et Gronovius ſilentio ſuo aſſenſus eſt. At codd. Fortun. – *ſeculo? Ne haec quidem multa, multa ven.* etc. Palatini et gallici: *ſeculo? quam multa negocia ne quidem hoc.*

b. *Eleuſin* e codd. bene reſtituit Gronov. Muretus dederat, *Eleu-*

C. 31. Contin. 1. *Multa — effugiunt:* ſidera, quae Stoici deos minorum gentium eſſe cenſebant. Lipſii Phyſiol. II, 14: oculis ea cernimus, nec tamen omnino intellectu comprehendimus: quam exigua ſunt, quae de iis ſcimus! *ſine quo — eſt* deus, a quo omnia fiunt et conſervantur. 2. *Quam multa animalia:* ſpargente ſe, recte obſervante Fromondo, per Africam et alias circum orbis partes romano imperio ſub Caeſaribus. Tunc enim undique animalia peregrina protracta Romam, fera praeſertim, in Amphitheatri arenam ad pugnam beſtiariorum. Sequentia quam vere dicta ſint, nil commemorare attinet. *omnis mundus habeat,* homines omnium aetatum et ſaeculorum. De *Eleuſi* eiusque my-

servat, quod ostendat revisentibus. Rerum natura
sacra sua non simul tradit. Initiatos nos credimus:
in vestibulo eius haeremus. Illa arcana non pro- 3
miscue nec omnibus patent: reducta et in inte-
riore sacrario clausa sunt. Ex quibus aliud haec
aetas, aliud quae post nos subibit, dispiciet. Quan-
do ergo ista in notitiam nostram perducentur? Tar-
de magna proveniunt, utique si labor cessat? c In
quod unum toto agimur animo, nondum perfeci-
mus, ut pessimi essemus. Adhuc in processu vitia 4
sunt. Invenit luxuria aliquid novi, in quod insa-
niat. Invenit impudicitia novam contumeliam sibi.
Invenit deliciarum dissolutio et tabes aliquid tene-
rius molliusque, quo pereat. Nondum satis robur
omne proiecimus. Adhuc quidquid est boni moris,
exstinguimus laevitate et politura corporum. Mu-
liebres munditias antecessimus; colores meretricios,
matronis quidem non induendos, viri sumimus.
Tenero et molli ingressu suspendimus gradum: non 5
am-

Eleusis. c. *In quod unum toto agimur animo.* Pincianus sequace Grutero: omnes enim codd. *in quod u. t. agimus:* unde Erasmus: *Id quod — agimus:* et sic Muretus

mysteriis omnia fere nota sunt, post Santocrucii egregiam de mysteriis commentationem satis notam. *in vestibulo — haeremus* ante fores aedium stamus (Aul. Gell. XVI, 5.), i. e. nondum sumus naturae initiati, profani adhuc sumus, summis labris secreta naturae gustavimus. Sic Apost. Paul. ad Corinth. I, 13, 9. *ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν* —. 4. *laevitate et politura corporum,* vellendo barbam ac crura et pumice ad laevorem poliendo: vid. ad I, 17. et Boettigeri Sabinam, ubi haec et sequentia egregie, ut Viri praestantissimi mos est, exposita sunt. *colores meretricios.* cf. Epist. CXIV, 20. not. Lacernae et paenulae, candidis et romanis togis abiectis, coeperant delicatulis quibusdam in usu esse: colo-

ambulamus, sed incedimus. Exornamus annulis digitos: in omni articulo gemma disponitur. Quotidie comminiscimur, per quae virilitati fiat iniuria, d aut traducatur, quia non potest exui. Alius genitalia excidit, alius in obscoenam partem ludi fugit, et locatus ad mortem, infamiae armatur. Egenus etiam, in quo morbum suum exerceat, legit.

XXXII. Miraris, si nondum sapientia omne opus suum implerit? Nondum tota se nequitia protulit. Adhuc nascitur, et huic omnes operam damus: huic oculi nostri, huic manus serviunt. Ad sapientiam quis accedit? quis dignam iudicat, nisi quam in transitu noverit? Quis philosophiam, aut ullum liberale respicit studium, nisi quum ludi intercalantur, quum aliquis pluvius intervenit dies, quem perdere

retus aliique. d. *aut.* Sic omnes codd. mss. Fortunatus tamen coniec. *ut:* Erasmo, Mureto al. sequacibus.

colores meretr. sunt purpurei. — 5. *Exornamus — disponitur.* cf. Plin. N. H. XXXIII, 1. et Boettigeri Sabina. *Alius genitalia exc.* castrati et eunuchi tunc erant in deliciis, quos tamen postea Domitianus (Sueton. c. 7.) excidi lege vetuit. *alius in obscoenam* i. turpem, infamem, servis pessimis dignam *ludi* gladiatorii. *Egenus — legit.* Nobiles egeni, observat Fromond., re et spe omni fracta, eligunt aliquid, in quo morbum (i. e. inopiam, opinor, et miseriam) exerceant, locando se ad gladium, aut venatorium cultrum, ut noster Ep. 87. loquitur. cf. Lips. Saturnal. II, 3. C. 32. Finis. Querelae de philosophiae contemtu, ab omnibus istius et sequentis temporis scriptoribus confirmatae: inspicias modo Tacitum et Iuvenalem. 1. *intercalantur,* intermittuntur, ita tamen, ut mox rursus incipiant. Intercalatio enim est proprie immissio diei unius aut plurium in annum etc. Ludi ergo intercalantur, feriis aut quiete interpositis. *dies pluvius* quo ludis interesse non licet. — 2. De

dere [a] licet? Itaque tot familiae philosophorum sine 2 successore deficiunt. Academici et veteres et minores nullum antistitem reliquerunt. Quis est qui tradat praecepta Pyrrhonis? [b] Pythagorica illa invidiosa turbae schola praeceptorem non invenit. Sextiorum nova et Romani roboris secta, inter initia sua, quum magno impetu coepisset, exstincta est. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet pantomimi 3 nomen intercidat? Stat per successores Pyladis et Bathylli domus: harum artium multi discipuli sunt, multique doctores. Privatim urbe tota sonat pulpitum. In hoc viri, in hoc feminae tripudiant. Mares inter se uxoresque contendunt, [c] uter det latus illis. Deinde sub persona quum diu trita frons est,

Dd 2 trans-

a. *licet.* omnes palatini et edd. tamquam ita pendeant homines a ludis, ut eis abesse nefas sit ac scelus: et *libet* memmian. ac nicot. praestant: facili confusione. Illud probat Gruterus, hoc Stephanus Epistol. 21. ad Dalechamp. Illud tamen amarius esse videtur quam hoc.

b. *Pythagorica.* Sic omnes edd. et codd. At britan. habet *pythagorea,* quod praetulit, magis, ut videtur, amore codicis brit. quam veritatis ductus, egregius Gronovius. Pythagoricus occurrit quoque de Benefic. VII, 21. Mox *invidiosa turbae.* Sic fere codd. i. e. popello odiosam, a vulgo contemtam. Muretus *invidiosae turbae.* Deinceps: *cuiuslibet* codd omnes et Fortun. at Erasmus: *ne cuius.* c. *uter det latus illis.* Erasmus et Fortunat. At prius editi, *ut detur latus illis:* consentiunt palatini, nisi quod duo codd. optimae notae apud Gruter., et codex brit. exhibent, *illius:* unde Gronovius eruditissime fecit, *uter det latus*

Academicis vet. quorum princeps Plato, et *minoribus,* quorum principes Arcesilas et Carneades, omnia nota. *Pyrrhonis,* Scepticorum principis. Aul. Gell. XI, 5. *Pythagorica — invidiosa* propter abstinentiae praecepta. Tunc obsolevit: sed mox rursus eminuit mutata, duce Apollonio Tyanensi. Brucker Hist. cr. phil. II. p. 100 sq. *Sextiorum.* Noster saepe memorat, Epist. 59. 64. 98. 108. — 3. *Pyladis et Bathylli:* pantomimi celeberrimi Augusti aevo. Macrob. Sat. II, 6. Ammian. Marcell. XIV, 6, 19. not. Res nota.

transitur ad ganeam. Philosophiae nulla cura est.
4 Itaque adeo nihil invenitur ex his quae parum investigata antiqui reliquerunt, ut multa quae inventa erant, obliterentur. At mehercules si hoc totis membris premeremus, si in hoc iuventus sobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiscerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas posita est, quam nunc in summa terra et levi manu quaerimus.

latus Hylae i. e. pantomimo nobili. Tacit. Ann. I, 77. ne domos Pantomimorum Senator introiret: ne egredientes in publicum equites Romani cingerent. Hylam pantomimum in Augusto appellat Suetonius. Gron. Sed Hylam adhuc in vivis fuisse docendum erat: deinde *illis* quidni bonam, quin fortiorem sententiam fundat? Non solum nobilissimo latus dabant, sed cuique pantomimo, vel ignobiliori. Vulgata itaque praeferenda est. Mox *ad ganeam* Erasmus praestat. At prius cusi et mss. Fortunati Gruterique *ad galeam*, quod ipse probat: ut prius viri et feminae impudentiores exerciti dicantur sub *persona*; deinde quasi ad veram arenam se praepararent, sub *galea*, vere pugnantes. Illud tamen praefero: scena relicta ad vitam in ganeo dissolutissimam degendam transeunt. Mimi enim et Pantomimi vilipendebantur. Quare hoc turpius est, quam pugna.

EX-

EXCERPTA QUAEDAM

E LIBRIS

SENECAE.

Honesta, inquit Epicurus, res est, paupertas laeta. Illa vero iam paupertas non est, si laeta est. Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut foeneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit divitiarum modus, quaeris? Primo, habere quod necesse est: secundo, quod satis est. Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuvat habentem, nisi ad cuius amissionem praeparatus est animus. Magnae divitiae sunt, lege naturae composita paupertas. Lex autem naturae, scis quos terminos nobis statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Uti famem sitimque depellas, non est necesse maria tentare, nec castra sequi. Parabile est quod natura desiderat, et cito apponitur. Ad supervacua sudatur: illa sunt quae togam terunt, quae nos senescere cogunt, quae in aliena litora impingunt. Ad manum est, quod satis est. Si cui sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, miser est. Miser est, qui se beatissimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non est beatus, qui se id non putat esse. Nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quam mini-

minimum in corpore tuo sit spoliorum. Nemo ad humanum sanguinem venit propter ipsum, vel admodum pauci. Nudum latro transmittit: etiam in obsessa via pauperi pax est. Is maxime divitiis fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam dives. Exiguum natura desiderat, immensum opinio. Si congeratur in te quidquid multi locupletes possederunt, si ultra privatum pecuniae modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura vestiat, eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abscondas, non tantum liceat habere, sed calcare divitias; accedant statuae et picturae, et quidquid ars ulla luxuriae auro et argento elaboravit; maiora cupere ab his disces. Desideria naturalia, finita sunt: ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. Veritati aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te ergo a vanis: et cum voles scire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, considera num alicubi consistat. Si longe progresso semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. Paupertas expedita, secura est. cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliquo conclamatum est, quomodo exeat, non quid efferat, quaerit. At cum navigandum est, non strepitu portus, non unius comitatu inquieta sunt litora. Non circumstat illum turba hominum, ad quos pascendos transmarinarum regionum optanda est fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, et bene institutos, et nihil aliud desiderantes quam impleri. Parvo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Sanus dives est, qui licet habeat divitias, eas tamen ut fugientes habet. Quid ergo est, quare recuses eam contubernalem, cuius

cuius mores sanus dives imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas, paupertas voluntaria est. Perpessi sunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, et dictu foedam tulerunt famem. et haec omnia perpessi sunt pro regno, quo magis mireris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum a furoribus liberet? Multis, divitias parasse, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, sed in animo ipso est. Illud quod paupertatem gravem nobis fecerat, et divitias graves faciet. Quemadmodum nihil refert, utrum aegrum in lecto ligneo, an in aureo colloces; quocunque illum transtuleris, morbum suum secum transferet: sic nihil refert, utrum aeger animus in divitiis an in paupertate sit; malum suum illum sequitur. Ad securitatem non est opus fortuna. Quod enim necessitati sat est, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, si sciemus quam non sit grave pauperes esse. Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hospes contemnere opes, et te quoque dignum
Finge Deo. —

Nemo alius dignus Deo est, nisi qui opes contemsit. Quare possessiones tibi non interdico, sed efficere volo, ut illas intrepide possideas. quod uno consequeris modo, si te etiam sine illis bene victurum speraveris, et si illas tanquam exituras adspexeris. Discedat quisquis non te, sed aliud in te sequebatur. ob hoc unum est amanda paupertas, quod

 a qui-

a quibus ameris, ostendit. Multum est, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus ille est, qui in divitiis pauper est. Nemo nascitur dives. Quisquis exit in lucem, iussus est pane et lacte esse contentus. ab his initiis regna nos non capiunt. Panem et aquam natura desiderat. nemo ad haec pauper est. intra quae si quis desiderium suum clusit, cum ipso Iove de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas est; ipsa se exagitat, movet cerebrum, non in uno genere. alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. Si vis scire, quam nihil mali sit in paupertate, compara inter se vultum pauperis et divitis. Saepius pauper et fidelius ridet: nulla solicitudine concutitur, in alto est. cura velut nubes levis transit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est: huic gravis et suprema superbia, licet non palam, tristitia est; eo quidem gravior, quod interdum non licet palam esse miseros, sed inter aerumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Abstrahunt a recto divitiae, honores, potentiae, et cetera: quae opinione hominum cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus aestimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, praeter hoc quod mirari illa consuevimus. non enim quia concupiscenda sunt, laudantur: sed quia concupiscuntur. Hanc praecedentem causam habent divitiae. mutant animos, superbiam et arrogantiam pariunt, invidiam trahunt; eo usque mentem alienant, ut fama pecuniae nos etiam nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet: pura sunt, non corrumpunt animos, non solicitant: extollunt quidem animos et delectant, sed sine tumore. Quae bona sunt, fiduciam faciunt; divitiae audaciam.

Quae

Quae bona sunt, magnitudinem animi dant, divitiae insolentiam.

EXCERPTA ALIA.

Licet cunctorum poëtarum carmina gremium tuum semper illustrent; aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidentibus casibus dirigere curavi; quod non praecedentes, sed posteri narrabunt. Unde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, a morte. Ab ultimo, inquis? Immo a maximo. Ad hoc praecipue gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem post se locum: mors omnia abscindit. Alia nos torquent: mors omnia devorat. Omnium quae horremus, ad hanc exitus spectat, aliorum quae per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere indicant, hoc timent. Quidquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatium. Sic ergo te forma, ut si quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Ista hominis natura est, non poena. Morieris. Hac conditione intravi, ut exirem. Morieris. Gentium ius est, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio est vita. Multum cum deambulaveris, domum redeundum est. Morieris. Putabam te aliquid novi dicere. ad hoc veni, hoc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indigner? in haec verba iuravi. Morieris. Stultum est timere, quod vitare non possis. istud non effugit, etiam qui distulit. Morieris. Nec primus, nec ultimus. multi me antecesserunt, omnes sequentur. Morieris. Hic est humani officii finis. Quis sanus exauctorari moleste tulit? Quo

trans-

transit orbis, ego transibo. ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod coepit, et desinit. Morieris. Nihil grave est, quod semel est. Aes alienum meum novi. hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum. Morieris. Dii melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest, utrum caesim moriar, an punctim? Sed saepe ferieris, et multi in te gladii concurrent. Quid refert, quam multa sint vulnera? non potest amplius quam unum esse mortiferum.

Peregre morieris. Undecunque ad inferos una via est. Peregre morieris. Ego quod debeo, solvere paratus sum. videat foenerator, ubi me appellet. Peregre morieris. Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris. Non est gravior foris quam domi somnus. Peregre morieris. Hoc est, in patriam sine viatico pervenire.

Sed iuvenis morieris. Optimum est, antequam optes, mori. Iuvenis morieris. Hoc unum est, quod aeque ad iuvenem quam ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. et adolescentes et impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cum iuvat vivere. Iuvenis morieris. Quicunque ad extremum fati sui venit, senex moritur. Non enim refert quae sit hominis aetas, sed quae sit meta. Iuvenis morieris. Fortasse alicui malo subducit me fortuna: si nulli alii, vel senectuti. Iuvenis morieris. Non refert, quot annos habeam, sed quot acceperim. si plus vivere non possum, haec est senectus mea.

Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quam illud Maronis?

— — Facilis iactura sepulcri.

Si

Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus iacebis.

— — *Coelo tegitur, qui non habet urnam.*

Quid intereſt, ignis me an fera conſumat, an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſentienti ſupervacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis. At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu eviſceratus et conſtrictus, ac traditus lapidi, qui te paulatim edat et exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed proiicimur. Non ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Ultra poenarum omnium terminum iſte locus eſt. Vitae multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſa, ſed vivorum, inventa eſt ſepultura, ut corpora et viſu et odore foeda amoverentur. alios terra obruit, alios flamma conſumſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

Aegroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in proelio, vir fortis apparet. exhibetur etiam in lectulo virtus. Aegroto. Non poteſt iſtud toto ſeculo fieri, aut ego febrem relinquam, aut ipſa me: ſemper una eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

Male de te loquuntur homines. Sed mali. Moverer, ſi de me Marcus Cato, ſi Laelius Sapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur. Moverer, ſi iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. non de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciunt loqui: faciunt, non quod mereor,

reor,

reor, ſed quod ſolent. quibusdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſe pro conſuetudine latrent.

Exſulabis. Erras: cum omnia fecerim, patriam meam transire non poſſum. Omnium una eſt. extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exſulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcunque terram venio, in meam venio. Nulla terra exſilium eſt, altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, ubicunque bene eſt. Illud autem per quod bene eſt, in homine, non in loco eſt. in ipſius poteſtate eſt, quae ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur; ſi ſtultus, exſulat. Exſulabis. Hoc dicis: alterius loci civitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: levis eſt patientia. Si gravis eſt, feramus: non levis eſt gloria. Dolor clamorem exprimat, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe. Nec rationi dolor. Dura res eſt dolor. Immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam infamare nolite. Illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi gravis eſt. Immo tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re, laborare. pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt avibus. pecora in diem vivunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit.

Non ſum potens. Gaude; impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude; facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca eſt. Quis aerario, quis plenis loculis invidet? Et iſte quem dominum pecuniae exiſtimas, loculus eſt. Multum habet. Utrum avarus,

an

an prodigus est? Si avarus, non habet; si prodigus, non habebit. Iste quem beatum credis, saepe dolet, saepe suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscae sequuntur, cadavera lupi, frumenta formicae. praedam sequitur ista turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidi. Sed habuisti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, si cum illa avaritiam perdidisti! Sed si manet illa apud te, es tamen utcunque felicior, quod tanto malo materia subducta est. Perdidi pecuniam! Et illa quidem quam multos? Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Non habebis, sed non timebis heredem. Exoneravit te fortuna, si intelligis, et tutiore loco posuit. Damnum putas? remedium est. Defles, gemis, miserum te clamitas, quod opibus excussus es? Tuo vitio ista tibi iactura tam tristis est. Non tam moleste ferres, si tanquam perditurus habuisses. Perdidi pecuniam. Nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet et nox suas voluptates. Oculos perdidi. Quam multis cupiditatibus via incisa est? quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? Non intelligis partem innocentiae esse caecitatem. Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic urbem, et mala omnia. Certe irritamenta sunt vitiorum ducesque scelerum.

Amisi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid istud aut novum, aut mirum est? Quam rara est sine isto casu domus? Quid si infelicem voces arborem, quod stante ipsa cadunt poma? et hic tuus fructus est. Nemo extra ictum vulneris positus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur et ex regia. Non est idem

idem ordo fati, qui et aetatis. Non quomodo quisque venit, emittitur. Quid tamen est quod indigneris? Quid contra exspectationem tuam evenit? Periere perituri. Sed ego illos superstites optabam. Verum hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent magis quam tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandaverat. recepit illos, non abstulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, sed quod evaseris. Nudus exii. Sed existi. Omnia perdidi. Sed perire potuisti una cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidiis via. Noli conqueri quod incideris: gaude quod evaseris. Inimicos graves habeo. Quomodo adversus feras munimenta conquiris, quomodo adversus serpentes: sic adversus inimicos auxilia circumspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut, quod optimum est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, quod amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuisse certum est? Amicum perdidi. Alium quaere: et ibi eum quaeras, ubi invenire possis. Quaere inter liberales artes, inter honesta et recta officia: quaere in laboribus. Ad mensam ista res non quaeritur. quaere aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, si unum: erubesce, si unicum. quid tu in tanta tempestate ad unam anchoram stabas?

Uxorem bonam amisi. Utrum inveneras bonam, an feceras? Si inveneras, habere adhuc te posse ex hoc intelligas licet, quod habuisti. si feceras, bene spera. res periit. salvus est artifex. Amisi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multae diu custoditam perdidere? De-

Decus? Quam multae inter probatas matronalis ordinis, esse coeperunt postea inter exempla mutatarum? Delectabat te fides eius? Quam multas ex optimis coniugibus pessimas videmus, ex diligentissimis solutissimas? Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico est. Si bonam uxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse proposito. Nihil tam mobile quam feminarum voluntas; nihil tam vagum. Novimus veterum matrimoniorum repudia; et, foediores divortio, male cohaerentium rixas. Quam multae quos in adolescentia amaverunt, in communi reliquere senectute? quoties anile divortium risimus? quam multarum notus amor odio notiore mutatus est? Sed haec et fuit bona, et fuisset, si vixisset. Mors effecit, ut affirmare id sine periculo possis. Bonam uxorem amisi. Invenies, si nihil quaeris nisi bonam. Tu modo ne imagines proavosque respexeris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum nulla vanitate tumentem. Non multum abest a contemtu viri, quae se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitiis: non cuius auriculis utrimque bina patrimonia dependeant: non quam margaritae suffocent, cui minus sit in dote quam in veste: quam in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte aeque ut maritus inspexerit: cuius sarcinis domus sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Uxorem bonam amisi. Non erubescis flere, et intolerabilem vocare iacturam? Hoc unum deest: utrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaveris, cogita et virum. Amisi uxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec ma-

ter. Uxor adventitium bonum eſt: non eſt inter illa, quae ſemel unicuique contingunt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam uxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors, exſilium, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa vivendi. Neminem illaeſum fata transmittunt, Felix eſt, non qui aliis videtur, ſed qui ſibi.

Haec excerpta libenter omiſiſſem. Senecae enim non eſſe, vel caeco perſpicuum eſt. Sed veritus ſum, ne quis ea, cuiuſcuimodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendavimus.

FRAG-

FRAGMENTA

E LIBRIS

SENECAE

QUI INTERCIDERUNT.

Quintil. cap. III, lib. VIII.

Nostri autem in iungendo, aut derivando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur. Nam memini iuvenis admodum inter Pomponium et Senecam etiam praefationibus esse tractatum, an *gradus eliminat*, apud Attium in tragoedia, dici oportuisset.

Cap. V. eiusdem libri.

Facit quasdam sententias sola geminatio, qualis est Senecae in eo scripto, quod Nero ad Senatum misit occisa matre, quum se periclitatum videri vellet: Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.

Cap. II, lib. IX.

Novi vero, et praecipue declamatores, audacius, nec mehercules sine motu quodam imaginantur, ut Seneca in controversia, cuius summa est, quod pater filium et novercam, inducente altero filio, in adulterio deprehensos occidit. Duc, sequor: accipe hanc senilem manum, et quocunque vis imprime. Et paulo post: Adspice, inquit, quod diu

diu non credidisti. Ego vero, non video, nox oboritur, et crassa caligo. Habet haec figura manifestius aliquid. Non enim narrari res, sed agi videtur.

Ibidem.

Nam in totum iurare, nisi ubi necesse est, gravi viro parum convenit. Et est a Seneca dictum eleganter, Non patronorum hoc esse, sed testium.

Plinius Nat. Hist. lib. VI, c. XVII.

Seneca etiam apud nos tentata Indiae commentatione, LX amnes eius prodidit, gentes duodeviginti centumque. Par labor sit montes enumerare.

Cap. LIII, lib. IX.

Aevi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniae, haud procul Neapoli. in ea in Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere etiam tunc viventibus.

Suetonius Tiberio, cap. LXXIII.

Seneca eum (Tiberium) scribit, intellecta defectione, exemtum annulum, quasi alicui traditurum, parumper tenuisse: dein rursus aptasse digito, etc.

A.

A. Gellius, cap. II, lib. XII. Noct. Atticarum.

Seneca in lib. XXII. Epistolarum moralium quas ad Lucilium composuit, deridiculos versus Q. Ennium de Cethego, antiquo viro, fecisse hos dicit:

— — Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant.
Flos delibatus populi et suada medulla.

Ac deinde scribit de iisdem versibus verba haec: Admiror eloquentissimos viros, et deditos Ennio, pro optimis ridicula laudasse. Cicero certe inter bonos eius versus et hos refert. Atque id etiam de Cicerone dicit. Non miror, inquit, fuisse qui hos versus scriberet, quum fuerit qui laudaret: nisi forte Cicero summus orator agebat causam suam, et volebat hos versus videri bonos. Paulo post: Apud ipsum quoque, inquit Seneca, Ciceronem invenies etiam in prosa oratione quaedam, ex quibus intelligas, illum non perdidisse operam, quod Ennium legit. Ponit deinde quae apud Ciceronem reprehendat, quasi Enniana, quod ita scripserit in libris de Republica: Ut, Menelao Laconi fuit suaviloquens iucunditas. et, quod alio in loco dixerit, Breviloquentiam in dicendo colat. Deinde: Non fuit, inquit Seneca, Ciceronis hoc vitium, sed temporis. necesse erat haec dici, quum illa legerentur. Deinde adscribit, Ciceronem haec ipsa interposuisse ad effugiendam infamiam nimis lascivae orationis et nitidae. De Virgilio quoque eodem in loco verba haec ponit: Virgilius quoque noster non ex alia causa duros quosdam versus, et enormes, et aliquid supra mensuram trahentes interposuit, quam ut Ennianus populus agnosceret in novo carmine antiquitatis aliquid. Addit non mul-

multo post ex Seneca: Quidam sunt tam magni sensus Q. Ennii, ut licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter unguentatos placere. Et quum reprehendisset versus quos supra de Cethego posuimus, Qui huiusmodi, inquit, versus amant, liceat sibi eosdem admirari et Soterici lectos. Audias tamen commemorari ac referri pauca quaedam, quae ipse idem Seneca bene dixerit: quale est illud quod in hominem avarum et avidum et pecuniae sitientem dixit: Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.

Tertullianus de anima, cap. XLII.

Multo coactius Seneca: post mortem, ait, omnia finiuntur, etiam ipsa.

Lactantius divin. inst. lib. I, cap. IV.

Annaeus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quam saepe summum Deum merita laude prosequitur? Nam quum de immatura morte dissereret, Non intelligis, inquit, auctoritatem ac maiestatem iudicis tui? Rector is orbis terrarum, coelique et deorum omnium Deus: a quo ista numina, quae singula adoramus et colimus, suspensa sunt. Item in Exhortationibus: Hic, quum prima fundamenta molis pulcherrimae iaceret, et hoc ordiretur, quo neque maius quidquam novit natura, nec melius, ut omnia sub ducibus suis irent, quamvis ipse per totum se corpus intenderat, tamen ministros regni sui deos genuit. Et quam multa alia de Deo nostris similia locutus est? quae nunc differo, quod aliis locis opportuniora sunt.

Cap. VII.

Et eſt illud verum, quod dixiſſe in Exhortationibus Senecam ſupra retuli, Genuiſſe regni ſui miniſtros Deum.

Eodem cap. VII.

Quod Seneca, vir acutus, in Exhortationibus ſuis vidit. Nos, inquit, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem reſpicimus, cui, quod eſt optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius inſtruxit: Deus ipſe ſe fecit.

Eiusdem lib. cap. XVI.

Non illepide Seneca, in libris Moralis philoſophiae: Quid ergo eſt, inquit, quare apud poëtas ſalaciſſimus Iupiter deſierit liberos tollere? Utrum ſexagenarius factus eſt, et illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetravit ius trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exſpectes, alteri quod feceris? et timet, ne quis ſibi faciat, quod ipſe Saturno?

Lib. II. cap. II.

Recte igitur Seneca in libris Moralibus: Simulacra, inquit, deorum venerantur: illis ſupplicant genu poſito: illa adorant: illis per totum aſſident diem, aut adſtant: illis ſtipem iaciunt, victimas caedunt: et quum haec tantopere ſuſpiciant, fabros qui illa fecere, contemnunt.

Eiusdem lib. cap. IV.

Merito igitur etiam ſenum ſtultitiam Seneca deridet. Non, inquit, bis pueri ſumus (ut vulgo dici-

dicitur,) ſed ſemper. Verum hoc intereſt, quod maiora nos ludimus.

Cap. IX.

Melius igitur Seneca, omnium Stoicorum acutiſſimus, qui vidit nil aliud eſſe Naturam, quam Deum. Ergo, inquit, Deum non laudabimus, cui naturalis eſt virtus? Nec enim illam didicit ex ullo. Immo laudabimus. quamvis enim naturalis illi ſit, ſibi illam dedit, quoniam Deus ipſe Natura eſt.

Lib. III, cap. XV.

Eodem ductus errore Seneca, (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?) Philoſophia, inquit, nihil aliud eſt, quam recta vivendi ratio: vel, honeſte vivendi ſcientia: vel, ars recte vitae agendae. Non errabimus, ſi dixerimus, philoſophiam eſſe legem bene honeſteque vivendi. Et qui dixerit illam regulam vitae, ſuum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

Idem Seneca in Exhortationibus: Plerique, inquit, philoſophorum tales ſunt, ut ſint diſerti in convicium ſuum. quos ſi audias in avaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, profeſſionis indicium putes: adeo redundant in ipſos maledicta in publicam miſſa. quos non aliter intueri decet, quam medicos; quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibi-

Ibidem.

Faciet ſapiens, inquit idem Seneca, etiam quae non probabit, ut etiam ad maiora transitum inveniat: nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit: et quibus alii utuntur in gloriam, aut voluptatem, utetur agendae rei cauſa. Et paulo poſt: Omnia quae luxurioſi faciunt, quaeque imperiti, faciet et ſapiens, ſed non eodem modo, eodemque propoſito.

Cap. XVI. eiusdem libri.

Et Seneca: Nondum ſunt, inquit, mille anni, ex quo initia ſapientiae nota ſunt. Multis ergo ſeculis humanum genus ſine ratione vixit.

Cap. XXIII.

Fuiſſe Seneca inter Stoicos ait, qui deliberaret, utrumne Soli quoque ſuos populos daret: inepte ſcilicet, qui dubitaverit.

Cap. XXV.

Platonem quidem redemiſſe Aniceris quidam traditur ſeſtertiis VIII. Itaque inſectatus eſt conviciis redemtorem Seneca, quod parvo Platonem aeſtimaverit.

Lib. V, cap. IX.

Qui volent ſcire omnia, Senecae libros in manus ſumant, qui morum vitiorumque publicorum et deſcriptor veriſſimus, et accuſator acerrimus fuit.

Eiusdem lib. cap. XIV.

Recte igitur Seneca, incongruentiam hominibus obiectans, ait: Summa virtus illis videtur magnus

magnus animus. et iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioſo habent. quod eſt utique ſummae perverſitatis.

Lib. VI, cap. XVII.

Item Senecae, in libris Moralis Philoſophiae dicentis: Hic eſt ille homo honeſtus, non apice, purpurave, non lictorum inſignis miniſterio, ſed nulla re minor: qui quum mortem in vicino videt, non ſic perturbatur, tanquam rem novam viderit: qui, ſive toto corpore tormenta patienda ſunt, ſive flamma ore recipienda eſt, ſive extendendae per patibulum manus, non quaerit quid patiatur, ſed quam bene. Qui autem Deum colit, haec patitur, nec timet.

Cap. XXIV, lib. VI.

Nec lucrari ſe quisquam putet, ſi delicti conſcium non habebit. ſcit enim ille omnia, in cuius conſpectu vivimus, nec ſi univerſos homines celare poſſumus: cui nihil absconditum, nihil poteſt eſſe ſecretum. Exhortationes ſuas Seneca mirabili ſententia terminavit: Magnum, inquit, neſcio quid, maiusque quam cogitari poteſt, numen eſt. cui vivendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodeſt incluſam eſſe conſcientiam. patemus Deo. Quid verius dici poteſt ab eo qui Deum noſſet, quam dictum eſt ab homine verae religionis ignaro?

Ibidem.

Idem in eiusdem operis primo: Quid agis? inquit. quid machinaris? quid abscondis? Cuſtos te tuus ſequitur. Alium tibi peregrinatio ſubduxit, alium

alium mors, alium valetudo: haeret hic, quo carere nunquam potes. Quid locum abditum legis, et arbitros removes? Putas tibi contigisse, ut oculos omnium effugias? Demens, quid tibi prodest non habere conscium, habenti conscientiam?

Eiusdem cap. XXV.

Quanto melius et verius Seneca? Vultisne vos, inquit, Deum cogitare? magnum et placidum, et maiestate leni verendum: amicum, et semper in proximo: non immolationibus et sanguine multo colendum: quae enim ex trucidatione immerentium voluptas est? sed mente pura, bono honestoque proposito. Non templa illi, congestis in altitudinem saxis, struenda sunt: in suo cuique consecrandus est pectore.

Lib. VII, cap. XV.

Non inscite Seneca Romanae urbis tempora distribuit in aetates. Primam enim dixit infantiam sub rege Romulo fuisse, a quo et genita, et quasi educata sit Roma: deinde pueritiam sub ceteris regibus, a quibus et aucta sit, et disciplinis pluribus institutisque formata: at vero Tarquinio regnante, quum iam quasi adulta esse coepisset, servitium non tulisse, et reiecto superbae dominationis iugo, maluisse legibus obtemperare, quam regibus: quumque esset adolescentia eius fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus coepisse iuvenescere. Sublata enim Carthagine, quae tam diu aemula imperii fuit, manus suas in totum orbem terra marique porrexit: donec regibus cunctis et nationibus imperio subiugatis, quum iam bellorum materia deficeret, viribus suis male uteretur, quibus se ipsa con-

confecit. Haec fuit prima eius senectus, quum bellis lacerata civilibus, atque intestino malo pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, quasi ad alteram infantiam revoluta. Amissa enim libertate, quam Bruto duce et auctore defenderat, ita consenuit, tanquam sustentare se ipsa non valeret, nisi adminiculo regentium niteretur.

B. Hieronymus adversus Iovinianum libro primo.

Claudia virgo Vestalis, quum in suspicionem venisset stupri, et simulacrum matris Idaeae in vado Tyberis haereret, ad comprobandam pudicitiam suam fertur cingulo duxisse navem, quam multa millia hominum trahere nequiverant. Melius tamen, inquit Lucani poetae patruus, cum illa esset actum, si hoc quod evenit, ornamentum potius exploratae fuisset pudicitiae, quam dubiae patrocinium.

Eodem libro.

Scripserunt Aristoteles, et Plutarchus, et noster Seneca, de matrimonio libros, ex quibus et superiora nonnulla sunt, et ista quae subiicimus. Amor formae oblivio est, et insaniae proximus, foedum minimeque conveniens animo sospiti vitium. turbat consilia, altos et generosos spiritus frangit, a magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperiosos, serviliter blandos, omnibus inutiles, ipsi novissime amori, facit. Nam quum fruendi cupiditate insatiabili flagrat, plura tempora suspicionibus, lacrimis, conquestionibus perdit, odium sui facit, et ipse novissime sibi odio est.

Paulo

Paulo infra.

Refert praeterea Seneca, cognovisse se quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, fascia uxoris pectus colligabat, et ne puncto quidem horae praesentia eius carere poterat; potionemque nullam, nisi alterius tactam labris, vir et uxor hauriebant: alia deinceps non minus inepta facientes, in quae improvida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

Nam quid, ait Seneca, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quae contra coelibes sunt, pars magna conducitur. Quomodo potest regere mores, et praecipere castitatem, et mariti auctoritatem tueri, cui nupsit?

B. Augustinus, de civitate Dei. lib. VI. cap. X.

Libertas sane quae huic defuit, ne istam urbanam theologiam, theatricae simillimam, aperte sicut illam reprehenderet auderet, Annaeo Senecae, quem nonnullis indiciis invenimus Apostolorum nostrorum claruisse temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim scribenti, viventi defuit. Nam in eo libro quem contra superstitiones condidit, multo copiosius ac vehementius reprehendit ipse civilem istam et urbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabulosam. Quum enim de simulacris ageret: Sacros, inquit, immortales, inviolabilesque deos in materia vilissima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, et piscium, quidam vero mixtos ex diversis corporibus induunt. Numina

mina vocant, quae si spiritu accepto subito occurrerent, monstra haberentur. Deinde aliquanto post, quum theologiam naturalem praedicans, quorundam philosophorum sententias digessisset, opposuit sibi quaestionem, et ait: Hoc loco dicet aliquis: Credam ego coelum et terram deos esse, et supra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum sine corpore, alter sine animo? Et ad hoc respondens, Quid tandem? inquit: Veriora tibi videntur T. Tatii, aut Romuli, aut Tulli Hostilii somnia? Cluacinam T. Tatius dedicavit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hostilius Pavorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territae motus est, alter corporis, ne morbus quidem, sed color. Haec numina potius credes, et coelo recipies? De ipsis vero ritibus crudeliter turpibus quam libere scripsit? Ille, inquit, viriles sibi partes amputat, ille lacertos secat. Ubi iratos deos timent, qui sic propitios habere merentur? dii autem nullo ipsi debent coli genere, si et hoc volunt. Tantus est perturbatae mentis et sedibus suis pulsae furor, ut sic dii placentur, quemadmodum ne homines quidem saeviunt. Teterrimi, et in fabulas traditae crudelitatis tyranni, laceraverunt aliquorum membra, neminem sua lacerare iusserunt. In regiae libidinis voluptatem castrati sunt quidam, sed nemo sibi, ne vir esset, iubente domino, manus intulit. Se ipsi in templis contrucidant, vulneribus suis ac sanguine supplicant. Si cui intueri vacet quae faciunt, quaeque patiuntur; inveniet tam indecora honestis, tam indigna liberis, tam dissimilia sanis, ut nemo fuerit dubitaturus, furere eos, si cum paucioribus furerent; nunc sanitatis patrocinium est insanientium turba.

turba. Iam illa quae in ipso Capitolio fieri solere commemorat, et intrepide omnino coarguit, quis credat nisi ab irridentibus aut furentibus fieri? Nam quum in sacris Aegyptiis Osirim lugeri perditum, mox autem de invento magnum esse gaudium derisisset; quum perditio eius inventioque fingatur, dolor tamen ille atque laetitia, ab eis qui nihil perdiderunt, nihilque invenerunt, veraciter exprimatur: Huic tamen, inquit, furori certum tempus est. Tolerabile est, semel in anno insanire. In Capitolium perveni, pudebit publicatae dementiae, quod sibi vanus furor attribuit, officii. Alius numina Deo subiicit, alius horas Iovi nuntiat, alius lictor est, alius unctor, qui vano motu brachiorum imitatur ungentem. Sunt quae Iunoni ac Minervae capillos disponant, longe a templo, non tantum a simulacro, stantes, digitos movent ornantium modo. Sunt quae speculum teneant: sunt quae ad vadimonia sua deos advocent: sunt qui libellos offerant, et illos causam suam doceant. Doctus Archimimus, senex iam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quasi dii libenter spectarent, quem homines desierant. Omne illic artificum genus, operantium diis immortalibus, desidet. Et paulo post: Hi tamen, inquit, etiamsi supervacuum usum, non turpem nec infamem Deo, promittunt. sedent quaedam in Capitolio, quae se a Iove amari putant: nec Iunonis quidem, si credere poëtis velis, iracundissimae respectu terrentur. Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodo poëticam theologiam reprehendere ausus est, civilem non ausus est, quam iste concidit. Sed si verum attendamus, deteriora sunt templa, ubi haec aguntur, quam theatra, ubi finguntur. Unde in his sacris civilis theologiae has partes potius elegit Seneca sapienti, ut eas in animi

 reli-

religione non habeat, ſed in actibus fingat. Ait enim: Quae omnia ſapiens ſervabit tanquam legibus iuſſa, non tanquam diis grata. Et paulo poſt: Quid quod et matrimonia, inquit, deorum iungimus, et ne pie quidem, fratrum ſcilicet et ſororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quosdam tamen coelibes relinquimus, quaſi conditio defecerit: praeſertim quum quaedam viduae ſint, ut Populonia, vel Fulgora, et diva Rumina, quibus non miror petitorem defuiſſe. Omnem iſtam ignobilem deorum turbam, quam longo aevo longa ſuperſtitio congeſſit, ſic, inquit, adorabimus, ut meminerimus, cultum eius magis ad morem, quam ad rem pertinere. Nec leges ergo illae, nec mos, in civili theologia id inſtituerunt, quod diis gratum eſſet, vel ad rem pertineret: ſed iſte, quem philoſophi quaſi liberum fecerunt, tamen quia ILLUSTRIS POPULI ROMANI SENATOR erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.

Cap. XI, de eodem Seneca.

Hic inter alias civilis theologiae ſuperſtitiones reprehendit etiam ſacramenta Iudaeorum, et maxime ſabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quod per illos ſingulos ſeptem interpoſitos dies ſeptimam fere partem aetatis ſuae perdant vacando, et multa in tempore urgentia non agendo laedantur. Chriſtianos tamen, iam tunc Iudaeis inimiciſſimos, in neutram partem commemorare auſus eſt: ne vel laudaret contra ſuae patriae veterem conſuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forſitan voluntatem.

Ibidem.

Ibidem.

De illis ſane Iudaeis quum loqueretur, ait: Quum interim usque eo ſceleratiſſimae gentis conſuetudo convaluit, ut per omnes iam terras recepta ſit, victi victoribus leges dederunt. Mirabatur haec dicens, et quid divinitus ageretur, ignorans. Subiecit plane ſententiam, qua ſignificaret, quid de illorum ſacramentorum ratione ſentiret. Ait enim: Illi tamen cauſas ritus ſui noverunt, et maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

Scriptor vitae P. Virgilii Maronis.

Seneca tradidit, Iulium Montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quaedam Virgilio, ſi et vocem poſſet, et os, et hypocriſin. eosdem enim verſus, eo pronuntiante, bene ſonare; ſine illo, inareſcere quaſi mutos.

Servius in VI. Aeneid.

Seneca ſcripſit de ſitu et ſacris Aegyptiorum. hic dicit, circa Syenem, extremam Aegyptipartem, eſſe locum, quem Philas, hoc eſt, Amicas vocant: ideo quod illic eſt placata ab Aegyptis Iſis, quibus iraſcebatur, quod membra mariti Oſiridis non inveniebat, quem frater Typhon occiderat. Quae inventa poſtea quum ſepelire vellet, elegit vicinae paludis tutiſſimum locum, quem ad transitum conſtat eſſe difficilem. limoſa enim eſt et papyris referta.

Idem Servius in IX. Aeneid.

Ganges fluvius Indiae eſt, qui ſecundum Senecam in ſitu Indiae novem alveis fluit, ſecundum

 Melo-

Melonem ſeptem: qui tamen et ipſe commemorat, nonnullos dicere, quod tribus alveis fluat.

Priſcianus lib. VII.

Seneca Ovidium ſequens, Gauſapa ſi ſumſit, gauſapa ſumta proba.

Concilium Turonenſe II, Can. XV.

Aliqui Laici, dum diverſa perpetrant adulteria, hoc quod de ſe ſciunt, in aliis ſuſpicantur, ſicut ait Seneca, peſſimum in eo vitium eſſe, qui in id, quod inſanit, ceteros putat furere.